تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

ئەریک فرۆم

40

منتدى اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

قەیرانی دەروونشیکاری

وەرگێڕانی:
هەزار جوانڕۆیی

چاپی دووەم
2005

قەیرانی دەروونشیکاری

ئەریک فرۆم
وەرگێڕانی: هەژار جوانڕۆیی

چاپی یەکەم

سلێمانی ــــــــــ ٢٠٠٥

لەبڵاوکراوەکانی خانەی چاپ و پەخشی ڕێنما
زنجیرە (٤٠)

ناسنامەی کتێب
ناوی کتێب:قەیرانی دەروونشیکاری
نوسینی:ئەریك فرۆم
وەرگێڕانی: هەژار جوانڕۆیی
شوێنی چاپ : چاپەمەنی گەنج
نەخشەسازی: فوادکەوڵۆسی
ساڵی چاپ : ٢٠٠٥
نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم
تیراژ: ١٠٠٠دانە

پێڕست

پێشەکی ٧

قەیرانی دەروونشیکاری ١٠

مرۆڤی مودێلی فرۆید ویاساورێسا کۆمەلاَیەتیەکانی ٦٢

مارکس‌و ناسینی مرۆڤ ٩١

بەرنامە ریژی هۆمانیستی........................... ١١٤

گرێی ئۆدیپ:..................................... ١٣١

گرنگی تیوری مافەکانی دایك لە رۆژگاری ئێمەدا ١٤٨

تیوری مافی دایك وپەیوەندی ئەو لە گەڵ دەرونناسی کۆمەلاَیەتی.١٥٧

شێواز ورۆڵی دەروونناسی کۆمەلاَیەتی شیکردنەوەیی ،

چاوخشاندنێك بەدەروونشیکاری‌و ماتریالیزمی مێژوویی.......... ١٩٧

دەروون شیکاری لە خزمەتی ناسینی هەڵس‌وکەوت وپەیوەندی ئەو

لە گەڵ دەروناسی کۆمەلاَیەتی.......................... ٢٣٩

دوایین ووتە..................................... ٢٧٨

پێشەکی

ئەم کتێبە زەنجیرە وتارێك لە خۆدەگرێت کە لە نێوان ساڵەکانی ١٩٣٢- ١٩٦٢ نوسراوە ونـاواخنی هاوبەشیان پەیوەندی بەرانبەری نێوان هۆکارەکانی کۆمەڵناسی ودەروونناسییە . من بۆ ئەوە بڕیارم دا ئەم وتارانە کە سەرەتا بە زمانی ئەڵمانی بەڵاو کرابوونەوە، دوبارە بڵاو بکەمەوە کە هێشتاش بنج و بناغەی دواین بەرهەمم لەم بوارانەدا بە باشترین شێوە دەخرێنە روو . لە لایەکی ترەوە هێشتاش گفت و گۆیەکی زۆر لەم بارەیەوە، بە تایبەت سەبارەت بە بۆچوونەکانی مارکس و فرۆید لە ئارادایە و بە داخەوە ئەم گفت و گۆیانە ئاماتۆری و پڕلە هەڵە دێنە بەر چاو. من زۆر دەستم وەرنەدایە ناوەڕۆکی ئەم وتارانە ، بەڵام ئەگەر لەم کاتەدا بمنوسیبا، بە گوێرەی تیوری لیبیدۆی فرۆید نەمدەنوسین، بە هەر حاڵ ئەم کارە تا ئەو شوێنەی گرێدراوی پرسی گشتی بێت، کاریگەرییەکی ئەوتۆی لە سەر ناوەڕۆکی بابەتەکەدا نییە. لە هەمبەر ئەم فیکرە کە گۆڕانکارییەکی ناوەڕۆکی لەم وتارانەدا ئەنجام بدەم ، خۆڕاگریم کرد . بەڵام ئەو گۆڕانکارییانەی کە بە درێژایی ئەم ساڵانە لە شێوازی بیرکردنەوە وتیورییەکانمدا روویان داوە وەك تێبینی لە خوارەوەی لاپەڕەکەدا باسم کردون. تەنها گۆڕانکارییەك کە ئەنجام دراوە کورتکردنەوەی وتارەکانە لەو شوێنانەدا کە زۆر بە تێرو

تەسـەلی بـاس کـراون و یـا خـود لـەو شـوێنانەدا کـە هەنـدێك خاڵی نـا پێویست و کەم بایەخ هاتووە کە لەم سەردەمەدا گرنگی خۆیانیان لە دەست داوە. سەرەڕای ئەمەش بڕگەکانی ئەم کتێبە نە تەنها لە لایەنی شێوازی نوسینەوە هەندێك لێك جیاوازن، بەڵکولە هەندێك شوێنیشدا دوپات بوونەوەی تێدایە.

وتاری یەکەم " قەیرانی دەروونشیکاری" تایبەت بەم کۆمەڵە وتارە نوسراوە (هەر وەها وتاری هەشتەم لە بن ناوی گرنگی مافی دایك لەم سەردەمەدا). ئەم وتـارە کـە سـەبارەت بـە تیـوری چارەسـەری دەروونشیکارییە، هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانی پێگەیشتن و فراوانبوونی دەروونشیکاری لێك دەداتەوە. و هەروەها وتاری دووهەمیش لێك دانەوەیەکە سەبارەت بە "مرۆڤی مودێلی فرۆید".

بڕگەکانی ئەم کتێبە بە گوێرەی ناوەڕۆك لە یەك جیاوازن ،چوونکە لە هەل و مەرجی جۆراوجۆردا نوسراون. هەر بەم بۆنەیەوە لە هەندێك نمونـەدا دەسـتێوەردانی بڕگـەکان بـەر چـاو دەکـەوێت، هەڵبـەت دەمانتوانی بابەتە تیکرارییەکان بە لاوە بنێین ، بەڵام لەو حاڵەتەدا وتارەکە تێك دەچوو، بە تایبەت کە بابەتە دوپاتکراوەکان یەکچەشن نین و ئەو بۆچوونانە کە سەبارەت بە شتێکی تایبەت باس کراوە زیاتر شـرۆڤە دەکـەن، لـەم رووەوە لـە ڕوانگـەی شـرۆڤەکردنی بابەتەکانـەوە تەواوکەری یەکدین.

وتارەکـەی "قـەیرانی دەروونشـیکاری " کـۆ کـراوەی ئـەو ئەندیشـەگەلەیە کـە بـە شـێوەی کتێبێکـی تێـرو تەسـەلتر لـە بن نـاوی "دەروونشیکاری مرۆیی" لە داهاتوودا بەڵاو دەکرێتەوە، هەندێك لە

بەشـەکانی ئـەم کتێبـە لـە لایـەن ڕێکخـراوی نەتـەوەیی تەندروسـتی دەروونی، گرێدراوی وەزارەتی تەندروستی ئەمریکاوە پەسەند کراون.

لە کۆتاییدا سپاسی جەنابی جۆزف کۆیین دەکەم کە لە هەڵـەبڕی دەست نوسـەکانمدا یارمـەتی دام. وهـەر وەهـا سپاسـی دوکتـۆر جـرۆم برامز دەکەم بە بۆنەی ئەو یارمەتییـە پڕ بایەخـەی کـە لـە دەروونناسـی نەفسدا پێشکەشی کردم.

ئەریك فرۆم

١- قەیرانی دەروونشیکاری

لەم سەردەمەدا دەروونشیکاری توشی قەیران هاتووە. ئامارەی رواڵەتی ئەم قەیرانە کەمبوونەوەی ژمارەی خوێندکاران و هەر وەها دابەزینی رێژەی چوونی نەخۆشەکانە بۆ لای دەروونشیکار بە مەبەستی چارەسەری. لە هەمبەر دەروونشیکارەکان هەندێك رکەبەر سەریان هەڵداوە کە لافی ئەوە لێدەدەن دەتوانن بە خەرجێکی کەمتر ولە ماوەیەکی کورتتردا نەخۆشینەکان چارەسەر بکەن. دەروونشیکار کە تا ١٠ ساڵ لەمەوبەر تەنها کەسی متمانەپێکراو بۆ چارەسەری تێکچوونە دەروونییەکانی چینی مامناوەندی شارنشین لە قەڵەم دەدرا، هەنووکە لە هەمبەر رکەبەرەکانیان هەڵوێستی بەرگری کردنیان وەرگرتووە و پۆستی قۆرخکراوی خۆیانیان لە دەست داوە.

بە مەبەستی تێگەیشتن لەم قەیرانە دەبێ سەرەتا چاوێك بە مێژوویی چارەسەری دەروونشیکاردا بخشێنینەوە. نیزیکەی نیو سەدە لەمەوبەر دەروونشیکاری سەری هەڵدا و لە لایەنی ئابوورییەوە بازارێکی تازەی کردەوە. تا ئەو کاتە تەنها بۆ چارەسەری شێتەکان یاخود نەخۆشینە توندەکانی دەروونی سەردانی دەروونناس دەکرا. چارەسەر کردنی نەخۆشەکانی دیکەی دەروونی لە لایەن پیاوە ئایینییەکان ویاخود دوکتۆری بنەماڵەوە ئەنجام دەدرا، و لە زۆربەی نمونەکاندا نەخۆش ناچار بوو ئازارو نارەحەتی خۆی لە بێدەنگی و گۆشەگیریدا تەحەمول بکات.

فرۆید لە سەرەتای کاری خۆیدا سەرقاڵی هەندێك نەخۆش دەبوو هەرچەند کە گیرۆدەی هەندێك نارەحەتی وەك نیگەرانی، دڵەراوکێ و هیستری بوون، بەڵام ناوی نەخۆشیان لێنەدەنرا وبە نەخۆشی پسیکۆز Psychotic لە قەڵەم نەدەدران. وردە وردە چوارچێوەی دەروونشیکاری پەرەی سەند و سەبارەت بەو کەسانەش کە بە نەخۆش لە قەڵەم نەدەدران بە کار هات. نەخۆشەکان لە نەبوونی هەستی خۆشحاڵی وچێژ وەرگرتن لە ژیان، لە زەواجی سەرنەکەوتوو، لە نیگەرانی گشتی، لە هەست بە ئازارو تەنیایی، لە نەبوونی توانای ئەنجامدانی کار و...هتد گازەندەیان دەکرد. بە پێچەوانەی رابردوو ئەم نارەحەتییانە "نەخۆشی" لە قەڵەم دەدران و"یارمەتی‌دەرێکی"نوێ کە هەمان دەروونشیکارە، دەبوایە " گرفتەکانی ژیان " ی ئەوان چارەسەربکات. لە حاڵێکدا تا ئەوکاتە بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشانە یارمەتی پسپۆڕانە پێویست نەبوو.

ئەم پەرەسەندن وکامڵ بوونە بەشەوێك دروست نەبوو، بەڵام بوو بە هۆکارێکی گرنگ لە ژیانی چینی مامناوەندی شارنشین، بە تایبەت لە ئەمریکادا . تا چەند ساڵ لەمەوبەر بۆخەڵکی چینی ناوەڕاست، سەردانی دەروون شیکار وەك سەردانی کڵێسا یان شوێنێکی پیرۆز کارێکی ئاسایی لە قەڵەم دەدرا .

تێگەیشتن لە هۆکارەکانی گەشەوبرەوی دەروون شیکاری دژوار نییە . ئەم سەدەیە (**سەدەی نیگەرانیەکان**) تەنیایی و گۆشەگیرییەکی زیاتری لە گەڵ خۆی هێناوە . هەڵوەشانەوەی ئایین ، هیچ وپوچی و بێهودەیی سیاسەت، دەرکەوتنی "مرۆڤی رێکخراوەیی لە

خۆ بێگانە"ی(Alienated organizion man) **چینی مامناوەندی** **شارنشینی لە هەڵوێستو هەستی ئاسایش لە جیهانی بێواتاو بێ ناوەڕۆکدا، بێ بەش کردوە. هەر چەند کە ژمارەیەکی کەم هەڵوێست وئاراستەیەکی تازەیان لە سورریالیزم ، سیاسەتی رادیکاڵو زەنی بودیزمدا دۆزیوەتەوە، بەڵام، بە شێوەیەکی گشتی تاکی لیبراڵی ریالیست بە دوای فەلسەفەیەکدا دەگەڕێت کە لە ئایدۆلۆژیای ئەودا گۆڕانکاری بنەڕەتی دروست نەکات، واتە لە هاوڕێو هاوچەشنەکانی خۆی"جیاواز" نەبێت.**

دەروونشیکاری ئەم خواستەی دابین کرد. تەنانەت ئەگەر نەخۆشیش چارەسەر نەدەبوو، گفتو گۆ لە گەڵ کەسێکدا کە بیسەرێکی بە سەبر بوو و کەم تا زۆر بە هەستی هاوخەمی گوێی لە کێشە وقسەکانی نەخۆش دەگرت، دەبووە هۆی هێوربوونەوە و سووکبوونی باری رۆحی ئەو کەسە. و ئەو پارەیە کە بە دەروونشیکار دەدرا زەرەرێکی ئەوتۆ نەبوو، وەنگە بە زیانیش لە قەڵەم نەدرابا، چوونکە دانی پارە ،خۆی هۆکارێکی جیدیبوون ،رێزدار بوون وهیواداری بە چارەسەری بوو. دیسان سەردانی دەروونشیکار خۆی جۆرە پرستیژێك بوو، چوونکە لە لایەنی ئابورییەوە راقی دەژمێردرا.

دەرونشیکاری ئەڵترناتیڤێکی بۆ ئایین، سیاسەتو فەلسەفە خستە روو. فرۆید بە گوتەی خۆی تێکڕای نهێنیەکانی ژیانی دۆزیبوەوە. نەست، گرێی ئودیپ، دوپات کردنەوەی ئەزموونی سەردەمی منداڵی لە هەنووکەدا، ئەگەر لەم شتانە تێبگات ئیدی هیچ شتێك لە ڕوانگەی ئەوەوە گومناوی نییە. و ئەم کەسە دەبوە ئەندامی گروپی (باتنی)

کە دەروونشیکار پیاوی ئایینی ئەوە وکەمتر هەست بە تەنیایی و سەرلێشێواوی دەکات .

ئەم کارە بە تایبەت سەبارەت بەو کەسانەی کە نەخۆشییەکی دیاریکراویان نەبوو، بەڵکو ئازاری گشتییان هەبوو راست بوو. ئەوان بە مەبەستی دۆزینەوەی رێگایەکی راست ودیاریکراو دەبوایە لە چەمکی مرۆڤی لە خۆ بێگانە تێبگەن وبۆیان دەرکەوتبا کە ژیان لە سەر تەوەری **"بوون"** لە باتی ژیان لە سەر تەوەری **"هەبوون"**و**"بەکارهێنان"** چە تایبەتمەندییەکی باشی هەیە ؟ بۆچوونێکی وەها پێویستی بە رەخنەیەکی توند وبنەڕەتی لە کۆمەڵگا هەبوو کە لە پێوەرو بنەما دیار و شارەوەکانی بگیرێت، و بۆ دەستەبەر بوونی ئەم پرسە پێویستە ئەوەندە بوێر بین کە پەیوەندییە هێورکەرەوە وپارێزگاری کەرەکان تێك بدەین‌و خۆمان بخەینە نێو ریزی کەمینەوە. لە لایەکی ترەوە پێویست بوو رێژەیەکی زۆرتر دەروونشیکارمان هەبێت کە لە نێو تۆڕی دەروونی‌و رۆحی ژیانی پیشەیی رێکخراوەی قاڵبی وسیبرنتیك[1]دا سنووردا نەبن.

---

[1] cybemtics لە ماشێن‌و ئاژەڵاندا". ئەم وشەیە بە واتای سیستەمی کاریگەری بەرانبەر لە یەکدی یان گەڕانەوە بۆ کارە کۆنەکانە . بە پەیوەندی بەشە جۆراوجۆرەکانی ماشێنیش سیبرنتیك دەڵێن . لە تێکڕای ئەو بوارانەدا کە کاریگەری بەرانبەری کار و دیسپلین بوونی هەیە ، بە کار دێت . بە تایبەت لە بوارەکانی هونەری ،پزیشکی، دەروونناسی‌و.... ئەم وشەیە لە لایەن نوربرت وینەرەوە Norbert winer بەم شێوەیە پێناسە کراوە "توێژینەوەی سیستەمەکانی فەرماندەر وپەیوەندی لە نێو ماشێن‌و ئاژەڵاندا".

بە زۆری دەتوانین "ڕێکەوتنێکی ڕێزدارانە" لە نێوان نەخۆش و دەروونشیکاردا ببینین، لە ڕاستیدا ئەم دوانە هیچکامەیان نایانەوێت ببنە هۆی ئەزموونێکی بنەڕەتی تازەی ناسەقامگیر، هەر دوانیان لە چاکبوونەوەیەکی کەمیش ڕازین وناوشیارانە سپاسی یەکدی دەکەن، چوونکە" ڕێکەوتنی" نهێنی وناوشیارانەی خۆیان ئاشکرا ناکەن . تا کاتێك نەخۆش سەردان دەکات، قسە دەکات وپارە دەدات ودەروونشیکار گوێی لێ دەگرێت وشرۆڤە ولێکدانەوە دەکات ،یاساکانی **"یاری"**جێ بە جێ کراوە ئەم یارییە بۆ هەر دوو لایەن گونجاو و چێژ بەخشە، بەڵام پێشتر سەردانی دەروون شیکار دەبووە هۆی دورکەوتنەوە لە ڕاستی حاشاهەڵنەگرو ترسناکی ژیان : بڕیار دان وقەبووڵ کردنی مەترسی . کاتێك کە بڕیاردانێکی دژوار – یان تەنانەت ئازاراویی – حاشا هەڵنەگر بوو ئەو کەسەی کە بەسەردان کردنی دەرون شیکار ڕاهاتبوو ململانێیەکی ڕاستە قینەی دەروونی بۆ "نیروتیك" کە پێویستی بە لێکدانەوەیەکی زیاترهەیە دەگواستەوە ، ئەم لێکدانەوەیە ئەوەندە درێژەی کێشا تائەو بارودۆخەی کە بۆ بڕیار دان پێویست بوو لە ناوچوو. نەخۆش و دەروون شیکار دژایەتی یەکدیان نە دەکرد، ئەوانەی کە ڕێکەوتنێکی نهێنی و ناوشیارانەدا بەشدار بوون ، دژایەتی یەکدیان نە دەکرد . تەنانەت بەڵگەیەکیشیان نەدەهێنایەوە ، چونکە نابێ هیچ شتێك ژیانی ئارامی ئەوان تێك بدات . دیسان چوونکە مشتەری دەروون شیکارەکان ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر دەبوون ، لەم ڕوەوە زۆربەی دەرون شیکارەکان کەمتەرخەم بوون ولافی ئەوەیان لێدا کە چوونکە **"بەهای بازاری"** یان زۆرە ، دەبێ "بەهای کاری" شیان

زیاتر ببێت . پشتیوانی کردنی **"یەکیێتی ناونەتەوەیی دەروون شیکاری"**[1] فیکرێکی وەهای لە زۆربەی دەروون شیکارەکاندا دروست کردبو کە دوای ئەوەی خوێندنەکەیان تەواو کرد، لە بوارەکەی خۆیاندا گەیشتونەتە **"راستی"** . لە جیهانێکدا کە گەورەیی و هێزی رێکخراو گەرەنتی راستیە، ئەوانیش لە بۆچوونەکەی خۆیاندا تەنها ئەم راستییە گشتییەیان جێ بە جێ دەکرد.

ئایا دەبێ لەوشتانەی کە لەسەرەوە باسمان کرد دەرئەنجامێکی وەها دەربخەین کە دەروون شیکاری گۆڕانکاری پێویست و بنەڕەتی سەبارەت بە خەڵك دروست نەکردوە؟ وئایا دەروون شیکاری خۆی ئامانج بووە نەك ئامرازێك بۆ گەیشتن بە ئامانجی بالاّ ؟ قەت وانییە . ئەم بۆچوونە تەنها بۆ ئەو دەروونشیکار و نەخۆشانە راستە کە لە دەروون شیکاری خراپ کەڵك وەردەگرن نەك لە کارە سەرەکەوتوە جیدییەکانی کەسانی دیکەدا . لە راستیدا نکوڵی کردنی سەرکەوتنی چارەسەری دەروون شیکارانە زیاتر ئاماژە بە گرفت و کێشەی هەندێك نوسەری (مۆدی رۆژ) لە تێگەیشتن لەو زانیارییە ئاڵوز وپێشکەوتوانە دەکات کە دەروون شیکاری پێیەوە خەریك دەبێت ، نەك ئاماژە بەگرفتی خودی دەروون شیکاری بکات . رەخنەی کەسانێك کە لەم بوارەدا خاوەن ئەزموون نین ناتوانێ ئەو شاهیدانە بێ کاریگەر بکات . کە دەروون شیکار لە چارەسەرکردنی کەسانی گیرۆدەی جۆرە ئازارێکی دەروونی لە بەر دەستیان دایە . گەلێك نەخۆش دوای چارە سەری

[1] . International Sychoanalytic Association

هەستی خۆشحاڵی وئاسودەیی وچێژیان بەدەست هێناوە کە جگە لەدەروون شیکاری هیچ شێوازێکی دیکە ناتوانێ گۆڕانکاری وەها پێك بهێنێت . هەڵبەت هەندێکیش چارەسەر نەکراون ویا.خود گۆڕانکارییەکی کەمیان تێدا دروست بووە، بەڵام ئێرە شوێنی لێکدانەوەی ئامارەکانی سەرکەوتنی چارەسەری دەروون شیکاری نییە .

جێگەی سەر سوڕمان نییە کە گەلێك کەس کەوتونەتە بەر کاریگەری ئەوپڕوپاگەندەیە کە بەڵێنی چارەسەری خێراتر وهەرزان تر دەدات . دەروونشیکاری سووك کردن و هێور کردنەوەو چارەسەر کردنی داماوییەکانی مرۆڤی لە ڕێگای یارمەتی پسپۆڕانەوە هەموار کردووە. بە گۆڕینی شێواز بە " کارامەیی" زیاتر و "خێرایی" و"چالاکی گروپی "و بەرفراوان بوونی پێویستی بە" چارەسەری"، ئەو کەسانەی کە داهاتەکەیان بەشی کۆبوونەوەی راوێژکاری درێژخایەنی نەدەکرد، بە ناچاری ئەو شێوازە چارەسەرییە نوێیەیان قەبووڵ کرد. و لە ئەنجامدا گەلێك لە نەخۆشەکانی دەروونشێکارەکانیان بەرەو لای خۆیان ڕاکێشا.

تا ئێرە من تەنها ئاماژەیەکی کورتم بە ئاشکراترین و بەرچاوترین هۆکارەکانی قەیرانی دەروونشیکاری کرد: خراپ بەکار هێنانی دەروونشیکاری لە لایەن ڕێژەیەکی زۆر لە دەروونشیکاران و نەخۆشەکان . هۆکارەکانی قەیران ، لانی کەم لەم ئاستەدا، لە سەداسەد گرێدراوی هەڵبژاردنی وردتری دەروونشیکار ونەخۆشە.

پێویستە ئەم پرسیارە بخرێتە روو: خراپ كەڵك وەرگرتن چۆن بەرێوە دەچێت؟ هەوڵمداوە وەلامێكی زۆر سنووردار بۆ ئەم پرسیارە بخەمە روو، وەلامی تێرو تەسەل تەنها كاتێك ئامادە دەبێت كە هۆكارە رواڵەتییەكان، بە هۆی قووڵبوونی قەیران لە دەروونشیكاریدا لێك بدەینەوە .

هۆكارەكانی ئەم قەیرانە قووڵە كامانەن؟

لە ڕوانگەی منەوە هۆكاری سەرەكی گۆڕینی دەروونشیكاری لە تیۆرییەكی ڕادیكاڵەوە بۆ تیۆرییەكی ریفۆرمخواز[1]. دەروونشیكاری لە بنەڕەتدا تیۆرییەكی رادیكاڵ و رزگاركەر بوو. بەڵام وردە ئەم تایبەتمەندییەی لە دەست دا و تووشی وەستان هات و نەیتوانی تیۆرییەكەی خۆی لە وەلامی پێگەی گۆڕدراوی مرۆڤ دوای شەڕی جیهانی یەكەم فراوانتر بكات، بەڵكو بە پێچەوانەوە هەڵگەڕایەوە بۆ سازشكردن و ملكەچ بوون وگەڕان بە دوای ڕێز وحورمەتدا.

داهێنەرترین و ڕادیكاڵترین دەستكەوتی تیوری فرۆید، بونیادنانی "**زانستی دژە عەقڵ**[2]"یان بە دەربڕینێكی دیكە تیوری نەست بوو. بە شێوەیەك كە خودی فرۆیدیش دەیزانی كە ئەم دۆزینەوە درێژە پێدەری كاری كپرنیكو دارڤین ومارکس بوو. ئەوان ئەساسەكانی وەهمی مرۆڤیان سەبارەت بە پێگەی زەوی لە گەردوون وهەروەها پێگەی خودی مرۆڤ لە سروشت وكۆمەڵگادا تێكەڵ كردو فرۆید دوایین

---

[1]. Conformist

[2]. Science of Israticnal

سەنگەری واتە-ئاگاهی مرۆڤی وەك "دۆزراوەی کۆتایی"[1] لە ئەزموونی دەروونیدا داگیر کرد. فرۆید نیشانی دا کە زۆربەی ئەو شتانە کە ئێمە وەك زانستو زانیاری خۆمان لە قەڵەمیان دەدەین راستەقینە نین و زۆربەی راستییەکان لە هەستی ئێمەدا نین. ئیدەیالیزمی فەلسەفی و دەروونناسی نەریتی رووبەرووی پرسیارو رەخنە بوویەوەو هەنگاوێکی دیکە لە زانست بۆ ئەوەی "بەراستی راستییە" هاوێژرا. (فیزیکی تیوریکیش هەنگاوێکی جیدی لە هێرش بۆ سەر دڵنیاییەکی دیکە، واتە چییەتی مادە، هەڵگرت).

فرۆید نە تەنها هەبوونی پرۆسەکانی ئاگاهی بە گشتی خستە روو (بەر لە ئەویش کەسانی دیکە ئەم بابەتەیان خستبووە روو) بەڵکو بە شێوەیەکی کرداری شێوازی کارەکەیانی لە دیاردە بابەتیو بەر چاوەکاندا نیشان دا: ئاماژەکانی خەمۆکی دەروونی[2]، خەون وخەیاڵەکان ، کارە بچوکەکانی رۆژانە.

تیوری نەست یەکێك لەو هەنگاوە جیدیو قورسانە بوو کە بۆ مرۆڤناسی ئێمە، وتوانای جیاکردنەوەی ڕواڵەتەکان (ناڕاست) لە ڕاستییەکان لە هەڵسوکەوتی مرۆڤدا هەڵگیراوە. ئەم تیورییە لە راستگۆییدا ڕەهەندێکی تازەی دروستکرد وبۆ بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە بونیادێکی تازەی دامەزراند. بەر لە فرۆید ئاگا بوون لە

---

[1]. Ultimate Datum
[2]. Neurotic symptom

مەبەستی وشیارانەی مرۆڤ بە مەبەستی دادوەری لە راستگۆیی ئەودا بەس بوو، بەڵام دوای ئەو ئەم ئاگاهییە نەتەنها بەس نەبوو ، بەڵکو لاوەکی وکەم بایەخیش بوو. راستی لە پشتی نەستەوە خۆی حەشار داوە، ئەم راستییە هەمان مەبەستی سەرەکی تاکە. بە دەروونشیکاری ئەو کەسە (یان بە بەکار هێنانی دەروونشیکاری لە لێکدانەوەی هەڵس وکەوتەکانیدا) پابەندی رێزو حورمەتە باوەکەی ئەو کەسە بۆ بورژوازی ، لە گەڵ دووروویی ودرۆزنی ئەو تووشی هەژان دەکات[1] . ئیدی ئەوە بەس نەبوو کە کاری کەسێك بە گوێرەی مەبەستی باشی ئەو هەڵبسەنگێندرێت. ئەم مەبەستە باشانە تەنانەت ئەگەر خاوەنی پەیوەندی گەرم و گوڕی زەینیی و کامڵیش بن، پێویستیان بە

---

[1] بە گشتی بیروباوەڕێکی وەها هەیە کە شۆڕش وئازادی لە پەیوەندی جنسی دەرئەنجامی تیوری فرۆیدە. ئەم بۆچوونە لە ڕوانگەی منەوە جێی پرسیارە، بەتایبەت کە بەشێك لەم ئازادی پەیوەندی جنسییە دەرئەنجامی کۆمەڵگای پیشەسازی هەنووکەیی ئێمەیە بە هەمان شێوە کە "ئالدۆس هاکسلی" بە شێوەیەکی رازی کەرانە لە کتێبی "دونیای دلێری نوێ"دا ئاماژەی پێکردوە . بەڵام بە هەر حاڵ لایەنێکی دیکەی کاریگەری فرۆید بوونی هەیە کە بە زۆری لە بەر چاو نەگیراوە . یەکێك لە توخمە سەرەکییەکانی ناڕەزایەتی دەربڕینی گەنجە ڕادیکاڵەکان رەخنە گرتن لە لاسایی کردنەوەی ساختەو هەڵخەڵەتێنەری بورژوازییە، کە لە کردار ،بیرکردنەوە وزمانی ئەم کۆمەڵگایەدا دەبینرێت. دەتوانین ئەو راستگۆییەی کە فرۆید خستیەروو ،یەکێك لە هۆکارە سەرەکییەکانی ناڕەزایەتی گەنجان بە لاسایی کردنەوەی ساختە بزانین.

لێکدانەوەو هەڵسەنگاندن هەیە. بە شێوەیەك کە دەبێ ئەم پرسیارە سەبارەت بە هەموو کەسێك بخرێتە روو:"لە سەرەوەی ئەوەوە چی هەیە؟" یان ئەگەر باشتر بڵێین "**روەکەی دیکەی تۆ کامەیە؟**" لە راستیدا فرۆید ئەم دەرفەتەی بە رۆحی ریالیزمی نوێوە ئامادە کرد تا بتوانین بپرسین"ئێوە کێن و من کێم؟"[1]

بەڵام سیستەمی تیوریکی فرۆید دوولایەنە بوونێکی قووڵی تێدایە. ئەو فرۆیدەی کە بۆ تێگەیشتن لە "ویژدانی ناوشیاری درۆینە" و خۆ فریو دانی مرۆڤ رێگایەکی تازەی کردەوە، بیرمەندێکی ڕادیکاڵ بوو (هەر چەند شۆڕشگێڕ نەبوو) کە چوار چێوەی کۆمەڵگای سەردەمی خۆی تێپەڕاند. فرۆید تا ڕادەیەك لە کتێبی " داهاتووی بیرکردنەوەیەك" دا ڕەخنەی لە کۆمەڵگا گرتووە. بەڵام لە لایەکی ترەوە بە قووڵی پابەندی پێش داوەرییەکان و فەلسەفەی سەردەم وچینی مێژوویی خۆی بوو. ویژدانی نا وشیاری فرۆید شوێنی ئارەزۆ جنسییە سەرکوتکراوەکان و ئەو راستییەیە کە دەبێ بنج وبنەواکەی لە گۆڕانکارییە لیبیدۆییەکانی سەردەمی منداڵی دا بدۆزینەوەو ڕەخنەکانی لە کۆمەڵگا تەنها لە چوارچێوەی سەرکوتکردنی ئارەزۆ جنسییەکاندا سنووردار دەبێتەوە. فرۆید لە دۆزینەوە گەورەکانی

---

[1] —مەبەستی مارکس لە "ئایدولۆژیا" هەمان دەستەواژەی"لۆژیکی بوونە" . لە چەمکی فرۆیددا ، هەر چەند کە مارکس هەوڵی تاقیکردنەوەو لێکدانەوەی میکانیزمی سەرکوتکردنی نەداوە. سەیری کتێبی ئەو پەڕی زەنجیرەکانی بیرکردنەوەی ئەم نوسەرە بکەن.

خۆیدا بیرمەندێکی بوێرو توندڕەو بوو. بەڵام ئەم بیرکردنەوە بێ قەیدو مەرجەی ئەو، کە کۆمەڵگا شێوەی کۆتایی پێشکەوتنی مرۆڤە و ئیدی هیچکام لە روخسارەکانی ناتوانێ کامڵ ببێت، لە بەردەم دۆزینەوەکانی ئەودا ئاستەنگی دروست دەکرد.

بە بۆنەی ئەم دژایەتییە سروشتییە لە خودی فرۆیدو تیۆرییەکەیدا ئەم پرسیارە دێتە ئاراوە کە: شوێن کەوتووکانی دەبێ کەسایەتی ویاخود تیۆرییەکانی هەڵبژێرن وتەواوی بکەن؟ ئایا دەبێ شوێنی ئەو فرۆیدە بکەون کە درێژە پێدەری کارەکانی کوپرنیك ، دارڤین ومارکسە، ویاخود فرۆیدێك کە ئەندێشە و هەستی ئەو لە چوارچێوەی بابەتە ئەزموونیەکان وئایدولۆژی بورژوازیدا سنوردار ماوەتەوە ؟ ئایا دەبێ تیوری ویژدانی ناوشیاری ئەو ، کە گرێدراوی ئارەزۆ جنسییەکانە ، پەرەی پێبدەن و بیکەنە تیۆرییەکی گشت گیر کە تێکرای ئەزموونە دەروونییە سەرکوتکراوەکان لە خۆ بگرێت ؟ یان دەبێ تیوری ئازادی جنسی ئەو لە رێگەی پەرەپێدانی هەستەوە تا ئازادی گشتی، پەرە پێ بدەین وگشت گیری بکەن ؟ وبە کورتی ئەم پرسیارە هەمەکییە دێتە ئاراوەکە : ئایا شوێن کەوتوەکانی فرۆید دەبێ بیرکردنەوە شۆڕشگەرانەوبە هێزەکانی ئەو، کامڵ بکەین ، یان لەسەر ئەو تیوریانە پێدا گری بکەن کە بەدڵی کۆمەڵگای بەکار هێنەرە؟

شوێن کەوتنی هەردو لایەنەکەی فرۆید مومکین بوو، بەڵام بڕوامەندانی راستەقینەی ئەو، فرۆیدی ریفورمخوازیان لە فرۆیدی توندڕەو پێ باشتربوو. ئەوان نەیانتوانی دەستکەوتەکانی خۆیان لە تیوری دایڕژاو، لەسنورداری کات رزگار بکەن ولە چوارچێوەیەکی

ڕادیکاڵی فراوانتردا جێگیری بکەن . ئەم شوێن کەوتوانە شەیدای دەرکەوتنی ڕادیکالیزمێك بوون کە دەروون شیکاری بەر لە شەڕی جیهانی یەکەم خاوەنداریەتی دەکرد. واتە سەردەمێك کە ئاشکراکردنی دو ڕوویی جنسی کارێکی بوێرانەو شۆڕشگەرانە لەقەڵەم دەدرا . بالادەستیو بالابوونی شوێن کەوتوانی ریفورمخواز تارادەیەك کارلێکراوی تایبەتمەندییەکانی کەسایەتی فرۆید بوو . فرۆید نە تەنها بیرمەندودەرمان ناس بوو ، بەڵکو کەسێکی **ریفورم خواز**Reformer بوو کە بە ئەرکی سەر شانی خۆی بۆ بونیادنانی بزوتنەوەیەکی چاکسازی ئەخلاقی عاقلانە لە مرۆڤدا بڕوای هەبوو)[1] فروید بیرمەندێك بوو بەڵام سەرەڕای حەزو خۆشەویستی بۆ تیوری ، قەت لە "**جولانەوە** " وسیاسەتی گرێدراوی ئەو تیورییە چاوپۆشی نەدەکرد. زۆربەی ئەو کەسانەی کە لە لایەنی ئەوەوە سەرۆکایەتی بزوتنەوەیان بە دەست هێنا نەیاندەتوانی ڕەخنەی توند تەحەمول بکەن ، فرۆید خویشی لەم پرسە ئاگادار بوو، بەلام تایبەتمەندییەکی دیارو بەرچاوی ئەوان دەبووە هۆی هەڵبژاردنیان بۆ ئەم پۆستە : وەفا داری بێ قەیدومەرج بە کەسایەتی فرۆید وبە جۆلانەوە ، لە ڕاستیدا زۆربەی هەرە زۆری ئەوانیش وەك هەر بزوتنەوەیەکی سیاسی دیکە خاوەن تایبەتمەندییەکی بروکراتیزمانە بوون. بۆئەوەی بزوتنەوە، هەم تیوری

---

[1] لە ساڵی ١٩١٠دافرۆید هێشتا بیری لەوە دەکردەوە کە لایەنگرەکانی بۆ ناو" ئەنجومەنی ناونەتەوەیی برایی وئەخلاق"ڕابکێشێت. ئەو ئەنجومەنەی کە دەبوایە لە داهاتوودا ببێتە ڕێکخراوی خەباتکارانی دەروونشیکار. بەلام دواتر ئەم بیرکردنەوەی بە لاوە نا و ویستی"یەکێتی ناونەتەوەیی دەروونشیکاران " دابەرزێنێت.

وهـەم کـرداری دەرمـان ناسـی کـونترۆڵ دەکـرد ، لـەم روەوە ئـەوجۆرە هەڵبژاردنـەی رێبـەرەکان کاریگەرییـەکی بەرچـاوی لەپەرەسـەندن وفراوانبوونی دەرون شیکاری هەبوو .

هەندێکی دیکە لە لایەنگرانی فرۆید پشتیان تێکرد : وەك (یـونگ) Jung کە سەرە ڕای هۆکارەکانی دیکە رۆمانتیستێکی محافزەکار بوو، (ئـادلر) ، (هەرچـەند کـە کەسـێکی هۆشمەندوبـە توانـا بـوو) عەقڵگەرایـەکی[1] روەکـی بـوو. (رانـك) سـەرە ڕای ئـەوەی تیورییـە سەرەتاییە کانی فرۆیدی کامڵ کرد بەڵام دواتر تا ڕادەیەك لە ئەنجامی دوگم بوونی فرۆیـد ، وزیاتر بە بۆونـەی ئێرەیـی رەکەبەرەکانی ، پاشە کشـەی کـرد . (فرنجـی) Ferenczi یـەکێك لـە خۆشەویسـترین ولێهاتوترین شوێن کەوتوەکانی فرۆیـد ، کە نە بیری لـە سـەرۆکایەتی دەکردەوە ونە دە وێرا لە فرۆیـد دور بکەوێتـەوە ، لـە ساڵەکانی کۆتـایی تەمەنیدا تووشی هەنـدێك لادان بوو وبـە توندوتیژییـەوە دەرکـرا ، وهـەر چەندە –ویان چوونکە – تیوری جنسی فرۆیدی تا دەرئەنجامی کۆتـایی پـەرە پێـدا بـوو ، نمونـەی سـرنج راکێش، تـرس لـە بورکراتیزمی دەرون شـیکاری (بەتایبـەت لـە خـودی فرۆیـد) لـە گواسـتنەوە بـۆ هەڵوێسـتی ڕادیکـاڵ بـوو ، کـە سـەنتەر وناوەنـدی سیسـتەمەکەی فرۆیـد بـوو. سـەرکەوتوەکان لـە قوتابخانـەی فرۆیـدا بـە تونـدی کونترۆڵیـان بەدەستەوەگرت ، هەرچەندە لە نێوان خۆیانـدا هەستی ئێرەیـی ورکـە بەرایەتی بوونی هەبوو . بەرچاوترین سەمبولی ئەم دژایەتیە ناوخۆییە

---

[1] .Soperficial Rationalist

لە نێوان ئەندامەکانی گروپە کەدا ، لە کتێبی ئیرنست جونز بە ناوی (**بیوگرافی قوتابخانە**) بە دی دەکرێت ، لەم کتێبەدا نوسەر دوکەس لە رکەبەرە سەرەکییەکانی خۆی (فرنجی ورانك) بە توندی دەخاتە بەر شاڵاوی رەخنە وپاشەکەشە کردنیانی بە هۆکاری نەبوونی هاوسەنگی دەروونی ئەوان زانیوە.[1]

زۆربەی دەروون شیکارانی"ئەرزەدۆکس" [2] لە سەر کونترۆڵی بروکراتیزمی شیکردنەوەیی پێداگری دەکەن وملکەچی یاساکانی بوون ویان لانی کەم بە زمان وەفادار بوونی خۆیانیان دەربڕیوە . بەڵام هەندێکیش لە ناو رێکخراوەکەدا مانەوە وگەلێك هاوکاری بنەڕەتی و بەبەهایان لە تیوری دەرماننناسی دەروون شیکاری دا ئەنجامدا . لەوکەسانە دەتوانین رادو، ئەلکساندر، فریدا فرۆم رایشمەن، بالنیت ، سییتنر، ئەریکسۆن و... ناو ببەین . زۆربەی هەرەزۆری دەروون شیکارەکانی نێو رێکخراوەکە تەنها چاوەڕوانی دیتنی ئەوشتەیان دەکرد کە چاوە ڕوان بوون بیدۆزنەوە . یەکێك لە سەرسوڕهێنەرترین نمونەکان ئەمەیە کە لە زۆربەی نوسراوەکانی دەرون شیکارە

---

[1] بەراوردی بکەن لە گەڵنامەکەی Michael Blint بۆ سەرنوسەری Internatinal Journal Of Psycho -Anslysis لەساڵی ١٩٥٨داهەروەها باسەکەی من سەبارەت بە هەڵسوکەوتی مرۆڤ لە هەمبەر فرنجی لە کتێبی Sigmond Freud,s Mission ,Pogma of Christ .

[2] ئەرزەدۆکس بە کەسانێك دەڵێن کە گیرۆدەی دوگمن و سەبارەت بەنەریتوبیروبۆچوونە کلاسیکەکان دەمارگرژن ولە گەڵ فیکرو ئەندێشەی تازە وهەموو جۆرە داهێنانێك دژایەتی دەکەن ..و.

ئەرزەدۆکسەکاندا ئەم راستیە کە بەرلە خرانە رووی گرێی ئۆدیپی منداڵان چە کوڕوچە کچ، گرێدراوی دایك بوون ، لە بەر چاونە گیراوە. هەندێك لە دەرون شیکارە بیرمەند و بوێرەکان وەك فرنجی لە لێکۆڵینەوەکانی دەروونناسی کەوتەیی خۆیدا ئەم پەیوەندییەی بۆدەرکەوتوە وبەیانی کردوە ، بەڵام لە نوسراوەکانی خۆیدا سەبارەت بە تیوری ، فرموڵەکانی فرۆیدی دوپات کردەوەتەوە ولە لێکوڵینەوە کەوتەییەکانی خۆی کەڵکی وەر نەگرتوە[1]. نمونەیەکی دیکەی کاریگەری ئیفلیج کەری کونترۆڵی بوروکراتیزمی هاوئاهەنگی دەروون شیکارە ئەرزەدۆکسەکان ئەمەیە کە لەوبڕوایەدان ژنان پیاوانی خەسێنراوان، هەرچەندە کە زانیارییە کەوتەیی و زیندەوەرناسی ومرۆڤ ناسییەکان پێچەوانەی ئەم لافەیان سەلماندوە. ئەم پرسە بۆ وتوویێژ سەبارەت بە توندوتیژی[2] راستە. چوونکە فرۆید بایەخێکی ئەوتۆی بەتوندوتیژی مرۆڤ نەدەدا، کار بەدەستانی بزوتنەوەی دەروون شیکاریش پشت گوێیان خست . بەڵام دوای دۆزینەوەی "خوغدەی (غەریزە) مەرگ" لەلایەن فرۆیدەوە پرسی وێرانگەری بایەخی پێدرا. لە لایەکی ترەوە هەندێك لەوانە لە قبووڵی چەمکی خوغدە (غەریزە) ی مەرگ توشی هەڵە بوون (چونکە بەبڕوای من، ئەوان ئەوەندە بە تیوری

---

[1]. John Bowlby لە وەتارەکەی خۆیدا بەناوی " چییەتی پەیوەندی دایكومنداڵ " شرۆڤەیەکی تێروتەسەل سەبارەت بەتیوری دەروون شیکاری دەخاتە روو وهەروەها ئامارەی بە ناکۆکییەکانی لێکوڵینەوە کەوتەیی و تیورییەکانی نێوان دەروون شیکارانی کردوە.

[2]. Aggression.

خوغدەی میكانیكی پابەند بوون كە نەیانتوانی لە قوولایی ئەم تیورییە تازەیە تێبگەن). بەلام ئەم كۆمەڵە هەوڵیان دا بە روون وئاشكرا لە قەڵەمدانی "خوغدەی وێرانگەری " لە ئاراستەی پێچەوانە ودژی خوغدەی جنسی لە گەڵ كەسانی دیكەدا هاوئاهەنگ بن، لەم رووەوە دولایەنە بوونی رابردویان لە نێوان خوغدەی جنسی و پاراستنی زاتیان بە لاوە ناو ولە هەمان حاڵدا چەمكی كۆنی خوغدەیان (غەریزە)پاراست.[1]

---

[1] باشترین نمونەی ئەم شێوازە بۆچوونە لە نامەی (مایكل بالینت)بۆ سەرنوسەری International Journal Of Psyho- Analysis بەر چاو دەكەوێت.

جەنابی سەرنوسەر:

بەرگی سێهەمی بیوگرافی فرۆید لە نوسینی دوكتۆر جۆنز كە بەم دواییانە بەڵاو كراوەتەوە لە ڕوانگەی منەوە كارێكی ناشیانەیە وجوانیی تێدا نییە. لەم بەرگەدا دوكتۆر جۆنز بە توندی ڕەخنەی لە فرنجی گرتووە ، وبە تایبەت لە ساڵەكانی دوایی ژیانیدا بەوە تاوانباری كردووە كە گیرۆدەی نەخۆشی" هەمووان بە دوژمن بین" Paranoia و ڕەشبینی و خواستی قەتڵ ومرۆڤ كوشتن بووە . جۆنز بە كەڵك وەرگرتن لە ڕوانگەی خۆی نوسراوە زانستییەكانی فرنجی لێك دەداتەوە و بە كەسێكی لە قەڵەم دەدات كە بەشداری بزوتنەوەی دەروونشیكاری بووە .

بێ گومان دەتوانین بڵێین كە ساڵەكانی كۆتایی ژیانی فرنجی هەندێك ئاماژەی حەزی Genital Theorie لە ویدا پەیدابوون بە هاوكاری رانك كتێبێكیان نوسی بە ناوی Devlopmental Aims. ئەم كتێبە زۆر توند تیژ بوو ودیسان لەم ساڵانەدا فرنجی هەندێك فیكری تازەی خستە روو كە لەو كاتەدا زۆر خەیاڵی ،شۆڕشگێرانە ، زێدەڕەوانە وبێ بنەمابوون. دیسان لە هەندێك نموونەدا خۆی فیكرەكانی كێشایەوە ویا خود گۆڕنكاری تێدا دروست كرد. ودیسان هەمووان دەزانن كە خودی فرۆیدیش بە چاوێكی ڕەخنەگرانە سەیری ئەو فیكرانەی دەكرد.

تێكڕای ئەم شتانە زەمینەیەكی نالەباری خولقاندوە كە ناتوانین سەبارەت بە بۆچوونەكانی فرنجی هەڵسەنگاندنێكی گونجاو ئەنجام بدەین. من بۆ نوسینی ئەم بیوگرافییە تێكڕای

نامەکانی فرۆیدو فرنجیم لە بەر دەستدایە ، ئەگەر لە هەمبەر بۆچوونەکانی دوکتۆر جۆنز سەبارەت بە بارودۆخی دەروونی فرنجی پەرچەکردارم نیشان نەدایە ، بەم جۆرە لێك دەدرایەوە من کە جێگری ئەدەبی و یەکێك لە قوتابی وهاوڕێ نزیکەکانی فرنجیم ، لە گەڵ ئەم بۆچوونانەدا هاوڕام. بە دڵنیاییەوە ئەم کارە دەبێتە هۆی ئەوەی کە لایەنگرانی دەروونشیکاری بەم جۆرە بیر بکەنەوە کە نوسینەکانی کۆتایی ژیانی ئەو -واتە ئەو سەردەمەی کە بە بۆچوونی دوکتۆرجۆنز بارودۆخی دەروونی فرنجی تێك چووبوو- جێگای سرنجدان وبایەخ نین. لە ڕوانگەی منەوە پێچەوانەی ئەم بیرکردنەوەیە راستە . دوایین نوسراوەکانی فرنجی نەتەنها ١٥-٢٥ ساڵ لە پێش کاملبوونی تەکنیکی دەروونشیکارییەوە بووە ،بەڵکو هێشتا گەلێك ئەندێشە و فیکری تیدایە کە دەتوانین بڵێین پرسە لێڵ و نادیارەکانی هەنووکە وتەنانەت داهاتووش روون دەکاتەوە.

لەم رووەوە پێویستە بڵێم من لە رۆژانی نەخۆشبوونی فرنجیدا بەردەوام سەردانم دەکرد-لە حەفتەیەکدا جارێك یان دوو جار- ئەو تووشی کەم خوێنییەکی کوشندە ببوو کە بە خێرایی سیستەمی دەماری تێکدا. لە ئەنجامدا فرنجی تووشی Ataxie ببوو ، بە شێوەیەك کە لە چەند حەفتەی کۆتاییدا توانای جم و جوڵی نەمابوو و تەنانەت دەبوایە پەرەستارەکەی خواردنیشی پێبدایە . و ئیفلیج بوونی سیستەمی هەناسەدان بووە هۆی مەرگی. سەرەڕای ئەوەی جەستەی رۆژبەرۆژ لاوازتر دەبوو ، بەڵام لە لایەن زەینی وفیکرییەوە تەندروست بوو ، چەندین جار سەبارەت بە ناکۆکییە فیکرییەکانی نێوان خۆی وفرۆید و هەر وەها بەرنامە جۆراوجۆرەکانی سەبارەت بە پێداچوونەوەو پەرەپێدانی دوایین نامیلکەی بە ناوی Congress لە گەڵ مندا بە تێروتەسەلی قسەی دەکرد-هەڵبەت ئەگەر دوبارە بتوانێ قەڵەم بە دەستەوە بگرێتەوە وبنوسێت- من رۆژی یەکشەممە بەر لە مردنی سەردانم کرد، تەنانەت ئەو رۆژەش سەرەڕای لاوازی وئیفلیجبوونی جەستەیی ،زەین و فیکری تەندروست و ئاسایی بوو.

بەڵام فرنجیش،تا رادەیەك گیرۆدەی خەمۆکی دەروونی بوو ،کە دەتوانین بە پێویستی لە رادە بەدەری بە خوشەویستبوون و دەستخۆشی لێکردن ئاماژە بکەین. دیسان ڕەنگە دوکتۆر جۆنز وەك دوکتۆرێك لە کاتی پشکنیندا ئاماژەی هەندێك نەخۆشی دیکەشی بە دیکردبێت. بە هەرحاڵ بە بڕوای من جیاوازی وناکۆکی سەرەکی من ودوکتۆر جۆنز لە بەیان کردنی راستییەکاندا نییە ، بەڵکوو لە شرۆڤە کردن ولێکدانەوەی ئەو

ڕاستییانەدایە . هەرچەند کە ڕەنگە ناکۆکییەکانی ئێمە سەرچاوەیەکیتری هەبێت یان نا ، بەڵام پێشنیار دەکەم کە هەر کامەمان هۆکاری دژایەتی کردنەکەمان تۆمار بکەین ودیاری کردنی ڕاستییەکان بۆ جیلەکانی داهاتوو بهێڵینەوە.

مایکڵ بالینت

بۆچوونی دوکتور ئێرنست جۆنز

بە دڵنیاییەوە من خۆم بە هاوبەشی باروودۆخی ئازاراوی دوکتۆر بالینت دەزانم . و لە وەفاداری و وردبینی بۆچوونەکانی هیچ گومانێکم نییە.بەڵام ئەو سرنجی نەداوەتە ئەم بابەتە لە لێکۆڵینەوەکانی خۆی، ئاماژەکانی نەخۆشییەکی کوشندە دەخاتە روو، چوونکە یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی تووشبوانی " هەمووان بە دوژمن بین" ئەمەیە کە هاوڕێیان وکەسانی نزیکی خۆی لە ڕێگای خۆ بە ڕووناکبین و هوشیار لەقەڵەم دانەوە بە لاڕێدا دەبات.

لە دوکتۆر بالینت چاوەڕوانی ئەوە ناکەم کە لەمەبەستی خێرێ، من گومان بکات. ئەوەی کە سەبارەت بە ڕۆژانی دوایی تەمەنی فرنجی نوسیومە لە سەر بنەمای ئەو شتانە بووە کە بە چاوی خۆم بینیومە. هەروەها کە دوکتۆر بالینت دوپاتی کردوەتەوە کە بەهای دوایین نوسینەکانی فرنجی زێدەڕەوانەیە. هاوڕا بوونی من لە گەڵئەودا تەنها لە سەر بنەمای بۆچوونەکانی فرۆید، ئای تین گتۆن Eitington و ئەو کەسانەیە کە لە ساڵەکانی ١٩٣٣دا دەمناسین(ئێرنست جۆنز)

نامەکەی بالینت پێویستی بە لێکدانەوە نییە. ئەو کەسێکی شەریف وهۆشمەندە کە قوتابی و هاوڕێی نزیکی فرنجییەو بە ئەرکی سەرشانی خۆی دەزانێت کەراستییەکان، بەو شێوەیە کە بینیویەتی بخاتە روو و بۆچوونەکانی دوکتۆر جۆنز سەبارەت بە تەندروستی دەروونی مامۆستاکەی ڕاست بکاتەوە(نەخۆشی پارانۆیدۆسکیزوفرنیا).ئەو دوپاتی دەکاتەوە کە فرنجی تا دوایین ڕۆژەکانی ژیانی خاوەنی زەینییەتێکی روون ووشیار بووە. ئەمە دەربڕینێکی روون وبێ پەردەیە کە ئاماژە بە ڕاست بوونی لافەکەی جۆنز دەکات. بەڵام دەبێ بزانین کە بالینت ڕاست کردنەوە وگۆڕینی بۆچوونەکانی خۆی چۆن بەیان دەکات؟ ئەو بەم شێوەیە دەست پێ دەکات کە نوسینەکانی سەردەمی کۆتایی ژیانی فرنجی زۆر جێگای مشتو مڕە ، و شۆڕشگەرانە، خەیاڵی ، زێدەڕەوانەو بێ بنەمایە. دواتر ئەڵێ کە ئەم ڕاستکردنەوەیە تەنها بەم بۆنەیەوەیە کە جێگری ئەدەبی فرنجییەو دیسان

رەنگە ئەو بۆچوونانەی سەرەوە بەم شێوەیە پاساو بدرێت کە دەبێتە هۆی نەزۆك بوونی ئەندێشە دەروونشیکارییە راستەقینەکانی فرۆید. بەڵام ئەمە ئەنجام وەرگرتنێکی بێهۆیە. ئەو دەروونشیکارانەی بە ناچاری بەو رێگایەدا نە رۆیشتن بەڵکوو لە بۆچوون وشێوازی تێگەیشتنی خۆیاندا بە تەواوەتی ئازاد بوون. نالەبارترین هەلومەرجێك کە رووبەرِوی بوونەوە : دەرکردنیان بوو لە رێکخراوەکە. لە راستیدا تەنها رێژەیەکی کەم توانیان هەندێك هەنگاوی بوێرانە هەڵبگرن، جگە لەوەی بروکراتیزمەکەیان لە لایەن دەروونشیکارییەوە

دەیەوێت لە کەم بایەخ لە قەڵەمدانی نوسینەکانی ساڵانی کۆتایی ژیانی فرنجی لە لایەن خەڵکەوە پێشگیری بکات . دواتر باس لە ئامارژەکانی خەمۆکی دەروونی دەکات ودەڵێ رەنگە دۆکتۆر جۆنز هەندێك ئامارژەی نەخۆشی دیکەی بینیوە بەڵام بەیانی نەکردوە. ودواتر بە خستنە ئەستۆی داوەری بۆ جیلەکانی داهاتوو ناکۆکی نێوان گوتەکانی خۆی ئاشکرا دەکات. ئەم ئامارژەکردنە بە سەرچاوەی بێناو ئیدی چەمك وواتایەك بە دەستەوە نادات . ئەگەر بالینت، کە دەروونناسە، لە تەندروستی فرنجی بە گومان نەبوو، چۆن لەو بڕوایە دایە کە ڕەنگە هەندێك سەرچاوەی دیکە لە گەڵ بۆچوونەکانی ئەودا ناکۆك بن، بوونیان هەبێت، بە تایبەت کە جۆنز هیچ بەڵگەیەکی بۆ ئەم سەرچاوانە نەهێناوەتەوە. ئەگەر سەرچاوەگەلێکی وەها بوونیان هەبوو، دەبوایە بە لانی کەم بە بێ نوسینی ناوەکەی ئامارژەی پێبکردایە.

ئەگەرئەم نامە ئاڵۆزە لە لایەن کەسێکی کەم بایەخ، نە بالینتەوە بنوسرابا، یان ئەگەر لە سیستەمێکی دیکتاتۆریدا بە مەبەستی ئاڵۆز نەبوونی کۆمەڵگا ومەترسی بۆ ئازادیو خەیانەت، نوسرابا پاساو دەدرا. بەڵام بە سرنجدان بەوەی کە نوسەری ئەم نامەیە دەروونشیکارەو لە بەریتانیا دادەنیشێت تەنها ئەم دەرئەنجامەمان بۆ دەردەکەوێت کە ئەم نامەیە ئامارژە بەو گوشارە توندە دەکات کە تەنها ڕەخنەیەکی ئارامو هێدی لە رێبەری(رێکخراو) بە ڕەوا دەزانێت.

قەبووڵ نەکرا ، رووبەروی ئازارێکی دیکە نەبوونەوە. هۆکاری ئاستەنگ نانەوە لە بەردەم چالاکییە بوێرانەکان چی بوو؟

یـەکێك لـەو هۆکارانـەی کـە هـەمووان دەیـزانن ئەمـە بـوو کـە فرۆیدسیستەمێکی خولقاند کە بووە بابەتی گاڵتەی زۆربـەی هـەرەزۆری ئاکادمیستە پسپۆڕەکان. چوونکە ئەو سیستەمە لە دژی **"تابۆکان"** وبیرکردنـەوە نەریتییـەکانی ئـەو سـەردەمە کـاری دەکـرد و ئاسایشـی دەروونشـیکاری رووبـەروی هەڕەشـەی دوژمنکارانـە دەکـردەوە، لـەم رووەوە دەروونشـیکار ناچار بـوو پشـت بـەو رێکخـراوە ببەسـتێت کـە پشتیوانی لێدەکرد وبەم جۆرە لە هەستی تەنیایی رزگـاری دەبـوو و یـە فەرمانبـەری تـەواو لـە رێکخراوەکـە ،پاڵپشـتێکی بـە دەسـت دەهێنـا. هەروەها بە متمانە وبڕواکردن بە رێکخراوەکە، بە شێوەیەکی سروشتی "کاریزما پەرەستی" دروستو بەرفراوان دەبێت.

دەبـێ سـرنج بدەینـە هۆکـارێکی دیکـەش: دەروونشـیکاری لافـی ئەوەی لێدەدا کە وڵامێکی بۆ نهێنی و مەتـەڵی زەینـی مرۆڤ پێیە. و لە راسـتیدا لایـەنێکی ئـەم نهێنییەشـی روون دەکـردەوە. ئەگـەر بڕوامـان پێبێت. بەڵام بە لە بەرچاو گرتنی فراوانی و بەربەڵاوی ئەم پرسە گەلێك بابەت بوونی هەیە کە هێشتاش روون نەبوتەوە. ئەگەر دەروونشیکار لە پێشێل کردن وپەرژو بەڵاو بوونی زانیارییـەکانی خـۆی –چـە لـە لایـەنی تیوریکەوە وچە لە لایەنی دەرماننـاسییەوە– ئاگادار ببوایە تێدەگەیشت کە بۆ چی بە بۆنەی رەدکردنەوە ویا خودگاڵتە کردن بـە زانیارییـەکانی، هەڕەشەی لێدەکرێت.

لەم رووەوە ئایا ئاسایتر وعاقڵانەتر نەبوو ئەگەر بەر بەم چیرۆکە ببەستیت: تێکرای راستییەکان لە لایەن فرۆیدەوە بونیاد نراوە وئەویش بە ئەندامبوونی لەم رێکخراوەدا لەم راستییە دا بەشدارە؟ هەڵبەت ئەو دەیتوانی کەمو کوڕی و تێست بوونی زانیارییەکانی خۆی قەبووڵ بکات، بەڵام ئەم دانپێدانانە نەتەنها پێویستی بە سەربەخۆیی وبوێرییەکی تەواو هەبوو، بەڵکوو بیرکردنەوەیەکی عاقڵانەشی پێویست بوو. هەر دەروونشیکارێك دەبوایە لە هەمان حاڵدا توێژەرەوەیەك بێت، نابێ تەنها کەسێکی پسپۆڕ بێت کە ئامانجی ئەوە بێت بە بە کار هێنانی ئەم تیۆرییانە ژیانی بە سەر ببات.

روون وئاشکرایە کە ئەم پرۆسەی بروکراتیزمو بێگانە بوونی ئەندێشەیە، کە من لە بابەتی جوڵانەوەی دەروونشیکایدا باسم کرد، دەتوانین لە مێژووی گەلێك لە بزوتنەوە سیاسی، فەلسەفی وئاییییەکاندا ببینین. بەڵام ئەم پرۆسەیە لە مێژووی زانستدا زۆر دەگمەنە، چوونکە لەم حاڵەتەدا زۆربەی بیرکردنەوە زانستییە داهێنەرییەکان دەکەونە قوڵایی تاریکییەوە وجەوهەری بروکراتیزمو دوگماتیزم، گەشە کردنەکەی لە ناو دەبات[1]. من تا رادەیەك چۆنییەتی

---

[1] لەناو چوون ولادانی تیۆرییەکانی ماکس لە لایەن ستالینیزمەوە وهەروەها وێرانبوونی کاتی زانستی ژنتیك لە لایەن قوتابخانەی Lysenko سەبارەت بە تێکدەری بروکراتیزم لە زانستدا نموونەگەلێکی باشن.

بزوتنەوەی دەروونشیکاریم شرۆڤە کرد، چوونکە هۆکاری بنەڕەتی قەیرانی دەروونشیکارییە[1].

لە راڤەکردنی کاریگەرییە نیگەتیڤەکانی چییەتی بروکراتیزمی دەروونشیکاری، تەنها رووبەروی یەك هۆکاری قەیرانی دەروونشیکاری دەبینەوە. گرنگترین هۆکار، ئەو گۆڕانکارییە کۆمەلایەتیانەیەکە بە شێوەیەکی روو لە زیاد بوون دوای شەڕی جیهانیەکەم روویان داوە. لە حالێکدا کە بورژوا-لیبرالیزم لە سەرەتای ئەم چەرخەدا(چەرخی بیستەم) خاوەن هێزی تازەی سیاسی وئابووری بوو. خەڵکی چینی ناوەڕاست بە بۆنەی ئەو هەڕەشەیە کە رووبەروی خۆڕاگری و سەقامگیری هێزە سیاسی و ئابوورییە نوێکان دەبوەوە وزیاتر دەبوونە محافیزەکار، سیبرنتیك، ودەرکەوتنی "مرۆڤی رێکخراوەیی"[2] لە گەڵ لە ناو بردنی تاك ، سەرەڕەوی ودیکتاتۆری لە زۆربەی ولاتانی جیهاندا،

---

(۱) دەبێ لە بیرمان نەچێت کە بروکراتیزمی دەروونشیکاری لەم سالانەی دواییەدا لە بەراورد لە گەڵ رابردوودا لیبراڵتر بووە. رەنگە هۆکاری سەرەکی ئەم پرسە لادانی ئەندامە سەرەکییەکانی لە نەریتەکانی" بیرکردنەوەی دروست"بێت کە ماوەیەکە بە سەریاندا سەپێنراوە. ئەگەر ئەم گەڕانەوە بۆ لیبرالیزم ورزگاری زانستی نەبوو، بزوتنەوەکە ژمارەیەکی زۆر لە ئەندامە سودبەخش وکاریگەر و بەنرخەکانی خۆی لە دەست دەدا و ئیدی نەیدەتوانی درێژە بە هەبوونی خۆی بدات. هۆکارێکی دیکەی گەڕانەوە بۆ لیبرالیزم ئەو هەڕەشەیە کە لە لایەن دەروونشیکارە سەربەخۆکان وهەروەها رێکخراوەکانی پەروەردە رووبەرویدەبوونەوە. بەم حاڵەشەوە کونترۆڵ کردنی بروکراتیزم بە تەواوەتی لە ناو نەچووە، لەم رووەوە زۆربەی دەروونشیکارەکان یان"رێکخراوی لەندەنیان"بە جێ هێشتووە یان لێی دەرکراون ویاخود وەرنەگیراون. " فیدراسیۆنێکی نانەتەوەیی دەروونشیکاری " کە یەکبوونی تیوری دەروونشیکاری تێدا نەبێتو تەنها ئامانجی گۆڕینەوەی زانیارییە زانستییەکانە لەم سالانی دواییەدا دەمەزراوە.

(۲). Organization man

وهەرەشەی شەڕی ناوەکی ئەو هۆکارانە بوون کە چینی ناوەڕاستی ناچار دەکرد هەڵوێستی بەرگری کردن وەربگرن. زۆربەی دەروونشیکارەکان هاوبەشی نیگەرانی چینی ناوەڕاست بوون، ولە هەڵوێستی بەرگریکردن ووشیار کردنەوەی ئەو توێژەدا بەشدار بوون.

لە هەمبەر ئەم زۆرینەیە، کەمینەیەکی بچوك لە دەروونشیکارانی ڕادیکاڵ- دەروونشیکارانی چەپ- بوونیان هەبوو کە هەوڵیان دەدا سیستەمی"فرۆیدی ڕادیکاڵ " پەرەپێبدەن، و دویانەویست هاوئاهەنگییەك لە نێوان بۆچوونە دەروونشیکارانەکانی فرۆید وبۆچوونە کۆمەڵایەتی ودەروونناسییەکانیدا پەیوەندی دروست بکەن. برنفلد وویلهلم رایش لەو کەسانەن کە هەوڵیان دەدا لە نێوان فرۆیدیزم ومارکسیسزمدا سەنتەزێك دروست بکەن[1] نوسراوەکانی منیش لە هەمان بواردا بە نامیلکەی دەروونشیکاری و کۆمەڵناسی و"بنەماکانی ئایینی مەسیحییەت" دەست پێدەکات.[2] بەم دوایانە لینگ[3] ، یەکێك لە کەسە داهێنەر وبەناوبانگەکانی دەروونشیکاری هاوچەرخ، لە

---

[1] دواتر رایش لەو سەردەمەدا کە لە ئەمریکا دەژیا بە تەواوەتی لە تیورییەکانی مارکسیزم وازی هێنا وتێکڕای پەیوەندییەکەی لە گەڵ سوسیالیزم، کە وەها بیری دەکردەوە لە بەراورد لە گەڵ سیاسەتە لیبراڵەکانی رۆزوڵت وئایزنهاور کەم بایەخترە ،پچڕاند.

[2] ئەم بۆچوونانە لە برگەکانی ٧ و٩ی ئەم کتێبەدا باسی دەکەین.

[3] R.D. Laing.

ڕوانگەی هومانیستی و سیاسی ڕادیکاڵەوە پرسەکانی دەروونشیکاری لێکدەداتەوە.

نابێ گرنگی دزەکردنی دەروونشیکاری لە ئەدەبیات وهونەریشدا لە بەر چاو نەگرین. زۆر سرنجڕاکێشە کە دەرفەتە رادیکاڵەکانی تیوری فرۆید، کە دەروونشیکارە پسپۆڕەکان پشت گوێی دەخەن، لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا بزوتنەوە ڕادیکاڵەکانی بە لای خۆیدا ڕاکێشاوە. ئەم کاریگەرییە لە نێو سور ریالیستەکاندا زۆر بەر چاوە، هەر چەند کە تەنها بە ئەوان سنووردار نامێنێتەوە.

لەم دە ساڵەی دواییەدا هەندێك لە فەیلەسۆفە سیاسییە رادیکاڵەکانیش خۆیانیان بە دەروونشیکارییەوە سەرقاڵ کردوە[1]. ژان پۆل سارتر لە لایەنی پەرپێدانی ئەندێشەی گرێدراوی دەروونشیکاری لە چوارچێوەی فەلسەفەی ئیگزیستانیسالیزم دا خاوەن رۆلێکی گرنگە. جگە لە ئەوو " نورمان ئوبراون" بەناو بانگترین کەسایەتی نێو ئەم گروپە"هربرت مارکۆزە" یە کە لە گەڵ ئەندامەکانی دیکەی " ڕێکخراوی توێژینەوەی کۆمەڵایەتی فرانکفۆرت"وەك" ماکس هورکهایمر"و"تیودۆر ئادۆرنۆ" لە دەروونشیکاری دا بایەخێکی زۆریان بە پەیوەندی نێوان بیرکردنەوەی مارکس وفرۆیددا. هەر وەها کەسانی دیکەش بوونیان هەیە، بە تایبەت لە نێو مارکسیست وسور ریالیستەکاندا، کە لەم ساڵانەی دواییەدا، بایەخێکی زۆریان بە

[1] بۆ نموونە رۆژنامەی فەرەنسی L, Homme etla socete ژمارەیەکی تایبەتی لە بن ناوی Freudo- marxisme etsociologie del, alientation بلاو کردەوە.

دەروونشیکاری داوە ولەم بارەیەوە گەلێك وتار وکتێبیان نوسیوە. بە داخــــەوە ئـــەم نوســـەرانە "فەیلەســـووفەکانی دەروونشـــیکارین" وزانیارییەکی ئەوتۆیان لە سەر بنەما کلینیکییەکان نییە. تێگەیشتن لـە تیۆرییەکانی فرۆید پێویستی بە دەروونشیکاربوون نییە، بەڵکو شارەزا بوون لـە سـەر بنـەما کلینیکییـەکانیان پێویسـتە، ئـەگینا تێگەیشـتن لـە تیۆرییـەکانی فرۆیـد دژوارە و تـەنها قسـەکانی بە بـێ شـارەزابوون لـە سیستەم هەڵدەبژێردرێت.

مــارکۆزە، کــە لــە فەیلەســۆفەکانی دیکــە زیاترســەبارەت بــە دەروونشیکاری شتی نوسیوە، نموونەیەکی بەرچاوی ئەو لادانەیە کە " فەلســـەفەی دەروونشـــیکاری" بـــە ســـەر تیـــوری دەروونشـــیکاریدا دەیسەپێنێت. ئـەو لافـی ئـەوە لێدەدات کـە بـواری کـارکردنی تـەنها لـە چوارچێوەی تیوریدایـە وبە تـەواوەتی لەو دیسپلینە تەکنیکییەی کە دەروونشیکاری گیرۆدەی بووە خۆی دوور گرتووە. ئەم لافـە قسـەیەکی فریـــو دەرانەیەوبـــەم واتایـــە دێـــت کەدەروونشـــیکاری لـــە ســـەرەتادا سیستەمێکی تیوریك بووەو دواتر گیرۆدەی دیسپلینی تـەکنیکی بـووە، هەڵبـەت راسـتی ئەمەیـە کـە دەروونشـیکاری فرۆیـد لـە سـەر بنـەمای توێژینەوە کلینیکییەکان بووە.

مەبەستی مارکۆزە لە" دیسیپلینی تەکنیکی" چییە؟ هەندێك جار وا دیارە کە بەم دەستەواژەیە ئاماژە بە پرسەکانی چارەسەری دەکات، بـەڵام لـە شـوێنێکی دیکـەدا سـەبارەت بـە " ئامـارە"[1] کلینیکـی وئەزموونییەکان بە کار دێت. ئەو زانستەی کە تیوری وبۆچوونەکانی

---

[1] .Data

بە بێ گرنگی دان بە دیاردە کلینیکییەکان کە شوێنی دەرکەوتن وکامڵ بوونیانە تێگەیشتنیان دژوار بێت ناتوانێ فەلسەفە وتیوری شرۆڤە کردن لە یەك جیابکاتەوە وجیاوازییەکانیان دیاری بکات." فەلسەفەیەکی دەرونشیکاری" کە نکۆڵی لە بنەما ئەزموونییەکان بکات دەبێتە هۆی گەلێك هەڵەی جیدی لە تێگەیشتنی تیوریدا. دیسان دوپاتی دەکەمەوە کە مشتومڕ لە سەر پرسەکانی دەروونشیکاری پێویستی بە دەروونشیکار بوون یاخود چارەسەربوون لە ڕێگەی دەروونشیکارییەوە نییە. بەڵام بۆ تێگەیشتن لە چەمکەکانی دەروونشیاری دەبێ بایەخ بەو بابەتە بدرێت و بتوانین بە ئامارە ئەزموونییەکانی تاك وکۆمەڵگەوە سەرقاڵ ببین. مارکۆزە و کەسانی دیکە بۆ کەوتنە نێو هەندێك بابەتی وەك" گەڕانەوە بۆ دواوە"[1] خۆپەرەستی"[2] و "لادان "[3] پێداگری دەکەن بەڵام لە دونیای ئینتیزاعی ڕووت دا ماونەتەوە. ئەوان لە دروست کردنی دونیای خەیاڵیدا "ئازادن" چوونکە زانیاری ئەزموونیان نییە تا بتوانن ئەوەی کە دایدەرێژن، هەڵیبسەنگێنن. بە داخەوە زۆربەی خوێنەران زانیارییەکانی خۆیان لە هەمان ڕێگای لادانەوە بە دەست دەهێنن، و لادانی فیکری لێدەکەوێتەوە.

لێرەدا ناتوانین سەبارەت بە نوسراوەکانی مارکۆزە لە بواری دەروونشیکاریدا، کە" خۆشەویستی و شارستانی"، "مرۆڤی یەك ساحەتی" و"نامێلکەیەك دەرباری ئازادی"لە خۆ دەگرێت بە شێوەیەکی تێر وتەسەل قسە بکەین، لەم ڕووەوە تەنها چەند تێبینییەك

[1]. Regression
[2] .Narcisism
[3] Perversion

دەخەمەروو. لە هەموو گرنگتر ئەمەیە کە مارکۆزە، کە لە هەموو بوارێکدا خوێندنەوەی قوڵی هەیە، لە خستنە رووی فیکرەکانی فرۆیددا تووشی هەڵەی زەق بووە. بۆ نموونە لە باسی"بنەچەی راستی"[1] و"بنەچەیچێژ[2]"ی فرۆید تێنەگەیشتوە (هەرچەند کە لە نموونەیەکدا بە دروستی بە کاری هێناون) وگریمانەی کردوە کە چەندین " بنەچەی راستی" بوونی هەیە کە یەکێکیان بە سەر شارستانی رۆژئاوادا زاڵە: "بنەچەی جێ بەجێ کردن."[3] رەنگە مارکۆزەش لەم تێگەیشتنە هەڵە گشتییەدا هاوبەش بێت کە : مەبەست کە " بنەچەی چێژ" هەمان رەوتی چێژخوازی[4] (واتە ئەو بۆچوونەیەکە پێی وایە چێژ وەرگرتن لە پێش هەموو شتێکەوەیە.و.کوردی) وئامانجی ژیان تەنها چێژە، و بنەچەی راستی ئاماژە بە نەریتی کۆمەڵایەتی دەکات، بەم واتایە کە هەوڵدان و کۆششی مرۆڤ پێویستە بۆ ئەنجامدانی کار و جێ بەجێ کردنی ئەرکەکانی بێت. بەڵام مەبەستی فرۆید بە هیچ شێوەیەك ئەمە نەبوو، لە ڕوانگەی فرۆیدەوە بنەچەی راستی نەرم کراوێکە لە بنەچەی چێژ ودژایەتی ناکات. بۆچوون وتێگەیشتنی فرۆید لە بنەچەی راستی ئەمەیە کە هەر کەسێك توانای بینینی راستییەکانی هەیە و دەتوانێ لە هەمبەر زیانەکانی سەرچاوەگرتوو لە بەرەڵایی دامرکاندنی غەریزەکاندا خۆی بپارێزێت. ئەم بنەچەی راستییە بە تەواوەتی لە گەڵ نەریتە

---

[1] .Reality principle

[2] .Pleasure principle

[3] .Performance Prnciple

[4] .Hedonism

کۆمەڵایەتییەکاندا جیاوازە: ڕەنگە کۆمەڵگایەك ئارەزۆ جنسییەکانی بە توندی سانسۆر ویاخود کونتڕۆڵ بکات، لە حاڵێکدا بنەچەی ڕاستی لە ڕێگـای سـەرکوتکردنی ئارەزۆکانـەوە مـرۆڤ لـە زیانـەکانی دەپارێزێـت. ڕەنگە کۆمەڵگایەکی دیکە بە تـەواوەتی پێچەوانە بێت ، لـەم حاڵـەتەدا ئیـدی بنەچـەی ڕاسـتی بـۆ سـەرکوتکردنی ئـارەزۆ جنسـییەکان هـیچ خواسـتێکی نییـە . لـەو چـەمکە دا کـە مەبەسـتی فرۆیـدە" بنەچـەی ڕاسـتی" لـە هـەر دوو نموونەکـەی سـەرەوەدا یـەك شـتە، نـاکۆکی لـە بونیادی کۆمـەڵگادا ئەو شتەیە کە من بە نـاوی "خـووی[1] (کاراکتـەر) کۆمەڵایـــەتی" لـــە کـــەلتوورێك ویـــا خـــود چـــینێك دا نـــاودێری دەکەم.(بۆنموونە کۆمەڵگای شەڕکەر کاراکتەرێکی کۆمەڵایەتی تایبەتی هەیە کە خواستی داگیر کەری پەرە پێدەدات و خواسـت و ئارەزۆکـانی میهرەبانی وخۆشەویستی سەرکوت دەکات، لە کۆمـەڵگای ئاشـتیخواز وهاوکاریـدا ، پێچـەوانەی ئـەو حاڵـەتـە بوونی هەیـە. یـان لەکۆمـەڵگای توێـژی ناوەڕاستی سـەدەی ١٩ خواسـتی چێـژخوازی وبـەکار هێنـان سـەرکوت دەکـرا، لـە حاڵێکـدا کـە خواسـتەکانی پێکـەوەنانی سـامانی "ئـانـال"[2] کـە سـنووورداری لـیّ دەکـەوتـەوە وهەسـتی چـێژوەرگرتنی لـە کۆکردنـــەوەدا دەدیتـــەوە، پـــەرەی پێـــدەدرا. هەنووکـــە کاراکتـــەری کۆمەڵایەتی حەزی لە بە کـار هێنـان و دژی کۆکردنـەوەیە، و پاشـەکەوت

---

[1] وەرگێڕی فارسی بۆ وشەی کاراکتەر"منش"ی داناوە بەڵام منش بە زۆری بە واتای خوو دێت . لە سەر ئەم بنامایەش من (وەرگێڕی کوردی) لەزۆربەی شوێنەکانی ئەم کتێبەدا لە باتی خوو هەمان کاراکتەری ئینگلیزیم داناوە کە بە ڕاستی نزیکتربووە. و.

[2] سەبارەت بە ئارەزۆ جنسییە ئانالی، دەمیو زاوزێکان لە بڕگەی نۆهەمدا لێی دەدوێین.

کردن کارێکی خراپ ودژی خواستەکانی کۆمەڵگا لە قەڵەم دەدرێت. لە حاڵێکدا لە هەر کۆمەڵگایەکدا هێزی گشتی مرۆڤ دەبێتە هێزی تایبەت کە کومەڵگا بە گوێرەی بەرژەوەندییەکانی بە کاری دەهێنێت. لەم رووەوە ئەوەی کە پێویستە سەرکوت بکرێت زیاتر پەیوەندی بە سیستەمی خووی کۆمەڵایەتییەوە هەیە تا بە "بنەچە راستی"یە جۆراوجۆرەکان. بەڵام چەمکی کاراکتەر لە واتا دینامیکەدا کە فرۆید بە کاری هێناوە ، بە هیچ شێوەیەك لە نوسراوەکانی مارکۆزەدا نابینرێت ، رەنگە هۆکارەکەشی ئەمە بێت، کە ئەو چەمکە ئەزموونییە، نەوەك فەلسەفی.

لادان لە بەکار هێنانی تیوری فرۆید لە لایەن مارکۆزەوە لە کەڵك وەرگرتن لە چەمکی سەرکوتکردنیشدا جێگای سرنج وبایەخە. ئەو دەنوسێ" دەستەواژەکانی سەرکوت وسەرکوتگەرانە لە لێکدانەوەیەکی ئاماتۆرانەدا پێناسەیەکە لە پرۆسە رێگرەکانو گوشار و سەرکوتکردنی وشیارانەی ناوخۆیی ودەرەکی ."[1] بەڵام لە سیستەمی فرۆیددا سەرکوتکردن لە چەمکی دینامیکی وشەدا بە واتای سەرکوتکراوی ناوشیارانەیە. بە بەکارهێنانی " سەرکوتکردن " لە هەر دوونموونەی وشیارانەو ناوشیارانەدا، تێکڕای تایبەتمەندییەکانی بۆچوون و تێگەیشتنی فرۆید لە سەرکوتکردن وناوشیاریدا لە ناو دەچێت. لە راستیدا وشەی "سەرکوتکردن " دوو واتای هەیە : واتای یەکەم هەمان واتای باو و برەوداره، واتە گوشار خستنەسەر، ئازاردان، یان

---

[1] لە کتێبی خۆشەویستیوشارستانی ، لە نوسینی مارکۆزە.

دامرکاندن وله ناو بردنه، واتای دوهەم: که له دەروونناسییدا لە لایەن فرۆیدەوە بە کار هاتووە (هەرچەند کە پێشتریش لە دەروونناسییدا بە کار هاتووە) واتە دوورکردنەوەی شتێك له زەینی وشیار"هەست". ئەم دوو واتایە هیچ پەیوەندییەکیان پێکەوە نییە. مارکۆزە بە بەکار هێنانی لێڵ ونادیاری وشەی سەرکوتکردن پێگەی سەرەکی و ناوەندی دەروونشیکاری تێك دەدات. ئەو یاری بە هەر دوو واتای وشەکە دەکات، بە شێوەیەك کە هەر دوو واتاکە، یەك واتا دەبەخشن ولە ئەنجامدا واتای دەروونناسانەی وشەکە لە ناو دەچێت —فورمولێکی باش دۆزراوەتەوە، بە لێڵ بوونی واتا ، چەمکی سیاسی ودەروونناسانەی وشەکە تێکەڵ دەبێت.

نموونەیەکی دیکەی شێوازی تێگەیشتنی مارکۆزە لە تیورییەکانی فرۆید چییەتی محافیزەکارانەی "جۆش وخرۆشی ژیان" و غەریزەی ژیانە. مارکۆزە لەو بڕوایە دایە کە فرۆید هەمان چییەتی پاوانخوازانەی جۆش و خرۆشی ژیانی" بۆ غەریزەی مەرگ" یش بە کار هێناوە. بەڵام لەوە دەچێت نەزانێ کە فرۆید دوای گومانەکانی لە کتێبی " بنەماکانی دەروونشیکاری " ئەنجامێکی پێچەوانەی بە دەست هێناوە، بەم شێوەیە کە جۆش و خرۆشی ژیان خاوەن چییەتییەکی محافیزەکارانە نییە.

جگە لەو وشانەی کە لە کتێبی "ئوروس وشارستانییەت" دا بە کار هاتوون، مارکۆزە لەم کتێبە دا ئایدەئاڵی مرۆڤی تازە لە کۆمەڵگای سەرکوتنەکراودا ، بە ڕەنگدانەوەی ئارەزۆ جنسییەکان بە تایبەت

بۆچـوونە سادیسـتی وکوپرفیلیکـەکان[١] دەزانـێ. لـە راسـتیدا " ئیـدەئاڵی" مـارکۆزە لـە کۆمـەڵگای سـەرکوتنەکراودا لـە بەهەشـتە منداڵانەیە دەچێت کە تێدا تێکڕای کارەکان وەك یارین وهیچ جۆرە ناکۆکی ورووداوێکی ناخۆشی جیدی بوونی نییە . (ئەو قەت باسی لە ناکۆکی نێوان ئیدەئاڵ ورێکخراوی پیشەیی ئوتوماتیك ی نەکردوە). ئـەم ئیدەئاڵـە گەڕانەوەیـە بـۆ رێکخـراوی لیبیـدۆی منـداڵی لـە گـەڵ ناڕەزایـەتی دەربڕین و هێرش کردنـە سـەر زاڵبوونی ئارەزۆ جنسـییە زاوزێ کان بە سەر خواست وحەزەکانی پێشگەیشتنی بەر لە قۆناغی زاوزێ. لـەم کتێبـەدا بـە هەنـدێك وشـە دواکـەوتنی شـەهوەتی دەمـی(بـە دەم)[٢] ، پاشـی (بەپاش)[٣] و لـە بـەراورد لـە گـەڵ شـەهوەتی زاوزێی یەك هاوسەری، و ئەم بنەمایە کە چێژی جنسی تەنها کاتێك رەوایـە کـە ئامانج زاوزێ بێت، ئاشکرا دەبێت. مارکۆزە بە هێرشی خۆی بۆ سەر زاڵبـوونی شـەهوەتی زاوزێ ئـەم راسـتییە حاشـا هەڵنـەگرە پشـت گـوێ دەخات کە دامرکانـدنی ئارەزۆ شـەهوەتییەکان بە ئەنـدامی زاوزێ هـیچ پەیوەندییەکی بە مناڵبوونەوە نییە، ژن وپیاو هەمیشە لە تێکەڵاو بوون چێژیان وەرگرتووە بە بێ ئەوەی هەمیشە لەم تێکـەڵاو بوونـە مەبەسـتی زاوزێ یان هەبووبێت. شێوازەکانی بـەرگرتن لـە دووگیـانی(حاملـەبوون) لـە مێـژوودا بوونیـان هـەبووە. لـە لایـەکی تـرەوە مـارکۆزە دەیـەوێت ئـەم خاڵـە بـەیان بکـات کـە بـۆ ئـەوەی لادانـەکان —وەك سـادیزموکۆپرفیدا—

---

[١]. Coprophilic
[٢] .Oral
[٣] (كوم).Anal

ناتوانــێ زاوزێی لێبکەوێتــەوە، لــەم رووەوە لــە رێگــای ئاســایی وسروشتییەوە "ئازادانە ترە" لە نزیکبوونە جنسییەکان. لێکدانەوەی شۆڕشگەرانەی مارکۆزە ، تایبەتمەندی نالۆژیکی ونا شۆڕشگەرانەی ئەو دەشارێتەوە. ئەویش وەك هەندێك لە نووسەر وهونەرمەندە پێشڕەوەکان، لە "دوساد" و"مارینتی" یەوە تا هەنووکە. شەیدایی گەڕانەوە بۆ سەردەمی منداڵی، لادانەکان، وێرانگەری ونەفرەت بووە. لێکدانەوە وڕاڤەکردنی گەندەڵی لە ئەدەبیات وهونەری کۆمەڵگا وهەر وەها شی کردنەوەی زانستی ئەو دیاردانە گرنگە، بەڵام بەشداری نووسەر وهونەرمەند لە قەبوڵ کردنی گەندەڵی کە خۆی خوازیاری گۆڕین ولە ناو بردنیە بە کارێکی ناشۆڕشگەرانە لە قەڵەم دەدرێت.

خاڵی نزیك بەم پرسە کە مارکۆزە لە "نارسیسۆس"[(١)] و "ئۆرفیوس"[(٢)] دەریدەخات، لە حاڵێکدا کە "پرومتوس"[(٣)] کە (لە روانگەی مارکسەوە شەریفترین شەهیدی مێژووی فلسەفەیە) وەك پاڵەوان و نموونەی سەرەتایی چاو لێدەکات. ئۆرفیك نارسیستیك نیشان و هێمایەکە لە جیهانەکەی دیکە ومەرگ. ئۆرفیوس بە گوێرەی

---

(١) Narcissus لە میتولوژی یونانیدا ئەو گەنجەیە کە کاتێك وێنەی خۆی لە ئاودا بینی شەیدای خۆی بوو ، لە خۆشەویستی خۆیدا لاواز بووەوە بوو بە گوڵی نێرگز.

(٢) ORPHEUS لە میتولۆژی یونانیدا کوری ئاپۆلۆیە کە گۆرانیبێژ بوو و سازی لێدەدا،پلۆتر رێگەی پێدا کە بە دوای تەرمی هاوسەرەکیدا بڕوات بە مەرجەی ئاوڕ نەداتەوە. بەڵام لە دوایین ساتدا لەم فەرمانە سەرپێچی کرد هاوسەرەکەی لێ وون بوو.

(٣) PROMETHOUS یەکێك لە پاڵەوانەکانی یونانی کۆنە

نەریتە کلاسیکەکان پەیوەندی بە هاو ڕەگەز بازییەوە هەیە. مارکۆزە دەڵێ " من وەك نارسیس خۆشەویستی وشەهەوەتی ئاسایی رەد دەکەمەوە وئەمە بۆ ئەوە نییە کە باەڕمەند وپاك داوێن بم، بەڵکو مەبەستم ئەوەیە کە خۆشەویستی وشەهوەتێکی زیاتر وکاملتر بە دەست بهێنم". ئەویش وەك نارسیس لە هەمبەر دیسپلینی سەرکوتکەری تێکەلاوی جنسی بە ئامانجی زاوزێ ناڕەزایەتی دەردەبڕێت. ئەم ئارەزۆ شەهوەتیانەی ئورفیك نارسیستیك رەتکردنەوەی ئەم سیستەمەیە- سەرپێچی گەورە!؟. دیسان ئەم سەرپێچییە بە واتای خۆ دورگرتن لە جیابوونەوە تایبەتییەکانیش لێك دەدرێتەوە، کە هەمان سەرپێچی کردن لەگەشە کردن، جیابوونەوەی یەکجارەکی لە دایك وخاك وهەر وەها ئەزموونی چێژی جنسییە (ئاسایی نە سادیستیك).(جێگەی سەرسوڕمانە کە لە کتێبی مرۆڤی یەك ساحەتیدا سەرپێچی گەورە بە تەواوەتی واتاکەی گۆڕدراوە، بە بێ ئەوەی هۆکارەکەی بەیان بکرێت، واتا تازەکەی لەو کتێبەدا خۆ دورگرتن لە بەکار هێنانی ئەو چەمکانەیە کە کەلەبەری نێوان ئێستاو داهاتوو پڕ دەکاتەوە). روون وئاشکرایە کە ئەم ئیدەئاڵە دژی بۆچوون ومەبەستی فرۆیدە لە گەشەکردن و کاملبوونی مرۆڤدا و گرێدراوی تێگەیشتنی ئەوە لە خەمۆکی دەروونیو پەرێشانی دەروونی. ئەم ئیدەئاڵە رزگار بوونە لە دەسەلاتی ئاروزۆ جنسییە زاوزێ کان، هەڵبەت دژی ئەو ئازادییەیە کە رایش پێشنیاری کردوە وهەنووکە مشتومڕی لە سەر دەکرێت.

ماركوزه نایەوێت سرنج بدات كه له ڕوانگەی فرۆیدەوه گۆڕانكاری وكاملبوونی لیبیدۆ لـه خـۆ پەرەسـتی سـەرتاییەوه بۆئاسـتی چـێژی جنسـی دەمـی (بـه دەم) پاشـی (بـه پـاش)و دواتـر زاوزێ گرێـدراوی سـەركوتی لـه ڕاده بەدەر نییـه، بەڵكو پرۆسەی بیولۆژیكی پێگەیشتنه كـه بـەرتری وبـالا بـوونی چـێژی جنسـی زاوزێی لێدەكەوێتـەوه. لـه ڕوانگەی فرۆیدەوه كەسی تەندروست كەسێكه كه گەیشتوەته ئاستی پێگەیشـتنی زاوزێ و لـه نزیكـی وتێكـەڵاو بـوون چـێژ وەردەگرێـت. تێكـڕای سیسـتەمی كـاملبوونی فرۆیـد لـه سـەر گەیشـتن بـه توانـای تێكەڵاوی جنسییه كه دواین گەشەی لیبیدۆیه. من دژی لادانی ماركۆزه له ئاستەكەی فرۆید نیم بەڵكو نەتەنها دژایەتی ئەو هەڵانه دەكـەم كـه له خـراپ بـه كـار هێنـانی مەبەسـتی فرۆیـدا ئـەنجامی داوه، بـەڵكو ئـەو لافانـەش ڕەد دەكەمـەوه كـه دەڵـێ بـه پێداچوونەوەیەكی كـەم ولاوەكـی نوێنەرایـەتی فیكرەكـانی فرۆیـد دەكـەم. لـه ڕاسـتیدا مـاركۆزه هەنـدێك تیـۆری دادەرێـژێت كـه بـه تـەواوەتی دژی ئەندێشـه سـەرەكییەكانی فرۆیـده، ئـەم كـاره بـه بـەكار هێنـانی هەنـدێك ڕەسـته لـه نوسـراوه وگوتەكانی فرۆید كه دواتر لابراون، و به لەبەرچاو نـەگرتنی تـەواوەتی پێگه یان مەبەستەكانی ئەو ئەنجامدراوه. كەم تا زۆر ئەو بەڵایـه كه به سەر فرۆیددا هێناویەتی به سەر ماركسیشدا دەیهێنێت. هەر چەنده ئەم ڕەخنەیـەش ئاراسـتەی مـاركس دەكـات كـه نـەیتوانیوه ڕاسـتی تـەواو سـەبارەت بـه مرۆڤـی نـوێ پەیـدا بكـات، بـەڵام بـه گشـتی خـۆی وەك لایـەنگری ئامانجـەكانی كۆمـەڵگای سوسیالیسـتی ئـەو نیشـان دەدات. بەڵام نایەوێت دان بەوەدا بنێت كه مرۆڤه تازه (منداڵگەراكـەی) ئەو بـه

تـەواوەتی پێچـەوانەی مرۆڤـە بەهرەمەنـد وبەتواناکـەی مارکسـە. ئـەو مرۆڤەی کە دەتوانێت لـە هـەموو شتێك حـەز بکات و عاشقی تێکڕای شتەکانی دەوروبەری بێت. مارکۆزە لـە خۆشەویست بوونی مارکس وفرۆیـد لـە نێـو جیلـی گـەنجی ڕادیکاڵدا بـە مەبەسـتی سـرنجڕاکێش نیشاندانی بۆچوونە دژە مارکس و فرۆیدییەکانی خۆی لە مرۆڤی تازە کەڵك وەردەگرێت.

چـۆن دەبـێ بیرمەنـدێکی لێهـاتووی وەك مـارکۆزە بـەم شـێوەیە وێنەیـەکی بـە لارێـدا بـراو لـە دەروونشـیکاری بـە دەسـتەوە بـدات؟ لـە ڕوانگەی منەوە وڵامی ئەم پرسیارە گرێدراوی ئەو بایەخ وحەزەیە کە — ئەو وروناکبیرەکانی دیکـە— بۆ دەروونشیکاری هەیانە. لە ڕوانگـەی ئەوەوە دەروونشیکاری شێوازێکی ئەزموونی نییە بۆ پەردە هەڵماڵین لـە ئارەزۆ و خواستە ناوشیارەکانی تاك کە دەمامکی لۆژیکی بوونیان بـە سـەر خـۆدا داداوە، و هـەر وەهـا تیۆرییـەکیش نییـە کـە سـەرقاڵی هەڵس‌وکەوت وخوو بێت ووروژاندنی ناوشیاری جۆراوجۆر بۆ کارە بـە ڕواڵـەت لۆژیکییـەکان نیشـان بـدات. لـە ڕوانگـەی مـارکۆزەوە دەروونشـیکاری کۆمـەڵێك ئەندێشـەی متاپسـیکۆلۆژیکە[1] سەبارەت بـە مـەرگ، غـەریزەی ژیـان، پرسـە جنسـییەکانی منـداڵی و.... یـەکێك لـە دەستکەوتە گرنگـەکانی فرۆیـد هێنـانی هەنـدێك لـە پرسـەکانە بۆ نـاو چوارچـێوەی توێژینـەوەی ئـەزموونی کـە پێشـتر لـە فەلسـەفەدا بـە شێوەیەکی ئینتیزاعـی لێـك دەدرایـەوە. مارکۆزە بـە گەڕاندنـەوەی ئـەم پرسیارە بۆ نـاو ئەندێشـەی فەلسـەفی ئـەم دەسـتکەوتەی فرۆیدی بـە بـا دا.

---

[1] .Metapsychological

جگە لە گروپی توێژینرەوانی چەپ کە لە ڕێکخراوەکەی فرۆیددا مانەوە (کە پێشتر باسمان کردن) باسی چوار کەس لە دەروونشیکارەکان دەکەم کە بە شێوەیەکی سیستەماتیکتر بەشدارییان کردوە و کاریگەرییەکی زیاتریان لە سەر کەسانی دیکە داناوە(دژبەرانی وەك ئادلر، رانكو یونگ بە لاوە دەنێم).

"کارن هۆرنای" یەکەم کەس بوو کە لە دەروونناسی ژنان کە لە لایەن فرۆیدەوە خرابووە روو ڕەخنەی گرت و دواتر شێوازێکی بونیادنا کە بە بەلاوە نانی تیوری لیبیدۆ و پێداگری لەسەر هۆکارە کەلتورییەکان هەندێك بۆچوون وڕوانگەی سودبەخشی خستە روو.

" هاری ستك سالیۆن" لە دانان بە گرنگی کەلتووریدا لە گەڵ هۆرنای دا کۆکە، و لە چەمکە دەرونشیکارییەکەی خۆیدا، بە کەڵك وەرگرتن لە تیوری "پەیوەندی نێوان کەسەکان" تیوری لیبیدۆی فرۆید ڕەت دەکاتەوە. لە حاڵێکدا کە لە ڕوانگەی منەوە تیوری ئەو سەبارەت بە مرۆڤ تا ڕادەیەك بەم ڕاستییەوە کە مرۆڤی مۆدێلی ئەو، نوێنەری مرۆڤی لە خۆ بێگانەی هەنوکەییە، سنووردار دەبێتەوە، دەستکەوتی سەرەکی ئەو بۆچوونەکەیەتی سەبارەت بە جیهانی خەیاڵ وپەیوەندی پرۆسەکان لە نەخۆشە توندەکاندا بە تایبەت تووشبوانی سکیزۆفرێنیا.[1]

---

[1] هەر چەندە کە هۆرنای و سالیۆن ومن لە گروپی فەرهەنگ گەرا وفرۆیدییە تازەکان لە قەڵەم دەدرێن، بەڵام ئەم ڕیزبەندییە ڕاست نییە. سەرەڕای ئەوەی کە ئێمە پێکەوە هاوڕێ وهاوکاربووین وهەندێك ڕوانگەی هاوبەشمان هەبوو –بە تایبەت ئەو ڕەوتە ڕەخنەگرانە سەبارەت بە تیوری لیبیدۆ – بەڵام ناکۆکی نێوان ئێمە لە خاڵە هاوبەشەکانمان زیاترە، بە تایبەت لە ڕوانگەی" کەلتوورییەوە "هۆرنای وسالیۆن مودێلە کەلتوورییەکەیان بە واتای مرۆڤ ناسی نەریتی لە قەڵەم دەدرێت، بەڵام بۆچوونەکەی من پشت بە توێژینەوەی هێزە سیاسی، ئابووری ودەروونناسیەکان دەبەستێت کە بنەما وکۆڵەکەی کۆمەڵگان.

" ئەریك ئەریکسۆن" لە تیوری سەردەمی منداڵی وکاریگەری کۆمەڵگا لە گەشەی منداڵدا خاوەن ڕۆڵێکی گرنگە. ئەو بەم تویژینەوە لە سەر پرسەکانی ناسنامە ونوسینی بیوگرافی لوتر وگاندی لە ڕوانگەیەکی دەروونشیکارانەوە، ئەم زانستەی پەرەپێداوە. لە ڕوانگەی منەوە ئەو دەیتوانی لە بواری دەروونشیکاریدا پێشکەوتنی زیاتر بە دەست بهێنێت، بەڵام لە قۆناغی بە دوادا چوونی توندڕەوانەی دەر ئەنجامی تیورییەکانی خۆیدا مایەوە.

" ملانی کلاین" و ڕێبازەکەی بە خستنە رووی دژایەتی کردنی قووڵی لە لایەن مرۆڤەوە لە ڕێگای پیشاندانی لە منداڵدا ، کارامەیی ولێهاتوییەکی گەورەی لە خۆی نیشانداوە. لە حاڵێکدا کە بەڵگەکانی ئەو و زۆربەی دەروونشیکارەکان تەنانەت منیشی رازی نەکردووە، بەڵام لانی کەم تیورییەکانی ئەو دژە ژەهرێکە لە هەمبەر خواستی عەقڵگەری کە لە بزوتنەوەی دەروونشیکاریدا بە شێوەیەکی بەر بڵاو دەبینرا.

خواستی ملکەچ بوون بە داب ونەریت [١] لە نێوان زۆربەی دەروونشیکارەکاندا واتای خۆی لە قوتابخانەیەکدا دەبینییەوە کە بە تێر وتەسەلی شرۆڤەی دەکەم، چوونکە ئەم قوتابخانەیە کاریگەرترین وگرنگترین هۆکارە لە بزوتنەوەی دەروونشیکاریدا. قوتابخانەی دەروونناسی خۆ"من" Ego ئەو قوتابخانەیە [٢] کە لە لایەن گروپێك لە

---

(١) .Conformist

(٢) دامەرزێنەری ئەم قوتابخانەیەئەمانە بوون
R.M.Loewenstein و E.Kris و H.Hartmann و ئەمانەش نوێنەرەکانی بوون R. W. while- و D rapaport و G. Helein و B .Gill و R.R . Holt

دەروونشیکارەکانەوە دامەرزێنرا، ئەوان بە هاوکاری یەکدی سیستەمێکیان دامەزراند کە تەواوکەری تیوری کلاسیك بوو، هەروەها دەستکەوتەکانی رابردویشان قەبووڵ دەکرد.

ناوی قوتابخانەکە ئەوە دەگەیەنێت کە دامەزرینەرانەکەی زیاتر سرنجیان بە (خۆ) داوە وپشتیان کردە ناوەندی سرنجی فرۆیدەوە واتە "ناخی مرۆڤ". (چالاکییەکانی دژە عەقڵ کە وروژێنەری مرۆڤن، بەلام ناوشیارانەن " . ئەم سرنج دانە بە "خۆ" شەجەرەیەکی بەرەوداری هەیە . بە تایبەت کە دابەش کردنەکانی فرۆید لە بن ناوی "ناخی مرۆڤ" بە من ومنی بالاsuperego شوێنی دوو لایەنە بوونی سیستەمی کۆنی واتە هەست ونەست گرتەوە وچەمکی خۆ(من) بو بەچەمکێکی ناوەندی لە دەروون شیکاریدا . شارەزایی فرۆید لە لێکدانەوەی دەستە واژەکاندا ، تا ڕادەیەك لە زات وجەوهەری وشەکاندا، سەرەڕای هۆکارەکانی دیکە بە دۆزینەوەی روخسارەکانی نەستی خۆ(من) کە تاڕدەیەك دا بەش کردنەکانی رابردو رەت دەکاتەوە سرنجڕاکێشترە . وبەرهەمەکەی ئانا فرۆید بە ناونیشانی "منومیکانیزمەکانی بەرگری"[(١)] . ١٩٦٤بو بە خاڵێکی گرنگی سەلماندی ئەم لافە کە دەروون شیکاری من ، بەڵاوبوونەویەکی ئورگانیکە و لە تیوری کلاسیکی فرۆیدەوە سەرچاوە دەگرێت .

دەروون ناسەکانی (من) دوپاتی دەکەنەوە کە قەت نوسراوەکانی ئانا فرۆید یەکەمین بەڵگەی ئەوان نییە ، بەڵکو درێژەپێدەری

[(١)] من و میکانیزمەکانی بەرگری لە لایەن ئەم وەرگێڕەوە کراوە بە کوردی.

لێكۆڵینـەوە سـەرەتاییەكانی فرۆیـدە سـەبارەت بەلایەنـە ناوشـیارەكانی "مـن" . بەهـەرحاڵ سـەرەڕای ئـەو قسـانەی كـە فرۆیـدی كـردە بـاوكی دەروونناسـی (مـن) ، پۆسـتی بـاوك بـوونی ئـەو بـەو ئەندازەیـەی كـە هارتمەن وگروپەكەی لافی لێدەدەن، بەنرخ نییە. سەرەڕای ئەوەی كە فرۆیـد لـە ڕادە بـەدەر بایـەخی بـە "مـن " دەدا بـەڵام دەروونناسـی شـیكردنەوەیی ئـەو بەهەنـدێك خواسـتی ناوشـیار كـە وروژێنـەری هەڵسوكەوتن گەمارۆ دراوە، لەم ڕووەوە ئەو وەك دەروونناسـی "دەرونـی مرۆڤ " "ویژدان" مایەوە .

دەروونناسـی "خـۆ" (مـن) لـە نامیلكەیەكـدا كـە هارتمـەن ، دامەزرێنەری ئەو ڕێبازە نوسیوەتی وساڵێك دوای كۆچی دوای فرۆید لـە چـاپ دراوە لـەم نامیلكەیـەدا، (دەروونناسـیخۆ و پرسـی پێكـەوە گونجـان)[1]. هارتمـەن سیسـتەمێكی تـازە بـە بایـەخێكی تایبـەت بۆپرۆسـەی پێكـەوە گونجـان بونیـاد دەنێـت. ئـەو بەباشـی ئامـانجی توێژینەوەكـەی خـۆی ڕوون دەكاتـەوە: "دەروونشیكاری بە لێكۆڵینـەوە لـە سـەر خەسـار ناسـی وئەودیاردانەی كـە لـە سنوری دەروون ناسـی و سایكۆپاتۆلۆژی Psycho-Pathology دان دەستی پێكرد. لەو كاتەدا كـاری ئـەم زانسـتە لـە سـەر "نـاخی مـرۆڤ " وخواسـتی غـەریزی ورد دەبـوەوە ... بـەڵام ئێسـتا هـیچ گومـانێكم نییـە كـە دەروونشـیكاری بـە

---

(1) Ego psychology and the problof adaptation بۆ ئەوەی كە خستنە ڕووی دەروونناسی"خۆ" كورت بێت لەم ڕووەوە لێرەدا من تەنها نامیلكەكە دەخەمە بەر باس، لەم نامیلكەیەدا سەبارەت بە دەروونناسـی "خۆ" گەلێك بۆچوونی گرنگ خراوەتە ڕوو، بەڵام ئاماژە بەو شتانە نەكراوەكە دواتر هارتمەن وئەندامانی گروپەكەی پێیان زیاد كردووە.

گـوێرەی واتـای بـەرفراوانی وشـەوبە گـوێرەی تێگەیشـتنی ئێمـە لـەو شـێوازانەی کـە بـەربلاوتر و قـوڵتر ودیـار تـرن"[1]. **دەروونناسـیەکی گشتیە .**

چـەمکی نـوێی دەروونشـیکاری بـە واتـای دەروونناسـی گشـتی، دەروونناسەکانی (خۆ) ناچار دەکات تا سرنج بدەنە ئەو دیاردانەی کە دەروونشـیکارانی ڕابـردوو پشـت گوێـان خسـتبوو و لـەم سـاڵانەی دواییـەدا ڕێژەیـەکی کـەم لـە دەروونشـیکاران بایـەخیان پێـداوە: واتـە ڕەوت وشـێوازەکانی کـاری ئورگـانی زەیـن کـە هەنـدێك دەسـتکەوتی گونجـاو وسـازگاری لێدەکەوێتـەوە.[2] ئـەو تیـزەی کـە بوەتـە بنـەمای پەرەپێدانی زیـاتری دەروونناسـی "خۆ" ئەمەیـە کـە هـەر جـۆرە پێکـەوە گونجانێك لە گەڵ ژینگـە یـان هـەر جـۆرە فێربوونێـك لـە گـەڵ پرۆسـەی پێگەیشـتن دژ بـە یـەك نـین. پەرەپێـدانی پێگەیشـتن ، مەبەسـەت، تێگەیشـتن لـە بابـەت ، زمـان، بیرکردنـەوە، بـە بـیر هێنانـەوە، گـرتن، خۆکاش کردن بە سەرزەویدا، ڕۆیشتن وهەر جۆرە پێگەیشتن وهەروەها پرۆسەکانی فێربوون دژ بە یەك نین. دەروونناسـی "خـۆ" لـە سـەر ڕۆڵـی ئـیرادە ولیبیـدۆی " دامـاڵراو لـە ئـارەزۆ جنسـییەکان"[3] و هێـزی وێرانگـەری "دامـاڵراو لـە هەڵچـوون"[4] کـە بـە "خـۆ" هێـزی کـارکردن وئیرادە دەبەخشێت، پێداگری دەکات.[5] لە حاڵێکدا کە ئەم چەمکانە بە

---

[1] نامێلکەی دەروونناسی خۆ و پرسی پێکەوە گونجان

[2] هەمان نامێلکە

[3] . De-sexwalize

[4] .De- ggressived

[5] R.H .White نیشـانیدا کـە نـاتوانین بـە سـرنجدان بـەو زانیارییانـەی کـە هەنووکـە سەبارەت بە کاری سیستەمی دەماری لە بەر دەستماندایە لە بۆچوونی بە کاریگەرکردن و بێ کاریگەر کردنی هێزی لیبیدۆ بەرگری بکـەین. ئـەو لـە باتـی ئـەوە، هێـزە سـەربەخۆکانی "خۆ" پێشنیار دەکات کە لە ڕۆژی لە دایك بوونەوە بوونیان هەیە و لـە فـراوان بـوون و کـار وچالاکییەکانی "خۆ"دا بە کار دەهێنرین.

واتای دڵنیا نەبوونە لە بۆچوونەکانی فرۆید سەبارەت بە هێزە دژە عەقڵەکان، کە ئیرادە دیاری دەکەن و کاری "خۆ" سنووردار دەکەنەوە، وسەبارەت بە" ناخ" و"خۆ" لادانێکی بنەڕەتی زیاتریان هەیە. فرۆید وەك" مەنجەڵێك سەیری ناخ دەکات کە هەمیشە لە حاڵی کوڵاندایە".
"گیل" وزۆربەی دەروونناسانی "خۆ" لەو بڕوایەدان کە ناخ خاوەن شێوە وبونیادێکە، هەر چەندە کە عەقڵ گەراش نەبێت"خۆ" و ناخ ئیدی دژی یەکدی قەڵەم نادرێن، بەڵکو پێکەوە گرێدراون. لەم رووەوە دەتوانین بگەینە ئەو ئەنجامە کە دوولایەنە بوونەکان لە ڕوانگەی فرۆیدەوە لە نێوان چێژ وبنەچەی راستیدا ، هێزە جموجوڵ دار وپابەندەکان وپرۆسەی یەکەم ودووهەمیش پێکەوە گرێدراون.
ئەمانەش وەك " ناخ" و"خۆ" لە گەڵ ئەو زەنجیرە پلەی هێز وبونیادانەدا گرێدراوە کە لە تێکڕای ئاستەکاندا خاوەن زەنجیرە پلەن.
بە گریمانەی گرێدراوی وزەنجیرە پلە توخمی دیالیکتیك لە بۆچوون و تیۆرییەکانی فرۆیددا لە ناو چووە. ئامانجی سەرەکی فرۆید لەم نموونەیەش دا وەك نموونەکانی دیکە نیشاندانی ناکۆکی لە نێوان دژبەرەکان ودیاردە تازەکانی سەرچاوەگرتوو لە ناکۆکییە. ئەم شێوازەی دیالیکتیك بیرکردنەوەیەکی تیوریك دەخاتەروو کە بە گوێرەی ئەوە، چەمکی ناکۆکی نێوان دژبەرەکان شوێنی خۆی بۆ گەشە کردن لە نێو ڕێکخراوی زەنجیرە پلەدا چۆڵ دەکات.
تایبەتمەندی پێکەوە گونجانی دەروونناسی "خۆ" لە پێداچوونەوەی دوبارەی فرۆید بە دەروونناسی "خۆ"دا باشتر وشەفافتر لەم خاڵە تیوریکانە نیشان دراوە. فرۆید ئامانجی خۆی بۆ

چارەسەرکردن وگەشەی مرۆڤ بە هەندێك فورمولی بوێرانە وشاعیرانە بەیان دەكات:

" لە هەر شوێنێك كە ناخێك هەبێت، "خۆ"یەكیش بوونی هەیە " . ئەم ڕەستەیە نیشان دەری باوەڕی فرۆید بە عەقڵ و لۆژیكە وهۆكاری پراكتیزە كردنی شێوازی ئازاد كردنی مرۆڤ لە ڕێگای وشیار كردنەوەی هەستەوەیە. بەلام هارتمەن دەڵێ كە لە گوتەكانی فرۆید بە زۆری خراپ كەڵك وەردەگیردرێت : "... ئەوە بەم واتایە نییە كە هەمیشە مرۆڤێكی عاقڵ بوونی هەیە ویا ڕەنگە بوونی هەبێت ، بەڵكو ڕەوتێكی كەلتوری ومێژوویی وئامانجێكی چارەسەری بەیان دەكات "[١].

ئەم گوتەیە وەرگێڕانێكی پوزتیڤە لە ئامانجی رادیكاڵ . ئەم خاڵە كە قەت مرۆڤێكی بەتەواوەتی عەقڵ گەرا بوونی نییەو بوونی نابێت، وەسف كردنی ئەو خواستەیە كە بە پشت بەستن بە وشەی "بە تەواوەتی "، دەبێتە راستی ڕەها. ئەوەی لە ڕوانگەی فرۆیدەوە گرنگ بوو، لانی زۆری كامڵ بوونی خۆ نەبووە بەڵكو"ئاستی گونجاو" ی مرۆڤێكی تەواوە. ئەو بنەمایەكی " نەریتی " دامەزراند كە بە گوێرەی تیوری مرۆڤ بوو، واتە مرۆڤ دەبێ هەوڵ بدات تا لە ئاستی گونجاودا" خۆ" لە شوێنی " ناخ" دا بنێت، چوونكە هەر چەندە لەم هەوڵدانەدا سەركەوتن بە دەست بهێنێت كەمتر تووشی خەمۆكی دەروونی و نەخۆشیەكانی دیكە دەبێت. لێرەدایە كە ناكۆكی نێوان فرۆید وفەیلەسوّفە پوزوتیڤیستەكان روون دەبێتەوە. فرۆید پەیوەندیو پێوەرێك بۆگەشە وكامڵ بوونی مرۆڤ دیاری دەكات لە حاڵێكدا كە

---

[١] هەمان نامێلكە

پوزوتیڤیستەکان قسەکانی فرۆید وەك ڕەوتێکی مێژوویی لە قەڵەم دەدەن .و نکوڵی لە جەوهەری پێوەری گوتەکەی ئەو– کە وشە دەبێ لەوێوە کونتڕۆڵ بکرێت–دەکەن.

هەر ئەم خواستە ڕیفورمخوازانە لە گوتەی هارتمەن سەبارەت بە چەمکی تەندروستی دەروونیشدا بەر چاو دەکەوێت. ئەو، ئەو کەسانەی کە سەبارەت بە نیشانەکانی " تەندروستی هەرە باش"بۆچوونی روەکی دەردەبڕن، ڕەخنە دەکات ولافی ئەوە لێدەدات کە ئەوان ئەو کەسایەتییە جۆراوجۆرانەی کە بە کرداری تەندروست لە قەڵەم دەدرێن و گروپێك لە خەڵك کە لە لایەنی کۆمەڵایەتییەوە پێویستن لە بەر چاو ناگرن.

لە قسەکانی سەرەوەدا واتای "کرداری" چییە؟ هارتمەن بەو لێڵی ونادیارییە کە لە قسەکانیدا بوونی هەیە، یەکێك لە پرسە جێی مشت ومڕەکانی ئێمە لە بەر چاو ناگرێت، وئەمە هەمان دوولایەنە بوونی تەندروستی دەروونە. یەکێك لەم دوو واتایە ئاماژە بە کاری سیستەمی دەروونی بە گوێرەی گەشەی گونجاو دەکات. من ئەم واتایە بە " هومانیستی" ناو دەبەم، چوونکە ناوەند وسەنتەرەکەی مرۆڤە. فورمولی فرۆید سەبارەت بەوەی کە خۆشەویستی نیشانەی تەندوستییە، تاڕادەیەك گشتییە، بەڵام بە روونی ئاماژە بەم خاڵە دەکات کە کەسی لێوانلێو لە نەفرەت وویرانگەری خۆشەویستی تەندروستی تێدا نییە. ویا خود فرۆید ئەو کەسە بۆ قۆناغی ئانالی–سادیستیك دادەبەزێنێت و بە تەندروست لە قەڵەمی نادات. بەڵام ئایا کەسێکی وەها لە کۆمەڵگایەکی تایبەت دا ناتوانێت پیشەیەکی هەبێت و ئەرکەکانی

جۆبەجێ بكات ؟ ئایا كەسی سادیست لەسیستەمی نازییەكاندا كارامەو سودبەخش نەبو؟ ویان كەسێك كە خۆشەویستی دەر دەبڕێت لەو سیستەمە دا بە ناسازگار لە قەڵەم نەدەدرا ؟ ئایا كەسێكی لە خۆبێگانە بە هەستی خۆشەویستی كەمو ناسنامەی زیاترلە كەسێكی هەستیاروسۆزدار شایستەی كۆمەڵگای تەكنولۆژیكی هەنوكەیی نییە؟ لە وتوویژ سەبارەت بە تەندروستی لە كۆمەڵگایەكی نەخۆشدا چەمكی تەندروستی لە واتای دووهەمیدا، واتا كۆمەڵناسییەكەی بەكار دێت كە مەبەست سازگار بوونە لە گەڵ كۆمەڵگادا . پرسی راستەقینە لێرەدا ناكۆكی نێوان تەندرستی مرۆڤ وتەندروستی كۆمەڵگایە. رەنگە كەسێك بتوانێت لە كۆمەڵگایەكی نەخۆشدا بە شێوەیەكی رێكوپێك كاربكات، چوونكە بەناومرۆڤێكی نەخۆشە. لەم رووەوە وشەی"كرداری" ئەوە دەگەیەنێت كە لەروانگەی كومەڵگاوە سەبارەت بە كەسێیەتی داوەری دەكرێت، بەڵام تاك لەلایەنی دەروونشیكارییەوە داوەری لە سەر دەكرێت .

هارتمەن لێرەدا گرنگترین وڕادیكاڵترین توخمی سیستەمی فرۆیدی بە لاوە ناوە: رەخنە گرتن لە دابو نەریتە ئاكارییەكانی توێژی ناوەڕاست و ناڕەزایەتی دەربڕین بە ناوی گەشە وكامڵبوونی مرۆڤ . ئەو بە جیاكردنەوەی تەندروستی" مرۆڤ" و " كۆمەڵگا" لە یەكدی و نكۆڵی ناراستەوخۆ لە زیان ناسی كۆمەڵایەتی لە هەمبەر فرۆید وەستاوەتەوە، كە باسی " خەمۆكی دەروونی هاوبەش" و "زیانناسی كۆمەڵگا شارستانییەكان " دەكات. هارتمەن ئاگای لەوە نییە كە سەركوتكردنی ئارەزۆ جنسییەكانی توێژی ناوەڕاستی چەرخی"

ڤیکتوریـا" تـەندروسـت" نـەبووە. چـوونکە توێـژی ناوەڕاسـت بـۆ کـۆ کردنەوەی سامان، دژی چێژ و دژی بە کار هێنان وەك بونیادی کۆمەڵگا بۆ کەڵەکەی کردنی سەرمایە کە بۆ ئابووری سەدەی ١٩ پێویست بوو، خوویەکی کۆمەڵایەتیان لە خۆگرتبوو. فرۆید بە ناوی مرۆڤەوە قسەی دەکرد و لـە سـەرکوتکردنی نـەریتیی ئارەزۆ جنسییەکان کە نەخۆشی دەروونی لێدەکەوێتەوە ڕەخنەی دەگرت.

لـە ناوەڕاسـتی سـەدەی ٢٠دا ئیـدی گرفـت، سـەرکوتکردنی ئـارەزۆ جنسییەکان نییە، چوونکە لە گەڵ گەشەکردنی کۆمەڵگای بە کار هێنـەر " سـیکس" خـۆی بووەتـە کاڵایـەکی بـە کـار هێنـەری ، وخواسـتی بەختـەوەری جنسـی پەشـێکی مـۆدێلی بـە کـار هێنانـە کـە شایسـتەی ئـابووری کۆمـەڵگای سـێبرنەتیکە: لـەم کۆمەڵگایـەدا هەنـدێك خواسـت وغـەریزەی دیکـە سـەرکوت دەکـرێن: وشـیاری کـامڵ ، ئـازادی ، خۆشەویستی. لە ڕاستیدا ئەگەر خەڵك، مرۆڤی تەندروست بوون زیاتر دەیـانتوانی ڕۆڵـە کۆمەڵایەتییـەکانی خۆیـان جـێ بـە جـێ بکـەن، دژی کۆمـەڵگای نـەخۆش ناڕەزایـەتیان دەردەبڕی و چاوەڕوانی گۆڕانکاری گـەلێکی کۆمەڵایـەتی-وئـابووری بـوون کـە بتوانـێ دوولایەنە بـوون لـە نێوان تەندروستی لە واتای کۆمەڵایەتی وتەندروستی مرۆوایەتیدا کەم بکاتەوە.

دەروونناسـی "خـۆ" پێداچـوونەوەیەکی جیدییـە لـە سیسـتەمی فرۆیـددا، پێداچـوونەوەیەك لـە جەوهـەری ئـەو سیسـتەمەدا نـەك لـە چەمکەکانیدا. ئەم جۆرە پێداچوونەوەیە چارە نووسی هەر تیۆرییەکی ڕادیکاڵە. "بڕوای نەگۆڕ" بەرنامەکانی پەروەردەی لە شێوەی سەرتایی

خۆیدا هێشتوەتەوە ولە دەستدرێژی ورەخنە دەیپارێزێت، بەلام هەر ئەوانەی دوبارە لێکداوەتەوە، هەندێك شتی تازەی پێ زیاد دەکات لە حالێکدا کە لافی ئەوە لێدەدات ئەم زیاد کردنانە گوتەی سەرەکیین. ئەم شێوازەی پێداچوونەوە جەوهەری پەروەردەی سەرەکی تووشی گۆڕان دەکات. جۆرێکی دیکەی پێداچوونەوە، کە پێشنیار دەکەم ناوی دیالیکتیکی لێ بنرێت، پێداچوونەوەیە لە ریزبەندییە" کلاسیکەکان " بە پاراستنی جەوهەرەکەیانەوە. لەم پیداچوونەوەیەدا هەوڵ دەدرێت کە جەوهەری پەروەردەی سەرەکی لە رێگای ئازاد کردنییەوە لە مەرجی بوونەوەی (شەرتی بوونەوە) کاتی، وسنووردار کردنی گریمانە تیوریکییەکان بپارێزرێت، هەر وەها هەوڵ دەدرێت تا ناکۆکییەکانی نێو تیوری کلاسیك بە شێوازی دیالیکتیك چارە سەربکرێتو تیوری لە پرۆسەی بە کار هێنانی لە پرسە تازە ئەزموونییەکاندا چاك بکرێت.

رەنگە گرنگترین پێداچوونەوە سەبارەت بە ئەرك بێت کە دەروونناسی "خۆ" ئەنجامی نەداوە. ئەم دەروونناسییە "ناخی" کامڵ نەکردوە، بەم واتایە کە لەو شتەدا کە ناوەندی سیستەمی فرۆیدە بەشداری نەکردووە. و ئەمە "زانستی دژە عەقڵە"[1]. ودیسان لە پەرەپێدانی ئاگاهی ئێمە بۆ پرۆسەکانی ناوشیار، دژایەتی، خۆراگری، ولۆژیکی کردن و گواستنەوەکان هیچ رۆڵێکی نەبووە.

و تەنانەت لەوەش گرنگتر ئەمەیە کە دەروونناسی "خۆ" لە چوارچێوەی خۆیشیدا شرۆڤە کردنی رەخنەگرانەی ئازادکردنی بە کار نەهێناوە. ئەو مەترسییە گەورییە کە هەڕەشە لە مرۆڤ دەکات زیاتر لە

---

[1] .Irrationd Science

ڕێگـــەی ناتـــەوانی لـــە ناســـینی تایبەتمەنـــدی ســـاختەی "عـــەقڵی تەندروست"[1] یان شعوری گشتییەوەیە.

زۆرینـە هێشـتا کۆنـە پەرەسـت و فیکرگـەرا ماونەتـەوە، شعووری گشتی بە عەقڵ لە قەڵەم دەدەن. دەروونناسی ڕادیکاڵی "خـۆ" دەبێ توێژینەوەی ڕەخنەگرانە سەبارەت بە ئاگاهی کۆمەڵایەتی لە بەر چاو بگرێت و بە ئامانجی سەرەکی خۆی لە قەڵەمی بدات. بەڵام خۆی بە توێژینەوە ڕادیکاڵەکانەوە خەریک نەکردوە. بەڵکو تەنها لە چوارچێوەی ئەندێشەی ئینتیزاعی و میتاسایکۆلۆژیدا ماوەتەوە کە هیچ شتێك بە زانیاری کلینیکی و دەروونناسی کۆمەڵایەتی ئێمە زیاد ناکات.

دەروونناســی "خـۆ" لـە سـەر لایەنـەکانی لـۆژیکی لـە هـەڤهاتن، پەروەردە، ویستو... پێداگری دەکات.(ئەم تێگەیشتنە نەریتییە ئەم خاڵە لە بیر دەکات کە مرۆڤی ئەم چەرخە لە نەبوونی کاریگەری خۆی لە سـەر داهـاتوو ئـازار دەبینێـت وپـەروەردە لـە بـاتی ئـەوەی وشـیاری بکاتـەوە ، بە زۆری لـە وشـیاربوونی خۆیشـی کـەم دەکاتـەوە.) هەڵبـەت ئەمـە بوارێکی گرنگـە لـە توێژینـەوە کـە تێیـدا هەندێك توێژینـەری وەك پیـاژە، یونسـکی، بـوهلر و هەنـدێکی دیکـە بـە شـێوەیەکی بـاش بەشدارییان کردووە. بوهلر بەم گوتەیە کە ئێمـەش دەزانـین"لیبیدۆ" لـە "خـۆ"دا نییـە بەڵکو لـە سیسـتەمی مرۆڤدایە، ڕێزێکی ئاکادمیکی بە دەروونشیکاری بەخشی. بەم دانپێدانانەی ئەوان هەندێك لە زێدەڕەوییە تیۆریکییـەکانی دەروونشـیکاری کـەم بویـەوە، بـەڵام هەنـدێك لـە

[1]. Common sense

بیرکردنەوەکانی ئەم توێژینەرانە تەنها بۆ کەسانێك تازەن کە لەو بڕوایەدان تیوری لیبیدۆ هەموو شتێك بەیان دەکات.

پێداچوونەوە لە دەروونناسی "خۆ" تەنها بە توێژینەوەی دەروونناسی سازگار بوو[1] (پێکەوە گونجان) کە خۆی لێکدانەوەیەکی زانستی کۆمەڵایەتی سەدەی بیستەم وجەوهەری کۆمەڵگای رۆژئاوایە، دەست پێ ناکات. هۆکاری گەڕانەوە وبایەخدان بۆ پێکەوە گونجان لە چەرخی نیگەرانییەکان وگونجانی جەماوەریدا بە باشی دەرك دەکرێت، بەڵام ئەم گەڕانەوەیە نابێتە هۆی پێشکەوتنی تیوری دەروونشیکاری، بەڵکو لە پاشکەوتنیدا کاریگەرە. لە ڕاستیدا پێکەوە گونجان وسازگاری، جۆش وخرۆش وجموجۆڵی کە ماوەیەك هۆکاری کاریگەری کەلتووری هەنوکەیی بوو، بێ کاریگەر کردوە.

دەبێ ئەم پرسیارە بخرێتە ڕوو، ئەگەر شرۆڤەکەی من ڕاستە، بۆچی ڕێبەرانی بزوتنەوەی دەروونشیکاری، دەروونناسەکانی "خۆ"یان لە خۆ دوور نەخستوەتەوە؟ کوت ومت ئەو کارەی کە گەڵ پێداچوونەوەخوازەکاندا ئەنجامیاندا. و بە پێچەوانەوە دەروونناسی "خۆ" بوو بە قوتابخانەیەك لە نێو بزوتنەوەی دەروونشیکاریدا، ئەم ڕاستییە، بە هەڵبژاردنی هارتمەن بۆ پۆستی سەرۆکی " یەکیتی ناونەتەوەیی" لە ساڵی ١٩٥١دا بە شێوەیەکی هێمایی قەبووڵ کرا.

وڵامی ئەم پرسیارە دوولایەنەیە. لە لایەکەوە دەروونناسەکانی "خۆ" دەیانەویست ڕاستی خۆیان بە پشت بەستن بە بڕوانامەکانی

[1]. Psychology Of Adaptation

خۆیان بە ناوی " فرۆیدیستە راستەقینەکان" بسەلمێنن. لە لایەکی ترەوە وا دەهاتە بەرچاو کە ئەوان خواستە گشتییەکانی دەروونشیکاری رەسمییان سەبارەت بە گونجان وشایستەیی رێزلێنان دابین کردبوو. زانیاری و تواناکاری دەروونناسەکانی "خۆ" بە ڕواڵەت بەرەکەت وخێرێکی گەورە بوو بۆ ئەو بزوتنەوەیە کە هۆکاری هەبوونی خۆی لە دەستدابوو، بەرفراوانبوونی سودبەخشی" دەروونناسی ناخی ' لە بیرکردبوو وبە دوای ناساندنی تیوریکدا دەگەڕا. دەروونناسی "خۆ" وڵامێکی هەرەباش بوو بۆ قەیرانی دەروونشیکاری. ئەم هیوایە بۆ ئەمە بوو کە هیوای پێداچوونەوەی ڕادیکاڵ و سودبەخش کە دەبێتە هۆی گێڕانەوەی توانا سەرەکییەکانی دەروونشیکاری بە لاوە نرابوو.

دیسان هەندێك شتی نائاسایی سەبارەت بە قبووڵی دەروونناسی "خۆ" لە لایەن زۆربەی "ئەرزەدۆکسەکانەوە" بوونی هەیە. " ناخت" یەکێك لە دەروونشیکارە لێهاتووەکانی ئەرزەدۆکس، ڕەخنەیەکی لە دەروونناسی گرتووەکە لە ڕەخنەکانی من دەچێت. ئەو لە سەمپۆزیۆمێکدا سەبارەت بە"کاریگەری بەرانبەر لە کامڵ بوونی خۆ وناخدا" دەڵێ :" هەوڵدان بۆ بەرز کردنەوەی دەروونشیکاری بۆ ئاستی دەروونناسی گشتی... بەو شێوەیە کە هارتمەن، سۆسور و کەسانی دیکە مەبەستیان بوو، لە ڕوانگەی منەوە هەنگاوێکە بەرەو دواوە، ئەگەر ئامانجەکەی شێواز ناسی بێت". هەرچەندە کە من لە گەلێك بواردا دژی

ناختم[1]، بەڵام لەم بارەیەدا کە قوتابخانەی دەروونناسی لە جەوهەری دەروونشیکاری پاشەکشەی کردوە هاوڕام.

سەرەڕای هەندێك ئاماژەی نارەحەتکەر، دەروونشیکاری لە حاڵەتی لە ناو چووندا نییە. بەڵام دەتوانین چاوەڕوانی مردنی بین، مەگەر ئاراستەکەی گۆڕانی بە سەردا بێت. مەبەست لە " قەیرانی دەروونشیکاری"ئەمەیە. وەك هەر قەیرانێکی دیکە لەم بارەیەوە دوو لایەن بوونی هەیە: لە ناو چوونی وردەوردەیی یان نوێ کردنەوەیەکی داهێنەرانە. بە شێوەیەکی روو لە زیاد بوون ئاشکرا دەبێت کە قەیرانی هەنووکەیی مرۆڤایەتی پرسێکە کە پێویستی بە تێگەیشتن وچارەسەری وئاگاهی قووڵ لە پەرچەکرداریمرۆڤ هەیە ودەروونشیکاری دەتوانێت لەم بارەیەدا ڕۆڵی گرنگ بگێڕێت. دیسان ئەگەر کەسێك بە ڕاستی حەزی لە توێژینەوە بێت، دەروونشیکاری گۆڕەپانێکی گونجاوە کە لە زیندەوەرناسی وفیزیا کەمتر نییە. بە تایبەت بۆ ئەوانەی کە دەتوانن توانایی کاریگەری وبیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە لە گەڵ تواناکاری وردبینی پرۆسە دەروونییەکان تێکەڵاو بکەن.

دەرئەنجام، نوێ کردنەوەی داهێنەرانەی دەروونشیکاری کاتێك ئەنجامدەدرێت کە بە سەر گونجانی پوزوتیڤیستی خۆدا زاڵ ببێت ودوبارە وەك تیورییەکی ڕەخنەگرانە ورۆحێکی هۆمانیستی ڕادیکاڵ

---

[1] لە قسەکانی ناخت لە سەمپۆزیۆمی "کاریگەرییە بەرامبەرەکان لە کامڵ بوونی خۆ وناخدا " لە کونگرەی ١٧ یەکییەتی ناو نەتەوەیی دەروونشیکاری کە لە ١٩٥١/٨/٨ لە ئامستردام ، هۆڵەندا بەرێوە چوو.

دەرکەوێتەوە. ئەم دەروونشیکارییە چاوپێداخشێندراوە وچاك بووە تا قوڵایی نەست درەی کردوە ولە تێکڕای داب ونەریتە کۆمەلایەتییەکان کە مرۆڤیان گەمارۆ داوە ولە شێوەی خۆی دوریان خستوەتەوە، ڕەخنە دەگرێت. یەکێك لە ئامانجەکانی ئەم دەروونشیکارییە ئەو پرۆسانەیە کە دەتوانن پێداویستییەکانی مرۆڤ لە گەڵ کۆمەڵگادا بگونجێنن، نەك ئەوەی مرۆڤ وەك کۆمەڵگا لێبکەن. بە تایبەت کە دەروونشیکارییەکی وەها ، دیاردە دەروونناسانەکان کە نەخۆشینەکانی کۆمەڵگای ئەم چەرخەیە، وەك : لە خۆ بێگانەیی، نیگەرانی، تەنیایی، ترس لە هەستی قووڵ، نەبوونی چالاکی ونەبوونی شادی لێك دەداتەوە. ئەم نەخۆشینانە لە دەرئەنجامی سەرکوتکردنی ئارەزۆ جنسییەکانی سەردەمی فرۆیددا ڕۆڵێکی گرنگیان هەبووە، و تیوری دەروونشیکاری دەبێ بە شێوەیەك دابرێژرێت کە لە لایەنە ناوشیارەکانی نەخۆشینە باسکراوەکان وهەل‌ومەرجی چارەسەر کردنیان، لە کۆمەڵگا وبنەماڵەدا، کە سەرچاوەی ئەو نەخۆشینانەن تێبگات.

بە تایبەت دەروونشیکاری لە سەر "زیان ناسی ئاسایی" و سکیزۆفرنیای درێژخایەن وسوك کە بەرهەمی کۆمەڵگای سیبرنتیك وتەکنۆلۆژیکی هەنووکە وداهاتووە ، لێکۆڵینەوە دەکات.

2–مرۆڤی مودێلی فرۆیدو یاسا وریێسا کۆمەڵایەتییەکانی

بۆتێگەیشتن لە بنەما کۆمەڵایەتیەکانی بۆچوونەکانی فرۆید سەرەتا دەبێ سرنج بدەین کە ئەو ڕەخنە گەرێکی لیبراڵی کۆمەڵگای بورژوازی بوو ولەم ڕوانگەیەوە تێکڕای ریفۆرم خوازە لیبراڵەکان ڕەخنەگر بوون. فرۆید دەیبینی کۆمەڵگا هەندێك شتی ناپێویست بە سەر مرۆڤدا دە سەپێنێت، کە بە پێچەوانەوەی چاوەڕوانییەوە دەرئەنجامی خراپتری لێدەکەوێتەوە . ئەو دەیبینی کە ئەو دژوارییە ناپێویستە، کە لە بواری ئاکاری جنسیدا بوونی هەبوو، خەمۆکی دەروونی لێدەکەوێتەوە کە لە گەلێك نمونەدا بە لێك بوردن دەتوانێ دوری بخەیتەوە (واتە بە لێك بوردن ڕێگە نەدەێت کە خەمۆکی دەروونی دروست ببێت) دەستە واژە سیاسی وپەروەردەییەکان هاوتەریبن. بەڵام فرۆید قەت ڕەخنەی لە کۆمەڵگای سەرمایەداری نەگرتووەو قەت بنەمای کۆمەڵایەتی – ئابووری ئەم سیستەمەی نەخستوەتە ژێر پرسیارەوە، ولە ئایدولۆژییەکانی ڕەخنەی نە گرتووە – لەو نمونانەی کە پەیوەندی بە ئارەزۆ جنسیەکانەوە هەبووە.

سەبارەت بە تێگەیشتنی فرۆید لە مرۆڤ ، دەبێ بە بیری بهێنینەوە ئەو، کە شەیدای هۆمانیزمی ڕووناک گەری‌بوو، بە هەمان گۆشە نیگاوە

سەیری بوونی مرۆڤی دەکرد، – مرۆڤێکی تەواو، نە ئەو مرۆڤەی کە لەکەلتوورەکانـدا دەبینرێـت، مرۆڤێـك شایسـتەی تێکـڕای بـەها گشتیو ئەزموونییەکان. فرۆیـدیش وەك سـپینۆزا "مـودێلی سروشـتی مرۆیـی" دروست کرد کە نەتەنها لە سەر بنەمای خەمۆکی دەروونی، بـەڵکو لایەنە بنەڕەتییـەکان، دەرفەتوپێویسـتەکانی مـرۆڤ تێدا دیـارو بەرچاو بوون.

مودێلی فرۆید چییە؟

فرۆیـد وەك سیسـتەمێکی داخـراو سـەیری مرۆڤـی دەکـرد کـە بـە دوهێز بەرەوپێش دەڕوات: خواستی پاراستنی زات وخواستی جنسی. بنـەڕەتی خواسـتی جنسـی لـە نێـو پرۆسـە کیمیـایی – فیزیولۆژیکیەکاندایـە و بـە شـێوازێکی قۆنـاغ بـە قۆنـاغ دەجوڵێنـەوە. قۆنـاغی یەکـەم "گـرژی"[(1)] زیـاد دەکـات وقونـاغی دوهـەم گـرژی کـەم دەکاتەوە دەرئەنجام حاڵەتێك درووست دەکات کە بە شێوەیەکی زەینی لێکدانەوەیەکی هەستی "چێژە". لە لایەکەوە مرۆڤ بوونـەوەرێکی تـەنیا وگۆشـەگیرە[(2)] یەکـەمین خواسـتوحەزی ئـەوە دامرکانـدنی گونجـاوی "خۆ" وپێویستیە لیبیدوییەکانیـە[(3)]. مرۆڤی فرۆیـد (رۆبۆتـە[(4)]) کە بە وروژێنـەری دەروونـی دەکەوێتـە جموجـوڵ. لـە لایـەکی تریشـەوە مـرۆڤ

---

(1) – گـرژی کـە وەرگێڕانـی Tension ە. لـە دەروونناسـیدا بـە واتـای ئامـادە بوونـە بـۆ ئەنجامی کارێك ودابـەزینی ئـەم ئامادەییـە دوای ئـەنجامی کارەکـە دێـت. بـە دەربڕینێکـیتر گـرژی بریتیـە لـە دەرکـەوتنی حاڵـەتی نـا هاوسـەنگی لـە ئورگانیزمـدا وناچـار کردنـی بـە ئەنجامدانی کارێك کە دوبارە هاوسەنگی لێدەکەوێتەوە. و.

(2)- Isolated

(3) – Libido لیبیدۆ بریتیـە لـە هێـزی سـەرەکیوژیانی بونـەوەرانی زینـدو کـە لـە ڕێگـەی غەریزە جنسییەکانەوە دەر دەکەوێت وفرۆید بەناوی غەریزەی ژیان ناوی دەبات. و.

(4) .Homme machine

بوونــەوەرێکی کۆمەڵایەتیشــە. چــوونکە بــە مەبەســتی دامرکانــدنی خواستەکانی لیبیدۆ وپاراستنی زات پێویستی بە کەسانی دیکە هەیە. منـدالْ پێویسـتی بـە دایکـە(لێـرەدا لـە ڕوانگـەی فرۆیـدەوە خواسـتە لیبیدۆییـەکان بـە دوای پێویسـتییە دەروونییەکانـدا دەڕۆن) وکەسـانی پێگەیشـتو پێویسـتیان بـە ڕەگـەزی بەرامبـەری خۆیـان هەیـە. هەنـدێك هەستی وەك میهرەبانی وخۆشەویستی ئەو دیاردانەن کە لـە خواستە لیبیدۆییەکانـەوە سەرچـاوە دەگـرن. خـەڵك بـۆ دامرکانـدنی خواسـتە دەروونییەکانی خۆیان پێویستیان بـە یەکدی هەیـە. مـرۆڤ لـە بنەڕەتـدا گرێـدراوی کەسـانی دیکـە نییـە، پەیوەنـدی لــە گــەڵ هاوڕەگــەزەکان بارودۆخێکی دوهەمینە کە مرۆڤ بە ناچاری قبوولی دەکات.

" مرۆڤــی جنســی"[1] ڕوویــەکی دیکــەی "مرۆڤــی ئــابووری"[2] کلاسیکە، واتـە ئـەو مرۆڤێکـی گۆشـەگیر وتەنهایـە کـە پێویسـتەکانی خۆی دابین دەکات ، دەبێ لە گەڵ کەسانی دیکەدا پەیوەندی گرێ بدات تا لە بەرامبەردا پێویستییەکانی یەکدی دابین بکەن. مرۆڤی ئابووری خاوەن پێداویستی ئابوورییە کە دابینکردنی ئەوانە بە گۆڕینەوەی شت ومـەك لـە بـازاڕدا مـومکین دەبێـت. پێداویسـتییەکانی مرۆڤـی جنسـی فیزیۆلۆژیکی ولیبیدۆییـە، کـە بـە شـێوەیەکی ئاسایی بـە پەیوەنـدی لـە گەڵ ڕەگەزی بەرامبەردا دادەمرکێت. لـە هـەر دوو جۆرەکـەدا، مرۆڤـەکان لە بنەڕەتدا لـە یەکدی بێگانـە دەمێنێنـەوە، وپەیوەندییەکـەیان لـە گـەڵ یەکـدی تــەنها بــۆ ئامــانج وخواسـتێکی هاوبــەش دروســت بــووە. ئــەم پێناسـە کۆمەڵایەتییـە لـە تیـوری فرۆیـد بـە ڕۆحـی ئـابووری بـازاڕەوە،

---

(1) . Home Sexualie

(2) . Homo E conmicus

هۆکاری هەڵەبوونی تیورییەکە نییە، بەڵکو وەك پێناسەی پەیوەندی خەڵك لە کۆمەڵگای بورژوازیدا سەبارەت بە زۆربەی خەڵك راستە.

بۆ شرۆڤە کردنێکی گشتی سەبارەت بە پێناسە کۆمەڵایەتییەکانی فرۆید لە غەریزە وخواستەکانی پێویستە خاڵێك زیاد بکرێت. فرۆید قوتابی " فۆن بۆکە " بوو، دەروونناسێك کە یەکێك لە بەناو بانگەکانی ماتریالیزمی میکانیستیکی تایبەت بە ئەڵمانیا بوو. ئەو جۆرە ماتریالیزمە لە سەر ئەم بنەمایە دامەزراوە کە سەرچاوەی تێکرای دیاردە دەروونییەکان گرێدراوی هەندێك پرۆسەی تایبەتە لە دەروونناسیدا و ئەگەر کەسێك ئەم سەرچاوانە بناسێت دەتوانێت لەو پرۆسانە تێبگات و پێناسەیان بکات.[1] فرۆید لە گەڕان بە دوای سەرچاوەکانی نەخۆشی دەروونیدا، ناچاربوو سەرەتا زەمینەی دەروونی بۆ خواست وئارەزۆکان بدۆزێتەوە، دۆزینەوەی ئەم زەمینەیە لە پرسە جنسییەکاندا رێگە چارەیەکی خەیاڵی بوو، چوونکە لە هەمان حاڵدا لە گەڵ ناچارییەکانی شێوازی بیرکردنەوەی میکانیکی-ماتریالیستی پەیوەندی پەیدا دەکرد وهەروەها لە گەڵ هەندێك لە دۆزینەوە کلینیکییەکان لە نەخۆشەکانی سەردەم وکۆمەڵگای ئەودا

---

[1] گرێدراوی ریز بەندی کراوی تیوری فرۆید بە فیکری مامۆستاکەی لە لایەن" پیتر ئاماخر لەPsychological Issyes دا هاتووە و" رابرت هالت" تیزی سەرەکی ئەم نوسراوەیەی بەم شێوەیە کورت کردوەتەوە: نهێنی ترین ورەهاترین بەشی تیوری دەروونشیکاری، سەبارەت بەوەی کە پێشنیارەکان درۆینە وشیاوی تاقی کردنەوە نین، یان گریمانەی شاراوەی بیولۆژیکین ویان دەرئەنجامی راستەوخۆی خودی گریمانەکانە، فرۆید لە مامۆستاکانی خۆی لە زانکۆ فێر بووە. ئەمانە بەشی سەرەکی ئامرازە زانستی وفیکرییەکانی ئەوەو ئەو خۆی بە بیولۆژیکی لە قەڵەم دەدات.

هاوئاهــەنگ بــوو.ئەگــەر ئەندێشــەکانی فرۆیــد لــە چوارچــێوەی فەلسەفەکەیدا نەبوو گاریگەری قووڵی ئەم دۆزینەوانە شاراوەو نهێنـی دەمایـەوە، بـەڵام بـێ گومـان کـە فەلسـەفەکەی هۆکارێکی دیـاری کـەری گـرنگ بـوو لـە تیـوری وخواسـت وئارەزۆکـانی ئـەودا. ئـەم کـارە ئـەوە دەگەیـەنێت کـە تێگەیشـتنی کەسێك کـە لـە سـەر بنـەمای فەلسـەفەیەکی دیکە دۆزینەوەکانی فرۆید لێك بداتەوە لایەنێکی شەکاکی(ئەو کەسەی کە لە هەموو شتێك گومان دەکات) لە خۆ دەگرێت. ئەم شەکاك بوونە بە شێوەی سنووردارکراوی تیورییەکانی فرۆیـد، کـە بە گـوێرەی ئـەوە لـە هەنـدێك لـە ئازارەکـانی خـەمۆکی دەروونیـدا هۆکـاری جنسـی رۆڵێکـی دیاری کەری هەیە، پەیوەندییەکی ئەوتۆی نییە، بەڵکو سـەبارەت بـەم لافەیـە کـە تێکـڕای خەمۆکییـەکانی دەروون وتێکـڕای کارەکـانی مـرۆڤ دەرئـەنجامی نـاکۆکی نێـوان خواسـتی پاراسـتنی زات وخواسـتی جنسییە.

دیسـان تیـوری لیبیـدۆی فرۆیـد ڕەنگدانـەوەی پێگـەی کۆمەڵایـەتی ئـەوە لـە واتایـەکی دیکـەدا. ئـەم تیورییـە لـە سـەر بنـەمای چـەمکی کـەم وکـوڕی دامـەزراوە، واتـە تێکـڕای هەوڵدانـەکانی مـرۆڤ بـۆ بـە دەسـت هێنـانی شـەهوەت لـە پێویسـتی ئـەو بـۆ ڕزگـاری لـە گـرژی وناکۆکییـە ناخۆشـەکان سەرچـاوە دەگرێـت، نـەك ئـەوەی شـەهوەت دیاردەیـەکی فـراوان بێـت کـە ئامانجەکـەی تونـدی وقووڵبوونـەوەی زیـاتر بێـت لـە ئەزموونەکانی مرۆڤدا. ئەم بنەچەی کەموکوڕییە تایبەتمەندی شێوازی

بیرکردنەوەی چینی ناوەڕاستە کە کەسانێك وەك مالتوس[1]، بنیامین فرانکلین وتاکیکی مامناوەندی سەدەی ١٩ بە بیر دەهێنێتەوە. گەلێك لێکدانەوە سەبارەت بە بنەچەی کەم وکوڕی وبالاّ بوونی کۆکردنەوە بوونی هەیە، بەلاّم ناوەڕۆکی بابەتەکە ئەمەیە کە ڕێژە وچەندایەتی شتومەکەکان دەبێ سنووردار بێت. لەم ڕووەوە دامرکاندنی یەکسان بۆ هەموان مومکین نییە، چوونکە زیاد بوونی ڕاستەقینە مومکین نییە، لە سنووردار بوونێکی وەهادا، کەم وکوڕی، بۆ چالاکی مرۆڤ پاڵنەرێکی گرنگ لە قەڵەم دەدرێت.

تیوری پاڵنەرەکانی فرۆید، سەرەڕای هۆکارە کۆمەڵایەتییەکەی، وەك هۆکارێکی سەرەکی بۆ مرۆڤ دەمێنێتەوە. تەنانەت ئەگەر تیوری لیبیدۆش بە هەمان شێوە کە خراوەتە ڕوو، دروست نەبێت، دیسان دەتوانین بڵێن کە وەسفکردنی سەمبولیکی دیاردەیەکی گشتییە، واتە هەڵس وکەوتی مرۆڤ لەو هێزانەوە سەرچاوە دەگرێت کە هەر چەند ناوشیارانەن بەلاّم مرۆڤ دەوروژێنن، دەیخەنە جم وجوڵ و ناچاری دەکەن دژایەتی بکات. سروشتی تا ڕادەیەك بێ دەنگی مرۆڤ، فریودەرە. هۆکاری بوونی ئەم سروشتە سیستەمی ئەو هێزانەیە کە خۆیان نەگۆڕن وتا هەل ومەرجێك کە ئەم هێزانە دروست دەکات، نەگۆڕێت، سروشتی بێ جم وجوڵی مرۆڤیش بێ گۆڕان دەمێنێتەوە. بەلاّم بۆ ئەوەی ئەم هەل ومەرجە، کۆمەڵایەتی یان تایبەتی، بگۆڕدرێت

---

[1] Malthus دامەزرێنەری تیوری زیادبوونی جەماوەر بە شێوەی بەرز بوونەوەی هێندسی وزیاد بوونی مادەی خۆراکی بە شێوەی بەرزبوونەوەی ژمارەیی.

سیستەمی هێزەکان سەقامگیری خۆیان لە دەست دەدەن ومۆدێلی هەڵس و کەوتی بە رواڵەت بێ جم وجۆڵیش هاوکات گۆڕانی بە سەرداديێت.

فرۆید بە وەسفکردنی دینامیکی خۆی لە کارەکتەر[١]، دەروونناسی هەڵسوکەوتی لە ئاستی بەیانێکی سادە بۆ ئاستێکی زانستی بەرز کردوەتەوە ودەروونناسی گەیاندە شوێنێك کە درام نوس وچیرۆك نوسە گەورەکان هونەریان گەیاندوەتە ئەو شوێنە. فرۆید مرۆڤی وەك پاڵەوانێکی درامی خستە روو کە ئەگەریش خاوەن تواناکارییەکی مامناوەندیش بێت دیسانیش پاڵەوانە، چوونکە لە پێناوی واتا بەخشین بە لە دایك بوونەکەی خەبات وململانێ دەکات. درامی فرۆید، گرێی ئودیپ[٢]، ڕەنگە بە تەواوەتی وەرگێڕدراوی بێ زەرەری بورژوازی لەو هێزانە بێت کە لە سێ کوچکەی دایك -باوك- کوڕ بالاترە و گرێی ئودیپ نوێنەرایەتی دەکات، بەلام فرۆید چۆنییەتییەکی دراماتیکی ئەفسانەیی بەم سێ کوچکەیە بەخشیوە.

تیوری پاڵنەرەکان تا ساڵی ١٩٢٠، کە قۆناغێکی تازە لە فیکرەکانی فرۆید دەستی پێکرد وبووە هۆی گۆڕانکارییەکی بنەڕەتی

---

[١] .Charater

[٢] گرێی ئودیپ بریتییەلە، حەز وخواستی شەهوەتی وسەرکوتکراوی کوڕ سەبارەت بە دایك. ئودیپ پاڵەوانێکی ئەفسانەیی بە ناو بانگە. بە گوێرەی ئەم ئەفسانەیە ئودیپ کوڕی لایوس پادشای تەبەس بوو. یەکێك لە فاڵگیرەکان چارەنووسی ئەو پێشبینی دەکات کە ئەو باوکی خۆی کوشتوە و لە گەڵ دایکی زەواجی کردوە . باوکی لە بیابان بەرەلای دەکات. شوانەکان منداڵەکە دەدۆزنەوە ولە مردن رزگاری دەکەن ودواتر دەیبەن بۆ لای پادشای کورنت.

لە بۆچوونەکانی ئەولە سەر مرۆڤ، بە سەر ئەندێشەی سیستەماتیکی ئەودا زاڵ بوو. لەوە بە دواوە لە باتی ناکۆکی نێوان "خۆ" وپاڵنەرە لیبیدۆییەکان، ناکۆکی نێوان غەریزەی ژیان وغەریزەی مەرگ هاتە ئاراوە. غەریزەی ژیان کە خۆ وپاڵنەرە جنسییەکانی لە خۆ دەگرێت رووبەرووی غەریزەی مەرگ، کە سەرچاوەی وێرانگەری مرۆڤ لە قەڵەم دەدرا ، بەرەو خودی کەسەکە یان بەرەو جیهانی دەرەوە نیشانە دەگیرا، بۆیە ئەم پاڵنەرە بنەڕەتییە تازانە لە چەند لایەنەوە لە گەڵ پاڵنەر وئارەزۆ کۆنەکاندا جیاواز بوو. یەکەم ئەوەی کە ئەوانە لە شوێنێکی تازەی ئورگانیزمدا جێگرنابن، و لیبیدۆ لە هەرێمی وروژێنەرە جنسییەکاندایە. دیسان پاڵنەرە تازەکان پێوانەکانی میکانیزمی ئیدرولیک جێبەجێ ناکەن: گرژی روو لە زیاد بوون نارەزایەتی وەستان رازی بوون گرژیتازەو...، بەڵکوخۆی بەشێکی جیاوەنەبووی بوونەوەری گیانلەبەرە و بە بێ هیچ وروژاندنێکی تایبەت کار دەکات، بەڵام هێزە وروژێنەرەکانیان لەو غەریزانەی کە بە شێوەی ئیدرولیک کار دەکەن لاوازتر نییە. هەر وەها غەریزەی ژیان لە بنەمای پاوانخوازانەوە گەڕانەوە بۆ بارودۆخی سەرەتا، کە فرۆید بۆ هەر غەریزەیەك دایدەنا، جێ بە جێ ناکات. غەریزەی ژیان خوازیاری یەکبوونە، بەڵام خواستی مەرگ پێچەوانەیە وبەرەو وێرانگەری وجیابوونەوە دەڕوات. هەر دوو پاڵنەرە هەمیشە لە ناخی مرۆڤدا کار دەکەن، ئەوانە پێکەوە شەڕ دەکەن و تێکەڵ بە یەك بن، تا لە کۆتایدا غەریزەی مەرگ دەیسەلمێنیت کە بەهێزترە وسەرکەوتنی کۆتایی، کە ، لە ناوبردنی داهاتوویە، ئەو دەستەبەری دەکات. ئەم چەمکە تازەیە لە

وروژێنــەرەكان گۆڕانكــاری بنــەڕەتی لــە شــێوازی بیركردنــەوەی فرۆیــد نیشــان دەدات و ئێمــە دەتــوانین ئــەم گۆڕانكارییانــە گرێبــدەن بــە گۆڕانكارییە كۆمەڵایەتییە بنەڕەتییەكانەوە.

چەمكی تازەی پاڵنەرەكان لە مودێلی بیركردنەوەی ماتریالیست – مكانیســتیك پــەیرەوی ناكــات، بــەڵكو ڕەنگــە بتــوانین وەك چــەمكێكی بیولـۆژیكی لـە جموجـۆڵ و گۆڕانكـاری بۆچـوونی گشـتی لـە ئەندێشـە بیولـۆژیكی ئـەو سـەردەمە چاوی لێبكـەین. بابـەتی گـرنگتر تێگـەیشـتنی تازەی فرویدە لە ڕۆڵی وێرانگەری مرۆڤ. ئەو لە تیوری یەكـەمی خۆیـدا باســی توندوتیــژی كردوەوبــە هۆكــارێكی گرنگــی لەقەڵــەم داوە كــە فەرمانــەكانی وروژێنــەر و پاڵنــەرە لیبیدۆییــەكان وپاراســتنی زات جێبـەجێ دەكـات. لـە تیـوری تـازەی وێرانگـەریدا ركەبـەری پاڵنـەری لیبیدۆیی و"خۆ" یە كە لە كۆتاییدا بە سەریاندا سەر دەكـەوێت. مـرۆڤ نـاتوانی خواسـتی وێرانگـەری لـە خـۆی دوربخاتـەوە، چـونكە خواسـتی وێرانگـەری لـە ئورگـانی بیولـۆژیكی ئەودایـە. هەرچـەند دەتوانێـت تـا ڕادەیەك ئەو خواستە كەم بكاتەوە، بەڵام قەت ناتوانـێ هێزەكـەی لـە نـاو بـەرێت، هـەروەها دەتـوانین غـەریزەی توندوتیـژی تـەنها بـەرەوخومان یـان بـەرەو جیهـانی دەرەوە ئاراسـتەی بكـەین. مـرۆڤ لـەم هەلومەرجـە كارەسات بارە ڕزگار نابێت. گەلێك هۆكار بۆئەم گریمانە بوونی هەیە كە رازیمان دەكات بۆچوونەكانی فرۆید لە وێرانگەری ئەزمونەكانی شەڕی جیهانی یەكەمەوە سەرچاوە دەگرێت. كوڵەكەكانی خۆشبینی لیبراڵـی كە یەكەمین قۆناغی ژیانی فرۆید لە خۆدەگرێت، لـە لایـەن ئـەم شـەڕەوە توشـی هـەژاران هـات. تـا سـاڵی ١٩١٤ خـەڵكی چـینی ناوەڕاسـت لـەو

باوەڕەدا بوون کە دونیابە خێرایی بەرەو ئاشتیوئاسایش هەنگاو دەنێت. وردەوردە وا دیار بوو کە تاریکی چاخەکانی ناوەڕاست بەرەو کۆتایی دەڕوات، بە شێوەیەك کە دوای چەند هەنگاوێکی دیکە جیهان — یان لانی کەم ئەورووپا _ رووناك دەبێتەوە.

بورژواکانی ئەو "سەردەمە زێرینە" لە بیریان چووبوو کە وێنەی وەها لە جیهان لە نێو زۆربەی کرێکاران وجوتیارەکانی ئەورووپادا راست نەبوو و بارودۆخی خەڵکی ئەفریقا وئاسیاش لەوە خراپتر بوون. شەڕی ١٩١٤ خەیاڵەکانی فرۆیدی سەراوبن کرد، بەتایبەت درێژە کێشانی شەڕوکارە نامرۆڤایەتییانەکانی نێو شەڕبە تەواوەتی ئازاری دەدا. ئەو کە لە کاتی شەڕدا بڕوای بە مافداربوون وسەرکەوتنی ئاڵمانیا هەبوو زیاتر لە خەڵکی ئاسایی تووشی شۆك بوو. ورەنگە هەستی بەوە کردبێت کە هیوا وئەندێشە رووناك کەرەوەکانی جگە لە خەیاڵ هیچی تر نەبوون، وگەیشتە ئەو ئەنجامە کە مرۆڤ لە سروشتدا وێرانگەر خولقاوە، دیسان بۆئەوەی فرۆید کەسێکی ریفۆرم خوازبوو لەم رووەوە شۆکی شەڕلە سەر ئەو زیاترو بەهێزتربوو. وبۆ ئەوەی ڕەخنەگری رادیکاڵ وشۆڕشگەری کۆمەڵگا نەبوو، لەم رووەوە نەیدەتوانی هیوای بە گۆڕانکاری بنەڕەتی کۆمەڵگاهەبێت: ناچاربوو، لە سروشتی مرۆڤدا لە هۆکارەکانی ئەم کارە ساتە بگەڕێت[1].

---

[1]. فرۆید ئەم رەشبینیە تازەی خۆیەی بە شێوەکی زۆر کورت لە کتێبی "شارستانی وناخۆشییەکانی " دەربڕیوە ومرۆڤ وەك بوونەوەرێکی تەمبەڵ لە قەڵەم دەدات کە پێویستیان بە سەرۆکی بەهێز هەیە.

لــە ڕوانگــەی مێژوویییــەوە، فرۆیــد لــە ســنوری گۆڕانکارییــەکی ڕادیکـاڵی هەڵس‌وکـەوتی کۆمەڵایەتیـدا بـوو. ئـەو لـەو لایەنـەوە کـە لـە سـەدەی ١٩دا دەژیـا بیرمەنـدێکی گەشـبین وڕوونـاکبیر بـوو، بـەڵام لـەو ڕوانگەوەوە کە لە سەدەی ٢٠دا دەژیا کەسێکی ڕەشبین لە قەڵەم دەدرا کە نوێنـەری بـۆ هیـوای کۆمەڵگایـەك بـوو کـە گیرۆدەی گۆڕانکارییەکی خێراوچاوەڕوان نـەکراوببوو. ڕەنگـە ئـەم ڕەش بینیـە بـە نەخوشـینە بەهێزومەترسیدارەکەی بەهێزتربوبێت، ئـەو نەخۆشینەی کـە تـا ڕۆژی مـردن بـە دلێری وتواناکارییـەوە تەحـەمولی کـرد، ڕەنگـە هەڵگـەڕانـەوەی هەندێك لە شوێن کەوتوە بە تواناکانی، وەك ئادلر، یونگ و رانك — بـوە هـۆی تونـد بوونـەوەی ئـەم ڕەش بینییـە، بـە هـەر حـاڵ فرۆیـد نـەیتوانی گەش بینی لە دەست چووی خۆی بە دەست بهێنێتـەوە. بـەڵام ڕەنگـە لـە لایەکی ترەوە ئـەو نـە دەیەویسـت ونەدەیتوانی بـە تـەواوەتی پەیوەنـدی خـۆی لــە گــەڵ ئەندێشــەکانی ڕابــردووی بپچــڕێنێت. ڕەنگــە هەربــەم بۆنەیـەوە بێـت کـە قـەت نـەیتوانی ناکۆکی نێوان چەمکی تـازە وکۆنی مرۆڤ چارەسەر بکات، لیبیدۆی ڕابردو بە غـەریزەی ژیـان وتوندوتیژی ڕابردو بە غەریزەی مەرگ لێك درایەوە. بەڵام بەداخەوە ئاشکرایە کە ئەم لێکدانەوەیە تەنها کۆکردنەوەیەکی تیوریك بوو.[١]

لە مرۆڤی مودێلی فرۆیـددا لـە سـەر دیالیکتیکی عـەقڵ گـەری[٢]دژە عــەقڵی[٣] پێداگرییــەکی زۆر دەکرێــت .تازەبوون‌وگــەورە بــوونی

---

[١] لە کتێبی " دڵی مرۆڤدا" هەوڵمداوە غەریزەی مەرگی فرۆید بە تیوری لیبیدۆی ئانال(بە پاش) پەیوەند بدەم. و لە کتێبی هۆکارەکانی وێرانگەری مرۆڤ پەیوەندی نێوان ئارەزۆ جنسییەکان وغەریزەی ژیان لە سیستەمی فرۆیدداهێك بدەمەوە.

[٢]. Ratlanality

[٣]. Irrationlity

ئەندێشەکانی فرۆید لەم خاڵەدایە. فرۆید جێگری بیرمەندانی سەردەمی رووناک گەری عەقڵ گەرایی بوووبڕوای بە هێزی عەقڵ وهێزی ئیرادەی مرۆڤ هەبوو. بەڵام دواتر عەقڵگەری سادەو بێگەردی خۆی رووبەروی نـاکۆکی زاتـی ئـەو دوبنەمایـە کـردەوە ولـە لایـەنی دیالیکتیکـەوە سەنتیزێکی تازەی پەیدا کرد. لەم سەتیزەدا ئەندێشەی رووناک گەری عـەقڵ گـەر و شـەکاکی(گومانگـەر) سـەدەی ٢٠ لـە لێـك دانـەوەی ئـەو سـەبارەت بـە نەسـت ئامـاژەی پێکـراوە. ئەگـەر تێکـرای راسـتیەکان، راسـتەقینە بـوون، مـرۆڤ بوونـەوەرێکی عـەقڵ گـەرا لـە قەڵـەم دەدرا. چـوونکە فیکـری عـەقڵ گـەرای ئـەو لـە لۆژیـك پـەیرەوی دەکـرد. بـەڵام بەشێکی گەورەی ئەوئەزموونەی لە ناخدا کەڵەکە دەبێت ناوشیارانەیە، لـەم روەوە لـە رێگـەی لۆژیـك، عـەقڵوئیرادەوە کـۆنترۆڵ ناکرێـت. دژە عـەقڵی مـرۆڤ بەسـەر نەستدا زاڵەوعەقڵگـەرایی لـە سەرهەسـت. دیسان نەسـت ڕێبـەری هەسـتە (وئەمـە بابـەتێکی سـەلمێندراوە) لـەم ڕوەوە ڕێبەرایەتی هەڵس‌وکەوتی مرۆڤیش دەکات. ئەم تیۆرییەی کە مـرۆڤ لە ڕێگـەی نەسـتەوە بە ڕێوەدەچێت، فرۆیـد بـە بـێ ئـەوە بزانێـت تێزێـك دوپات دەکاتەوە کە پێشتر سپینۆزا بەیانی کردوە ، بەم جیاوازییە کە سپینۆزا وەك لاوەکی سەیری دەکات بەڵام فرۆید وەك سەرەکی.

فرۆیـد ئـەم ناکۆکییـەی بـە شێوەیەکی نادینامیك کـە زاڵ بـوون بـۆ لایـەنێك بێـت چارەسـەر نـەکرد. ئەگـەر تـاکی وەك سـەرکەوتوو و زاڵ ڕادەگەیاند، وەك فەیلەسوفێکی چەرخی عـەقڵ لە قەڵـەم دەدرا و ئەگـەر ڕۆڵـی سـەرکەوتوو و زاڵـی بـە دژە عـەقڵی دەدا، وەك گـەلێك لـە بیرمەنـدەکانی سـەدەی نۆزدەیـەم دەبـووە پـاوانخوازێکی ڕۆمانتیـك.

هەرچەند کە هێزە دژەعەقڵەکان وروژێنەری مرۆڤن- لیبیدۆ وبە تایبەت "خۆ" لە قۆناغی گۆڕانکاری سەردەمی بەر لە پێگەیشتن- بەڵام عەقڵ وئیرادەی مرۆڤیش لاواز نییە. هێزی عەقڵ لەمەدایە کە مرۆڤ لە دژە عەقڵ بوونی خۆی ئاگادار دەکاتەوە. فرۆید" زانستی دژە عەقڵ بوونی مرۆڤی"(**تیوری دەروونشیکاری**) دامەزاند. بۆ ئەوەی کە مرۆڤ لە پرۆسەی شرۆڤە کردندا دەتوانێ ناوشیاری خۆی بکاتە وشیاری، کەواتە دەتوانێ خۆی لە بن دەسەڵاتی هەوڵدانە نا وشیارەکان ڕزگار بکات ولە باتی سەرکوتکردن، نکۆڵیان لێ بکات، واتە هێزەکان لاواز بکات بیخاتە بن کونتڕۆڵی ئیرادەی عەقڵەوە. فرۆید ئەم کارە بە گونجاو دەزانێ، چوونکە کەسێکی پێگەیشتو خاوەن "خۆ" یەکی بە هێزترە لە منداڵ وەك هاوڕێ وهاوپەیمان. دەروونشیکاری چارەسەری فرۆیدلە سەر ئەم هیوایە دامەزراوەکە دەتوانێ بە سەر توندوتیژییە ناوشیارەکاندا، کە بۆ ئەوەی لە تاریکیدا کار دەکەن لەم رووەوە لە دەرەوەی کۆنتڕۆڵی مرۆڤن، سەرکەوێت و یاخود لانی کەم سنووردایان بکاتەوە. لە لایەنی مێژوییەوە دەتوانین تیوری فرۆید بە سەنتێزی عەقڵ گەرایی رۆمانتیزم لە قەڵەم بدەین. هێزی داهێنەری ئەم سەنتێزە یەکێك لە لایەنەکانی دزە وزاڵ بوونی ئەندێشەی فرۆیدە لە سەدەی بیستەمدا، نەك دۆزینەوەی شێوازی چارەسەری نوێ بۆ خەمۆکی دەروونی ویا خود بەرگری کردنی لە ئارەزۆ جنسییە سەرکوتکراوەکان. بە گوێرەی بەڵگەکانی بەردەستمان گرنگترین هۆکاری کاریگەری فرۆید لە کەلتووردا ئەم سەنتێزەیە کە بەرهەمەکەی هەڵگەڕانەوەی ئادلر ویونگ لە ئەو بوو. ئەو دوو کەسە سەنتێزەکەی فرۆیدیان رەد کردەوە وبوونە

دوو دژبەری سەرەكی ئەو. ئادلر لەو بڕوایەدا بوو كە نەبوونی توانای زاتی مەرجی هێزە وبە تێگەیشتنی وشیارانە لە بارودۆخەكە، مرۆڤ دەتوانێ خۆی رزگار بكات وكارەساتێكی گەورە لە ناو بەرێت.

لە لایەكی ترەوە یونگ كەسێكی رۆمانتیك بوو كە تێكڕای هێزی لە نەستدا دەدیت. ئەو لە فرۆید زیاتر بڕوای بە سەمبول وئەفسانە ومەعنەویەت هەبوو، بەڵام تیۆرییەكەی فرۆید بە تیۆری سكسی سنووردار دەبووەوە. ئامانجەكانی ئەم دوو بیرمەندە دژ بە یەك بوون، فرۆید هەوڵی دەدا لە نەست تێبگات تا لاواز وكونتڕۆڵی بكات، بەڵام یونگ لەو ناخە وروژاندنێكی زیاتری دەویست. سرنج دانیان بە نەست بوە هۆی ئەوەی ماوەیەك ببنە هاوپەیمان، بە بێ ئەوەی بزانن بە دوو ئاراستەی جیاوازدا هەنگاو دەنێن. لەو ڕێگایەدا كە گرتبویانە بەر راوەستان تا سەبارەت بە نەست قسە بكەن، بە هەڵە وایاندەزانی كە ئاراستە وئامانجەكانیان وەك یەكە.

تێگەیشتنی فرۆید لە هەربوونایەتی روونا كبیری[1](الحتمية الثقافية) ونەمانی هەربوونیەتی[2](انعدام الحتمية) و ئیرادە پەیوەندییەكی نزیكی لە گەڵ سەنتێزی عەقڵ گەری ودژە عەقڵی ئەودا هەیە. فرۆید خۆی كەسێكی هەربوونگەرا بوو و لەو بڕوایەدا بوو كە مرۆڤ ئازاد نییە، چوونكە گیرۆدەی نەست وزات ومنی باڵایە. بەڵام –ئەم (بەڵامە) بۆ فرۆید گرنگییەكی لە ڕادە بە دەری هەیە– مرۆڤ بە تەواوەتی دیل

---

[1]. Determinism

[2]. Indeterminism

وبەندکراویش نییە. وبە یارمەتی شێوازی شی کردنەوەیە دەتوانێ نەست کونترۆڵ بکات. فرۆید بەم ڕوانگەیەوە کە لە تیورییەکانی سپینوزا ومارکسەوە نزیکە، توانی سەنتێزێکی سودبەخشی دیکە بۆ دوو جەمسەری دژ بە یەك بخاتە روو.

ئایا فرۆید هۆکاری ئاکاری وەك بەشێکی بنەڕەتی مرۆڤی مۆدێلی خۆی لە قەڵەم دەدا؟ وڵامی ئەم پرسیارە نەیە. گەشە وکامڵبوونی مرۆڤ بە تایبەت لە بن کاریگەری قازانجی تایبەتیدایە وقازانجی تایبەتی خوازیاری دامرکاندنی تەواو وهەرەباشی خواستە لیبیدۆییەکانە، بەو مەرجەی ئەم ئەنگێزە وخواستانە پاراستنی زات نەخەنە بن مەترسییەوە (بنەچەی راستی). پرسی ئاکار کە لە لایەنی نەریتییەوە هەمان ناکۆکی نێوان " ئەویترخوازی"[1] و" خۆخوازی"[2] یە لەناو چووە. خۆگەرایی تەنها هێزی وروژێنەرە، وجیاوازی تەنها لە شێوەکاندایە: لیبیدۆیی ومادی. مرۆڤی خۆ خوازی فرۆید شوێن کەوتووی فیکرەکانی بورژوازییە- بەڵام ئەم تیورییە کە فرۆید نکۆڵی لە ویژدان دەکات وەك توخمێکی لێهاتووی سروشتی مرۆڤی مودێلی خۆی لێدەکات، راست نییە. ئەو دان بە هێزی ویژداندا دەنێت، بەڵام لە پێناسەکردنیدا تێکڕای بەها بابەتییەکانی لێ زەوت دەکات. بە گوێرەی پێناسەکەی ئەو ویژدان هەمان" منی باڵایە" کە بریتییە لە کاریگەری فەرمانەکانی(بکە ومەکە)ی باوك(یا منی باڵای باوك) لە سەر منداڵ، کوڕ لە سەردەمی منداڵی تووشی نیگەرانی خەساندن

---

[1]. Altruism

[2]. Egoism

دەبێـت" بـە سـەر نیـازە "ئودیپییـە"کـانی خـۆیدا زاڵ دەبێـت ولـەم ڕێگەیـەوە خـۆی دەنوێنێـت. ئـەم پێناسـە کردنـە ئامـاژە بـە هـەردو توخمەکەی ویژدان دەکات : بە توخمی شێوەیی[1]– چۆنییەتی دروست بوونی ویـژدان، وبـە تـوخمی جەوهـەری، کـە سـەرقاڵی نـاواخنی ویـژدان دەبێت. بۆ ئەوەی بەشی سەرەکی نەریتەکانی باوکومنی باڵای باوك لـە لایـەنی کۆمەڵایەتییـەوە شـەرتی بـووە، ویـان بـەدەربڕینێکی باشـتر بۆئـەوەی منـی باڵاجگـە لـە تێگەیشـتنی شەخسـی لـە نەریتـە کۆمەڵایەتییەکان شتێکی تر نییە، لەمڕووەوە پێناسەکەی فرۆید دەبێتە هـۆی ئەوەی کە تێکڕای نەریتـە ئاکارییـەکان ڕێـژەیی بن. هەرنـەریتێك تایبەتمەندییـەکی خـۆی هەیـە، ئـەم پێناسـەیە پەیوەنـدی بـە بـەهای ناوەڕۆکـەوە نییـە، بەڵکولـە سـەر بنـەمای میکـانیزمی دەروونییەکـە پەسەند کراوە. ئەگەر "سەرچاوەی دەسەڵاتی نـاوەکی بوو[2]"، فەرمانی پێـدەدات باشـە و ئەگـەر ئـەو سەرچـاوەیە ولامـی نیگـەتیڤی بۆبداتەوە(نهی بکات)خراپە. تا کاتێك کە زۆربەی خەڵك لەم بڕوایەدا بن کـە ئاکـار، لـە پێـوانی بـەر بـەڵاودا، جگـە لـەو نەریتانـە کـە لـە لایـەن کۆمـەڵگاوە بـە مەبەسـتی کـاری گونجـاوو بـاش ئـەو کۆمەڵگایـە دادە ڕێـژێت هیچـێکی تـر نییـە، بێگومـان تیۆرییەکـەی فرۆیـد ڕاسـتە. لـە ڕوانگەی تیۆریکەوە ئەو ڕەخنەیەکی گرنگ لە ئاکاری باوی هەنووکـەیی دەگرێت، وتیۆری منی باڵای فرۆید تایبەتمەندە ڕاستەقینەکەی ئاشکرا دەکات. بەڵام ئەگەری ئەوە هەیە کە فرۆید نەیویستبێت لایەنی ڕەخنـە

---

[1]. Formal

[2]. Internalized authority

گرانەی تیورییەکەی خۆی بخاتەروو، وڕەنگە هەر بەم بۆنەیەشەوە خۆی نەیویستبێت لایەنی ڕەخنەگرانە بە تیورییەکەی بدات وبەدژواری دەیتوانی ئەم کارە ئەنجام بدات. چوونکە بایەخێکی ئەوتۆی بەم پرسیارە نەدەدا کە ئایا ئەو نەریتانە بوونیان هەیە کە ناوەڕۆکی ئەوانە لە بونیادی کۆمەڵگای سەردەمی ئەوپێشکەوتوتر وزیاتر لە داخوازییەکانی سروشتی ویاساکانی گەشەی مرۆڤ بێت؟

بەبێ ئەوەی سەبارەت بە دوو بابەتی تایبەت، واتە ژن‌وپیاو ومنداڵ قسە بکەیت ناتوانی سەبارەت بە مرۆڤ ناسی فرۆید بدوێت.

لە ڕوانگەی فرۆیدەوە تەنها ڕەگەزی نێر تەواوە. ژن، پیاوێکی ئیفلیج بوو وخەسێنراوە کە لە چارە نووسی خۆی ئازار دەبینێت وتەنها کاتێك هەست بە خۆشحاڵی ورازی بوون دەکات کە بە مێردکردن ومنداڵبون بە سەر"گرێی خەسێنراوی" خۆی‌دا سەردەکەوێت. بەڵام لە لایەنەکانی دیکەوە بچوك دەمێنێتەوە._ بۆ نمونە لە پیاو زیاتر لە خۆی حەز دەکات وکەمتر لە پیاوی فەرمانەکانی ویژدان جێبەجێ دکات. ئەم تیورییە سەرسورهێنەرە، واتە نیوەی مرۆڤایەتی ئیفلج بووی نیوەکەی دیکەیە، سەردەمی ڤیکتوریا بە بیر دەهێنێتەوە کە تێدا، ئارەزۆی ژنان تەنها زاوزێ وگەورەکردنی منداڵ وخزمەت بە مێرد بوو. فرۆید بە دەربڕینی ئەمە کە "لیبیدۆنێرە" شەفافییەتێکی زیاتری بە تیوریەکەی بەخشی. ئەم بڕوا باوەی سەردەمی ڤیکتوریا کە ژن خاوەنی ئارەزۆو هەستی جنسی تایبەتی نییە، وسف کردنێکی زێدەڕەوانە لە پیاو

سالاری وبالآبوونی سروشتی پیاو بوو[1]. له ئایدۆلۆژیای پیاو سالاریدا رەگەزی نێر عەقڵگەراتر و ریالیستتر لە رەگەزی مێ یە، لەم رووەوە سروشت، پیاوی وەك رێبەری ژن داناوە. پەرچەکرداری فرۆید لە هەمبەر یەکسانی سیاسی و کۆمەڵایەتی ژنان لە لایەن جیمز ستوارت میل، بیرمەندی خاوەن رێز لە لای فرۆید، بەم بۆچوونەوە دەکەوێتە روو. لەم رووەوە ستوارت میل بە شێت لە قەڵەم دراوە، لە روانگەی فرۆیدەوە پەسەند نییە کە بووکە خۆشەویستەکەی لە باتی ئەوەی پشتیوانی لێبکات لە بازاردا دەستەو یەخەی بوەستێت.

دەمار گرژی فرۆید سەبارەت بە باوکسالاری دوو کاریگەری گرنگی دیکەشی لە سەر تیورییەکەی داناوە. یەکەم ئەوەی نەیدەتوانی لە چییەتی سۆزی خوشەویستی بگات، چوونکە لە سەر دوو بنەرەتی نێر ومێ دامەزراوە وتەنها کاتێك پراکتیزە دەبێت کە ژن وپیاو بە

---

[1]. تێگشتنی تەواوەتی لە ئایدولۆژای پیاو سالاری پێویستی بە باسێکی تێر وتەسەل هەیە. هەر ئەوە بەسە کە بڵێن، ژنان چینێکن کە لە تێکرای کۆمەڵگا پیاوسالارییەکاندا لە بن دەسەڵات وزوڵمی پیاوان دان. رەگەزی نێر وەك هەر گروپێکی زاڵی دیکە، دەبێ هەندێك یاسا دابرێژێت، تا دەسەڵاتەکەی سروشتی، پێویست وپاسادراو لە قەڵەم بدرێت. ژنان وەك چینێکی مەحکوم، ئایدولۆژیای رەگەزی نێریان قەبوول نەکردوە، هەرچەندەکە لە ناخی خۆیاندا خاوەن فیکریجیاوازو تایبەت بە خۆن. لەوە دەچێت کە ئازادی ژنان لە سەدەی بیستەمەوە دەستی پێکردوە وهاوتەریب لەگەڵ ئەمە، سیستەمی پیاوسالاری لە کۆمەڵگە پیشەسازییەکاندا بەرچاو دەکەوێت، هەرچەندە کە یەکسانی تەواوی ژن وپیاو لە هیچ وڵاتێکی دونیادا بوونی نییە. بنەمای شرۆڤە ولێکدانەوەی کۆمەڵگە پیاوسالارەکان لە نوسراوەکانی باخ ئۆفن لە ١٨٥٩دا ئاماژەی پێکراوە. بە بێ شارەزا بوون لە بەرهەمەکانی ئەو تێگەیشتن لەم پرسە مومکین نییە.

تەواوەتی یەکسان بن هەر چەند لێك جیاوازیشن. لەم رووەوە تێکڕای سیستەمی فرۆید بەدەوری تەوەری ئارەزوی جنسیدا دەسورێتەوە، نەك سۆزی خۆشەویستی. تەنانەت لە تیورییەکەی دیکەی خۆشیدا بڕوای بەوە هەیە غەریزەی ژیان تەنها لە هەڵس وکەوتی ئورگانیزمە زیندووەکاندا بوونی هەیە، بەڵام تا ڕەهەندی مێ _ نێرپەڕە پێنەدات وغەریزەی ژیان وئارەزوی جنسی بە یەکسان وهاوسەنگی یەك دەزانی . کاریگەریەکەی دیکە ئەمەیە کە لە زۆربەی تەمەنی خۆیدا گرێدراویی سەرەتایی منداڵ (کوڕیان کچ) بەدایك وهەر وەها چییەتی سۆزی دایکانە وترس لە دایکی لە بەرچاو نە گرتبو. لە سەردەمێکدا کە کوڕ بوەتە میرمنداڵێك دەتوانێ بڵێ گرێدراوی بە دایك لە گرێ ئودیپەوە سەرچاوە دەگرێت . لە ڕوانگەی ئەم "پیاوە بچوکەوە"(وەك باوکی) دایك ئامرازی دامرکاندنی ئارەزۆ جنسیەکانە وئەو تەنها لە باوکی دەترسێ نەك لە دایکی. فرۆید تەنها لە ساڵانی کۆتایی تەمەنی خۆیدا پەی بەم گرێدراوییە توندە سەرەتاییە برد بەڵام قەت پەیی بەگرنگییەکەی نەبرد.[1] وادیارە سەرەڕای سەرکوت بوونی گرێدراوی توندی فرۆید بە دایکی، دەمارگیری پیاوسالارانەی ڕێگەی نەدەدا کە ژنیش وەك کەسێکی بەهێز لە قەڵەم بدات کە منداڵ پێی گرێدراوە.[2] تێکڕای دەروون شیکارەکان تیورییەکانی دیکەی فرۆید

---

(1) سەیری نوسراوە پڕبایەخەکەی John Bowlby بکەن کە لە بن ناوی "چییەتی گرێدراوی منداڵ (کوڕ) بە دایك" لە ژمارەی ٣٤ی ساڵی ١٩٥٨دا لە گۆڤاری International Journal Of Psycho – Analysis بەڵاو کراوەتەوە.

(2) هەر بەم بۆنەیەوە فرۆید بایەخ بە نوسراوەکانی باخ سەبارەت بە "مافی دایك" نادات، هەرچەند لە چەند نموونە یەکیدا ئاماژەی پێکردوە.

سەبارەت بەکاری جنسی ورۆلی دوهەمی دایك سەرەڕای هەبوونی بەڵگەی دژ، قەبووڵ دەکەن .

لێرەشدا، وەك نمونەکانی دیکە، ئاماژە بە پەیوەندی تیوری لە گەڵ هۆکارو پێداویستییە کۆمەڵایەتییەکان، هەڵە بوونی تیورییەکە ناسەلمێنێت، بەڵام ئەگەر بەڵگە کلینیکییەکان بەوردبینیەوە لێك بدرێنەوە تیوری فرۆید رەت دەکرێتەوە . من ناتوانم لەم بارەیەوە بدوێم، کۆمەڵێك لە دەروون شیکارەکان، بەتایبەت "کارن هۆرنای" هەندێك شتی کلینیکییان خستوەتە روو کە لە گەڵ تیورییەکەی فرۆیدا دژ بەیەکن.[1] بە گشتی دەتوانین بڵێین کە تیوری فرۆید لەم بارەیەوە، هەرچەند بە هۆی لۆژیکی تایبەت بە خۆ هەمیشە خۆش وهەست بزوێنە، بەڵام کەمترین راستی تێدایە، ڕەنگە بەم هۆیە بێت کە فرۆید لە دەمارگرژی پیاوسالارانە لێوانلێو ببوو.

ئەم وێنەیە کە فرۆید لە منداڵ دەیخاتە روو بە تەواوەتی لە گەڵ وێنە نەریتییەکاندا جیاوازە. منداڵیش وەك ژن بە درێژایی مێژوو رووبەڕوی زوڵم وسەرکوتکردنی باوك بوەتەوە. ئەویش وەك کۆیلە ووەك دایك موڵکی پیاو– باوك بوو. ئەو کەسەی کە ژیانی پێبەخشیوە دەتوانێ وەك سامانی خۆی هەر کارێکی لە گەڵ ئەنجام بدات. (ڕێورەسمی قوربانی کردنی منداڵ لە سەردەمێکدا لە زۆربەی جیهاندا باو بووە، یەکێك لە بەڵگەکانی ئەم لافە موڵکداریەتییە لە قەڵەم دەدرێت).

---

[1] سەیری نوسینەکەی Ashly Montagu بکەن.

منداڵ تەنانەت کەمتر لە کویلە وژنیش توانای خۆ پاراستنی هەیە. ژنان بە شێوازی تایبەت بە خۆیان هەمیشە لە گەڵ پیاوسالاری‌دا شەڕێکی پارتیزانییان هەبووە، کۆیلە کان چەندین جار شۆڕشیان کردوە. بەڵام بەدرەوشتی، تۆران ونان نەخواردن، قەبزبوون ومیز بە خۆداکردن ئەو ئامرازانە نین کە بتوانی سیستەمێکی بە هێزی پێ بڕوخێنیت. تەنها دەرئەنجام ئەمە بووە کە منداڵ لە کاتی گەورەییدا، کەسێکی بێ چارە، سەرکوتکراو تەنانەت شەڕەنگێزی لێ دەردەچێت، کە تۆڵەی ئەوەی بە سەریدا هاتووە لە منداڵەکانی خۆی دەیکاتەوە.

زاڵ بوون بە سەر منداڵدا، هەرچەندە بە توند وتیژی وگوشاری جەستەیش نەبێت، بە دادۆشینی دەروونی ئەنجام دراوە. گەورەکان وا چاوەڕوان دەکەن کە منداڵ هەستی خۆ بە زل زانی ولە خۆبایی بوونی ئەوان دابمرکێنن وگوێڕایەڵیان بن وبە گوێرەی خواستی ئەوان هەڵس وکەوت بکەن. لەوەش گرنگتر گەورەکان منداڵان بە هەند وەرناگرن ولەو بڕوایەدان کە منداڵ خاوەن دونیای دەروونی تایبەت بە خۆی نییە، وەك پەڕە کاغەزێکی سپی سەیری منداڵ دەکەن کە گەورەکان مافی ئەوەیان هەیە(ئەرکیان ئەوەیە) شتی پێویست لە سەری بنوسن. ولەم رووەوە دەگەنە ئەو ئەنجامە کە دەتوانن لە گەڵ منداڵدا درۆ بکەن. ئەگەر کەسێك لە گەڵ کەسێکی پێگەیشتودا درۆ بکات دەبێ بە شێوەیەك پاساوی بدات، بەڵام درۆ کردن لە گەڵ منداڵدا پێویستی بە پاساودان نییە، چوونکە منداڵ مرۆڤێکی تەواو نییە. هەر ئەم بنەمایە سەبارەت بە کەسانی پێگەیشتوی بێگانە، دوژمن، نەخۆش وتاوانبارویا خود کەسانی چین ورەگەزی نزم ودادۆشراویش بە کار

دێت. بە گشتی تەنها ئەوانەی کە لاواز نین دەتوانن داوای ڕاستی بکەن. ئەم بنەمایە کە بە درێژایی مێژوو لە زۆربەی کۆمەڵگەکاندا بە کار هاتووە، هەرچەندە کە ئایدۆلۆژیای وشیارانەی کۆمەڵگاکەیانیش نەبووە.

شۆڕشی منداڵ، وەك شۆڕشی ژن، لە سەدەی نۆزدەهەمەوە دەستی پێکردوە. خەڵك بۆیان دەرکەوت کە منداڵ وەك پەڕە کاغەزێکی سپی نییە، بەڵکوو بوونەوەرێکی تەواو، وردبین، بیرکەرەوەو هەستیارە وپێویستی بە وروژاندن هەیە. یەکێك لە نیشانەکانی ئەم تێگەیشتنە تازەیە، سەبارەت بە پەروەردە، شێوازی مونتسوری[1] وئەوی تریشیان تیورییە زۆر کاریگەرەکەی فرۆید بوو. فرۆید قسەکانی خۆی بە بەڵگەی کلینیکییەوە دەسەلماند، کە کاریگەری خراپ لە سەردەمی منداڵیدا لە قۆناغەکانی کامڵبوونی داهاتوودا دەرئەنجامی خراپی لێدەکەوێتەوە. فرۆید پرۆسەی سەرسوڕهێنەر وئاڵۆزی زەینی وسۆزدارییەکانی لە منداڵدا شرۆڤە کرد، بە تایبەت لە سەر ئەم ڕاستییە پێداگری کرد(کە بە تەواوەتی نکۆڵی لێدەکرا) کە منداڵ بوونەوەرێکی پڕخۆش وخرۆش، خاوەن ورووژێنەر وئارەزۆ وچێژی جنسییە ولەم ڕێگەیەوە بە ژیانی خۆی چۆنایەتییەکی دراماتیك دەبەخشێت.

فرۆید لە تێگەیشتنە ڕادیکاڵە نوێکەی خۆی، لە منداڵ، لەوەش زیاتر ڕۆیشت. چوونکە لە سەرەتای کاری کلینیکی دا بینی کە

---

[1] Naria Montessori (١٨٧٠–١٩٥٢) مامۆستای خەڵی ئیتالیا ئەم شێوازەی بۆ پەروەردەی منداڵان داڕێژاوە. . و.

سەرچاوەی زۆربەی خەمۆکییە دەروونییەکان، هەڵخەڵەتاندنی جنسی منداڵە کە لە لایەن گەورەکانە بە تایبەت دایك وباوکەوە ئەنجام دەدرێت. دوای ئەم دۆزینەوەیە، ئەو دایك وباوکی بە دادۆشینی (ئازادی ویەکبوون) تاوانبار کرد. بەڵام ئەگەر سرنج بدەینە بێ بنەما بوونی سیستەمی باوکسالاری زاڵمانەی فرۆید، لە چاو پۆشی کردنی ئەو لە هەڵوێستە رادیکاڵەکانی داهاتووی سەرمان سوڕ نامێنێت. ئەو بۆی دەرکەوت کە نەخۆشەکانی لە هەندێك نموونەدا خواست وئارەزۆکانی سەردەمی منداڵی خۆ لە دایك وباوکەوە دەزانن، نە ئەوەی کە لە لایەن ئەوانەوە هەڵخەڵەتێنرابن. فرۆید ئەم بابەتەی پەرە پێدا وگەیشت بەو ئەنجامەی کە، بە گوێرەی تیوری لیبیدۆ، منداڵ تاوانبار وبەلارێدا چووێکی بچوکە کە تەنها لە ئەنجامی گۆڕانکاری وکامڵ بوونی لیبیدۆ قۆناغی پێگەیشتنی مرۆڤێکی (تەواو) دەبڕێت. لە ئەنجامدا وێنەیەکی(منداڵی تاوانباری) بە دەست هێنا، کە بە وتەی هەندێك لە چاودێران، لە تایبەتمەندییە سەرەکییەکانیدا لەو وێنەیە دەچێت کە لە قوتابخانەی ئاگوستین لە منداڵ کێشابوویان.

دوای ئەم گۆڕانکارییە ئەم دروشمە بەرزکرایەوە: "منداڵ تاوانبارە". وروژێنەکانی بەرەوە دەستدرێژی کردنی رادەکێشن، ئەم دەستدرێژی کردنانە، ئەگەر بە تەواوەتی چارەسەر نەکرێن، نەخۆشی وخەمۆکی دەروونی لێدەکەوێتەوە. لە ڕوانگەی منەوە هۆکاری ئەم گۆڕانکارییە لە بۆچوونی فرۆیددا، دۆزینەوە کلینیکییەکان نەبوون، بەڵکو بیر وبڕوای ئەو سەبارەت بە دیسپلینی کۆمەڵایەتی هەنووکەیی وسەرچاوەکانی هێزی ئەو دیسپلینە بوو. من بۆ ئەم بۆچوونە چەند

بەڵگـەم هەیـە، یەكـەم شـێوازی ڕەهـای فرۆیـدە كـە ڕایگەیانـد تێكـڕای بیرەوەرییە هەڵخەڵەتاندنییەكانی منداڵ لە لایـەن باوك ودایكـەوە تـەنها وەهـم وخەیاڵـە. ئایـا ئـەم گوتـە جیـدی ورەهایـە دژایـەتی ئـەم ڕاستییە ناكات كە ئارەزۆی جنسـی دایك وبـاوك سـەبارەت بـە منداڵەكەیان كـەم نییـە؟ هۆكـارێكی دیكـەی لایـەنگری فرۆیـد لـە دایـك وبـاوك لـە هەڵسـوكەوتی كەسـایەتی دایـك ئاسـا وبـاوك ئاسـاكە دەبـێ لـە مێژووەداپەیدا بكرێت كە فرۆید نوسیویەتی. جێگـەی سـەرسوڕمانە كـە فرۆید وێنەیەكەی دڕۆینەی لە دایك وباوك بـە دەستەوە داوە وهەندێك چۆنایەتییان پێوە دەبەستێتەوە كە بە گشتی دژی ئەو ڕاستییانەیە كە خـۆی خسـتونیەتە ڕوو. هـەروەها كـە هەوڵمـداوە لـە چیرۆكی"هانسـی بچـكۆلە"دا ئامـاژەی پێبكـەم، بـەڵام فرۆیـد نكۆڵـی لـە هەڕەشـەی دایـك وبـاوكی هـانس كـە بـە تـەواوەتی حـەزیان لـە ئاسایشـی منداڵەكـەی خۆیانـە، دەكـات، بـەڵام هەڵخەڵەتانـدن وهەڕەشـە بـە ڕادەیـەك ڕوون وئاشكرایە كە دەبێ چاوی خۆمان بنوقێنین تا نـەیبینین. ئەم نموونەیە لـە سـەربوردەكانی دیكـەدا كـە بـە قەڵـەمی فرۆیـد نوسـراوە، بـەر چـاو دەكەوێت.

ڕاقـە و شـرۆڤە كردنـی چـۆنییەتی گـۆڕانكاری شـێوازی فرۆیـد لـە لایـەنگری لـە منـداڵ بـۆ بـەرگری كـردن لـە دایـك وبـاوك بـە شـێوەیەكی ناڕاسـتەو خـۆ لـە لایـەن" فرنجییـەوە" كـە یـەكێك لـە خۆشەویسـتترین لایەنگرانی فرۆیدە پشتیوانی لێدەكرێت. فرنجـی لـە ساڵەكانی كـۆتـایی تەمەنی خۆیدا، لە حاڵێكدا كە قەت وەفاداری خۆی بۆ فرۆیـد لـە دەست

نەدا، ناكۆكی توند لە نێوان ئەو وماموستاكەیدا دەركەوت[1]. فرنجی بیروبڕوایەكی بە دەست هێنابوو كە لە دوو خاڵی گرنگدا لە گەڵ فیكرەكانی فرۆید ناكۆك بوو، فرۆید لەم ناكۆكییە بە شێوەیەك توڕە بوو كە لە دوایین دیداریاندا دەستی فرنجی نەگوشی[2]. یەكێك لەو لادانانەی كە لێرەدا بایەخی پێنادرێت ئاماژە بەم خاڵەیە كە نەخۆش بۆ چارەسەركردنی خۆی تەنها پێویستی بە لێكدانەوە نییە، بەڵكو لەم پەیوەندییەدا حەز وبایەخی دەروونشیكاری ڕۆڵێكی گرنگ دەگێڕێت (مەبەست لە حەز ، خۆشەویستی ناجنسییە). گرنگترین لادان لەم مەبەستەی ئێمە ئەم تیورییەی فرنجییە كە فرۆید لە تیوری یەكەم وسەرەكی خۆیدا لە سەر حەق بوو، بەم واتایە كە لە زۆربەی نمونەكاندا گەورەكان منداڵ هەڵدەخڵەتێنن وبە لاڕێیدا دەبن، وهۆكارەكانی فریودانی منداڵان هەمیشە ئەو وەهمانە نییە كە لە زەینی منداڵدا ریشەی دا كوتاوە.

جگە لە گرنگی ئەزموونەكانی فرنجی، دەبێ ئەم پرسیارە بخەینە روو: كە بۆچی پەرچەكرداری فرۆید بەم شێوەیە توند ودوژمنكارانە بوو؟ ئایا بابەتی گرنگتر لە پرسی كلینیكی لە ئارادا بوو؟دەتوانن دڵنیا بن كە خاڵی سەرەكی گرێدراوی راست بوونی تیوری كلینیكی نەبوو، بەڵكولە هەڵس وكەوتی و حەز وخواست سەبارەت بە سەرچاوەی دەسەڵات بوو. ئەگەر ئەم پرسە راست بێت كە فرۆید لە ڕەخنەی

---

[1] لێكدانەوی ئەم ناكۆكییە لە كتێبی " پەیامی زیگموند فرۆید" لە نوسینی ئەریك فرۆمدا هاتووە.

[2] لە نامە تایبەتییەكانی خانمی Izzetede forest هاوڕێ وقوتابی فرنجی

ڕادیکاڵی یەکەمجاری خۆی لە دایك وباوك پەشیمان بووبێتەوە- واتە لە سەرچاوەی هێزی کۆمەڵایەتی - وبووبێتەوە " لایەنگری سەرچاوەی هێزی تاك، کە واتە دەتوانین بەم شێوەیە لێکی بدەینەوە کە پەرچەکردارەکەی ئەو لە تێگەیشتنی دوولایەنە سەبارەت بە سەرچاوەی هێزی کۆمەڵایەتییەوە سەرچاوە دەگرێت، وبۆ ئەوەی فرنجی ئەو بابەتەی کە فرۆید وازی لێهێنابوو، بە بیری هێنایەوە پەرچەکردارێکی توندی نیشاندا، وەك ئەوەی کە بڵێی ئەو کارەی ئەو "خەیانەت" بووە بە منداڵ.

ئەنجام وەرگرتن لە خەیاڵی فرۆید سەبارەت بە مرۆڤ ، پێویستی بە شرۆڤە کردنێك هەیە لە مەبەستی ئەو لە مێژوو. فرۆید ناوەندی سەرەکی فەلسەفەی کامڵ کرد، هەرچەندە کە نەیدەویست بە شێوەیەکی سیستەماتیکی بیخاتە روو. لە سەرەتای مێژوودا، چاومان بە مرۆڤێکی بێ کەلتوور دەکەوێت کە تەنها لە دامرکاندنی خواستە غەریزییەکانی دەگەڕێت وکە ئەم مەبەستەی بە دەست هێنا رازی دەبێت، بەڵام ئەو وێنەیە لە مرۆڤ پێچەوانەی ئەو وێنەیە کە تەنانەت لە گەڵ قۆناغی سەرەتای رازی بوونی غەریزیشدا ناکۆکە. مرۆڤ دەبێ ئەم بەهەشتە بە جێ بهێڵێت، چونکە دامرکاندنی لە رادە بە دەری خواست وئارەزۆکان ناکۆکی نێوان باوك وکوڕ، کوشتنی باوك بە ناچاری خۆشەویستی حەرامی لێدەکەوێتەوە. کوڕانی یاخی لە شەڕێکدا سەردەکەون، بەڵام شەڕ لە هەمبەر باوك دەدۆڕێنن، چوونکە ماف وپوانی تایبەتی ئەمانە لە ڕێگەی " ئاکار" ودیسپلینی کۆمەڵایەتییەوە

بۆ هەمیشە گەرەنتی کراوە.(لێرەشدا رووبەرووی دوولایەنە بوونی بۆچوونی فرۆید سەبارەت بە سەرچاوەکانی دەسەلات دەبینەوە).

بۆ ئەوەی لەم لایەنەوە لە ڕوانگەی فرۆیدەوە دامرکاندنی لە رادەبەدەری غەریزە لە درێژخایەندا مومکین نابێت، چوونکە ئەو تیورییەکی دیکەی دارشت کە بە تەواوەتی لە گەڵ تیورییەکەی پێشودا جیاواز بوو: دەرفەتی گەیشتن بەو دونیا بەهەشتییە نکوڵی لێنەکرابوو، بەڵام دەگوترا مادام مرۆڤ لەم بەهەشتە دایە ناتوانێ کەلتوورێك بخولقێنێت. لە ڕوانگەی فرۆیدەوە یەکێك لە هەل ومەرجەکانی کەلتوور دانەمرکاندنی وروژێنەرە غەریزییەکانە، لەم رووەوە مرۆڤ رووبەرووی دوو هەڵومەرجی دژبەیەك دەبێتەوە: دامرکاندنی تەواوەتی غەریزە– وەحشی گەری– یان تەحەمول کردنی بێ بەش بوون لە هەندێك غەریزە، لە گەڵ پەرپێدان وکامڵبوونی فەرهەنگی وزەینی. بەڵام چەندین جار پرۆسەی باڵا بوون رووبەرووی شکست دەبێتەوە. ومرۆڤ دەبێ نرخی کامڵبوونی فەرهەنگی خۆی بە خەمۆکی دەروونی بداتەوە. دەبێ جەخت لە سەر ئەوە بکەینەوە کە لە ڕوانگەی فرۆیدوە ئەو ناکۆکییەی کە لە نێوان وروژێنەرەکان وشارستانیدا بوونی هەیە. بە هیچ شێوەیەك لە گەڵ ناکۆکی نێوان وروژێنەرەکان وسەرمایەداری یان هەر جۆرە بونیادێکی کۆمەلایەتی سەرکوتکەر، یەکێك نین[1].

---

[1] هربرت مارکوزە کە فرۆید وەك بیرمەندێکی شۆڕشگەر پێناسەی دەکات هەولی داوە دامرکاندنی تەواوەتی وروژێنەرەکان لە کۆمەڵگەیەکی ئازاددا، لە هەمبەر کۆمەڵگای سەرکوتکەر، نیشان بدات. بە بێ سرنج دان بە بایەخی کارەکەی دەبێ بزانینکە مارکۆزە بەشی هەرە زۆری سیستەمی فرۆیدی رەت کردوەتەوە.

فرۆید لایەنگری فەرهەنگە نەك بەهەشتی سەرەتایی ودواکەوتوو، هەرچەند کە مەبەستی ئەو لە مێژوو توخمێکی خەم هێنەرە. پێشکەوتنی مرۆڤ بە ناچاری سەرکوتکردنی وروژێنەرەکان و خەمۆکی دەروونی لێدەکەوێتەوە. مرۆڤ ناتوانێ هاوکات چێژ وەربگرێت وپێشکەوتنیش دەستەبەر بکات. بەڵام سەرەڕای ئەم توخمەخەمهێنەرە فرۆید وەك بیرمەندێکی روناکگەر دەمێنێتەوە، هەرچەند کە شەکاکە(گومانگەر)، بەڵام لە ڕوانگەی ئەوەوەپێشکەوتن ئیدی خێر وبێر نییە. فرۆید لە قۆناغی دوهەمی کاری خۆیدا، دوای شەڕی جیهانی یەکەم، بیرکردنەوەیەکی کارەسات باری لە مێژوو هەیە. پێشکەوتن، ئیدی بە نرخێکی گران بە دەست نایەت، بەڵکوو بە تەواوەتی نەگونجاوە(نامومکینە). مرۆڤ گۆڕەپانی شەڕی دوو غەریزەی مەرگ وژیانە. مرۆڤ ناتوانێ پێش لەو کارەساتە وێرانگەرە بگرێت کە خۆی وکەسانی دیکە ڕووبەڕوی دەبنەوە.

فرۆید لەو نامە سرنج ڕاکێشەدا کە بۆئینشتاین نوسیویەتی هەوڵی داوە لە توند وتیژی ئەم تیزە کەم بکاتەوە:" **بۆچی شەڕ** ". فرۆید لە هەڵوێستی بنەڕەتی خۆیدا کە لەو کاتەدا خۆی بە لیبراڵ لە قەڵەم دەدا، نەیهێشت خواستەکان ویاخود پەرێشانی سەرچاوەگرتوو لە ڕەشبینی قووڵی خۆی لە دەیەی (١٩٢٠-١٩٣٠) فریوی بدات، ئەو توند وتیژییەی کە بە راستی لە قەڵەم دەدا، نە گۆڕی ونە نەرمیشی کرد. فەیلەسوفی شەکاکی ڕووناکگەر کە نوقمی بیرکردنەوەی کارەساتی دارمانی جیهان ببوو، بە تەواوەتی بوو بە کەسێکی شەکاك وچارەنوسی مرۆڤی لە مێژوودا بە کارەساتێکی حاشاهەڵنەگر لە قەڵەم

دا، فرۆید جگە لەمە نەیدەتوانی دژکردەوەیەکی دیکە لە خۆی نیشان بدات، چوونکە کۆمەڵگەی ئەو کاتە لە ڕوانگەی ئەوەوە باشترین کۆمەڵگە بوو کە گەیشتبووە ئەو پەڕی کامڵبوون.

لە کۆتایی ئەم باسە لە مرۆڤناسی فرۆیددا دەبێ جەخت لە سەر ئەوە بکەمەوە کە تەنها کاتێك پەی بە گەورەیی کارەکەی دەبەین، چە لە لایەنی مرۆڤایەتییەوە وچە لە لایەنی ئەو کارەی کە ئەنجامی داوە، لەو حاڵەتەدا دەبینین کە لە لایەن ناکۆکییە بونیادییەکانەوە لە پێگەی کۆمەڵایەتی خۆیدا شەتەك دراوە. ئەم بیر وبڕوایە کە تێکڕای تەعلیماتەکانی ئەو، لە دوای ئەم پەنجا ساڵە، پێویستی بە پێداچوونەوەیەکی بنەڕەتی نییە، یان لە باتی ریفورمخوازی تراژیك وەك بیرمەندێکی شۆڕشگێر چاوی لێبکەین، بە گەلێك هۆکارەوە لە لایەن زۆربەی خەڵکەوە قبووڵ ناکرێت. مەرجی پێویست، بەشداری کردنە لەو چەمکانەدا کە فرۆید مەبەستی بووە.

٣- مارکس وناسینی مرۆڤ[1]

بە پێویستی دەزانم لە سەرەتاوە سرنج بدەمە چەند خاڵێك. بەشی مارکس لە ناسینی مرۆڤ ویا خود لە واتای سنووردارتردا، لە دەروونناسی، بابەتێکە کە کەمتر بایەخی پێدراوە. بە پێچەوانەی ئەرەستۆ وسپینوزا کە نوسراوەکانیان سەبارەت بە زانستی ئاکار نامێلکە گەلێکی فەلسەفین، مارکس ئەوەندە سرنجی بە تاك، وروژێنەرەکان وخودی مرۆڤ نەداوە، بەڵکوو ئامانجی ئەو یاساکان وگۆڕانی کۆمەڵگا بووە.

سرنج وبایەخدانی مارکس بە دەروونناسی چەندین هۆکاری هەیە. یەکەم ئەوەی کە مارکس قەت شێوازێکی سیستەماتیکی بە تیورییە دەروونناسانەکانی خۆی نەداوە. بۆچوونەکانی بە شێوەیەکی پەرژوبڵاو لە نوسینە جۆراوجۆرەکانیدا هاتووە کە پێویستە لە شوێنێکدا کۆبکرێتەوە تا چییەتییەکی سیستەماتێك بگرنە خۆ. دوهەم لێکدانەوەی قیزەون وهەڵە لە فەلسەفەی مارکس، کە تەنها دەربارەی

---

[1] ئەم وتارە لە سەمپوزیومێکدا سەبارەت بە کاریگەری مارکس لە بیرکردنەوەی زانستی ئەم سەردەمەدا خوێندرایەوە. ئەم سەمپۆزیۆمەلە١٩٦٨/٤/٨دا بە سەرپەرەستی یونسکۆ لە لایەن" ئەنجومەنی زانستی و کۆمەڵاییەتی ناونەتەوەیی" و"ئەنجومەنی ناونەتەوەیی فەلسەفەی توێژینەوە مرۆوایەتییەکان" بەرێوە چوو.

دیاردە ئابوورییەکان ئەنجام دراوە، ویا لێکدانەوەی هەڵەی چەمکی ماتریالیزمی مێژوویی، کە بە گوێرەی ئەوە مارکس لەو بڕوایەدایە کە پاڵنەرە سەرەتاییەکانی مرۆڤ ، قازانجی ئابوورییە. روخساری راستەقینەی مرۆڤ لە ڕوانگەی مارکسەوەو هەر وەها بەشی ئەوی لە دەروونناسیدا لێڵ ونادیار کردوە. سێهەم: دەروونناسی دینامیکی مارکس زووتر لەو کاتەی بتوانێ سرنج بە لای خۆیدا رابکێشێت، خرایە روو. لە سەردەمی فرۆیددا دەروونناسی قووڵ[1] وسیستەماتیك پەرەی سەند ودەروونشیکارییەکەی ئەو بوو بە گرنگترین سیستەمی دەروونناسی دینامیك. گشت پەسەندی سیستەمی فرۆید، کە تا رادەیەك بە هۆی ماتریالیزمە میکانیستیکەکەی بوو، لە بەر دەم ناسینی قووڵایی مرۆوایەتی بوونی مارکس ئاستەنگی دروست کرد. لە لایەکی ترەوە رۆڵی گرنگی دەروونناسی پوزوتیڤ گەرا لە بەردەم چەمکە دەروونناسانەکانی مارکسدا رێگر بوو.

ئایا جگە لەمە بوو؟ دەروونناسی مۆدێرنی ئەزموونی، کە تا رادەیەکی زۆر سەرقاڵی مرۆڤی لە خۆ بێگانە دەبوو، لە لایەن توێژینەرەوە لە خۆبێگانەکانەوە لەسەر شێوازە بێگانەکەرەکان توێژینەوە ئەنجام دەدرا. دەروونناسی مارکس کە لە سەربنەمای ئاگاهی تەواو لە، لە خۆ بێگانەیی بوو. دەیتوانی لە جۆرە تێگەیشتنەی دەروونناسیش زیاتر بڕوات. چونکە مرۆڤی لە خۆبێگانە ی بە مرۆڤێکی ئاسایی لە قەڵەم نەدەدا. لە ئەنجامدا دەروونناسی ئەولە ڕوانگەی ئەوانەوە کە بڕوایان بە "ڕەنگدانەوە ناسی"وشەرتی کردن

---

[1]. Depth Psychology

(مەرجی کردن) بوو وەك دوایین گوتە لە ناسینی مرۆڤدا بە کتێبێکی داخراو لە قەڵەم دەدرا. ڕەنگە هەنووکە زیاتر لە سەردەمەکانی دیکە دەرفەتی تێگەیشتن لە بەشی مارکس لە دەروونناسیدا بوونی هەبێت. چوونکە یەکەم: ئیدی دۆزینەوزە سەرەکییەکانی فرۆید بەشێکی جیاوە نەبووی بەشە میکانیستییکە تیورییە کانی ئەونین(بۆ نمونە تیوری لیبیدۆ)، دوهەم رینسانس، رینسانس لە بیرکردنەوەی مرۆڤ ، بناغە وبنەڕەتێکی باشتری بۆ تێگەیشتن لە دەروونناسی مارکس دابین کردوە.

لەم وتارە کورتەدا تەنها دەتوانم کورتە یەك لەوەی کەمن بە ناوەندی بەشی مارکس لە دەروونناسی دەزانم بەیان بکەم، وناتوانم سەبارەت بە پەیوەندی ئەندێشە دەروونناسیەکانی ئەو لە گەڵ فیکرەکانی سپینوزا، گوتە، هیگلو فویرباخ قسەبکەم. لە وتووێژ سەبارەت بە دەروونناسی وەك "زانستی سروشتی مرۆڤ" (کە هەمان "زانستی سروشتی مرۆوایەتی"یە)، مارکس لە چەمکی سروشتی مرۆڤەوە دەست پێ دەکات وتادوایین لاپەرەکانی کتێبی "کاپیتاڵی " بەردەوام دەبێت، ولە بەرگی سێهەمی ئەم کتێبەدا هەل ومەرجی پیشەی بە "گرنگترین وبەنرخترین مەرج بۆ سروشتی مرۆڤ دەزانێ". مارکس لە کتێبی "ئابووریونوسراوە فەلسەفییەکان " لە ساڵی ١٨٤٤ باسی"جەوهەری مرۆڤ"ویان ژیانی جۆرەکانی مرۆڤ دەکات ولە کتێبی ئایدولۆژیای ئەڵمانیدا ئەم جەوهەرە بە دیاردەیەکی نائەبستراکت (ڕەها) وەسف دەکات. لە کتێبی کاپیتاڵ "سروشتی مرۆڤ بە شێوەیەکی گشتی" لە باتی "جەوهەر" دادەنێت تا لەو سروشتەی مرۆڤ

لە قۆناغە مێژووییەکاندا پێناسە کراوە جیاواز بێت. ئەمە ، لە راستیدا، پالاوتنێکی گرنگە لە چەمکی سروشتی مرۆڤدا، بەلام قەت ئامارەی بەلاوەنانی بەرچاوناکەوێت. ئایا مارکس هیچ پێناسەیەکی بۆ "جەوهەری سروشتی مرۆڤ" و" سروشتی مرۆڤ بە شێوەیەکی هەمەکی(گشتی)" هەیە؟ ولامی ئەم پرسیارە پوزوتیڤە. ئەو لە " نوسراوە فەلسەفی"یەکانیدا سروشتی مرۆڤی بە ئازاد، وشیارو ئاکتیڤ(چالاك) وەسف کردوە کە خالی بەرامبەری سروشتی ئاژەلە کە "ناتوانێ لە نێوان چالاکی وبوونی خۆیدا جیاوازی دابنێت.... وخۆی ئاژەلی چالاکی خۆیەتی". مارکس لە نوسینەکانی دیکەی خۆیدا "سروشتی مرۆڤ" بە لاوە دەنێت، بەلام هێشتا جەختی لە سەردەکاتەوە، واتە چالاکی بە تایبەتمەندی سروشتی مرۆڤی ئیفلیج نەبوو دەزانێ. مارکس لە کتیبێی "کاپیتال"دا، مرۆڤ بە "ئاژەلی کۆمەلایەتی ناو دەبات لە ئەرەستوو فرانکلین کە یەکەمیان مرۆڤ بە " ئاژەلی سیاسی" و دوهەمیان بە"ئاژەلی ئامێرساز" ناودەبات رەخنە دەگرێت. دەروونناسی وفەلسەفەی مارکس سەبارەت بە چالاکی مرۆڤە، ومن لەگەل ئەو روانگەیەدا کە گونجاوترین دەستە واژە بۆ بەیانکردنی ئەو وەسفەی کە مارکس لە مرۆڤ کردویەتی، واتە "بوونەوەری کار" {لە هەمبەر تیوری}، بە تەواوەتی هاورام. سەبارەت بەم خالە دواتر قسەدەکەم.

هەنگاوی یەکەمی مارکس لە بەکارهێنانی"سروشتی مرۆڤ" لە تێکرای نوسراوەکانیدا، بە بێ سرنج دان بە هەنگاوی گرنگتری دوهەم کە تیوری دەروونناسی ئەو شرۆڤە دەکات بێ واتایە. من چەمکی

سروشتی مرۆڤی، مەبەستی ئەو وەك سروشتێکی دینامیك وچالاك لە قەڵەم دەدەم. مارکس مرۆڤ بە بوونەوەرێك دەزانێت کە لە ڕێگەی هەست وسۆز و پاڵنەرەکانەوە دەکەوێتە جوڵەوە، هەرچەند خۆی ئاگای لەم هێزە بزوێنەرانە نییە. دەروونناسی مارکس دەروونناسییەکی دینامیکە. ئەم پرسە لە لایەکەوە لە گرێدانی بە دەروونناسی سپینوزاو خواستی پێشکەوتن لە ڕێبازی فرۆید، لە لایەکی ترەوە لە ناکۆکییەکەی لە گەڵ هەرجۆرە دەروونناسی میکانیستێك ئەدەبس وکەوت گەرایانە سەرچاوە دەگرێت. هەروەها کە هەوڵ دەدەم لە لاپەڕەکانی داهاتوودا پیشانی بدەم ، دەروونناسی میکانیکی مارکس لە سەر باڵابوونی گرێدراوی مرۆڤ بە جیهان بە خودی مرۆڤ وسروشت دامەزراوە، لە حاڵێکدا دەروونناسی فرۆید، بە پێچەوانەوە، پشت بە مودێکی "مرۆڤی ماشێنی" (ربۆت)وگوشەگیر دەبەستێت.

مەبەستی گشتی ترو سود دارتری مارکس لەپاڵنەرەکان ، جیاوازی نێوان و پاڵنەرە هەمیشەی و پاڵنەرە ڕێژەییەکانە. پاڵنەرە هەمیشەییەکان" لە هەرباروودۆخێك بوونیان هەیە... وتەنها لە ئاستی شێوە و هەل و مەرجی کۆمەڵایەتیدا دەگۆڕدرێن" مارکس ئارەزۆی جنسیوبرسێتی وەك پاڵنەری هەمیشەیی ورق و چاوچنۆکی بە وروژێنەری ڕێژەیی لە قەڵەم دەدات. جیاوازی ئەودوانە ، پەیوەندییەکی نزیکی لە گەڵ جیاوازی نێوان سروشتی مرۆڤ بە گشتی وتایبەتمەندییەکانی بە تایبەتی هەیە. لێرەدا دەمەوێت بە کورتی ڕوونی بکەمەوە کە ئەم دابەش کردنەی پاڵنەر وغەریزەکان ڕۆڵێکی گەورەی هەیە، مارکس بە بەیان کردنی ئەمە کە "ئارەزۆ ڕێژەییەکان"

(دەستەواژەیەکی دیکەیە بۆ پاڵنەرەکان) بە شێکی جیاوەنەبووی سروشتی مرۆڤ نین، بەڵکو لە بونیادی دیاریکراوی کۆمەڵگا وهەندێك هەلومەرجی بەرهەم هێنان وپەیوەندییەوە سەرچاوە دەگرێت، ئەو جیاوازییەی کە مەبەستیەتی روون دەکاتەوە ولەم روەوەبنەڕەتەکانی دەروونناسی دینامیك کە دەڵێ کۆمەڵگە لە زۆربەی ئارەزۆکانی مرۆڤ تێناگات -وبەشی گرنگی وروژاندنی مرۆڤە- و گرێدراوی پرۆسەی بەرهەم هێنانە، دادەمەزرێنێت. چەمکی "کاراکتەری کۆمەلایەتی [1]" لە واتا دینامیکەکەیدا کە من بە کاری دەهێنم لە سەر ئەم بۆچوونەی مارکس بونیاد نراوە.

باسەکەی مارکس سەبارەت بە وپاڵنەرەکانی ئاژەڵ لە هەمبەر چۆنایەتی مرۆیی پاڵنەرە هەمیشەییەکان، لە جیاوازی نێوان وپاڵنەرە هەمیشەیی وریژەییەکان گرنگی کەمترە. جیاوازی نێوان دەروونناسی دینامیکی مارکس ودەروونناسی فرۆید لەم خاڵە دایە. بە سرنجدان بە پاڵنەرە هەمیشەییەکان وبەو گریمانەیە کە(بە بۆچوونی دەروونشیکاران ودەروونناسانی ئاکادمیك) چۆنایەتی ئەو پاڵنەرە لە مرۆڤ وئاژەڵدا وەك یەکە ،مارکس ئەڵێ " خواردن وخواردنەوە وزاوزێ لە کارە سەرەکییەکانی مرۆڤن. بەلام لە لایەنی ئینتیزاعییەوە، بە چاوپۆشی لە چوارچێوەی چالاکی مرۆڤ ، ئەو کارانە، کاری ئاژەڵن." لە ڕوانگەی دەروونشیکارەکانی قوتابخانەی فرۆیدەوە، لە سەر بنەمای "مرۆڤ رۆبۆتی گۆشەگیر" پاڵنەرە مرۆڤ بە پرۆسە کیمیاییەکانی ناخی

---

[1]. Social Character

مرۆڤ شارژ(شەحن) دەبێتەوە وئامانج کەم کردنەوەی گرژییە تا لانی کەمی دامرکاندنی برسێتی وتینویەتی ئارەزۆ جنسییەکان.

هەنووکە دەتوانین یەکێك لە خاڵە سەرەکییەکانی مەبەستی مارکس سەبارەت بە چییەتی پاڵنەرەکان لێك بدەینەوە: "هەست وسۆزەکان بریتین لەو توانا وبەهرانەی لە مرۆڤدا کە هەوڵ دەدات ئامانجی خودی بەهاکان بە دەست بهێنێت". لەم ووتەیەدا مەبەست لە هەست وسۆزەکان" پەیوەندی" یان" نزیکایەتییە"، و بە پێچەوانەی بۆچوونی فرۆید سەبارەت بە غەریزە یان پاڵنەر، هەست وسۆزەکان کۆشش وهەوڵدانێکی ناوخۆییەولە پرۆسەی کیمیاییەوە سەرچاوە دەگرن، کە پێویستی بەئامانجێك بۆ دامرکاندن نییە، بەڵکوو تواناکانی مرۆڤ خۆی چۆنایەتییەکی دینامیکەولە ئامانجێك دەگەرێن تا لە گەڵیدا یەك بگرن.

ریشەی دینامێك بوونی سروشتی مرۆڤ، لە پلەی یەکەمدا، لە پێویستی مرۆڤ بە دەرخستنی تواناکانی لە جیهاندا سەرچاوە دەگرێت، نەك لە پێویستییەکەی بۆ کەڵك وەرگرتن لە جیهان وەك ئامرازی دامرکاندنی پێویستییە جەستەییەکانی خۆی.

مارکس دەیەوێت بڵێ : بۆ ئەوەی کە چاوم هەیە، کەواتە پێویستم بە بینینە، بۆ ئەوەی گوێچکەم هەیە ، کەواتە پێویستم بە بیستنە، بۆ ئەوەی مێشکم هەیە، کە واتە پێویستم بە بیرکردنەوە هەیە، و بۆ ئەوەی دڵم هەیە، کەواتە پێویستم بە هەست هەیە. پێویستە دوپاتی بکەمەوە کە بە سەرنج دان بە بەرەوی دەروونناسی"خۆ" لە لایەن دەروونشیکارییەوە، مەبەستی مارکس لە تواناکان وئامرازەکانی ئەوان

کوت ومت "خۆ" نییە، بەڵکوو هەست وسۆز وهێزی سروشتی تواناکانە کە وەك، پاڵنەرەکان، خواست وتواناکان لە مرۆڤدا بوونیان هەیە. ویان ئەو وزەو هێزەیە کە هەر توانایەك بە گوێرەی پێویستی دەخاتە روو.

گەلێك گوتەی مارکس بوونیان هەیە کە گۆڕدراوەیەکە لە ناوەڕۆکی هەست وسۆزەکان ولە ریزی پەیوەندی مرۆڤ لە گەڵ خۆی، کەسانی دیکە وسروشت وهەر وەها دەستەبەرکردنی هێزە سەرەکییەکانی مرۆڤدا جێدەگرن. لێرەدا تەنها دەتوانم باسی چەند نمونەیەك بکەم. مارکس مەبەستی خۆی لە" تواناکانی مرۆڤ" کە ئامرازی پەیوەندی سۆزداری لە گەڵ جیهانە بە باشی روون کردوەتەوە:" پەیوەندی مرۆڤی مەبەستی ئەو لە گەڵ جیهاندا– دیتن، بیستن، بۆنکردن، چێشتن، بەریەککەوتن، سەیر کردن، هەستکردن، هیوادار بوون وخۆشەویستی– بە کورتی تێکڕای ئورگانەکانی تاکیەتی.... بە واتای ئامرازی چالاکی مرۆڤ بوونە". بۆ ئەوەی ئامانج لە بوونی مرۆڤ سەمبولیکە، کە واتە چۆنایەتییەکی مرۆیی لە خۆ دەگرێت، ویان بە گوتەی مارکس، " من کاتێك دەتوانم وەك مرۆڤێك خۆم لە گەڵ شتێکدا پەیوەند بدەم، کە خودی ئەو شتە بە شێوەیەکی مرۆیی لە گەڵ مرۆڤدا پەیوەند درابێت."(ئەگەر سرنج بدرێتە لێکچوونی ئەم مەبەستەی مارکس، لە گەڵ بۆچوونەکانی گۆتە، زەن بودیزم وراهیبییەتی مەسیحی زۆر گرنگە).

کە واتە " پاڵنەرەکانی "مارکس دەربڕینێکی پێداویستی بنەڕەتی وتایبەتی نییە، ئەو پێداویستییەی کە گرێدراوی مرۆڤ وسروشتە

ومرۆڤ بەم پەیوەندییە ژیانی خۆی مسۆگەر دەکات. ئامانج "یەککگرتنی مـرۆڤ لـە گـەڵ سروشـت، سروشـت گـەرایی ، دەسـتەبەر بـوونی مـرۆڤ ومرۆڤگەرایی دەستە بەر بوونی سروشتە." پێویستی دەستەبەر بوونی نەستی مرۆڤ ریشەی دینامیك بوونی مرۆڤە. مرۆڤی دارا کەسێکە کە "پێویستی بە کۆمەڵێك نیشانەی مرۆیی ژیان هەبێتو دەستەبەر بوونی نەست پێویستی ناخە نەك پێداویستی".

هـەروەها مـارکس رێـژەی نێـوان گرێدراوی مرۆڤ بە خۆ وکەسانی دیکەی دەبینی. هەڵوێستی ئەو لەم بارەیـەوە لـە گـەڵ هەڵوێسـتی گۆتـە یەکێکـە کـە گوتویـەتی:(زانیـاری مـرۆڤ لـە سـەر خـۆ بـە هـەمان ڕادەی زانیـاری ئـەو سـەبارەت بـە جیهانـە. مـرۆڤ تـەنها لـەناخی خۆیـدا جیهـان دەناسێت ولە بوونی خۆی لە جیهانـدا ئاگـادار دەبێتـەوە. هـەر شـتێکی تـازە کـە بـە دروسـتی بناسـرێت لـە نـاخی ئێمـەدا "ئورگـانێکی" نـوێ دەکاتـەوە). لەم چەمکە دینامیکەی پەیوەندی، دەگەینە ئەو ئەنجامـە کـە لە ڕوانگەی مارکسە وە" مرۆڤی دارا کەسێکە کە پێویستی بـە کۆمـەڵێك نیشـــانەی مرۆیـــی ژیـــان هـــەبێت و دەســـتەبەر بـــوونی نـــەفس لەوێداپێویستییەکی ناخ بێت واتـە پێویسـتییەك". لـەم رووەوە هـەژاری کۆتێکی نەبینراوە کە مرۆڤ ناچار دەکات پێداویستییەك تـاقی بکاتـەوە وگەورەترین سامان کۆبکاتەوە وببێتە کەسێکی دیکە".

لەم جۆرە گرێدراوییەدا کێ بـە تێکـڕای هێـزەوە لـە هـەوڵی نوانـدنی تواناکانی خۆی دایە ، کرێکار یـان بـورژوازی سـەدەی نۆزدەیـەم؟ ئەگـەر وڵام نیگـەتیڤ بێـت- کـە نیگەتیڤـە-گرێـدراوی سروشـتی مرۆڤـی مەبەستی مـارکس لـە گـەڵ کـام مرۆڤدایـە؟ ئایـا لـە گـەڵ مرۆڤـی چـەرخی

زێڕینی رابردوو یاخود مرۆڤی سەردەمی سەرهەڵدانەوەی مەسیح لە داهاتوودا؟ وڵامی ئەم پرسیارە ئاڵۆزە وراستەوخۆ بەرەو یەکێك لە قووڵترین وپێشکەوتوترین لایەنەکانی فەلسەفەی مارکس دەمانبات. لە هەمبەر نەخۆشی دەروونی کە دەتوانین بڵێن بە شێوەیەکی رێژەیی لە گەڵ نەخۆشی ئاسایدا جیاوازە ولەوە قورستر ومەترسیدارترە، یا خود بە دەربڕینێکیتر نەخۆشییەکە لە بەردەم بەرهەمهێنان یان زاوزێدا ئاستەنگ نابێت، مارکس خەسار ناسی ئاسایی، واتە ئیفلیج بوونی مرۆڤی ئاسایی، لە دەست دانی خۆ ولە دەستدانی جەوهەری مرۆوایەتی خستە روو. بەم واتایە کە مارکس دەڵێت:" ئەگەر شتەکان مرۆیی نەبن ڕەنگە مرۆڤ لە ناویاندا ون ببێت، بە دەربڕینێکی دیکە ئەگەر پەیوەندی مرۆڤ لە گەڵ شتدا پەیوەندییەکی چالاك نەبێت تێیدا وون دەبێت- مارکس زۆربەی ئەم پەیوەندییەی بە " دەست بە سەرداگرتن"(چەمکی مۆڵکداریەتی) ناوزەد کردوە. ئەمڕۆ لە مرۆڤێك کە لە لایەنی جەستەیی ورۆحییەوە لە "مرۆوایەتی داماڵرابێت"[(١)]، یان کرێکاری ئیفلیج بوو ویان " پارچەیەك لە مرۆڤ"[(٢)] لە هەمبەر مرۆڤە کامڵبوو قسە دەکات. و بەم شێوەیە بەڵگە دەهێنێتەوە کە ئەگەر مرۆڤ بە شێوەیەکی چالاك خۆی بە کەسانی دیکە وسروشتەوە گرێ نەدات، دەیدۆڕێنێت، وپاڵنەرەکانی چۆنایەتی مرۆیی خۆیان لە دەست دەدەن وچۆنایەتی ئاژەڵی لە خۆ دەگرن وبۆ ئەوەی مرۆڤێکی وەك ئاژەڵ نییە، بە ناچاری دەبێتە مرۆڤێکی ئیفلیج، وناچارین بەمرۆڤێکی نەخۆش

(١) .Dehumanized

(٢) .Fragment Of Man

و"تێك وپێك چوو " لە قەڵەمی بدەین. ئەو بۆچوونە كوت‌ومت توخمی شۆڕشگێری و چارە سەرییە لە دەروونناسی ماركسدا. مرۆڤ نەتەنها بە شێوەیەكی شاراوە خاوەن تواناكارییە بەڵكوو پێویستی بە پەیوەندی لە گەڵ جیهان هەیە وبۆ ئەوەی ببێتە مرۆڤێك وچاك ببێت دەبێت دووبارە ئەو توانا پوتانسێلە بە دەست بهێنێتەوە، نەك بە دەست هێنانی خەسارناسی كار وئەركی مرۆڤ.

مەبەستی ماركس لە مرۆڤی ئیفلیج بوولە هەمبەر مرۆڤی كاملبوو بنەمای چەمكێكی تازەیە لە خەمۆكی دەروونیدا. ماركس لە بەشێك لە "ئایدۆلۆژیای ئەڵمانی " دا ئەڵێ:

"بێ واتایە ئەگەر لەو بڕوایەدا بین كە مرۆڤ دەتوانێ هەڵچوونەكان جیا لە خواستەكانی دیكەی دابمركێنێت بە بێ ئەوەی **خۆی**، واتە تێكڕای بوونی زیندوی، رازی كردبێت. ئەگەر ئەم هەڵچوونانە تایبەتمەندییەكی ئینتیزاعی وجیاواز بگرنە خۆ، ئەگەر وەك هێزێكی بێگانە رووبەڕوی خودی مرۆڤ ببنەوە، واتە....دامركاندنی یەك لایەنەی یەكێك لە هەڵچوونەكان، ئەم كارە بە هیچ شێوەیەك ئاماژە بە شارەزایی ومەبەستی باش ناكات.... بەڵكو بە بۆنەی **هەبوونەوە**، بیركەرەوە بوون نییە بەڵكوو زیندو بوونە. هۆكاری ئەم گوتەیە كامڵ بوونی وردەوردەیی ودەركەوتنی ژیانی تاكە.... ئەگەر ئەو هەل‌ومەرجەی كە ئەم كەسە بە گوێرەی ئەو دەژی رێگەی كامڵ بوونی یەك لایەنەی چۆنایەتییەك بە بەهای چۆنایەتییەكانی دیكە بدات.... ئەم

دەرئەنجامـەی لێدەكەوێتـەوە ك.، ئـەم كەسـە تـەنها كـامڵ بـوونێكی یـەك لایەنەی ئیفلیج بوو بە دەست دەهێنێت".

ماركس لێرەدا لە وروژێنەر یان هەڵچوونە بێگانە بووەكان دەدوێت، ئـەو هەڵچوونانەی كـە لـە كۆتـایی دا خۆیـان دامـركێنن بـە بـێ ئـەوەی تێكڕای بـوونی مرۆڤیـان دامركانـدبێت- واتـە لـە هەڵچـوونەكانی دیكـە جیـان ولـەم رووەوە وەك هێزێكـی بێگانـە رووبـەڕوی تـاك دەبنـەوە. لـە دەروونناسـییەكی غــەریزی دا، وەك دەروونناســی فرۆیــد، كــە تێیــدا هاوسەنگی وتەندروستی دەرئەنجامی دامركاندنی تـەنها یـەك غـەریزە ، واتـە غـەریزەی جنسـیە، شـوێنێك بـۆ ئـەم ئەندێشـەیە نامێنێتـەوە. لـە چـەمكی هۆمانیسـتیكی هەڵچـوونەكاندا كـە هێـز بەرهــەمی هەوڵـدانی ئاكتیڤی تێكڕای تواناكانـە تـا هەڵچوونەكان بە خواسـتی خۆیـان بگـەن (ئــەم گوتەیــەی مــاركس ئامــاژە بەچــییەتی خــەمۆكی دەروونــی یــان نەخۆشـی دەروونـی دەكـات) ئـەم كـارە نیشـانەی زاڵ بـوون یـان بێگانـە بوونی هەڵچوونەكانە.

كلیلـی تێگەیشـتن لـە پاڵنـەری بێگانـە نـەبوو **چالاكییە**، یـان بـەو جۆرەی ماركس ناوی لێناوە " خۆ-چالاكییە"[1] . هەڵبەت مەبەستی ئەو لە چالاكی ئەو واتا باوەی هەنووكە نییە، وەك ئەنجامدانی كارێك یا خود سەرقاڵ بوون بە پیشەیەكەوە... دیسان مەبەستی ئەو لە چالاكی لە گـەڵ چالاكی ئـاژەڵ كـە تـەنها بـە گـوێرەی سـتانداردو پێداویسـتییەكانی هەڵسوكەوت دەكات، جیاوازە، چوونكە مرۆڤ دەزانـێ چۆن بە گوێرەی ستانداردەكانی ئامانجی خۆی كار بكات ویان شتێك بەرهەم بهێنێت.

---

[1]. Self-activity

مەبەستی مارکس لە چالاکی لە بۆچوونی سپینوزاوە نزیکەولێك دەچن، واتە کاری داهێنەرانە وخۆهەڵقوڵاو، کە تەنها بە دابین کردنی هەل‌ومەرجی ئازادی مومکین دەبێت. بۆ نموونە ئەو لە چالاکی خۆهەڵقوڵاوی مرۆڤ ودڵ ومێشکی مرۆڤ دەدوێت. ئەو دەستەواژە هەستی وهەست پێکراوانە کە مارکس لە پێناسەی هەڵچوونەکانی مرۆڤدا، بە تایبەت خۆشەویستی، بە کاری دەهێنێت، چەمکی چالاکی زیاتر روون دەکاتەوە. ئەو دەنوسێت::

" گریمان مرۆڤ ، مرۆڤە وپەیوەندی مرۆوایەتییانەی لە گەڵ جیهان هەیە. لەم حاڵەتەدا خۆشەویستی لە گەڵ خۆشەویستی ومتمانە لە گەڵ متمانەو... دەگۆڕدرێتەوە. ئەگەر دەتانەوێت لە هونەر چێژ وەربگرن دەبێت پەروەردەی هونەریتان هەبێت، ئەگەر دەتانەوێت بچنە نێو دڵی کەسانی دیکەوە دەبێت خاوەن توانستی وروژاندن وحەز وجۆش وخرۆش بن. پەیوەندی ئێوە لە گەڵ سروشتدا دەبێت شوێنە دەرکەوتنێکی دیاریکراوی هەبێت کە گرێدراوی ئامانج وویست وژیانی راستەقینەی تایبەتی ئێوە بێت. ئەگەر خۆشەویستی بنوێنن بە بێ ئەوەی خۆشەویستی بوروژێنن، واتە ئەگەر نەتوانن خۆتان وەك کەسێکی میهرەبان وئەویندار نیشان بدەن وکەسێکی خۆشەویست بن، خۆشەویستییەکەت بێ کەڵکە ونیشانەی بەدبەختییە".

مارکس چۆنایەتی چالاکی خۆشەویستی لە " بنەماڵەی پیرۆز"دا روونتر بەیان دەکات:" جەنابی ئیدگار بە گۆڕینی پیاوی ئەویندار یان ئەوینی پیاو بە پیاوی ئەوین، ئەوینی کردوەتە خوداوەندی ستەمگەری ودەرئەنجام ئەوین لە بوونی پیاو جیا دەکاتەوە. لەم پرۆسە سادەیەدا بە

گۆڕینی " موسند"[1] بە بکەر پێ‌او دەبێتە (ناپیاو). لە راستیدا ئەوین چالاکی مرۆڤە، نەك كەوتنە بن كاریگەری ئەوین (ئەویندار بوون نەك كەوتنە نێو داوی ئەوینەوە"[2]). خۆشەویستی مرۆڤ فێر دەكات تا بە شتەكانی جیهانی دەوروبەری خۆی باوەڕی راستە قینەی هەبێت."

مەبەستی ماركس لە پێداویستییە راستەقینەكانی مرۆڤ- پێویستی بە كەسانی دیكەیە، بە ئامێر ودەربڕینی تواناكانی خۆ و بەئامانجەكان- تەنها لە حاڵەتێكدا بە شێوەیەكی كامڵ دەرك دەكرێت كە سرنج بدرێتە مەبەستی ئەو لە پێویستییە دەستكرد وكوێلە كەرەكان. دەروونناسی مـــۆدێرن بایـــەخێكی ئـــەوتۆ بـــە شـــیكردنەوەیی ڕەخنەگرانـــەی پێداویستییەكان نادات، و یاساكانی بەرهەمهێنانی پیشەسازی قەبووڵ دەكات (لانی زۆری بەكار هێنـان وسوانی مرۆڤ)، بە پشت بەستن بەم گریمانانە كە ئارەزۆ وخواستە تایبەتییەكان هۆكاری پێویستی ڕەوا بە كاڵا یان ئامانجی دیاریكراوە، دەروونشیكاری ئەرزەدۆكس كە لە سەر پێویستی جنسی ودواتر پێویستی وێرانگەری وپێویستییەكانی مانەوە ورد دەبووەوە، هیچ هۆكارێكی بۆ خۆ خەریككردن بە پێداویستییە بەرفراوانەكان نەبوو. لە لایەكی دیكەوە ماركس بە هۆی چییەتی دیالیكتیكی دەروونناسی خۆی تایبەتمەندی دوولایەنە و ونادیاری پێویستییەكانی روون كردوەتەوەو لە راستیدا ئەم خاڵەی لە هێرشە توندەكەی خۆی بۆ سەر دەروونناسی خستوەتە روو. ماركس لە "

---

[1] مسند(موسنەد) وشەیەكە لە رەستەدا كە ئاماژە بە ناچاری دەكات بۆ نمونە رۆژ رووناكە واتە رۆژ ناچارە كە رووناك بێت یان مەحكووم بە رووناكییە. و.

[2] .To be in love rather than to fall in love

نوسراوە فەلسەفی وئابوورییەکاندا " دەنوسێت:" زانستێك کە ئاگای لە کەم وکوڕییەکانی خۆی نییە فایدەی چییە؟ "بەم حاڵەوە دەتوانین واتای بەرەکـەتی گـەورەی چـالاکی مـرۆڤ لـە وشـەیەکدا کـورت بکەینـەوە:" پێداویستی" . مارکس ئەو پێداویستیانەی کە مرۆیی نین بە شێوەیەکی کورت دیاری کردوە:

" هـەر کەسـێك بـیر لـەوە دەکاتـەوە کـە پێداویسـتییەکی تـازە لـە کەسێکی دیکـەدا دروسـت بکـات، تـا ناچاری بکـات قوربانییـەکی تـازە پێشکەش بکـات، و گرێدراوییـەکی تـازەی تێدا بخولقێنێت وبـە کـورتی بیخاتە داوی رابواردن وچێژێکی دیکەوە.... هەر کەسێك هەوڵدەدات بە سەر کەسانی دیکەدا هێزێکی بێگانە بسەپێنێت تا هەستی لە خۆ رازی بـوونی خـۆی رازی بکـات. بـۆ ئـەوەی شـتەکان لـە ژمـارە بـە دەرن، لـەم رووەوە هـەرێمی بێگانـە بـوونی ئەوانـەی کـە ئامانجەکـەیان مرۆڤـە فـروان دەبێـت. هـەر بەرهـەمێکی تـازەهێزێکی فریـودان ودزییـەکی بەرامبـەرە. مرۆڤ بە شێوەیەکی روو لە زیاد بوون " هەژار " دەبێت. ئەو پرۆسـەیە تـا رادەیەك بۆ ئەوەی پەرەسەندنی بەرهەمهێنان وپێداویستییەکان هەمیشە قـازانجی نامرۆوانـەی لـە گەڵدایـە، نیشـاندەری ئـارەزۆی گەنـدەڵی نائاسایی وخەیاڵییە."

" بەرهــەمهێنانی لــە رادەبــە دەری شــتومەکە(برەودارەکــان) دەرکـەوتنی ژمارەیـەکی زۆر خـەڵکی(**بـێ کـەڵکی**) لێدەکەوێتـەوە. و هەمووان لە بیر دەکەن کە زێدەرەوی وعەقڵی مووچە، ئاسایش ونەداری، وسامان وهەژاری لە گەڵ یەکدا یەکسانن.

بەم جیاوازییە لە نێوان پێداویستییە ڕەسەن وخەیاڵییەکانی مرۆڤ ، دەروونناسی مارکس ئاماژە بە یەکێك لە گرنگترین جیاکردنەوەکان دەکات کە پێویستە لە تیوری پێداویستی وپاڵنەرەکاندا ئەنجام بدرێت. دیاریکردن وجیاکردنەوە لە نێوان پێداویستییە مرۆیی ونامرۆییەکان، ڕاستە قینە وخەیاڵی، سود بەخش وزیان بەخش پرسی سەرەکی دەروونناسییە کە نە دەروونناسی ونە دەروونشیکاری فرۆید تەنانەت نەیانتوانیوە لەم بارەیەوە دەست بە لێکۆڵینەوە بکەن، چوونکە جیاکردنەوەیەك لە ئارادا نەبووە. چۆن دەتوانین جیایان بکەینەوە لە حاڵێکدا کە نموونە ومۆدێلی باو مرۆڤی لە خۆ بێگانەیە، وپیشەسازی مودێرن گەلێك پێویستی دەخولقێنێت ودایاندەمرکێنێت. وئەم پرۆسەیە بە نیشانەی پێشکەوتن لە قەڵەم دەدرێت، وچەمکی ئازادی لە پێوانەیەکی فراواندا، ڕەنگدانەوەی ئازادی کڕیار لە هەڵبژاردنی شت ومەکەکان بە گوێرەی پارەی نێو گیرفانیانە. بەڵام لە ڕاستیدا شت ومەکەکان جۆراوجۆر نین وهەموویان یەك قوماشن- ئەم ئازادی کڕینە بە تەواوەتی لە گەڵ ئازادی سەرمایەداری سەدەی ١٩دا جیاوازە. تەنها دەروونناسێکی دیالیکتیکی و شۆڕشگەر، کە مرۆڤ وتواناکارییەکانی لە سەرەوەی مرۆڤێکە ئیفلیج بوو دەبینێت، دەتوانێ لەم جیاوازییە گرنگە لە نێوان دوو پێداویستیدا ئاگادار ببێتەوە، ئەو دەروونناسانە دەتوانن ئەم جیاوازیانە لێك بدەنەوە کە ڕواڵەت وجەوهەر پێکەوە تێکەڵ ناکەن. دەبێ سرنج بدەن کە مارکس دوای خستنە ڕووی ئەم جیاوازییە بە ناچاری گەیشتە ئەو ئەنجامە کە هەژاری وسامان وئاسایش ونەداری دژبە یەك نین بەڵکوو هاوتەریب ویەکسانن.

تا ئێرە مەبەستی مارکسمان سەبارەت بە پاڵنەر وپێداویستییەکان شرۆڤە کرد، بەڵام ئایا لە دەروونناسی ئەودا بابەتێکی تایبەت سەبارەت بە پاڵنەرەکان بوونی هەیە؟ وڵامی ئەم پرسیارە پوزوتیڤە، بەڵام بابەتەکە ئەوەندە سیستەماتیك وکامڵ نییە کە لە قوتابخانەیەکی دەروونناسی چاوەڕوانی دەکەین. پێشتر گوتمان کە بۆچوونی مارکس سەبارەت بە خۆشەویستی، پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ جیهانی دەرەوەدا جیدی وبێ پەردەیە. دیسان ئەم جیدی بوونە سەبارەت بە پرۆسەی بیرکردنەرەش بەر چاو دەکەوێت، یەکێك لەو ڕەخنانەی کە لە کتێبی" بنەماڵەی پیرۆز"دا ئاراستەی جەنابی ئیدگار کراوە ئەمەیە کە ئەو دەیەوێت لە جۆش و خرۆشی ئەوین رزگار بێت تا ئارام ببێتەوە. لەم زەمینەیەدا مارکس خۆشەویستی بە هاوسەنگ ویەکسان لەگەڵ ژیان، تێکڕای ئەزموونە هەستییەکان و تێکڕای ئەو ئەزموونە راستە قینانەی کە تاك پێشتر ئاگاداریان نییە، دەزانێ. تا ڕادەیەك کە گرێدراوی پەیوەندی مرۆڤ بێت، مارکس لەو بڕوایەدایە کە" پەیوەندی بێ ناوبەر، سروشتی وپێویستی مرۆڤیك لەگەڵ مرۆڤێکی دیکە هەمان پەیوەندی ژن وپیاوە.... پەیوەندی ژن وپیاوسروشتی ترین پەیوەندی مرۆڤێکە لە گەڵ مرۆڤێکی دیکەدا."

بەراورد کردنی ئەم بۆچوونەی مارکس لە گەڵ بوچوونی فرۆید سەبارەت بە ئارەزۆجنسییەکان شایانی بایەخ پێدانە. لە ڕوانگەی فرۆیدەوە ئارەزۆجنسییەکان (بە گوێرەی بۆچوونەکەی دواتر، وێرانگەری) جۆش وخرۆش و هەڵچوونی ناوەندی مرۆڤە. بە هەمان شێوە کە پێشتر ئاماژەم پێکرد وادیارە ئەم جۆش وخرۆشە هەمان کەڵك

وەرگرتنی پیاو لە ژن بێت بە مەبەستی دامرکاندنی ئارەزۆی جنسی، کە بەرهەمی کاروچالاکییە کیمیاییەکانە. ئەگەر مارکس ئاگای لە تیورییەکەی فرۆید بوو وەك تیوری بورژوازی وچەوساندن ڕەخنەی لێدەگرت. لە ناوەندی مەبەستی مارکس بە پەیوەندی مرۆڤدا غەریزەی ژیان جێیگرتووە، نەك ئارەزۆجنسیەکان کە خۆیان یەکێك لە نیشانەکانی غەریزەی ژیانن. لێرەدا مەبەستی من لە غەریزەی ژیان، ڕاکێشانی نێر ومێ بەرەو لای یەکدییە، کە ڕاکێشانێکی بنەڕەتییە لە هەر بوونەوەرێکی زیندودا.

بابەتێکی سەرەکی دیکە لە دەروونناسی مارکس دا ژیان لە هەمبەر مەرگە، نە لە واتای بیولۆژیکی _ فیزیولۆژیکی بەڵکو لە چەمکە دەروونناسیە کەیدا.(لە زۆربەی لایەنەکانەوە ئەم چەمکە تا ڕادەیەك پەیوەندی بە دو غەریزەی مەرگ‌وژیانی فرۆیدەوە هەیە، بە لاَم نە بە توخمە بیولۆژیکییەکەی، بەڵکو بەوەی کەمن بەناوی جۆشی ژیان‌وجۆشی مەرگ ناویان دەبەم). ڕەنگە گرنگترین پرسیار لە دەروونناسی مارکسدا ئەمە بێت کە ئایا تاك، توێژ، یان کۆمەڵگا بە ڕاکێشەری مەرگ یان ژیان دەوروژێن؟ دوژمنایەتی مارکس لە گەڵ سەرمایەداری وخۆشەویستی بۆسوسیالیزم، کە تاڕادەیەك زەمینەی سۆزداری هەیە،و لە دو لایەنەبوونەوە سەرچاوە دەگرێت. لێرەدا یەکێك لە باشترین قسەکانی مارکس لەم بارەیەوە لە "مانیفستی کومونیست"دەهێنمەوە: "لە کۆمەڵگای بورژوازیدا ژیان جگە لە ئامێرێك بۆکۆ کردنەوەی کار هیچێکی تر نییە. لە کۆمەڵگای کومونیستیدا کاری کەڵەکەبوو تەنها ئامرازێکە بۆ پەرەپێدان،

وبەرزکردنەوەی ئاستی ئەزموونی کرێکار." لەم ڕوەوە لە کۆمەڵگای بورژوازی دا ڕابردو بە سەر هەنووکەدا زاڵە، بەڵام لە کومەڵگای کومونیستدا هەنووکە بەسەر رابردودا زاڵە، یان لە شوێنێکی دیکەدا دەڵێ: "یاسای سەرمایەداری زاڵ بوونی کاڵای مردوە بەسەر مرۆڤی زیندودا". غەریزەی ژیان وخۆشەویستی بۆ ژیان دوپاڵنەری سەرەکی مرۆڤی لە خۆ بێگانە نەبووە، ئەم دوانە لە سروشتی مرۆڤدا نوێ گەری دەکەن وئەودەرفەتە بۆ مرۆڤ دەرەخسێنن کە ببێتە ئەوەی کە دەیەوێت. مارکس هەموو جۆرە رق وچاوچنۆکی کە یەدەکی خوشەویستی ونهێنی ژیانن و سامان پێکەوەنان و رەزیلیو کەمتەرخەمی سەبارەت بە خۆ لەو هەڵچوونانە دەزانێ کە لە کۆمەڵگای سەرمایەداری دا دروست دەبێت وبەسەر مرۆڤدا زاڵ دەبن... شرۆڤە کردنی وی لە کاراکتەری پێکەوەنانی سامان لە ڕێگەی مورتازییەوە یان (کەم خەرج کردن)ەوە لە بورژوازی سەدەی نۆزدەیەمدا ولە کەمتەرخەمی سەبارەت بە خۆ و کەسانی دیکە کە خاوەن ژیانێکی راقین، خاڵێکی گرنگە لە خووناسی دینامیك لە نێو چینە جۆراوجۆرەکاندا. تێکڕای ئەندێشەی دەروونناسی مارکس دینامیکە، نەك هەڵس وکەوت گەرای وەسف کردنی، ئامارە و چەمکەکانی ئەو کاراکتەرانەی کە ئەو مەبەستیەتی پێویستە لە واتا دینامیکیەکەیدا بە کار ببرێن. ئەمانە تا ڕادەیەك ئەو هەڵچوون وئارەزۆ هەمیشەیانەیە کە هەل ومەرجی ئابووری وکۆمەڵایەتی دەیخولقێنێت. مارکس لێرەدا لە بۆچوونە گەورە کۆمەڵایەتییە دەروونناسییەکەی "بالزاك"، کە لێکوڵینەوە لە سەر کاراکتەر وەك لێکۆڵینەوە لە سەرهێزە پاڵنەرەکانی مرۆڤ دەزانێت، نزیك

دەبێتــەوە. كــاری بــاڵزاك لــە گــەلێك لایەنــەوە تەواوكــەری بنــەما دەروونناسـییەكانی ماركسـە. دەبـێ ئەمـەش زیـاد بكـەین كـە ئەگـەر كەسێك نامەكانی ماركس وئینگلس، بە تایبەت نوسخە ئەڵمانیە كورت نەكراوەكانیان، بخوێنێتەوە بۆچوونی قوڵی دەروونناسی كەسێكیان بۆ روون دەبێتـەوە كـە، هەرچەند چۆنایەتی هونـەری وهێزی وەسفكردنی بـالزاكی نییـە، بـەڵام یـەكێك لـە باشـترین داریـژەرانی دەروون شـیكاری كاراكتەر بە گوێرەی دەروون شیكاری دیالیكتیكی هۆمانیستییە.

ئـەم شـرۆڤە كورتـەی خـۆم لـە دەروونناسـی مـاركس سـەبارەت بـە غـەریزە مرۆییـەكان بـە ئامـاژەیـەك بـۆ تـوڕەیی[1] كۆتـایی پـێدەهێنم، لـە روانگـەی ئـەوەوە تـوڕەیی دەتوانـێ بـۆ خـودی كەسـەكە بگەڕێتـەوە، ئـەم بۆچـوونە دواتـر لـە دەروونشـیكاری فرۆیـددا رۆڵێكـی گرنگـی گێـڕا. مــاركس دەنوســێ " شــەرم جــۆرە توڕەییەكــە كــە بۆخــودی مــرۆڤ گەڕاوەتەوە. شەرمەزاربوونی تێكڕای تاكەكانی نەتەوەیـەك وەك ئەوەیە كە شێرێك پەلاماری نێچیرەكەی بدات".

بەشی ماركس لەدەروونناسی قووڵی هومانیستێك بەبێ زانیاری لە تێگەیشتنی ئەولـە "ئاگـایی[2] (شـعور) ومەبەسـتەكەی لـە رۆڵـی وشـیار بــوون بــە باشــی ناناســرێت. وەســف كردنــی كلاســیكی ئەولــە " ئایدولۆژیای ئەڵمانی "دا بەم شێوەیە: "ئاگاهی چۆنایەتی ژیـان دیـاری ناكـات، بـەڵكو ژیـان ئاگـاهی دەخوڵقێنێـت." مـاركس هـەر وەهـا لـە پێشـەكییەكی خۆیـدا بـۆ "ڕەخنەیـەك لـە ئابووری سیاسـی" دەنوسـێ:"

---

[1]. Rage

[2]. Consciousness

ئاگاهی خەڵك ئەزموونەکانی ئەوان دیاری ناکات، بەڵکو بە پێچەوانەوە بوونی کۆمەڵایەتی خەڵك ئاگاهی دەخوڵقێنێت." ئەوەی کە مارکس لە ڕەستەی یەکەمی خۆیدا بەناوی ژیان ناوی دەبات لە ڕەستەی دوهەمدا بە"بوون" ناوی دەبات. لە بەردەوامی ئەو نەریتەدا کە سپینۆزا یەکێك لە شرۆڤە کەرە گەورەکانی بوو ٥٠ ساڵ دواتر لە لایەنی فرۆیدەوە گەیشتە لوتکەی خۆی، مارکس هێرش دەکاتە سەر ئەم بیروبڕوا باوەی کە دەڵێ ئاگاهی سەرچاوەی کۆتایی وچۆنایەتی تێکڕای ژیانی مەعنەویە. مارکس، قووڵتر لە فرۆید، دەیبینی کە ئاگاهی بەرهەمی ئەزموونێکی تایبەتە لە ژیاندا کە ئاماژە بە تایبەتمەندی کۆمەڵگاویان تۆێژیکی دیاریکراو دەکات کە " دەستپێکی بەرهەم هێنانی کۆمەڵایەتییە"، وەك زمان "لە پێویستی بۆ گرێدانی پەیوەندی لە گەڵ هاورەگەزەکانەوە سەرچاوە دەگرێت. لە حاڵێکدا کە مرۆڤ وادەزانێ فیکرەکانی بڕیاردەر و پاڵنەری ئەوەن، بەلام لە ڕاستیدا پاڵنەر ئەوهێزانەیە کە خودی مرۆڤ ئاگای لێیان نییە." مارکس پێشتر لە دەستەواژەی **"سەرکوت کردن"** لە پەیوەندی لە گەڵ چەپاندنی "خواستە بەناوبانگە سروشتیەکان" کەڵکی وەرگرتبو، بەلام لە " ئایدۆلۆژیای ئەڵمانی " ڕۆزا لوگزامبورگ بە بێ پەردە باس لە دولایەنە بوونی نێوان ئاگاهی ونائاگاهی (وشیاری وناوشیاری) لە ئەندێشەی مارکسدا دەکات. ئەولە وتارێکی تێروتەسەلدا سەبارەت بە ژیانی کۆمەڵایەتی وەك خولقێنەری ئاگاهی دەنوسێ: " ناوشیاری پێشتر لە وشیارییە، لۆژیکی پرۆسەی پێش لە لۆژیکی زەینی مرۆڤە کە لە پروسەی مێژووییدا بەشداری دەکات. لە کۆمەڵگای چینایەتیدا

وشیاری مرۆڤ بە ناچاری وشیارییەكی درۆینەیە،(ئایدۆلۆژیا) كە چوونكە بە بۆنەی ناكۆكییەكانی كۆمەڵگاوە، ورووژاندەكان راستەقینەو عاقلانە نین، لەم روەوە رواڵەتێكی عاقلانە بە كارەكانی مرۆڤ دەبەخشن.

تێگەیشتن وبۆچوونی ماركس لە ئاگاهی وئایدۆلۆژیا دەمانباتە نێو یەكێك لە گرنگترین بەشەكانی تیوری شۆڕشگەرانەی ئەو. ماركس لە نامەیەكدا لە سپتەمبەری ١٨٤٣ ئاگاهی بە شێوەیە پێناسە دەكات:" ئەو شتەی كە دونیا دەبێ هەستی پێبكات وقەبوڵی بكات، هەرچەندكە نەیەوێت... لەم روەوەدەبێ دروشمی ئێمە ئەمە بێت: چاكسازی وگۆڕانكاری لە ئاگاهیدا، نە بە بۆچوونی دوگم، بەڵكوبە لێكدانەوەی ئاگاهی نهێنی، چە لێكدانەوەی ئاینی بێت یا خود سیاسی". لە ناو بردنی خەیاڵ و وەهمەكان ولێكدانەوەی ئاگاهی _ واتە ئاگاهی لە راستی، كە مرۆڤ ئاگاهی لێ نییە مەرجی گۆڕانكاری كۆمەلایەتییە. ماركس ئەم چۆنایەتییەی بەشێوەیەكی جوان وەسف كردوە:" مرۆڤ دەبێ چۆنایەتییە "بەستوەكان" بە گوتنی هەندێك گۆرانی تایبەت بهێنێتە سەما، یان"پێویستی بەلاوەنانی خەیاڵەكان سەبارەت بە بارودۆخی خۆ، وازهێنان لە هەل ومەرجێكە كە پێویستی بە خەیاڵ هەیە. مرۆڤێك كە وشیار بوەتەوە دەبێ بێ هێوا ببێتەوە تا بتوانێ بە دەوری خۆیدا، بەدەربڕینێكی باشتر بەدەوری هەتاوی راستی خۆدا بسوڕێتەوە....) لە ڕوانگەی ماركسەوە ئاگاهی لە راستی وەك كلیلی گۆڕانكاری، یەكێك لە مەرجەكانی پێش كەوتن و شۆرشی كۆمەلایەتییە، بە هەمان شێوە كە ئەم مەرجە لە ڕوانگەی فرۆیدیشەوە

یەکێك لە مەرجەکانی چارە سەرکردنی نەخۆشە دەروونیەکانە. مارکس کە بایەخێکی ئەوتۆی بە چارەسەری تاك نەدەدا، باسی ئاگاهی وەك مەرجی گۆڕانکاری تاك نەکردوە. بەڵام بە چاوخشاندنێك بە تێکڕای سیستەمی دەروونناسی ئەو، بەوشێوەیە کەمن هەوڵم داوە لێرەدا بیخەمە روو، گرێدانی پەیوەندی نێوان دەروونناسی مارکسوبابەتە باس کراوەکان دژوار نییە[1]

به بڕوای من هەرکە ناوەندی سرنجی مارکس – مرۆڤ – ناسرا بەشی ئەویش لە دەروونناسیدا کە تائێستا نکوڵی لێکراوە، روون دەبێتەوە.

---

[1] "مەبەستی مارکس لە مرۆڤ " لە ئەو پەڕی زەنجیرەکانی بیرکردنەوە دا بە تێرو تەسەلی باسم کردوە

٤-بەرنامەرێژی هۆمانسیتێك [1]

لە توێژینەوە سەبارەت بە ناوچەکانی هاو ئاراستەیی لە نێوان بەرنامە رێژی بازرگانی و بەرنامەرێژی دەوڵەتی بە باشی بۆمان دەردەکەوێت کە بابەتە کە لە لایەکەوە هاوئاراستەیی لە نێوان دەروونناسی وفەلسەفەی کۆمەڵایەتی ولە لایەکی ترەوە لە نێوان بەرێوەبەری و بەرنامە رێژیش لە خۆ دەگرێت. ئەم نمونەیەی هاوئاراستەیی دو چوارچێوەی گرنگ لە خۆ دەگرێت، یەکەمینیان کە روون وئاشکرایە، کاری دەروونناسی پێشەسازییە. ڕەنگە گرنگترین هەنگاو کە دەتوانین بڵێن بنەڕەتی تێکرای کارەکانی دیکە بوون لە لایەن "ئاڵتون مایو"[2] بە تاقی کردنەوەیەکی بەناوبانگ لە کارگەی جەنراڵ ئیلکتریك هەڵگیرا، ئەولەو کارگەیەدا لە سەر کاریگەری شێوازە جۆراوجۆرە بەرهەم دارەکان لە بەرێوە بەری و کرێکاریدا لێکوڵینەوەی ئەنجامدا. مایو کرێکارانی ژنی تازە کاروناشی هەڵبژارد و ساعەتی حەسانەوە بەدەم کارەوە و نیازەکانی دیکەی بەرز کردەوە ودەرئەنجام قازانجی کارەکە زیادی کرد. دواتر تێکڕای نیازە بە کارهاتووەکانی بەلاوەنا، بەڵام دیسان بەرهەم هێنان زیادی کرد. بە ناچاری ئەم

---

[1] ئەم وتارە لە کۆبوونەوەی Tims لۆسئانجیلیس لە ١٩٦٨دا خوێندراوەتەوە

[2] .Eiton mayo

بیروکەیەی تێدا پەروەردە بوو کە بیرۆکەی بیرمەندێکی گەورە بوو_ کە تەنها ئەو پاڵنەرانەی کە باسمان کردن هۆکاری زیاد بوونی ئاستی بەرهەم هێنان نین، ئامادە نەبوونی کرێکارەکان کەم دەکەنەوەو وپەیوەندی مرۆیی ودوستانە لە نێوان کرێکارەکاندا زیاتر دەکەن، بەڵکو هۆکارێکی دیکەش بوونی هەیە _ **دروست کردنی حەزوبایەخ بۆ کاری پێسپێرودرا**. ئەو کرێکارانە بە بایەخ وچالاکی زۆرەوە کاریان دەکرد، ولەو تاقی کردنەوەیە کە لەو کۆمپانیایەدا هەیانبوو ولەئامانجە کەیان ئاگاداربوون. لەم روەوە بۆ یەکەم جار بارۆدوخی میکانیکی، تیکراری و بێزارکەری کار ببوبە چۆنایەتییەك کە حەزوبایەخی کرێکارەکانی بە لای خۆیدا ڕادەکێشا. ولە راستیدا ئەم چۆنایەتییە بووبە هۆی زیادبوونی بەرهەم هێنان. تاقی کردنەوەکەی مایو ئەم بنەمایەی سەلماند کە حەز کردن لە کار پاڵنەرێکی بەهێزە، پەیوەندی بە وروژێنەری پارەییەوە نییە.

دەروونناسانی پیشەسازی دوای مایو_ وەك لیکرت، مەك گرگۆر، وایت وکەسانی دیکە_ هەندێك شتی تازەیان بە دۆزینەوەکانی ئەو زیاد کرد. رەنگە مەك گرگۆر هەندێك دەرئەنجامی ڕادیکاڵتری بە دەست هێنابێت، ئەو دوپاتی دەکاتەوە کە نە تەنها دامرکاندنی "خۆ" ـ واتە لە خۆبایی بوونی تایبەتی و رێز دانان بۆ خۆ ـ بەڵکو ئەوەی کە "کنت گوڵداشتاین" لە دەروونناسی نوێدا بە ناوی "خۆ ـ دەستەبەرکردنی" ناوزەدی کردوە لە بەرز بوونەوەی ئاستی بەرهەم هێنانەدا گرنگ و کاریگەرە.

بەڵام نابێ لە بیرمان بچێت کە تێکرای توێژینەوە ئەنجامدراوەکان ئەم پرسیارەیان بە دواوەیە: "چۆن دەتوانین بە مەبەستی زیادکردنی بەرهەم هێنان خەڵك بوروژێنین؟". یان "ئامرازەکانی (مرۆڤ وەك مەواد) چۆن بە کار بهێنین تا کارێکی سود بەخشتر لە ماشێن وەربگرین؟". ڕەستەیەکی دیکە سەبارەت بەم پرسیارانە بوونی هەیە کە ناونیشانی کتێبەکەی پرۆفیسۆر مایویە: "پرسی مرۆیی پیشەسازی". ئەو دەیتوانی ناوی کتێبەکەی بکاتە "پرسی پیشە سازی مرۆڤ" بەڵام ئەم کارەی نەکردوە. بەڵام پرسیاری جیدی ئەمەیە : "ئامانجی باڵا کێیە یان چییە، وکێ یان چی ئامرازە؟ " وادیارە کە لە دەروونناسی پیشە سازیدا ئامانج سود بەخشی کار وکامڵبوونی مرۆڤە وئەوەی کە شایستەی مرۆڤە، ئامرازی گەیشتن بەم ئامانجەیە. لە ڕاستیدا زۆربەی دەروونناسانی پیشەسازی لەو بڕوایەدان کە پێشتر جۆرە هاوئاهانگییەك لە نێوان مرۆڤ وحەزە پیشەییەکاندا بوونی هەیە، هاو ئاهەنگییەك کە هەر چییەك تێیدا بۆ مرۆڤ سودبەخش بێت بۆ پیشەسازیش سودبەخشە . بە بڕوای من ئەم پرسە تا ڕادەیەك ڕاستە، بەڵام دەبێ لە خۆمان پرسیار بکەین :" ئەگەر وا نەبێت دەبێ چی بکەین؟" بۆچوونی ئێمە سەبارەت بەم ڕەستەی کتێبی پیرۆزە چییە؟ " ئەگەر مرۆڤ هەموو دونیا وە چەنگ بخات بەڵام ڕۆحی خۆی لە دەست بدات چە قازانجێکی کردوە؟" ئەو ئایەتە بەم شێوەیە بەردەوام دەبێت " ومرۆڤ چی هەیە کە لە هەمبەر ڕۆحی پێشکەشی بکات؟" هەڵبەت وڵام ئەمەیە کە ڕۆح ناگۆڕدرێتەوە".

سەرەڕای ئەو کارە بە نرخەی کە دەروونناسی پیشەسازی ئەنجامی داوە، بە بڕوای من لەم بارەیەوە لێڵی ونادیاری خولقاندوە. گریمان پێشتر لە نێوان حەزە هەمیشەییەکان وبەرزترین بەرژەوەندی مرۆڤ، هاوئاهەنگی هەبووبێت، ئەم پرسیارە سەرەکییە نەخراوەتە ڕوو: " ئەوەی شایستەی بایەخ وحەزی ڕاستەقینەی ئێمەیە چییە؟" ئایا بە پلەی یەکەم حەز لە گەشەی مرۆڤ دەکەین یان ئەوەی جێگەی بایەخ وحەزی ئێمەیە، بەرهەمهێنان، ماشێن (مەکینە) یان ڕێکخراوە؟"

ناچارین چاوێك بەم ناکۆکییە مشت ومڕ هێنەرەدا بخشێنینەوە. بنەمای کەلتووری ئێمە (ئەمریکا) نەریتە یەهودی ومەسیحییەکانەو ئێمە بە بیرو بڕوا بە دە فەرمان ویاسای زێڕین پەروەردە دەبین. بەڵام لە پراکتیکدا دەبینین کە هەر کەسێك کە ئەم دوو یاسایەی جێ بە جێ کردوە تووشی شکست هاتووە . هەڵبەت بێ جگە لە چەند نموونەیەکی تایبەت، ولە هەندێك نموونەی سنووردار ودیاریکراودا ، تێکەڵاو کردنێکی لانی زۆری سەرکەوتن وجێ بە جێ کردنی یاسا ئاکارییەکان دژوارە. من وتار بێژ وخەتیب نیم، بەڵام دەروونناسێك بە ئاسانی دەبینێت کە ئەم کەلەبەرە لە ناخی ئێمەدا زیانی زۆری لێدەکەوێتەوە. مرۆڤێك کە بەم " کەلەبەرەوە" دەژی ڕێز بۆ هەندێك بەها دادەنێت، بەڵام بە گوێرەی هەندێك بەها هەڵس وکەوت دەکات کە پێچەوانەی ئەو بەهایانەیە کە ڕێزیان لێدەگرێت، وتووشی هەست بە تاوانێك دەبێت کە هێزەکانی لە ناو دەبات و ناچاری دەکات هەڵوێستی بەرگری کردن وەربگرێت وبە زۆری ناچاری دەکات هەست بە تاوانی خۆ بۆ کەسێکی دیکە بگوێزێتەوە. لەم ڕووەوە دەبێ دان بەو ناکوکییەدا بنێن کە لە

ژیانی ئێمەدا بوونی هەیە. ئایا فەرمانەکانی ئینجیلی مەتا جێبە جێ دەکەین یان ئەم بنەمایەکە:" ئامانجی کۆششەکانی ئێمە گەشەو سودوەرگرتن لە تەکنولۆژی ئابووری ئێمەیە؟".

سرنجێکی وردبینانەی دیکەش لە دەروونناسی پیشەیدا پێویستە: دەروونناسی پیشەسازیش وەك دەروونناسییە ئاکادمێکەکانی دیکە هەڵس وکەوت گەرایە، بە پێچەوانەی دەروونناسی قووڵ کە چوارچێوەی کارەکەی "من"ە لە لاپەڕەکانی داهاتوودا هەوڵ دەدەم کە گرنگی و هۆکاری ئەم ناکۆکییە لە لایەنی کاری شێوازەکانی دەروونناسی لە بەڕێوەبەری و بەرنامە ڕێژیدا شرۆڤە بکەم.

دوهەمین و بنەڕەتیرین خاڵ لە هاو ئاراستەیی نێوان دەروونناسی و زانستی، بەڕێوەبەری هاو ئاراستەیی نێوان دەروونناسی کۆمەڵایەتی شیکردنەوەیی و ئەو بۆچوونانەیە کە لە فەلسەفەی بەڕێوەبەریدا بەیان کراوە، بە تایبەت لە نوسراوەکانی ئوزبەك خان و چرچمەن. ئەم پرسیارە یان کە زۆر شەفاف و بێ پەردەخستوە روو: "بەرنامەڕێژی ئێمە بۆچە مەبەستێکە؟ بەهاکانی بەرنامە ڕێژی ئێمە چییە؟ و دوپاتی دەکەنەوە کە ئێمە دەبێ لەو نەرێت و بەهایانە ئاگاداربین کە تێکڕای بەرنامە ڕێژییەکانی ئێمە بەر لەوەی باسی بەرنامە ڕێژی ستراتیژی، یان تەنانەت تاکتێکی بکەین، دیاری دەکەن.

لە پەیوەندییەکی نزیك لە گەڵ ئەو پرسیارەدا، پرسیارێکی بنەڕەتی دیکە بوونی هەیە: "مەبەستی ئێمە لە بەرنامە ڕێژی چییە؟" ئایا مەبەست جێ بە جێ کردنی پرۆژەیەکی دیاریکرا، بەریزبەندییەکی

دیاریکراوە یان بە شێوەیەکە کە ئۆزبەک خان گوتویەتی مەبەست "ئیرادە یان مەبەستێك لە داهاتوویە؟" بۆ نمونە رۆڵی ئەم دواییانەی کومپیوتەر لە هەڵبژاردنی هاوسەر لە چاوبگرن. ئایا ئەو بووکەی کە لەم رێگەوە هەڵبژێردراوە، دەبێ بڵێ "بەرنامەی ئێمە ئەوەیە کە مانگێکی دیکە زەواج بکەین" یان بڵێ بەگوێرەی ئەو بەرنامەیە کە کومپیوتەر بۆ ئێمەی داناوە مانگی داهاتوو زەواج دەکەین". بە بڕوای من، لە راستیدا ئەم پرسیارە نە تەنها بۆ پەیوەندی بەو جووتە بەختەوەر و یان بەدبەختەوە هەیە، بەڵکو تێکڕای چەمکەکانی بەرنامەرێژی کۆمەڵگای ئێمە لە خۆ دەگرێت. ئایا بە راستی ئێمە بەرنامە دادەرێژین یان بنەمایەك کە پرسیارێك لە چۆنییەتییەکەی ناکەین و بەرپرسیارەتییەکەمان سەبارەت بەوە نییە، بۆ ئێمە بەرنامە دادەنێت.

ئەو بنەمایانەی کە بنەڕەتی بەرنامە رێژی ئێمەن کەمانەن؟ وادیارە کە یەکێك لە نەریتەکانی بەرنامە رێژی کە کۆمەڵگای تەکنولۆژیکی ئێمە داینـاوە: **هەر کارێك کە لە لایەنی تەکنیکییەوە ئەنجامدانی مومکینە، دەبێ ئەنجام بدرێت**[1]

ئەم بنەما بەهاییە تەکنولۆژیکیە بەم واتایە دێت کە بۆ نمونە ئەگەر دەتوانین بۆ مانگ سەفەر بکەین دەبێ بە بێ هات و هاوار و بێ دەنگی ئەم سەفەرە ئەنجام بدەین. ئەگەر دەتوانین چەکی وێرانکەرتر دروست بکەن، دەبێ دروستی بکەین. لەم دیمەنەدا دەرفەتی فەنی و هونەری

---

(1) lew is mum ford بەر لە من و ئۆزبەك خان ئەم بابەتەی خستوەتە روو.

دەبێتە سەرچاوەی تێکڕای ڕیزەبەندی بەهاکان. ئەگەر لە ڕاستیدا، نەریت، ئەنجامی هەر کارێکی تەکنیکی بێت، کەواتە نەریتە دینی و ئاکارییەکان بەلاوە نراون. نەریتە ڕۆحانییەکانی ئێمە ئەمە بوو کارێك کە بۆ مرۆۋ سود بەخشە، یان دروستە، یان جوانە، یان گەشەو بەختەوەری مرۆڤی لێدەکەوێتەوە دەبێ ئەنجامبدرێت. ئەگەر سیستەمی ئەو نەریتانەی کە تەنها سود بەخشن قەبوڵ بکەین دەبێ هەر شتێك کە لە لایەنی تەکنیکییەوە ئەنجامدانی مومکینە، ئەنجامی بدەین. لەم حاڵەتەدا هەرچەند بە شێوەیەکی زارەکی بەرێزەوە باسی سیستەمە نەریتیەکانی خۆمان دەکەین، بەڵام لە ڕاستیدا، بەلاوە نراون, هەڵبەت ئەم گریمانە تەکنولۆژیکییە کە "هەرکارێك کە لە لایەنی تەکنیکیەوە ئەنجامدانی مومکینە، دەبێ ئەنجام بدرێت" نەریتێکی شەفاف، کە ئێمە وەك بنەمایەکی بەها ئاگامان لێ بێت، نییە. بەڵام شێوازی کاری ئێمە دیاری دەکات، لە حاڵێکدا کە ئێمە لەهەستی خۆماندا بە نەریتەکانی یەهودی ـ مەسیحی وەفادار ماوینەتەوە.

کەواتە ئایا ڕوو بە ڕووی پێکدادانی حاشاهەڵنەگری نەریتەکانی هۆمانیزم و فەرمانەکانی پیشکەوتنی تەکنولۆژێکی بوینەتەوە؟ بە خۆشحاڵییەوە دەرفەتێکی سێهەمیش بۆ سیستەمی بەهاکان بوونی هەیە، نە دەرفەتێك بە گوێرەی ئیلهام، بەڵکو لە سەربنەمای ناسینی ئێمە لە سروشتی مرۆۋ. بنەمای سیستەمی بەهاکان لە سەر ئەم گریمانەیە کە دەرفەتی دیاری کردنی ئەوەی بۆ مرۆۋ باش و یا خراپە بوونی هەیە بەو مەرجەی کە سروشتی مرۆۋ بناسین. لێرەدا مەبەست لە "باش یان خراپ" خواستەکان یان ناخۆاستەکانی مرۆۋ

یان باش و خراپ بوون شتێك نییە بۆ ئاسایش و خۆشگوزەرانی مادی مرۆڤ بێت. بەڵكو مەبەست لە باش شتێكە كە دەبێتە هۆی گەشەی تەواو و كامڵ بوونی تواناكان و هێزەكانی مرۆڤ، و مروۆڤ دەگەیەنێتە گەشەی مرۆیی بەڵام بەم شێوازە دەتوانین هەندیك نەریت بە بەهای بابەتییەوە بخوڵقێنین، بەڵێ ئەوەی پێویستیمان بە پەنابردن بۆ ئیلهام هەبێت، و ئەم نەریتانە وەك نەریتە هاوبەشەكانی تێكڕای ئایینە هۆمانیستەكانی وەك ئیسلام، مەسیحییەت، یەهودی، بودیزم و تائوییزمە.[1] هەرچەند ناتوانم لەم وتارەدا دەرفەتی پراكتیزە بوونی ئەم نەریتانە نیشان بدەم، بەڵام چەندین تێبینی پێ زیاد دەكەم كە ڕەنگە لە نێوان چەمكە بەكارهاتووەكان لە ئانالیزی سیستەمەكان و دەروون شیكاریدا پەیوەندییەك گرێ بدات.

مرۆڤ سیستەمێكە ـ وەك سیستەمە سیاسیەكان و یا خود ئوكولۆژییەكان، سیستەمی جەستیە یان سیستەمی خانە یان كۆمەڵگا و ڕێكخراو. لە شرۆڤە كردنی " سیستەمی مرۆڤ"دا بۆمان دەردەكەوێت كە لە گەڵ سیستەمێكی هێزەكاندا دەستە و یەخەین نەك لە گەڵ بونیادێكی میكانیكی بەشە بچوكە ڕەفتارییەكان وەك سیستەمەكانی دیكە. لە ناخی سیستەمی مرۆڤدا گرێدان و پێكەوە بوونێكی گەورە بوونی هەیە و لە هەمبەر گۆڕانكاری خۆڕاگرییەكی توند نیشان دەدات. دیسان گۆڕانكاری لە بەشێكدا كە "هۆكاری" نەخوازراوی گۆڕانكاری لە بەشێكیتر دایە، گۆڕانكاری تێكڕای سیستەمی لێناكەوێتەوە.

---

[1] ئەم سیستەمەی ئاكاری هۆمانیستیم لە كتێبی "مرۆڤ بۆ خۆ"دا شرۆڤە كردوە.

دژواری تێگەیشتن لە "سیستەمی مرۆڤ" لە دو لایەن دا شاراوەیە. گرفتی یەکەم هەمان گرفتی چەمکی سیستەمی ئەندێشە بە شێوەی هەستی گشتییە. گرفتی دوهەم لەم راستییەدایە کە زۆربەی خەلك تیوری هەبوونی هەندێك هێز لە پشت هەلس‌وکەوتی روالەتییەوە بە ئاسانی قەبوول ناکەن. نموونەیەکی سادە دەهێنمەوە: ئەگەر کەسێك ببینین کە بە روخسارێکی سورۆبوو هاوار دەکات، ئەلێین " تورەیە" بۆچوونەکەی ئێوە راستە. بەلام ئەگەر بە وردی لە سیستەمەکەی بروانن رەنگە بلێین " ئەم کابرایە ترساوە" ودیسان ئەگەر وردتر سەیر بکەن رەنگە بەم ئەنجامە بگەن کە "ئەم کابرایە داماوە". هەرسێ بۆچوونەکە راستن، بەلام ئێمە لێرەدا لە گەل پلەیەکی گۆراو لە رێژەیی بوون دەستەو یەخەین، چوونکە ئەم بۆچوونە کە ئەم کابرایە داماوە لە راستی سەرەکی ئەو کارەی کە من پێیەوە سەرقالم نزیکترە، بەلام ئەگەر بە تورەیی سەیری بکەم روالەتی پرسەکەم لە بەرچاوە گرتووە.

بە زۆری هێزە پالنەرەکان ناوشیارن. بۆ نموونە فەرمانبەرێك لە کیوسکی پۆستەدا دانیشتوە، کوت ومت کاتژمێر ٦ ی دوای نیوەرۆیە(کاتی کۆتایی هاتنی دەوام) وسەرەرای ئەوەی هێشتا سێ کەس چاوەروانی ئەون (تا کارەکانیان رایی بکات) ئەو کیوسکە دادەخات. ئەگەر چاودێرێکی باش بن، نیشانەی رازی بوون لە نێوچاوانیدا دەبینن کە چۆن سێ کەسی ناچار کردوە بە بێ ئەوەی بتوانن پوول(Timbr) بکرن پۆستە خانەکە بە جێ بهێلن. ئەو خۆی لەم پرسە ئاگادار نییە، بەلام ئەم دیمەنە ئاگادارت دەکاتەوە کە لە پێگە یەکی زۆر جیاوازدا، لە رژێمێکی تیرۆر وتۆقاندا، رەنگە ئەم کەسە

ئەشکەنجەکەرێکی سادیستی لێ دەربچێت. ڕەنگە خواستی سادیستێک لە پێگەیەکدا کە ڕێگەی پێبدرێت خۆی ئاشکرا بکات، وبە روونی سەرهەڵبدات. لێرەشدا بۆمان دەردەکەوێت کە هێزێک، وەك خواستی سادیستێك، بوونی هەیە کە لە کار یا خود هەستدا ئاشکراو بەر چاو نییە، بەڵام ڕەنگە لە هەل‌ومەرجێکی تایبەتدا ببێتە هێزێکی بە هێز لە سیستەمی تاکدا.

توخمێکی دیکە لە شرۆڤەی" سیستەمی مرۆڤدا" پێشبینی کردنیەتی. واباشترە پێی بڵێن" کاراکتەر"تا "سیستەمی مرۆڤ " چوونکە هەموان لەوەی کە پێدەگوترێت " کاراکتەر" هاوبەشین. تەنانەت ئەو کەسانەش کە لە دەروونناسیدا پسپۆڕ نین بە ئەزموون بۆیان دەرکەوتوە کە کاراکتەری تاك لە گەڵ هەڵس‌وکەوتە ڕواڵەتییەکەی و ئەوەی سەبارەت بە خۆی بیری لێدەکاتەوە یەك نین. ڕەنگە سەبارەت بە خەڵك داوەری بکەین، ئەم داوەرییە بە گوێرەی ئەو کارە نییە کە لەو کاتەدا ئەو کابرایە ئەنجامی دەدات، بەڵکوو ئەو هێزانە هەڵدەسەنگێنین کە بە زیرەکی بۆی دەرکەوتووە ولەو بڕوایەدایە کە لە کاتی پێویستدا خۆی دەردەخات. تەنانەت سەرەڕای ئەو ناسینە زۆرەی کە ڕەنگە بە دەست هاتبێت، ناتوانین بە جیدیەتەوە هەڵس‌وکەوتی داهاتووی کەسێك پێشبینی بکەین، بەڵکوو ئەم کارە تەنها لە ئاستی ئەگەردا مومکینە. بەڵام بە دڵنیاییەکی زیاترەوە دەتوانین هەڵس وکەوتی جەماوەر پێشبینی بکەین بەو مەرجەی کە بونیادی کاراکتەری گشتی تێکڕای کەسانی گروپ بۆ ئێمە روون بێت.

لە پەراوێزی ئەم بابەتە دا پێویستە بڵێم کە لە ساڵی ١٩٣٢ ئێمە حەزمان کرد بزانین ئەگەر هیتلەر بێتە سەر حوکم پەرچەکرداری کرێکار وفەرمانبەران چۆن دەبێت؟ بیرو بۆچوون وخواستەکانی ئەوانمان تا رادەیەك لە بەر دەستدا بوو، لە سەداسەد دژی نازیزم بوون، بەڵام لەو بڕوایەدا بووین کە ئەو پەرچەکردارە کە نیشانی دەدەن گرێدراوی هێزی رێژەیی هێزە دەسەڵاتگەرا و نادەسەڵاتگەراکانە لە بونیادی کارەکتەری ئەو توێژەدا، کە یان دژی هیتلەر خەبات دەکەن ویا خود بەرەو نازیزم رادەکێشرێن، یان تەنها سەرقاڵی ژیانی خۆیان دەبن بە بێ ئەوەی دوژمنێکی جیدی یان دۆستێکی گەرم‌وگوڕی هیتلەر بن. ئێمە دەمانتوانی بە شێوەیەکی گریمانەیی رێژەی ئەو کەسانەی کە یەکێك لەو سێ شێوازە دەگرنە بەر بە شرۆڤەکردنێك بونیادی کاراکتەری گروپەکان پێش بینی بکەین، پێش بینییەکەی ئێمە دواتر لە گەڵ راستیدا هاوئاهەنگ بوو.

تیوری سەرەکی من ئەمەیە کە شیکردنەوەی "سیستەمی مرۆڤ" دەبێ بەشێکی جیانە بووی شیکردنەوەی سیستەمی کڕین‌وفرۆش لە گەڵ سیستەمی کۆمەڵگادا بێت، بە دەربڕینێکیتر بەشێك لە زانستی مرۆیی یان زانستی بە رێوە بەری بێت. تەنانەت ئەگەر دەرفەتی دروست بوونی بەهای برەوداری بابەتی لە سەربنەمای زانستی مرۆیی قەبوڵ نەکەین، دیسانیش ئەم راستییە لە جێگای خۆیدایە کە ئێمە لە چۆنیەتی بەرنامەرێژی خۆمان بێ‌خەبەرین، مەگەر "سیستەمی مرۆڤ " بناسین ولەگەڵ سیستەمی کۆمەڵایەتی ورێکخراوەی تێکەڵی بکەین. ئەگەر وانەبێت روبەروی شیکردنەوەی سیستەمی کۆمەڵایەتی دەبینەوە

بەبێ‌ئەوەی یەکێك لە سیستەمە لاوەکییە گرنگەکانی حەسێب بکەین.
دیسان دوای ئەوە لە"سیستەمی مرۆڤ " تێگەیشتین، ڕەنگە گرفتی پرسەکە، دیاری کردنی بەها گشتی‌وبرەودارو بابەتیەکان تاڕادەیەك گرنگی خۆیان لەدەست بدەن.

بەسرنج دان بەم پرسانە ئێمە دەتوانین بۆئەم پرسیارە وڵامێکی گشتی بدۆزینەوە، هەرچەند کە وڵامێکی تایبەت بەگوێرەی برەو وبەهای سیستەمی ئاکاری عەقڵی مومکین نەبێت. پرسیار ئەمەیە: "سیستەمێکی دیاریکراوی بەڕێوەبەری دەتوانێ چەکارێك بۆمرۆڤ ئەنجامبدات ؟ "لەگەڵ ئاگادار بوونەوەمان لە دەرئەنجامەکانی بەرنامەڕێژی خۆمان بۆ مرۆڤ، دەتوانین بڕیاربدەین کە ئایا بەگوێرەی ئەم دەرئەنجامانە ئامانجێکی بەرنامە ڕێژی بەلامانەوە گرنگە یان شێوازێکی بەڕێوەبەری لە بەراورد لە گەڵ شێوازێکی دیکەدا. تەنها لە ڕێگەی توێژینەوە لە " سیستەمی مرۆڤ " لە نێو سیستەمی کۆمەڵایەتی کە بەرنامە ڕێژی ئاماژەی پێدەکات دەتوانین لەم دەرئەنجامانە تێبگەین - ئەمە خاڵێکی گرنگە - بەبێ هەبوونی زانیاری سەبارەت بە مرۆڤ تەنها بیر لەوە دەرئەنجامانە دەکەینەوە کەئەو شێوازانەی کە ئێمە حەزیان لێدەکەین ، بەڵام ڕاستە قینە نین، پاساودەدات . لە هەر حاڵدا خاڵی گرنگ ئەمەیە کە نابێ خۆمان بەم پرسیارەوە سنوردار بکەینەوە: "دەرئەنجامەکانی ئەو لە گەڵ بەڕێوە بردنی ٧یان٨ ساعەت کار بۆ هەڵس‌وکەوتی مرۆڤ چییە؟" بەڵکو دیسانیش دەبێ پرسیار بکەینەوە:" دەرئەنجامەکانی ئەو بەرنامەڕێژییە بۆ هەڵس‌وکەوتی مرۆڤ لە دەرەوەی پێگەی کارکردنەوەچییە؟ "

نمونەیەکی دیاری کراو لە بەرچاو بگرین:" کرێکارێك بە کارێکی تیکرارییـەوە(لـە ئـەمریکا). ئـەم کەسـە بێزارونارەحـەت و تورەیەولـە کارەکەی هیچ چێژێك وەرناگرێت، بەلاّم ئەم نەبوونی چێژە لە کار بەو بەکارهێنانەی کە لە کاتی حەسانەوەوپشوی کۆتایی حەفتە دا ئەنجامی دەدات قەرەبوو دەبێتەوە. بەلاّم بەکار هێنـانیش هەنـدێك سنووری هەیە کە ئازاراویین. ئەم کرێکارە لـە جیهانێکدا دەژی کـە دەتوانـێ ڕێژەیـەکی سنوردار لـە کالاّ ڕێکلام کراوەکـان بـەکار بهێنێت. سـەرەڕای سـتانداری بالاّی ژیانی، لە بەراورد لـە گـەڵ کرێکارەکانی شـوێنەکانی جیهانـدا، لە بـەکار هێنانـدا سـنوردار کراوەتـەوە. لـە قورسـی بـاری بـاج، لـە جیرانـی ڕەش پێسـت ویـان لـە ترسـی لـە دەسـت دانـی کارەکـەی گازنـدە دەکـات ونیگەرانـە. ئـەم نارەحـەتی وتـوڕەیی ئـەوە چـە کاریگـەرییـەك لـە سـەر پەیوەندییەکـەی لـە گـەڵ هاوسـەرومنداڵەکانیدا دادەنێت ؟ ئەرکـەکانی وەك هاوولاّتییـەك چـۆن ڕادەپـەڕێنێت؟ ئایـا ناکەوێتـە داوی فریـودانی خەڵکەوە تا لە نارەحەتییەکانی ئەو بۆ دابین کردنـی ئەو مەبەستانەی کە بەهیچ شێوەیەك لە گەڵ بەرژەوەندی کرێکارەکانـدا نایەتەوە کەڵك وەربگرن؟ ئەوەی دەمەوێت بە شێوەیەکی ساف وسادە بیڵێم ئەمەیە کە ڕەنگـە لـەو سیسـتەمە کارییـەدا کـە بـە ڕواڵـەت سـەرکەوتوانە ئـەنجامی دەدەن هەندێك شتی سودبەخش بخولقێنن، بەلاّم لە هەمان حاڵدا ڕەنگە هەنـدێك شـتی زیانبـەخش، چـە لـە لایـەنی تاکـەوە وچـە لـە لایـەنی کۆمەڵگـەوە، لـە ئورگـانی بـوونی مرۆڤـدا دروسـت بکـەن کـە بەرژەوەندییـەکانی هەنووکە بخاتـە بن کاریگەرییەوە و وکۆمـەڵگا لـەوە هەم لەلایەنی مادی وهـەم لە لایـەنی مەعنەوییەوە زیـان ببینێت. تـەنها

لێکۆڵینەوەیەکی شیکردنەوەیی ووشیارانە لە مرۆڤ دەتوانێ نیشانی بدات کە کاریگەرییە گشتییەکانی بەرنامەرێژی وبەڕێوەبەری تا چە ئاستێکە.

هەڵبەت بە ناچاری رووبەروی چەمکێك لە نەریتەکان دەبینەوە کە لە ڕوانگەی ئەو کەسانەوە کە بە سیستەمەکانەوە سەرقاڵن بەهایەکی تایبەتی هەیە. ئەگەر پرسیاربکەن کە "کاری گونجاو" ی مرۆڤی سیستەم چییە؟ دەتوانین لە وڵامدا بڵێین کە " کاری گونجاو" بریتییە لە کامڵبوون وگەشەکردنی تێکڕای تواناکانی مرۆڤ، لانی کەمی پێکدادان وبە فیرۆدانی هێزی ناوەکی مرۆڤ ، لە نێوان مرۆڤ ومرۆڤ ، ومرۆڤ وژینگەی ئەو".

یەك یان دوو نموونە دەتوانێ بە شێوەیەکی بەرجەستە وهەستپێکراو ئەم بنەما گشتییە روون بکاتەوە. مرۆڤ پێویستی بە نزیك بوونەوە لە کەسانی دیکە هەیە. ئەم نزیك بوونەوەیە چەندین جۆرە- بۆ نموونە نزیکی پیاوێکی فەرمانبەر لە سەرەوەی خۆی. نرخی ئەم جۆرە نزیکییە ، نەبوونی سەربەخۆیی، نەبوونی داوەری یان خواستی یاخی بوونی ناوشیار لە هەمبەر هەمان کەسی سەردەستە. ئەم جۆرەنزیکییە کە لە سەر بنەمای ملکەچ بوون وفەرمانبەرییە، لە بەردەم گەشەکردن وکامڵبوونی تاك رێگرە ودەبێتە هۆی سوان وولە ناو چوونی وزەو خۆشەویستی، مەبەستم لە خۆشەویستی، گەرم وگوڕی ونزیکی تەواوەتی لە نێوان دووکەسە. کە هەر دوانیان سەربەخۆیی تەواوەتی خۆیان، یان لە واتایەکی دیکەدا تاك بوونی خۆیان دەپارێزن. خۆشەویستی لە بنەڕەتدا ناکۆکی هێنەر وبە

فێرۆدەری هێز نییە، چوونکە دوو پێویستی قووڵی مرۆڤەکان پێکەوە تێکەڵ دەکات: نزیکی وسەربەخۆیی. نموونەکانی دیکە بریتین لە هاوسەنگی نێوان هێزە عەقڵی وسۆزدارییەکان، لە نێوان بنەمای لێبووردنی بێ قەید ومەرج وبنەمای بەرپرسیارەتی. گەلێك نموونەی دیکە بوونیان هەیە کە ئەم راستییە دەسەلمێنن کە چییەتی سیستەمی مرۆیی بە شێوەیەکە کە هەندێك رێگەچارەی دیاریکراوی باش وهەندێکیتریش کاری خراپی لێدەکەوێتەوە[1]. دەتوانین ئەم شێوازە بە روونی لە خەسار ناسی خەمۆکی دەروونی[2] وپەرێشانی دەروونی[3]دا ببینین. بەڵام دەبێ خەسارناسی نەریتی لە بیر بکەین، واتە ئەو کەم وکۆڕییانەی کە خاوەن مۆدێلی کەلتوورین ونیشاندەری دژکردەوەی سیستەماتیکن، چوونکە زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵگا تێیدا بەشدارن بە شێوەی خەسارناسی تاقی ناکرێتەوە.

بەم زانیاریانەی ئێمە لە" سیستەمی مرۆڤ" ڕەنگە بونیادێکی کاراکتەری نموونە کە بۆ کاری باش ولانی کەمی بە فیرۆدانی وزە رێنوێنیمان بکات، بێتە کایەوە. ئەم مۆدێلە ریزبەندییە بابەتییانە بەهاگەلێکی برەودارن. لە راستیدا ئەرەستۆ وسپینوزا ئەم مۆدێلەیان دارشتوە، هەرچەند لە گەڵ ئەم مۆدێلەدا کە ئێستا باسمان کرد جیاوازە. فرۆیدیش هەرچەندە راستەوخۆ وبێ پەردە نەهاتوەتە نێو

---

[1]. Dysfunctioning

[2]. Neuroses

[3]. Psychoses

پرسی بەهاکانەوە، بەڵام نا راستەوخۆ هەندێك بەهای خولقاندوە کە بۆ گەیشتن بە کاری باش بۆ مرۆڤ زۆر یارمەتی دەرە.

کە واتە بەرنامەرێژی ، پێویستی بە تێکەڵاو کردنی " مرۆڤی سیستەم" لە سیستەمی " ئابووری – دەوڵەت-کۆمەڵگە" هەیە. ڕەنگە ئەوەی کە لە لایەنی ئابوورییەوە سودمەندە، لە لایەنی مرۆیی وکۆمەڵایەتییەوە زیانبار بێت، کە واتە دەبێ ئامادەیی ئەوەمان هەبێت کە ئامانجی کۆتایی وراستەقینەی خۆمان هەڵبژێرین: یان گەشەی تەواوەتی مرۆڤ یان لانی زۆری بەرهەمهێنان وبەکار هێنان. ئەم هەڵبژاردنە کاتێك مومکینە کە لەم باوەڕەی خۆمان دەست هەڵبگرین کە: لە کۆنەوە هاوئاهەنگییەك لە نێو ئەم دوو گەشەیە دا بوونی هەیە ویان بە زمانی ئایینی داخوازییەکانی خوا وقەیسەر چوون یەکن. گەلێك بەڵگەمان لە بەردەستدایە نیشان دەدات کە ئێمە، لە ئەمریکا وتێکڕای جیهانی پیشەسازی خۆراوا – کە لە ڕوانگەی منەوە روسیاش لە خۆ دەگرێت- گیرۆدەی قەیرانێکی قووڵین کە ئابووری نییە، بەڵکوو مرۆییە. ئێمە شاهیدی زیاد بوونی دەستدرێژی، بێزاری، نیگەرانی، ونەفرەتین وبەکار هێنانی لە رادەبەدەری ئێمە وڵامی رق وچاوچنۆکی مرۆڤ ناداتەوە.

ئایا ڕێگایەك بۆ دەرچوون لەم قەیرانە مرۆییە بوونی هەیە؟ واباشترە بپرسین: ئایا پێویستمان بە دروستکردنی کەموکوڕییەك لە " مرۆڤی سیستەم" بە مەبەستی دابین کردنی سیستەمێکی سودبەخشی بەڕێوەبردن وبەرهەم هێنانی ئابووری هەیە؟ یان ئایا دەبی بۆ دروستکردنی کۆمەڵگەیەکی تەندروست مرۆڤ نەخۆش بخەین؟ من

گومانم لەوەدا نییە کە دەتوانین کۆمەڵگەیەکی پیشەیی بونیاد بنێن کە ناوەند و ئامانجەکەی گەشە وکامڵ بوونی مرۆڤ بێت، نەك لانی زۆری بەرهەمهێنان وبەکار هێنان. بەڵام ئەم کارە پێویستی بە گۆڕانکارییەکی ڕادیکاڵ لە بونیادی کۆمەڵگای ئێمە، لە ئامانجە هەمە لایەنەکانمان، لە ئەولەویەتەکانی بەرهەمهێنان وشێوازەکانی بەڕێوەبردنی ئێمە هەیە. ئایا ئێمە دەتوانین ئەم گۆڕانکاریانە دروست بکەین وئەدەرئەنجام لێکترازان ئاستەنگ بکەین؟ شتێکی دڵنیا ومسۆگەر لە ئارادا نییە. بەڵام چەندین هۆکار بوونیان هەیە کە هیوادارمان دەکات. یەکەم وگرنگتر ئەوەی کە ئێمە خاوەن ئامرازی مادی وتەکنیکین و ئاگاهی وشارەزایی تیوریکمان هەیە، کە واتە دەتوانین کۆمەڵگەی تەکنۆلۆژیکی بکەینە کۆمەڵگایەکی مرۆیی. دوهەم : داخوازی وخواستێکی ڕوولە زیادبوون بۆ ئەم مرۆیی کردنە بوونی هەیە، ئەم خواستە نە تەنها لە نێو " هیپپییەکان" وخوێندکارانی ڕادیکاڵی زانکۆ، بەڵکو لە نێو ئەو ئەمریکایانەدا کە هێشتا نەریتە مرۆییەکانیان لە بیر نەکردوە وهێشتا ویژدانیان بێ دەنگ نەبووە، لە نێو ئەو کەسانەدا کە ئاگاهییەکی زیاتر سەبارەت بەوەی کە ژیانی ئێمە بەرەو بێزارییەکی ئازاراوی دەڕوات، بە دەستدەهێنن ، بوونی هەیە. بە بڕوای من زانیاری ڕوولە زیاد بوون لە کەم وکوڕی ڕێکخراوی کۆمەڵایەتی ئێمە و بەرنامەڕێژی بێ بەهای ئێمە، هۆکارێکی ڕاستەقینەی قەیرانە لە مانەوەی شارستانی ئێمەدا.

٥- گرێی ئودیپ

پەراوێزێك لە سەر سەربۆردەی "هانسی بچكۆلە"[(١)]

لە ساڵی ١٩٠٥ فرۆید" سێ نامیلکەی سەبارەت بە تیوری جنسی "خۆی بەڵاو کردەوە. ئەو زانیارییانەی کە لە توێژینەوەی دەروون شیکاری کەسانی پێگەیشتو بە دەستی هێنا بوو، پێویستی زانستی ئەوی وروژاند تا متمانە و برەوی لێکۆڵینەوەکانی، بە توێژینەوەی راستە وخۆ لە ژیانی منداڵدا بسەلمێنێت. دەرئەنجام چوار ساڵ دواتر "لێك دانەوی ترس لە کوڕێکی تەمەن ٥ ساڵە"[(٢)]ی بەڵاو کردەوە، نوسراوەیەکی لێوانلێو لە خاڵی پڕ بایەخ کە بە بڕوای فرۆید رۆڵی نەخۆشی هێنەری گرێی ئودیپی دەسەلماند.

بە بڕوای فرۆید "هانس" ئودیپێکی بچوك بوو. هانسی بچوك لە خەوتن و حەمام کردن لە گەڵ دایکی چێژی وەردەگرت. لە لایەکی ترەوە وەك رکەبەرێك سەیری باوکی دەکرد. "سەرتا لە، گموندەن،

---

(١) ئەم وتارە لە رێکخراوی دەروونشیکاری میکزیك لە بەردەم ژمارەیەك لە مامۆستایاندا خوێندراوەتەوە.

(٢) . Analysis Of Phobia Ina Five Years Old Boy

دەیەویست کە باوکی لەوان دوربێت، و دواتر لە ڤییەنا ئەم خواستە بوو بە ئارەزۆی مەرگی باوکی. ئەو ترسەی کە لە ئارەزۆی مەرگی باوکی دەستە و یەخەی هانس بوو، و دەتوانین بڵێین کە خواستێکی ئاسایی بوو، رێگری سەرەکی لە بەردەم لێك دانەوەی دەروونی ئەو منداڵە بوو، تا دوای گوت و وێژ لە عیادەکەی من ئەوترسە لە ناو چوو[1]"

لە روانگەی فرۆیدەوە ترسی هانس دەر ئەنجامی ئەو خواستە حەرامە بۆ کە لە لیبیدۆی ئەو بۆ دایکی سەچاوەی دەگرت، کە بە لە دایك بوونی خۆشکە کەی توندتر ببوو- ئەو روداوەی کە بووە هۆی ئەوەی هانس لە لە دایکی دور بکەوێتەوە و بایەخ و سرنج دایکی بۆ ئەو کەم ببێتەوە. دەبێ نەفرەتی ئەو لە باوك وەك رکەبەرێك، ترسی ئەو لە خەساندن لە لایەن باوکییەوە وەك تولەی ئارەزوی مردنی ئەو و گەڕاندنەوەی میهرەبانی، بەو بارودۆخە زیاد بکەین. هانس بە هیوایە کە باوکی بمرێت و لە خەساندن لە لایەن باوکییەوە دەترسا، نیشانەی سەمبۆلیکی ئەم ترسە، ترس لە قەپ گرتنی ئەسپە. لەم روە وە ئەو ترسەی کە لە کەوتنە خوارەوە لە ئەسپ تووشی ئەم کوڕە دەبێت نیشاندەری ئارەزۆی مەرگی باوکییە. و هەوڵدانی ئەو بۆ نە دیتنی ئەسپ سەمبۆلی هەڵهاتنە لە هەر دوو ترسە کە.

سەرەڕای ئەم لۆژیکە و عاقڵانە بوونی باسەکەی فرۆید و دەوڵەمەندی بەڵگە کلینیکییەکانی هەندێك پرسیار و گومان دێنە ئاراوە. پرسیاری یەکەم: ئایا دایك و باوکی هانس، بە هەمان ئەندازە

---

[1] لە کتێبی شیکردنەوەی ترس لە کوڕێکی تەمەن ٥ساڵدا

کە فرۆید دەڵێ، لە هەڵس و کەوتی خۆیان لە گەڵ منداڵەکەیاندا راستگۆن؟

"دایك و باوکی هانس لە لایەنگرانی نزیکی من بوون و خۆیان دانیان بەوە دا دەنا کە لە پەروەردە کردنی یەکەمین منداڵی خۆیاندا دیسپلین پێویستیان بۆ بە دەست هێنان و پاراستنی هەڵس و کەوتی باش و گونجاو بەکارنەهێناوە. و بۆ ئەوەی کە منداڵەکە، کوڕێکی بزیو، شاد بوو سەربەستیان کرد تا گەشە بکات و خۆی بنوێنێت، بە بێئەوەی هەڕەشەیەك لە ئارادا بێت."

و فروید درێژەی پێدا و دەڵێ:

"بە سرنج دان بەو پەروەردەیە کە دایك و باوك بە منداڵەکەیان دابوو، کە هەڵە باوەکانی پەروەردەی ئێمەی تێدا بە لاوە نرا بوو، بێگومان ئەوان هەر لەسەرەتاوە بڕیاران دابوو کە منداڵەکەیان رووبەرووی گاڵتە و کونتڕۆڵ کردن نەبێتەوە[1]"

بەڵام ئایا راستە کە دایك و باوکی هانس لانی کەمی دیسپلین و زۆریان بە کار هێناوە و لە "هەڵە کانی پەروەردەی ئاسایی ئێمە" خۆیان دورگرتوە؟ فرۆید، بیرمەندێکی گەرم گوڕ، هەمیشە زانیاری راست و دروست پێش گەشی ئێمە دەکات و بەڵگەی پێویست دەکاتە روو تا نیشان بدات کە هەڵسەنگاندی ئەو لە شێوازەکانی دایك و باوك دروست نییە.

١- شێوازی پەروەردەکردنی دایك و باوك قەت بێ هەڕەشە نییە. دایك بە ڕاشکاوی لە خەساندن دەیترسێنێت "ئەگەر تۆ ئەم کارە بکەیت

---

(١) هەمان سەرچاوە.

(دەست بە ئەندامی زاوزێ خۆتەوە بدەیت) دەنێرم(ئەلف) بێت و بیبڕیتەوە [1] و دیسان هەڕەشە لە منداڵەکەی دەکات کە بە جێی دەهێڵێت. هانس دەڵێ "دایە گوتی ئیدی ناگەڕێمەوە.[2] "

٢: درۆ کردنیش بە شێوازەکانی پەروەردەی دایك و باوك زیاد بووە. دەبێ بڵێم کە درۆکردن لە گەڵ منداڵدا بەو شێوەیە کە دایك و باوك دەڵێن بێ زەرەر نییە. بە پلەی یەکەم درۆ کردن جۆرە گاڵتە پێکردنێکی فیلاویانەی منداڵە، بە تایبەت ئەگەر نەیتوانی لێی تێبگات–هەرچەند کە ناتوانێت دڵنیا بێت کە قسەی گەورەکان راست نییە. بە پلەی دوهەم درۆکردن لە گەڵ منداڵ شێوازێکی دیکەی بەکار هێنانی زۆرە، منداڵ هیچ شێوازێکی بۆجیاکردنەوەی درۆ لە راست لە بەر دەست دا نییە، دەبێ متمانە بە دایك و باوکی بکات و دیسان هیچ کەرەستە و ئامێر و دەرفەتێکی بۆ بەرگری کردن لە خۆ لە هەمبەر قسەی درۆ لە بەردەستدانییە. خودی فرۆید گوتویەتی کە " دایك و باوك بۆ منداڵ تەنها سەرچاوەی متمانە پێکراو و سەرچاوەی تێکڕای بیرو و بڕواکانن"

لە ڕوانگەی ئێمەوە، هانس، بەو شێوەیەکە دایکی بیری لێدەکاتەوە وڕ وکاس نییە. ئایا بە راستی منداڵ رازی بووە کە حاجی لەق لەق منداڵ دەهێنێت[3]؟ فرۆید بە ئێمە دەڵێ: "ئەوە لاسایی کردنەوە و تۆڵە کردنەوەی هانس لە باوکی بوو". وەك ئەوەی بڵێ: " ئەگەر بە راستی چاوە ڕوانی ئەوە دەکەیت کە من بڕوا بەوە بکەم کە حاجی لەق لە

---

[1] هەمان سەرچاوە.

[2] هەمان سەرچاوە.

[3] هەمان سەرچاوە.

مانگی ئوکتوبەردا "هانا"ی هێناوە، لە حاڵێکدا لە سەفەرەکەی گموندندا بینیم کە چۆن زکی دایکم بەرز ببووەوە، منیش چاوەڕوانی ئەوە لە ئێوە دەکەم کە بڕوا بە درۆکانم بکەن[1].

ڕەنگە ئەم میکانیزمە لە پەیوەندی لە گەڵ درۆیەکی دیکەشدا بەکار بێت. دایکی هانس دەڵێ کە ئەو ئەندامی زاوزێی پیاوانەی هەیە و باوکیشی جەختی لە سەر دەکاتەوە. هەندێك هۆکار بوونیان هەیە کە نیشان دەدات هانس لە قبووڵ کردنی ئەم قسەیەدا دودڵە. ئێمە لەو بڕوایە داین کە کاتێك ئەو وڵامدەداتەوە کە بەڵێ ئەندامی زاوزێی دایکی بە گەورەیی ئەندامی زاوزێی ئەسپەکەیە، بە شێوەیەکی نێوە وشیار گاڵتەی پێ دەکات.

نمونەکانی دیکەی شێوازی پەروەردەکردنی دایك و باوکی هانس بەلاوە دەنێن، بەڵام ئەم پرسیارە دەخەینە روو: چۆن فرۆید دەتوانێ لەو بڕوایەدا بێت کە ئەوان لە هەڵە باوەکان خۆدوردەگرن بەڵام لە هەمان حاڵدا هەمان شێوازی سزادان و کونترۆڵ کردن بە کار دەبەن کە شێوازی تێکڕای دایك و باوکانە؟ (نەرم و نەهێنی لە توێژی مامناوەندی و سەروتر، توندوتیژو ئاشکرا لە توێژی خواروی کۆمەڵگادا).

فرۆید لە بۆچوونەکانی خۆیدا "خاڵیکی تاریکی" هەیە. بۆچوونی ئەو لە سەر کۆمەڵگای بورژوازی، ڕەخنە گرانە و لیبراڵ بوو نە ڕادیکاڵ. ئەو دەیەویست توندوتیژی لە شێوازەکانی پەروەردەدا کەم بکاتەوە. بەڵام لە قۆناغی ڕەخنە لە ئەساس و بنەڕەتی کۆمەڵگای بورژوازی زیاتر نەڕۆیشت: بنەمای زۆر و هەڕەشە. ئەم راستییە کە ئەو تیوری یەکەمی

---

[1] هەمان سەرچاوە.

خۆی سەبارەت بە ترسی منداڵان گۆڕی بە هۆی هەمان شێوازە بوو. فرۆید لە كۆتایی‌دا گەیشتە ئەو ئەنجامە كە ئەم ترسانە بە شێوەیەكی گشتی هیچ بناغە و بنەڕەتێكیان نییە، بەڵكو نیشانەكانی ترسی خۆشەویستی حەرام و هەڵچوونەكانی منداڵی. لە ڕوانگەی ئێمە ئەو پێداگرییەی كە لە سەر ئارەزۆحەرامەكانی منداڵ دەكرێتەوە، تا ڕادەیەك ئاماژە بە بەرگری دایك و باوك دەكات كە لە ئارەزۆ حەرامەكانی خۆیان‌و ئەو كارانەی كە ئەنجامیان دەدا ڕزگار بوون (هەروەها كە دەبینین، لە نمونەی هانس دا، دایك ڕۆلی فریودەرێكی ئاكتیڤ یاری دەكات).

لە گەڕانەوەی بۆ بەڵگە كلینكییەكان ڕووبەڕوی چەمكی نیشانەكانی پەرێشانی هانس بچوك دەبینەوە. بێ گومان هانس لە خەساندن دەترسێت. بەڵام ئەم ترسە بە پێچەوانەی بۆچوونەكانی فرۆیدەوە لە سەربنەمای "وەهمی لاوەكی" نییە. بەڵكو هەمان وەهمیات، هەڕەشە گەلێكی زۆر ڕوون و توندن. بەڵام ئەم هەڕەشانە لە كوێوە سەرهەڵدەدەن؟ ئەوانە لە لایەن باوكەوە دروست نەبوون بەڵكو دەرئەنجامی بەسەردابڕینەكانی دایكن. دایك نەتەنها بە هەڕەشەی خەساندن منداڵ دەترسێنیت، بەڵكو هەڕەشەی جێهێشتنیشی لێدەكات. ترسی هانس لە دایك نیشانەیەكی تریشی هەیە: "لە حەمام دا لە كەوتنە نێو بانیۆ گەورە كە دەترسم". باوك دەڵێ: "بەڵام دایە دەتشوا، دەترسی بتخاتە نێو ئاوەكەوە؟" هانس لە وڵامدا دەڵێ: "دەترسم وازم لێبهێنێت، سەرم بكەویتە بن ئاوەكەوە[1]".

[1] هەمان سەرچاوە.

بێ گۆمان هۆکاری ترسی هانس لە ئەگەرەکانی داهاتو دایکییە نەك باوکی.

بیرکرنەوەی ئەم کوڕە سەبارەت بە بۆری چی (ئەوەی ئیشی بۆری دەکات) ترسی ئەو لە خەساندن پەیوەندی بە باوکییەوە نییە، و تەنانەت لێکدانەوە یەکیش لە ترس لە خەساندن بوونی نییە. بەڵکو لانی کەم ئەم ئەگەرە دەگەیەنێت کە ئەم بیرکردنەوە ئارەزۆی هانس بۆ هەبوونی ئەندامێکی زاوزێی پیاوانە بە گەورەیی ئەندامەکەی باوکی بەیان دەکات و یان ئەم ئارەزۆیە بەیان دەکات کە خۆزگە دەیتوانی ئەندامی زاوزێکەی لە گەڵ دانەیەك گەورەتردا بگۆڕێتەوە. بەدەر بڕینێکی دیکە لێك دانەوەی بیرکردنەوەی هانس ئەمەیە کە دەیەوێت گەورە ببێت و پێ بگات (باڵغ بێت): نەك لە خەساندن دەترسێ.

وت وویژ سەبارەت بە بۆچوونی فرۆید لە بارەی ئەوەی کە منداڵ بە تایبەت لە باوکی دەترسێ (و ئەم ڕەنگدانەوەیە یەکێکی دیکە لە خاڵە تاریکەکانی ئەندێشەی ئەوە) لەم بابەتەدا جێگەی نابێتەوە. فرۆید نەیدەتوانی بیر لەوە بکاتەوە کە ڕەنگە هۆکاری سەرەکی ترس ژن بێت بەڵام لێکۆڵینەوە کلینیکیەکان بە باشی دەریدەخات کە توندترین و یا نەخۆشی هێنەرترین ترسەکان لە دایکەوە سەرچاوە دەگرن، و ترس لە باوك لە بەراورد لە گەڵ ترس لە دایك کەمە.

لە باتی ترس لە باوك پێچەوانەکەیمان بۆ روون دەبێتەوە: لەوە دەچێت کە هانس پێویستی بە باوکی هەبێت تا لە دایکی هەڕەشەکەر بیپارێزێت، و سەرکەوتن لە چارەسەریدا ئەوەندەش گرێدراوی لێك

دانەوەی خەون نەبووە، بەڵكو دەرئەنجامی رۆڵی پشتیوانی باوك و "باوەگەورە" واتە خودی پرفیسۆر فرۆیدە.

بە شێوەیەكی كلاسیك، بنەڕەتی گرێی ئودیپ لە خۆشەویستی حەرامی منداڵ بۆ دایكە. فرۆید لەوە بڕوایە دابوو كە ئەم ئارەزۆیە دەرئەنجامی فریودانی دایك نییە. بێ گومان منداڵێكی تەمەن ٥ یان ٦ساڵ خاوەن ئارەزۆ و حەزی جنسییە و ئامانجەكەی بەزۆری دایكییەتی. بەم حاڵەوە دەپرسین: ئایا ئەم ئارەزۆ جنسییە بە هەمان توندییە كە فرۆید بڕوای پێبوو؟ و دیسان ئایا ئارەزۆی جنسی بە هەمان شێوە كە فرۆید لەو بڕوایەدابوو كە لە نەبوونی فریودانی ئاكتیڤ لە لایەن دایكەوە وە ،خۆی دەوروژێت؟

لێكۆڵینەوە كلینیكیەكانی فرۆید بۆئەم وڵامی پرسیارانە بەڵگەی گرنگ دەخەنە بەردەستمان. لە فریودانی دایكدا گومانم نییە، ئەو دەیەویست هانس لە باوشی خۆیدا بخەوێنێت و لە گەڵ خۆی دا بیباتە حەمام ـ بەڵام سەرەڕای ئەم هەڵس و كەوتە، دایك ئامانجی تایبەتی ئارەزۆی جنسی هانس نییە. ئەو زۆر حەزدەكات لە گەڵ خانمی "ماریدل"دا بخەوێت و بە ئاشكرا دەڵێ كە زیاتر حەز دەكات لە گەڵ ئەودا بێت تا دایكی. هانس ئارەزۆی جنسی بۆ دایكی هەیە، بەڵام تا ئەو ڕادەیە نییە كە نەفرەتێكی توند سەبارەت بە باوكی لە ئەودا دروست بكات و دەرئەنجام لە باوكی دەترسێ.

سەرەڕای ئەمەش نابێ گرنگی گرێدانی كوڕ بە دایك كەم بایەخ لە قەڵەم بدەین و بە پێچەوانەوە ئێمە دەڵێین ئەم گرێدانە زۆر لەوە قوڵترە كە لە سەربنەمای ئارەزۆی جنسی دامەزرابێت. لە ڕاستیدا تەنها حەزی

ان و دورکەوتنەوە لە خەم و دڵتەنگی پێویستە. خۆشەویستی دایک
ۆشـە ویسـتییەکی بـێ شـەرت و مەرجـە و رازی بـوون و تەنانـەت
ختەوەرەیشی لێدەکەوێتەوە.

ئەگـەر ناوەنـدی ترسـی هـانس دایکـە نـەك بـاوك، کەواتـە چـۆن
توانین ترسەکەی لێك بدەینەوە؟ ئێمە لەم بڕوایەداین کە توخمەکانی
رس ئەمانەن: بۆ ئەوەی هانس گرێدراوی دایکەیەتی، ترس لە دایك بە
ڕەشە لە خەساندن و بەجێهێشتن زیاد دەبێت. ترسەکەی لە یەکەمین
وبەروو بوونەوە لە گەڵ مەرگدا توند دەبێت. بەر لە دەرکەوتنی ترس،
انس ڕێـوەرسمێکی بـە خـاك سپاردنی لـە گمونـدن بینیـوە. دواتـر
سـپێکی کـەوتووی بـینی وایـدەزانی کـە مـردوە . یەکـەمین ڕوو بـە
ووبوونـەوەی لـە گـەڵ مـەرگ ڕوداوێکـی جیدیـە لـە ژیـانی منداڵـدا، کـە
توانی خەم و نارەحەتییەکی زیادە لە منداڵێکی هەستیاردا، بەبۆنـەی
رس لە خەساندن، دروست بکات.

کەواتـە بـەم ئەنجامـە دەگـەین کـە تـرس لـە ئەسـپ دو سەرچاوەی
ەیە: ١) تـرس لـە دایـك بـە بۆنـەی هەڕەشـەی خەسـاندن ٢) تـرس لـە
ەرگ. هانس بە مەبەستی خۆدورگرتن لـە هـەردوو ترسەکە گیرۆدەی
رسێك[1] دەبێت کە لە بینینی ئەسپ و ئەزموونی هـەردوو دڵەڕاوکێکە
ور دەخاتەوە.

لێـرەدا بـۆ قـەبووڵ کردنـی ئـەم گریمانەیـە ئامادە دەبـین کـە بـە
ەگـەرێکی زۆرەوە ترسـی هـانس لـە ئەسـپی گالێسـکە پەیوەنـدی بـە
ایکەوە هەیە و بە پێچەوانەی لێك دانەوەی فرۆید هیچ پەیوەندییـەکی

---

[1]. Ohobia

جنسی بنەمای پەیوەندی جنسی بەردەوام نییە. باوك بە ئاسـ
دەتوانێ بابەتی حەزی جنسی خۆی بگۆڕێت، ئەم پرسە سەبارت
کوڕیش راستە. فرۆید لەو بڕوایەدایە کە گرێدانی زاوزێیی بە د
دوای ئارەزۆی "بەر لە زاوزێ" دێت.[١]

فرۆید لە کتێبی "بابەتەکانی دەروون شیکاری"دا دەنوسێت:

"بابەتی خۆشەویستی سەرەتایی منداڵ سێنگی دایکە
خواردنی پێ دەدات، خۆشەویستی لە ئارەزۆی دامرکاندنی پێویس
خۆراکەوە سەرچاوە دەگرێت. دواتر ئەم خۆشەویستیە سەرەتا
دەگوێزرێتەوە بۆ خودی دایك کە نە تەنها خۆراکی دابین دەکات بە
پارێزگاریشی لێدەکات، دەرئەنجام هەندێك هەستی جەستەیی دیکا
منداڵدا دەوروژێت کە هەندێکیان باش و هەندێکیان خراپن. دایك
پاراستنی جەستەیی، یەکەمین فریودەری منداڵە. ریشەی گرنـ
بێوێنەی دایك لەم دو پەیوەندییەدایە، کە بە شێوەی نەگۆڕ لە گ
یەکەمین و بەهێزترین خۆشەویستی بونیاد نراوە و نمونەی پەیوەن
خۆشەویستی دواتر بۆ هەر دوو ڕەگەزەکەیە.

حەز و خۆشەویستی سۆزداری نێوان منداڵ و دایك، لە راستـ
قووڵتر لەوەیە کە بەدەستەواژەی "جێگربوونی پێش - زاوازێ"[٢] پێن
بکرێت، بەڵکو حەزێکی زۆر قووڵە کەتێدا دایك نوێنەری گەرمی، یار
پشتیوانی کردنە. لە راستیدا دایك پشتیوانی ژیانە و بۆ بەردەو

---

[١] سەبارەت بە ئارەزۆ زاوزێیی وبەر لە زاوزێیی وپێناسە وچۆنایەتی ئەوانەلە بڕگە
نۆهەمی ئەم کتێبەدا بە تێر وتەسەلی شرۆڤە دەکرێت.

[٢] Paregenital Fixation

بە باوکەوە نییە. ئایا دوژمنایەتییەکی توند و سەرکوتکراو لە گەڵ دایك، بە بۆنەی هەڕەشەکان و "خەیانەتەکەی" دایکی بە هێنانە دونیای کچێك ـ رکەبەرـ و هەروەها ئارەزۆی کوڕ بۆ رزگاری لە گرێدراوی بە وی، بوونی هەیە؟ هەرچەند کە ئەم بابەتە ئەگەری بوونی هەیە بەڵام بەڵگەیەك بۆ سەلماندنی بوونی نییە. بەم حاڵەشەوە راستیەکمان لە بەردەستدایە کەئاماژە بەم گریمانە دەکات. دەگەڕینەوە بۆ لای هانس، کە کاتێك ئەسپەکەی لە تەویلەکە دەهێنێتە دەرەوە باوکی لێی دەپرسێ: "ئەوت لە تەویلە کە هێنایە دەرەوە؟" هانس لە وڵامدا دەڵێ "هێنامە دەرەوە چوونکە دەمەوێت بە قەمچی لێی بدەم".

باوك دەتەوێت لە کێ بدەێت؟ دایکت، هانا، یان من؟

هانس: دایکم!

باوك بۆچی؟

هانس: حەزدەکەم

باوك: ئایا تا ئێستا کەسێکت بینیوە لە دایکیخۆی بدات؟

هانس: لە ژیانمدا قەت شتی وام نەبینیوە.

باوك: بەڵام سەرەڕای ئەوە تۆ دەتەوێت کارێکی وەها ئەنجام بدەێت؟

هانس: بەڵێ بە کلکە گسك لێی دەدەم (دایکی هەمیشە هەڕەشەی لێدەکرد کە بە کلکە گسك لێ دەدا)[1]

ئەم وت و بێژە ئاماژە بۆ یەکبوونی ئەسپ و دایك و دژومنایەتی لە گەڵ وی دەکات. فرۆید سرنج دەداتە ئەگەری خواستێکی سادیستیکی

---

[1] هەمان سەرچاوە.

نادیار سەبارەت بە دایك، بەڵام لەم بڕوایە دایە كە توخمێكی دیكە "ورژندانێكی روون بۆ تۆڵە كردنەوە لە باوەكە" [1]ئەم بۆچوونە بنەمای لێكدانەوەی دەروون شیكاری هانسە. بەڵام ئایا بە راستی دوژمنایەتییە كە ئاراستەی باوكی دەبێت، بە هەمان شێوە كە فرۆید جەختی لە سەردەكاتەوە؟ و ئایا ئەم دوژمنییە بە كردار و قسەكردنی هانس سەلمێندراوە؟

لە لێك دانەوەی بەڵگەكاندا، وادیارە فرۆید لەم تیۆرییە پیشتیوانی دەكات. دەبێ لە بیرمان نەچێت كە ئەو خۆی هەندێك شت بە هانسی بچكولە تەڵقین دەكات، بە بێ ئەوەی بەڵگەیەكی بۆسەلماندنی ئەوانە لە بەر دەستدا بێت: "بە كورتی من (فرۆید) پرسیارم لێكرد ئایا مەبەستی پەڵەی رەشی دەوری دەم، سمێڵە؟ دواتر ئاشكرام كرد كە ئەو لە باوكی دەترسێ، كوت و مت بەو بۆنەیەوە كە زۆر لە دایكی حەزدەكات[2]"

بە سرنج دان بە شایستە بوونی مامۆستا وەك (باوەگەورە) دەبوایە ئەم تەڵقینە كاریگەرییەكی زۆری لە سەر منداڵ هەبوایە. دەبێ بپرسین: گەڕانەوەكانی هانس تا چە ڕادەیەك لەم تەڵقینەوە سەرچاوە دەگرێت و تاچە رادەیەك (خۆهەڵقولاوە)) [3].

هەست بە هەڵچوون لە هەمبەر باوك لەم وت ووێژەی خوارەوەدا بەروونی ڕەنگدەداتەوە!

باوك: كەواتە بۆچی هەر كاتێك من دایە ماچ دەكەم تۆ دەگریت؟

---

[1] هەمان سەرچاوە.

[2] هەمان سەرچاوە.

[3] . Spontaneous

هانس: ئیرەیی دەبەم

باوك: ئایا دەتەوێت خۆت باوك بیت؟

هانس: بەڵێ، بەڵێ

باوك: ئەگەر باوك بویت چیت دەکرد؟

هانس: وتۆش هانس؟ حەزم دەکرد هەموو یەك شەمەیەك بتانبەم بۆ "لینز" ـ نە، لە حەفتەیەکدا حەوت رۆژ ئەگەر باوك دەبووم زۆر باش و میهربان دەبووم.

باوك: لە گەڵ دایەدا چیت دەکرد؟

هانس: ئەویشم دەبرد بۆ لینز.

باوك: ئیدی چی؟

هانس: هیچ

باوك: کەواتە بۆچی ئیرەیی دەبەیت؟

هانس: نازانم [1]

لە کۆبوونەوە یەکی دیکە دا ئەم وت وویژەی خوارەوە لە نێوان کوڕ و باوکدا ئەنجام دەدرێت:

باوك: ئایا لە گموندن زۆر لە گەڵ دایەدا دەنوستی؟

هانس: بەڵێ

باوك: و واتدەزانی کە باوکی؟

هانس: بەڵێ

باوك: کەواتە لە باوك دەترسای؟

---

[1] هەمان سەرچاوە.

هانس: تۆ هەموو شتێك دەزانی و من هیچ نازانم!

باوك: كاتێك فریتزل (ئەسپەكەیان) كەوت گوتت خۆزگە باوكم ئاوەها دەكەوت، كاتێك بەرخەكە بە شاخ لێ دای گوتت خۆزگە ئاوەها لە باوكمی دەدا. ئایا ڕێورەسمی بە خاك سپاردنەكەت لە گموندن لە بیرە؟

هانس: بەڵێ، مەبەستت چییە؟

باوك ئەوكات لە بەرخۆتەوە بیرت لەوەكردەوە كە خۆزگە باوك دمرد و خۆم دەبووم بە باوك

هانس: بەڵێ.[1]

ئایا ئەم وت و وێژە ئەوە دەسەلمێنێت كە هانس لە گەڵ باوكی دوژمنایەتییەكی قوڵی هەبووە؟ هەڵبەت، بەو مەرجەی لەم بڕوایە دابین كە ئەو وت و وێژە باس لە گرێی ئودیپ دەكات، لێك دانەوەیەكی ڕاستە و قسەكانی هانس دەیسەلمێنیت. بەڵام ئەگەر كەسێك بابەتەكە بە بێ ئەم بڕوایە لێك بداتەوە، دەرئەنجامێكی دیكە بە دەست دەهێنێت: ئارەزۆی هانس بۆ جێگری باوكی، لە سەداسەد نەفرەتی و ئارەزۆی مەرگی باوك بەیان ناكات. نابێ لە بیرمان بچێت كە یەكێك لە گشتیترین خواستی مندالان، گەورە بوون، ڕزگار بوون لە ژێر دەستەیی گەورەكان، و گاڵتە پێ نەكردنە. هەر بەم بۆنەویەوە كچەكان حەزدەكەن بە بووكە شوشە یاری بكەن و كوڕ خۆی بە گەورە لە قەڵەم دەدات، یەكێك لە ئارەزۆ گشتیەكان كە پێویستە حەسێب بكرێت، تاقی كردنەوەی بابەتێكە بە شێوەیەكی ئاكتیڤ كە بە شێوەی هەڵچوونی بێ لایەنانە بێت. فرۆید لە كتێبەكەی خۆیدا (ئەو پەری بنەچەی چێژ[2]) بە

---

[1] هەمان سەرچاوە.

[2]. Beyond The Pleasure Pricriple.

خواستی گشتی گۆڕینی بنەمای فەرمانبەری بۆ بنەمای ئاکتیڤ بوون ئاماژە دەکات.

" لە سەرتادا ئەو لە پێگەی فەرمانبەریدا بوو - ئەزموون بە سەریدا زاڵ بوو، بەڵام بە دوپات کردنەوەی، هەرچەند کە ناخۆش بوو، وەك پێش برکێی وەزرشی بۆ لایەنی ئاکتیڤ گوێزرایەوە..."

" بۆ ئەوەی منداڵ لە لایەنی فەرمانبەری ئەزمونەوە بۆ لایەنی ئاکتیڤ گوێزرایەوە، ئەزموونی ناخوش بۆ لایەنی بەرامبەری یارییەکە دەگۆیزرێتەوە و لەم ڕێگەیەوە لە جێگرەکەی تۆڵە دەکاتەوە.[1] بە هەمان شێوە کە فرۆید دوپاتی کردوتەوە، ئەزموونی کلینیکی نیشان دەدات کە حەز و خواستی گۆڕین لە بارودۆخێکی فەرمانبەرییەوە بۆ پێگەیەکی چالاك (فەرماندەری) هێزێکی بە هێزە کە لە منداڵان و گەورەکاندا گەلێك داخوازی پێك دەهێنێت. ئارەزۆی بوون بە باوك، کارکردنی چالاك ئەوەی بە شێوەیەکی فەرمانبەرانە ئەنجام دەدرێت، و ئیرەیی نەرم بە باوك دەتوانێ بە گشتی ڕەوشی هانس بەیان بکات، بە بێ پشت ڕاست کردنەوەی گریمانەی دوژمنایەتی توند لە هەمبەر باوکی ، وەك هۆکاری نیگەرانی و ترسی ئەو، پێویستە هۆکارێکی دیکەش حەسێب بکرێت. ئەگەر کوڕێکی تەمەن ٥ ساڵ دەڵێ: "بەڵێ دەمەوێت باوکم بمرێت" ئەم گوتەیە لە سەدا سەد نەفرەت بەیان ناکات. بەڵکو ڕەنگە ئەو ئارەزۆیە بەیان بکات کە لەو تەمەنەدا منداڵ پێی خۆشە، بە بێ ئەوەی ئارەزۆی مەرگی تێدا بێت. دەروون شیکاری

---

[1] هەمان سەرچاوە.

هانس نیشان دەدات کە ئەو لە باوکی زۆر نەدەترساو بێزاریش نەبوو. ئەگینا بەو شێوەیە سادە و بێ پەردە لە گەلێدا قسەی نەدەکرد ولامی پرسیارەکانی باوکی پوزتیڤ نەدەدایەوە، بە بێ پشت بەستن بە گرێ ئودیپ بە روونی بۆمان دەردەکەوێت کە پەیوەندی ئەم باوك و کوڕە لە سەر بنەمای دروستی ومتمانە دامەزروە.

ئەم پرسیارە دێتەپێشەوە کە: "رزگار بوون لە ترس لە سەر بنەمای گۆڕانکاری نیوە راست بە چەشتێك پاساودەدرێتەوە؟ سەیری ئەم تێبینیانەی خوارەوە بکەن:

١) لێك دانەوەی هەڵەی بەشێك لە ناکۆکییە سەرەکییەکان لە قەڵەم دەدرێت لە حاڵێکدا کە سەمبولێك و لاوەکییە.

٢) سەرەڕای ئەم راستیە کە لێك دانەوە راست نییە بەلام گەڕان بە دوای ئەوشتەدا کە لە ئەوپەڕی رەفتاردا ئاشکرایە خۆی یارەمەتی دەرە.

٣) رەنگە لە هەندێك نمونەدا، وەك ئەم نمونەیە تەڵقینەکان کاریگەربن: مامۆستا کە یارمەتییان دەدات وهم و خەیاڵەکان لە خۆتان دور بخەنەوە. بە تایبەت کە ئەم مامۆستایە وەك فرۆید بە ناوبانگ و متمانە پێکرا و بێت. بە میهرەبانی و رێزوە پەرچەکردار نیشان بدات، بەو شێوەیە کە لە تێکڕای چاوپێکەتنەکاندا لە گەڵ هانس دا هەڵس و کەوتی کرد.

٤) گرنگترین هۆکار- ئەگەر ئەم گریمانەیە کە ترسی سەرەکی هانس لە دایکی بوو راست بێت، بایەخ دان و

پیشتیوانی باوك و مامۆستاکەی منداڵەکەیان هاندا و بوونە هۆکاری ئەوەی تا زیاتر هەست بە هێز بکات و کەمتر نیگەران بێت.

٥) بە کورتی، ئەمە ترسێکی لاوەکییە کە یەخەی زۆربەی منداڵان دەگرێت و رەنگە بۆ خۆی بە بێ چارەسەری پشتیوانی باوك نامێنێتەوە.

بە کورتی :وادیارە فرۆید کە لە بن کاریگەری دەمارگرژی باوك سالارانە و بالا بوونی رەگەزی نێر دابوو، بەڵگە کلینیکییەکانی یەك لایەنە لێك داوەتەوە و وڵامی ئەو بابەتانەی کە لە گەڵ لێك دانەوەکانی ئەودا ناکۆك بوون نەداوەتەوە.

٦-گرنگی تیوری مافەکانی دایك[١] لەم سەردەمە ئێمەدا

خـۆڕاگری و مانـەوەی سیسـتەمی بـاوك سـالاری لـە ئـەورووپا و ئەمریکا تاکۆتایی شەڕی جیهانی یەکەم نیشانی داوە کە تیورییـەکانی باخ ئۆفن سەبارەت بە مافـەکانی دایـك و کۆمـەڵگا دایـك سالارەکان لـە سەدەی ١٩ونیوەی یەکەمی سەدەی ٢٠ بایـەخێکی ئەوتۆی پێنـەدراوە، بە شێوەیەك کە خـەیاڵی ژن وەك نـاوك و سـەنتەری کۆمـەڵگا و ئایین و وەك کارێکی هـیچ و پـوچ و بـێ واتـا خـۆی دەنوانـد. بە سـرنج دان بـەم پرسە، ئەو گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و دەروونناسیانە کە لەم ٤٠ ساڵەی دواییـەدا هاتونەتـە ئاراوە، دەبـێ هۆکاری ئەم کارە کە بۆ چی پرسی دایك سالاری بایەخ و حەزێکی تازەی ورووژاندوە بخاتـە روو. بە رواڵـەت هونووکـە هەنـدێك گۆڕانکـاری رودەدەن کـە هەڵسـەنگاندنی دوبـارە لـەو ئەندێشـەیەدا کـە بە مـاوەی سـەد سـاڵ جێگیر مـابوو، پێویست دەکـات. بـەلام بـەر لـەوەی سـەبارەت بـەم گۆڕانکارییانـە بـدوێم بـۆ ئاگـاداری ئـەو

---

[١] . Mother Right

خوێنەرانەی کە باخ ئۆفن ناناسن کورتەیەك لە بنەما و بەهاکانی ئەو لە کۆمەڵگای دایك سالاریدا دوپات دەکەمەوە[1]:

لە ڕەوانگەی باخ ئۆفنەوە دایك سالاری ژیان، یەکبوون و ئوقرەییە. ژن بە پەروەردە کردنی منداڵ خۆشەویستی خۆی بۆ دەوروبەری خۆی و بۆ مرۆڤەکانی دیکە فراوانتر دەکات و تێکڕای بیرکردنەوە باش و بەکەڵکەکانی خۆی بە مەبەستی پاراستن و جوانکردنی بوونی مرۆڤەکانی دیکە بە کار دەهێنێت. بنەمای دایك سالاری پێکەوە بوون و کامل بوونە. بەڵام بە بەرفراوان بوونی کۆمەڵگای باوك سالاری ئەم دەمارە وشك دەبێت. دایك سالاری بنەما و بنەڕەتی ئازادی و یەکسانی گشتی و میهرەبانی مرۆییە. دایك سالاری بنەچەی ئاسایشی مادی و بەختەوەری جیهانییە.[2]

مۆرگان، بەم ئەنجامە گەیشت کە پادشایەتی خەڵکە کۆنەکەی (خۆجێ) ئەمریکا ـ وەك سیستەمەکانی ئاسیا، ئەفریقا و ئوسترالیا ـ لە سەربنەمای دایك سالاری دامەزرا بوو، ئەو لاف ئەوەی لێداوە کە لە شێوەکانی باڵاتری شارشتانییەت دوپات کردنەوی بنەماکانی ئازادی، یەکسانی، برایەتی، لە ئاستێکی بەرزتردایە کە ئاماژە بە تایبەتمەندی بنەماڵەکانی ڕۆمی کۆن دەکات. تەنانەت ئەم ئاماژە کورتە بە بنەماکانی

---

[1] لە برگەی ٧دا، تیوری دایك سالاری وگرنگی ئەو لە دەروونناسیدا شرۆڤە کراوە. سەبارەت بە لایەنەکانی تری ئەم باسە، کتێبی "زمانی لە بیرکراو " لە نوسینی خودی نوسور بخوێنەوە.

[2] کتێبی "ئەرەستۆی ئایین ومافی دایك" لە نوسینی باخ ئۆفن.

دایك سالاری دەبێ خوێنەرانی تێگەیاندبێت کە بۆچی گۆڕانکارییە کۆمەڵگایەتی ـ دەرونییەکانی خوارەوە ئەوەندە بە لامەوە گرنگن.[1]

١) **شکستی سیستەمی دەسەڵات خوازی باوك سالاری لە ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانی خۆیدا**، داماوی ئەم سیستەمە لە ڕێگرتن لە شەڕی گەورە و وێرانکەر و دیکتاتۆریەتی تیرۆریستی، داماوی لە ڕێگرتن لە کارەساتەکانی داهاتو وەك شەڕی ناوەکی، بیولوژێکی، کیمیایی، مردن لە برسێتیدا لە بەشێکی فراوانی جیهان و ئەنجامی کارەسات باری پیس کردنی رو لە زیاد بوونی هەواو ئاو و خاك.

٢) **شۆڕشی دیموکراتیك**، کە بونیادی دەسەڵات گەرای نەریتی وێران دەکات و سیستەمی دیموکراتیکی لە باتی بونیاد دەنێت. پرۆسەی دیموکراتیزە کردن هاوکات لە گەڵ سەرهەڵدانی کۆمەڵگای تەکنولۆژیك و خۆشگوزەران کە پێویستی بە فەرمانبەری تاك نییە بەڵکو لە سەربنەمای کاری گروپی و رازی بوون تەلقین کراوە.

٣) **شۆڕشی ژنان**، هەرچەند کە کامڵ نییە بەڵام بۆ پراکتیزە کردنی بیرکردنەوەکانی چەرخی روناك گەری سەبارەت بە یەکسانی ژن و پیاو ڕێگایەکی زۆری بڕیوە.

---

[1] ئەم برگەیە تەنها پێشەکییەکە بۆ برگەی داهاتوو، لەم روەوە بە کورتی باسی دەکەین.

٤) **شۆرشی منداڵان و نەجوانان:** لە رابردودا یاخی بوون و سەرپێچی منداڵان بەم شێوەیە کاریگەر نەبوو - تۆران و نان نەخواردن، خۆقەبز کردن، گریان، میزکردنی شەوانە، پێداگری و سەرپێچی گشتی. بەڵام لە سەدەی نۆزدەیەمەوە هەندێك قسە کەریان پەیدا کردووە، (فرۆید، پستالوتزی[1] و کەسانی دیکە) کە جەخت دەکەنەوە منداڵ خاوەن ئیرادەو خواستە و دەبێ بە هەندوەربگیردرێن. ئەم خواستە بە هێزی روو لە زیاد بوونی رووناکبیری سەدەی ١٩ بەردەوام بوو و دوکتۆر بنیامین سپاك بوو بە کارگەرترین و بە ناو بانگترین قسەکەر ونوێنەری. نەوجوانان و گەنجانیش، هەنووکە چالاکن و ئێدی دەستە مۆو ئارام نین. چاوەڕوانی ئەوە دەکەن کە مافە رواکانیان بە هەندوەربگرێت و لە سیستەمی زاڵ بە سەر ژیانیاندا توخمێکی چالاك بن نەك فەرمانبەر (ئەمر بەر)، ئەوان راستە وخۆ و بە توندی ـ هەندێك جاریش بە فێڵ ـ هێرش دەکەنە سەر پلە و پایە باوك سالارییەکان.

٥) **داهاتووی بەهەشتی بەکارهێنان:** کەلتووری بەکارهێنانی ئێمە ڕوانگەیەکی نوێ دروست دەکات، ئەگەر ئێمە ڕێگای پێش کەوتنی تەکنولۆژیکی درێژە پێ بدەین، بە ناچاری دەگەینە خاڵێك کە هەموو جۆرە خواست و ئارەزۆێك بە دی دێت، بە دی هاتنی خواستەکان خێرا دەبێت و

---

[1] . Pesta Lozzi

پێویستی بە هەوڵدان نابێت. لەم داهاتوویەدا تەكنێك رۆڵی (دایكی گەورە) دەبینێ، داكی تەكنیكی لە باتی دایكی ئاسایی، كە پارێزگاری لە منداڵەكانی دەكات و بە لایە لایە كردن هێوریان دەكاتەوە و ئوقرییان پێ دەبەخشێ (بە رادیو و تەلەفیزیۆن). لەم پرۆسەیەدا مرۆڤ لە لایەنی سۆزدارییە دەبێتە منداڵێك، بەم هێوایە كە مەمكەكانی دایك هەمیشە شیرێكی زۆری پێ دەدات هەست بە ئاسایش دەكات. ئێدی بڕیارەكان لە لایەن كەسەكانەوە ناگیرێت، بەڵكو ئامێرە تەكنیكیەكان بڕیار دەدەن و تەكنوكراتەكان لێكی دەدەنەوە و جێ بە جێی دەكەن، ئەمانە رەبەنەكانی ئایینی دایك سالاری تازە سەرهەڵداون و تەكنێك خواوەندی ئەوانە.[1]

٦) هەندێك بۆچوونی دایك سالارانە كەم تا زۆر لە نێو چینە رادیكاڵە گەنجانیشدا دەبیزێت: ئەمە نە تەنها بە بۆنەی دژایەتی توندی ئەوانە لە گەڵ دەسەڵات خوازی، بەڵكو بە بۆنەی قبووڵ كردنی بەهاو شێوازەكانی جیهانی دایك سالارییە كە باخ و مۆرگان شرۆڤەیان كردوە. تیوری پەیوەندی

---

[1] شایانی سرنج دانە كە ئەم خواستە بە دایكسالاری لە نێوان گروپێكدا پەیدا دەبێت كە لە كۆمەڵگەی خۆشگوزەراندا دەژین ولە بەشە ئابوورییە سیبرنتیك بووەكاندا كار دەكەن. چینی مامناوەندی وخواروی كۆن- جوتیاران وبازارییەكان كە لە شارە بچوكەكاندا دەژین- و لە بە كارهێنانی زۆر بێبەهرەن و بەهاكان وپێناسەی خۆیان لە بەردەم هەرەشەدا دەبینن، لە سەر سیستەمی كۆنی باوكسالاری پێداگری دەكەن ودوژمنی سەرسەختی بۆچوونە تازەكانن، بە تایبەت دوژمنی ئەو گروپانەیكە بەها وشێوازە تازەكان بە توندییەكی زیاترەوە جێ بە جێ دەكەن.

جنسی گروپی پەیوەندییەکی نزیکی لە گەڵ پێناسەکەی باخ ئۆفن لە قۆناغی دایك سالاری سەرەتایی مرۆوایەتی هەیە. رەنگە ئەم پرسیارەش بێتە ئاراوە کە ئایا خواستی لە ناوبردنی جیاوازییە رواڵەتییە جنسیەکان، جل و... و بە دارمانی پێگەی نەریتی رەگەزی نێر و هەروەها نزیکترکردنی دو جەمسەری جنسی لە یەك، کە گەڕانەوە (لە لایەنی سۆزدارییەوە) بۆ قۆناغی پێش زاوزێی منداڵی لێدەکەویتەوە، پەیوەندی نییە؟

نیشانەیەکی دیکەشمان لە بەردەست دایە کە ئاماژە بە خواستی رو لە زیاد بوونی دایك تەوەری لە نێو ئەم توێژە لە جیلی گەنج دەکات. وادیارە کە "گروپ" خۆی، ئەرکی دایکایەتی لە ئەستۆ دەگرێت، پێویستی دامرکاندنی خێرای خواستەکان، شێوازی هەڵچوونی وەرگیراو کە لە تووش بوون بە مادەی سڕکەر بەروونی دیارە، پێویستی پێکەوە بوون و بەریەك کەوتنی جەستەیی، تێکڕا ئاماژەی گەڕانەوەیە بۆ پەیوەندی منداڵ لە گەڵ دایك. لە تێکڕای ئەم نمونانەدا جیلی گەنج جیاوازییەکی ئەوتۆی لە گەڵ جیلی لە خۆی گەورەتر دانییە، هەر چەند کە چۆنایەتی بە کارهێنانی گەنجەکان ناواخنێکی دیکەی هەیە، ئەوان لە دژی بێ بەشکردنی خۆیان بە بێ پەردە وئاشکرا وبە توند وتیژییەوە نارەزایەتی دەردەبڕن . توخمی بەر بەست لەم دایك گەراییە نوێیەدا ئەوەیە، کە خواستی باوك تەوەری رەت ناکاتەوە و گەڕانەوەیەکی راستە وخۆیە بە خەیاڵی منداڵانە، نە پێشکەوتنێك لە ئارستەی خواستی دایك سالاری بالاتر. پشت بەستنی "مارکۆزە" بە

گەنجان لەم راستیە دا شاراوەیە کە ئەوقسەکەری گەڕانەوەی منداڵانەیە بۆ دایك سالاری و ئەم بۆچوونەی خۆی بە هەندێك رەستەی شۆڕشگەرانە، سرنج ڕاکیشتر دەکات.

٧) ڕەنگە پەرەپێدان و کامڵ بوونی دەروون شیکاری "کە فێکری کۆنی فرۆید سەبارەت بە رۆڵی سەرەکی گرێدراوی جنسی نێوان کوڕ و دایك ودوژمنایەتی لە گەڵ باوك کە لەوەوە سەرچاوەی گرتوە، و تیوری پەیوەندییەکی "پێش ئودیپی"[١]" نێوان منداڵ و دایك بە لە بەرچاوگرتنی رەگەزی منداڵ، چاك دەکات." لە گەڵ ئەو گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییانەدا پەیوەندییان هەبێت. لە بڕگەی یەکەمدا نیشانم دا کە کامڵ بوون لە نوسراوەکانی دیکەی فرۆیدا چۆن دەستی پێکرد و کەسانی دیکە درێژەیان پێدا، بەڵام زۆر بە پارێزەوە: بۆچوونەکانی باخ ئۆفن، ئەگەر لە لایەن دەروون شیکارانەوە بە باشی توێژینەوەی لە سەر بکرێت، بەهای گەورە و فراوانی پەیوەندی ناجنسی لە گەڵ دایك دەسەلمێنن.

ئەم بڕگەیە کە حاڵەتی پێشەکی هەیە بە تێبینییەکی تیورێك کۆتایی پێ دەهێنم. بە هەمان شێوە کە لە بڕگەی داهاتوودا دەیبینن بنەمای دایك سالاری بنەمای خۆشەویستی بێ قەیدو مەرج، یەکسانی سروشتی، جەخت کردنەوە لە سەر پەیوەندییە خوێنی و نیشتمانییەکان و هەروەها بەزەیی و میهرەبانییە و بنەمای باوك سالاری بنەمای

---

[١] .Preedipal

خۆشەویستی مەرجدار، بونیادی زەنجیرە پلە، ئەندێشەی ئینتیزاعی و یاسای دارێژراو لە لایەن مرۆڤ و حکومەتەوەیە.

وا دیارە بە درێژایی مێژوو هەندێك جار ئەم دو بنەمایە بە توندی روو بەرووی یەکدی بوونەتەوە و هەندێك سەنتێزیان دروست کردوە (بۆ نمونە لە کلێسای کاسۆلیك و لە مەبەستی مارکس لە سوسیالیزم). هەر چەند کە ئەو دوانە دژی یەکدین، بەلاّم بنەمای دایك سالاری پێکەوە گونجانێکی لە رادەبەدەری دایکانەی لە گەڵ منداڵدا هەیە و لە بەردەم پێگەیشتن تەواوەتی ئەوەدا رێگرە، هێزی باوکانە دەبێتە هۆی زاڵ بوون و کونترۆلی توندوتیژی کە سەرچاوەی ترس و هەست بە تاوان و هەڵە و سەرپێچی منداڵە. ئەم بارودۆخە لە پەیوەندی منداڵ لە گەڵ دایك و باوك لە بنەماڵە و جەوهەری کۆمەڵگای باوك سالاری و دایك سالاری کە بونیادی بنەماڵە دیاری دەکات بوونی هەیە. کۆمەڵگای دایك سالاری تەواو (بێگەرد) لە بەردەم کامڵ بوونی تاکدا رێگرە، و لەم رووەوە لە بەردەم پێش کەوتنی تەکنولوژیکی، لۆژیکی و هونەریدا ئاستەنگە. کۆمەڵگای باوك سالاری تەواو (بێگەرد) بایەخ بە خۆشەویستی و یەکسانی نادات، بەڵکو تەنها یاسا دارێژراوەکان لە لایەن مرۆڤ و دەوڵەتەوە، بنەما ئینتیزاعی و فەرمانبەرییەکان بە لایەوە گرنگن. ئەم بابەتە لە "ئانتیگۆن" لە نوسینی سۆفۆکل، لە کەسایەتی و سیستەمی کریون دا کە مودێلی رێبەریکی فاشیستە[1] بە جوانی خراوەتە روو.

---

[1] لەم بارەیەوە کتێبی " زمانی لە بیرکراو" بخوێنەوە.

هەرچەند کە دوبنەمای دایك سالاری و باوك سالاری سەنتێزێك دروست دەکەن، بەڵام هەر کام لەم دو بنەمایە رەنگێکی ئەوەی دیکە پێوەیە: خۆشەویستی دایکانە رەنگی دادپەروەری و لۆژیك و خۆشەویستی باوکانە رەنگی بەزەیی و یەکسانی.

هەنووکە خەبات دژی پلەی باوك، بنەمایی باوك سالاری لە ناودەبات و گەڕانەوە بۆ بنەمای دایك سالاری بە شێوەیەکی نادیالیکتیکی تەڵقین دەکات کەواتە رێگە چارەیەکی و مودێرن و هەمیشەیی لە تێکەڵاوەییەك لە دژەکان دا شاراوەیە و ئەوە رێگە چارەیەکە کە یەکگرتنی نێوان میهرەبانی و دادپەروەری لە ئاستێکی باڵاتردا لە باتی ناکۆکی نێوانیان سەقامگیر دەکات.

٧-تیوری مافی دایك وپەیوەندییەکەی لە گەڵ دەروونناسی کۆمەڵایەتیدا[1]

کتێبی "مافی دایك"[2] لە نوسینی "باخ ئوفن"[3] کە لە ساڵی ١٨٦١لە چاپ درا لە گەڵ دوو کتێبی زانستی دیکەدا کە سێ ساڵ بەر لەوە بڵاو کرایەوە چارەنوسێکی هاوبەشی هەبوو. ئەو دوو کتێبە بریتی بوون لە "منشاءانواع"(بنەچەی جۆراو جۆر) لە نوسینە دارڤین و"ڕەخنەیەك لە ئابووری سیاسی " لە نوسینی مارکس(هەر دوکیان لە ساڵی١٨٥٩دا بەڵاو کراونەتەوە). هەر سێ کتێبەکە نوسراوەی بیرمەندانە وزانستی بوون ورووبەروی هەندێك پەرچەکردار لە لایەن بیرمەندان وخەڵکی ئاساییەوە بوونەوە.

سەبارەت بە دارڤین ومارکس هۆکاری ئەم پەرچەکردارانە ئاشکرایەو پێویستی بە شرۆڤەکردن نییە. بەڵام بە چەند هۆیەك بارودۆخی باخ ئۆفن ئاڵۆزترە. یەکەم ئەوەی کە پرسی دایکسالاری لە گەڵ ئەو پرسانەدا کە بۆ پاراستنی کۆمەڵگای بوژوازی ژیانی بوون کەمتەرخەم بوو. دوهەم: تیوری دایك سالاری لە لایەن دوو جەمسەرەوە

---

[1] ئەم وتارە بۆ یەکەم جار لە ١٩٣٤ لە لاپیزیك بەلاو کراوەتەوە

[2] . Mother right

[3] .Bach ofen

قەبووڵ کرابوو کە لە لایەنی ئایدۆلۆژیا وسیاسەتەوە دژبە یەك بوون. باخ ئۆفن یەکەمجار لە لایەنی بلۆکی سوسیالیست- مارکس، ئەنگلس، ببل[1] وکەسانی دیکەوە دۆزرایەوە و دەستخۆشی لێکرا. دواتر، دوای دەیان ساڵ بێ ناوی، لە لایەن چەند فەیلەسوفێکی دژە سوسیالیست وەك گلاکس[2] و بوملر[3]دۆزرایەوە وبایەخی پێدرا.

لە هەمبەر ئەم دوو جەمسەرە دژ بەیەکە پلەی زانستی ئەو کاتە هەبوو، کە بەرەی هەمیشەیی رەدکردنەوە بوو -لەم بەرەیەدا تەنانەت لایەنگرانی سوسیالیزمیش وەك هاینریش کانۆ[4] بوونیان هەبوو. بە هەر حاڵ لەم ساڵانەی دواییەدا پرسی دایکسالاری لە وتووێژە زانستییەکاندا رۆڵێکی روولە زیادبوونی هەبوە. هەندێك لایەنگری لێدەکەن وهەندێکیتر دژایەتی دەکەن ولە دروست بوونی بۆچوونی گشتی سۆزداریداخاوەن رۆڵە.

دەبێ بزانین کە بۆچی پرسی دایکسالاری پەرچەکرداری توندی سۆزداری دەوروژێنێت وچۆن لە گەڵ بەرژەوەندییە ژیانییە کۆمەڵایەتییەکان پەیوەندی وگرێدراوی هەیە. هەروەها دەمانەوێت لە هۆکارەکانی لایەنگری کردنی دوو بلۆکی شۆڕشگەر ودژە شۆڕش لە تیوری دایکسالاری پەردە هەڵماڵین، تا بتوانین لە پەیوەندی پرسەکە بە توێژینەوە لە سەر بونیادە کۆمەڵایەتییەکانی هەنووکە وگۆڕانکارییەکانی تێبگەین.

---

(١) .Bebel
(٢) . Glages
(٣) .Baumler
(٤) .Heinrich cunow

توخمێکی هاوبەش لە شێوازەکانی دژایەتی دایکسالاری مەودای لێکچوو ویەکسانی ئەوانەیە لە کۆمەڵگای بورژوا- دیموکراتیکدا. بە دڵنیاییەوە ئەم مەودایە پێویستە، بەو مەرجەی کە بمانەوێت لە سەر بونیادی کۆمەڵگە لە بەڵگە ئەفسانەییەکان، سەمبوولەکان وبونیادە وێنەییەکان لێکۆڵینەوە ئەنجام بدەین ولێیان تێبگەین- هەڵبەت ئەگەر ئەم کۆمەڵگایە لە گەڵ کۆمەڵگای بورژوازی لە ڕوانگەی لایەنە تایبەتی وئامارژەییەکانی دەروونی -کۆمەلایەتی جیاوازی بنەڕەتیان هەبێت. باخ ئۆفن لەم چۆنایەتییە تێگیشتوە، بە شێوەیەك کە لە پێشەکی کتێبەکەی خۆیدا دەنوسێت:

"تێگەیشتن لە دیاردەی دایکسالاری تەنها بە مەرجێك مومکین دەبێت. لێکۆڵینەر دەبێت بە تەواوەتی بۆچوونەکانی سەردەمی خۆی وئەو بیروبڕوایانەی کە لە رۆحی ئەودا کەڵەکە بووە بە لاوە بنێت، وخۆی بگوێزێتەوە بۆ ناوەندی ئەندێشەیەکی بە تەواوەتی جیاواز... ئەو لێکۆڵینەرە کە شێوازی جیلەکانی داهاتوو وەك خاڵی دەستپێك دەگرێتەبەر ناتوانێت لە رابردوی خۆشی تێبگات"[1].

ئەو مەرجەی کە باخ ئۆفن لە مێشکیدا بوو، بە دڵنیاییەوە لە کەسانێکدا کە نکۆڵیان لە سەردەم وچاخی خۆیان دەکرد بوونی هەبوو-ئەوانەی کە لە بەهەشتی ون بووی رابردوو دەگەڕان یان هیوایان بە داهاتوویەکی باشتر هەبوو. بەڵام ڕەخنە لەم سەردەمە تەنها شتێك بوو کە ئەو دوو جەمسەرە دژ بەیەکە، بەلام لایەنگری تیوری

---

[1] لە کتێبی مافی دایك لە نوسینی باخ ئۆفن

دایكسالارییە تێیدا هاوبەش بوون. جیاوازی بۆچوونی دووگروپی دژبەیەك ئەوە دەگەیەنێت كە جۆراوجۆری توخمە لێك نەچووەكان دەبێت لە خودی تیوری دایكسالاری وئەو بابەتانەدا بێت كە پێیەوە خەریكن. گروپێك لایەنە تیوریكەكە وەك توخمی سەرەكی لە قەڵەم دەدات وگروپەكەی دیكە لایەنێكی تر، كە واتە هەردوو گروپەكە دەتوانن بۆ لایەنگری كردنی خۆیان هۆكاریان هەبێت.

نووسەرە محافیزەكارەكانی وەك بوملر، لە رابردوودا بە دوای ئامانجە كۆمەڵایەتییەكانی خۆیاندا دەگەڕان. كەواتە هۆكارەكانی ئەوان بۆ لایەنگری لە دایكسالاری چی بوو؟

ئەنگڵس بە ئامارە – ورەخنە لە– لایەنگرانی باخ ئۆفن لە ئلیین، وڵامی ئەو پرسیارەی سەرەوە دەداتەوە. باخ ئۆفن سەبارەت بە ئایین دەڵێت:

"تەنها یەك پاڵپشتی بە هێز بۆ شارستانییەتەكان بوونی هەیە كە ئایینە. هەر بەرز بوونەوە یان دابەزینی بوونی مرۆڤ لە بزوتنەوەیەكەوە سەرچاوە دەگرێت كە لەم سەرچاوە باڵایەوە سەرچاوە دەگرێت."[1]

بە دڵنیاییەوە ئەم بۆچوونانە تەنها تایبەت بە باخ ئۆفن نین. بەڵام بۆ تیورییەكەی ئەو گرنگییەكی بنەڕەتی هەیە چوونكە بڕوای بە پەیوەندییەكی نزیك لە نێوان ژنان وبیروبڕوا ئایینییەكان هەیە:

" ئەگەر پێویست بێت دایكسالاری مۆر ونیشانەی راهیبی بە نێوچاوانەوە بێت، بە هۆی سروشتی زاتی ژنایەتی، ئەو هەستە قووڵە رۆحانیو ونوقم لە خۆشەویستییە، كە بە ژن وبە تایبەت بە دایك،

---

[1] هەمان سەرچاوە

پیرۆزی ئایینی دەبەخشێت لە سەردەمەکانی هۆڤایەتیدا چالاکتر بوو"[١]

لەم رووەوە باخ ئۆفن تواناکاری ئایینی بە خواستێکی تایبەتی ژنانە وئایین بە نیشانەی تایبەتی دایکسالاری دەزانێت. ئەو ئایین وەك جۆرە عیبادەتێکی ئایینی وئاگاهی لە قەڵەم نادات. یەکێك لە فیکرە پرشنگدارەکانی ئەم خاڵەیەکە هەر بونیادێکی تایبەتی دەروونی مرۆڤ گرێدراوی ئایینێکی تایبەتە- هەر چەندە کە ئەم پەیوەندییە بە پێچەوانە دەزانێت وئەڵێ بونیادی دەروونی لە ئایینەوە سەرچاوە دەگرێت.

لایەنی رۆمانتیك وشاعیرانەی تیوری باخ ئۆفن لە تێگەیشتنی ئەو لە رابردوو باشتر دەردەکەوێت: ئەو خۆشەویستی وبایەخی خۆی، لە پێوانەی فراواندا، بۆ دورترین رابردوی مرۆڤ کە دەتوانێ بیری لێبکاتەوە ئاراستە دەکات. تەنانەت لەوەش گرنگتر، ئەو رێزلێنانی مردۆ بە یەکێك لە سەرەکیترین نیشانەکانی کەلتوری دایکسالاری دەزانێت. باخ ئۆفن لە باسی دایکسالاری باودا لە "لید"ێکدا ئاماژە دەکات کە" دەتوانی لە تێکڕای شێوازەکانی ژیانی نەتەوەیەك لە رێگەی شێوازی هەڵسوکەوتی ئەوان لە هەمبەر مردوکانەوە تێبگەین. رێزدانان بۆ مردوکان لە رێزدانان بۆ باووباپیران ولە خۆشەویستی بۆ نەریت وئایدۆلۆژیای لاگرتوو بۆ رابردوو جیا نابێتەوە"[٢].

---

(١) هەمان سەرچاوە

(٢) هەمان سەرچاوە.

باخ ئۆفن لە ئاماژە ئایینییەکاندا " زەمینەیەکی دایکی"بە ریشەی قووڵی پالپشت وجەخت کردنەوە لە سەر بەشی تاریك وکوشندەی ژیان لە سروشتدا لە قەڵەم دەدات، کە لە تایبەتمەندییەکانی ئایدۆلۆژیای دایکسالارییە. بوملر جیاوازی نێوان ئایدۆلۆژیای رۆمانتیك و ئایدۆلۆژیای شۆڕشگەرانە لەم بارەیەدا بەروونی بەیان دەکات.

" ئەگەرکەسێك بیەوێت لە ئەفسانە تێبگات، دەبێ سەبارەت بە هێزی رابردوو هەستێکی قووڵی هەبێت. هەر وەها ئەگەر کەسێك بیەوێت لە شۆڕش تێبگات ومرۆڤی شۆڕشگەر بناسێت دەبێ سەبارەت بە داهاتووی هێزی داهاتوو زانیارییەکی قووڵ بە دەست بهێنێت. بە مەبەستی تێگەیشتن لە چییەتی راستە قینەی ئەم ئایدولۆژیایە تاك دەبێ بە باشی تێبگات کە ئەو تەنها چەمکێك لە مێژوو نییە. لە هەستێکی قووڵ سەبارەت بە داهاتوو دەتوانێ چەمکێکی دیکە لە مێژوو بە دەست بهێنێت، چەمکێك لە هەوڵدانی چالاك وبێوچان، چالاکی وشیارانە وئامانجە شۆڕشگەرانەکان لە خۆ دەگرێت. لەم بۆچوونەی دوایەدا (شۆڕش) مرۆڤی ئازادوبێکۆتوبەند لە هەنووکەدا جێدەگریت وداهاتو لە هیچ دروست دەکات. لە چوارچێوەی یەکەمدا (رۆمانتیك) مرۆڤ لە"تەوەری لە دایك بوون "، لە نێو گواستنەوەی گرێدراوییە خوێنییەکان وداب‌ونەریتە پێویستەکانی رۆژگاردا گیرۆدە بووە وبەشێك لەو "گشتەیە" کە خۆی لە گوشەیەکی نەناسراوی رابردودا وون کردوە. ئەگەر بەم شێوە ژیان لە برەوو قەدر بکەوێت، مەرگ دێتە ئاراوە. باو و باپیران نەمردون وبۆ هەمیشە لەم دونیایە

کۆچیان نەکردوە، هێشتا بوونیان هەیە ودرێژە بە ئامۆژگاری وکارەکانی خۆیان دەدەن لە کۆمەڵگای رابردوی خۆیاندا "[1]

لە تێگەیشتنی باخ لە بونیادی دەروونی لە دایك سالاری وبڕوا بە رۆح وهۆکاری سەر سوڕهێنەر – کە لە گەڵ ئەوانەدا پەیوەند دراوە – خاڵی سەرەکی روبەرو بوونەوەی هەڵس وکەوتی کۆمەڵگای دایك سالاری لە گەڵ سروشت وئاراستەکەی سەبارەت بە شتە مادییەکان لە هەمبەر راستیە مەعنەوی و رۆحانییەکانە.

"دایك سالاری لەگەڵ ئەو بەشە لە ئایین وپلەی کامڵ بوونی ئایینی پەیوەندی هەیە کە تەنها ئامارژە بە ژیانی جەستەیی دەکات " ...

" سەرکەوتنی باوك سالاری ئازادی رۆح لە نیشانە کانی سروشت پێش کەش دەکات، کە هەمان بالاّ بوونی، بوونی مرۆڤە بە سەر یاساکانی ژیانی مادیدا. لە حاڵێکدا بنەمای دایك سالاری لە تێکڕای ژیانی مادیدا بەر بەڵاوە، مرۆڤ لە پێگەی بالاّتری خۆی کە لەگەڵ هێزی بەرهەم هێنان وخولقاندایە، زەنجیرەکانی گرێدراوی وپەیوەندی خۆی دەپچڕێت ولەو دەنگە بالاّیە کە بانگی دەکات ئاگادار دەبێتەوە. ژیانی رۆحی لە بوونی جەستەیی بەرزتر دەبێتەوە وپەیوەندی لە گەڵ بەشی نزمی بوون بە جەستە سنووردار دەبێتەوە. دایك سالاری پەیوەندی بە ڕەهەندی جەستەیی مرۆڤەوە هەیە، تەنها شتێك کە لە هەبوونی دا لە گەڵ گیانلە بەرانی دیکەدا هاوبەشە، بنەمای" دەروونی – باوکی " تەنها

[1] . لە کتێبی ئەفسانەکانی رۆژهەڵات ورۆژ ئاوا لە نوسینی باخ ئوفن.

مـرۆڤ دەگرێتـەوە. بـەم بنەمایـە مـرۆڤ خـۆی لـە كۆتوبەنـدی خـاك (نیشتمان) رزگار دەكات و چاو دەبڕێته شوێنه بالاكانی گەردون".[1]

لەم روەوە دو نیشانەی تایبەت پەیوەندی كۆمەڵگای دایك سالاری لە گەڵ سروشتدا دیاری دەكات: قەبووڵ كردنی كاریگەری سروشت، دان پێـدانان وقـەبووڵكردنی بـەها سروشـتی وبیولۆژیكـەكان، یـان دژایەتی لە گەڵ بەها مەعنەوییەكان. سروشتیش وەك دایك كـەلتورێكی دایـك سـالارییە ومـرۆڤ هەمیشـە وەك منـداڵێكی دامـاوە لـە هەمبـەر سروشت:

"ئەگەر كـەلتوری دایـك سـالاری بـە مادیـات سنوردار بكەینـەوە، لـە كەلتوری باوك سـالاریدا گەشـە كـردن وكـاملّ بوونی مەعنـەوی ورۆحـی بـوونی هـەیـە. لـە یەكەمیانـدا ڕەوا بـونێكی ناوشـیارانەمان هەیـە ولـە دوهەمدا تاك گەرایی. لە یەكەمینیاندا خۆمان دەدەینه دەست سروشت ولە دوهەمیندا لە بەرزبوونەوە لە سروشت هەست بە بالا بوون دەكـەین و لەمپەرە كۆنەكان تێك دەشكێنین، هەوڵدانی پرۆمتوس ئاسا، لە باتی ئوقرەیی هەمیشـەیی دادەنـێین، بە بـەردەوامی هەسـت بـە چـێژی هێـور كـەرەوە دەكـەین وهاوكـات لـە گـەڵ گەشـە كردنـدا لـە دونیـای منداڵیـدا پیاسە دەكەین. لێبوردەیی وفیدا كاری دایك لە ئایینی " دیمیتر"[2] كە چارەنووسی تۆوە چاندنییەكانە بەرجەستە كراوە."پیـاوی یونـانی"[3] ئیدی دەیەوێت هەموو شتێك بە دەست بهێنێت، تەنانەت ئەو شتەی كە

---

[1] . لە كتێبی "ئەفسانەی ئایین ومافەكانی دایك"

[2] . Demeter خوا وەندی بەرەكەتی خاك لە میتولۆژی یونانیدا

[3] . Hellenic man

لە ئاسمانە کاندایە، ئەو لەم هەوڵدان وکۆششەدا لە سروشتی پیاوانەی خۆی ئاگادارە وخۆی لە مادە گەرایی کەماویەك جەستە ورۆحی داگیر کردبوو دەرباز دەکات وئێدی بە دوای ئەو ئاوی ژیانە دا ناگەڕێت کە لە ژنەوە سەرچاوە دەگرێت، بەڵکوو هەنووکە لە داهێنەری پیاودا لەو کانییە دەگەڕێت، وئەوە کە ماویەك تەنها هی دایك بوو تەسلیمی باوك دەکات.[1]

سیستەمی بەهای کەلتوری دایکسالاری بەم زانستە هەڵچوون ئامێزە بە دایك، سروشت وخاك رۆڵی سەنتەری هاوئاهەنگی ئەوانە. تەنها ئەو شتە بە نرخە کە سروشتی وبیولۆژیکییە، وئەوەی رۆحی وکەلتووری وعەقڵی بێت بە کەڵك نایەت. باخ ئۆفن ئەم هێڵە بیرکردنەوەی لە مەبەستی خۆی لە دادپەروەری روونتر وکامڵتر کردوە. بە پێچەوانەی یاسای سروشتی بورژوازی، کە تێیدا سروشت هەمان کۆمەڵگەی باوکسالاری رەها ودیکتاتۆرانەیە، لە یاسای سروشتی دایک سالاریدا بەها غەریزی، سروشتی وخوێنییەکان بالآترن. لە یاسای دایکسالاریدا هیچ هاوسەنگییەك لە نێوان تاوان وسزادا بوونی نییە، بەڵکوو بنەچەی سروشتی (قصاص) بالآدەستە. رێزوحورمەتی تایبەتی پەیوەندی خوێنی لە " یاسای سروشتی" دایکسالاری لە لایەن باخ ئۆفنەوە لە شرۆڤەی خۆی سەبارەت بە "ئورسیتا"[2] لە نوسینی "ئاسکیلۆس"[3] بە روونی بەیان کراوە.

---

[1] لە کتێبی میتولۆژی خۆرهەلآت وخۆراوا لە نوسینی باخ.

[2]. Oresteia

[3] Aeschylus. شاعیرو درامنوسی یونانی کۆن

کلیتمنسترا[1] بە بۆنەی دۆستەکەی خۆی "ئاگیستۆس"[2] مێردەکەی "ئاگامنمون"[3] ی لە کاتی گەڕانەوە لە تراژان[4] کوشت. ئورستز[5] کوڕی ئاگامنمون وکلیتمنسترا تۆڵەی ئەم تاوانەی بە کوشتنی دایکی کردەوە. ئەرینیس[6] خواوەندی دایکی، کە ئیدی بن کەوتبوو بە بۆنەی ئەم تاوانەوە، ئورستزی ڕاو نا، بەڵام ئیدی ئەم کوڕە لە لایەن خوا تازەکانی باوکسالاری سەرکەوتوو – ئاپۆلۆ وئەسینا– پشتیوانی لێدەکرا، ئەوان لە نێو سەری زیوسدا دروست ببوون نەك لە منداڵدانی دایکدا!! ناکۆکی سەرەکی لێرەدا چییە؟ لە ڕوانگەی یاسای دایکسالارییەوە تەنها تاوانێك ڕووی داوە: سەرپێچی لە یاسای پەیوەندی خوێنی. ئیرینس، خواوەندی دایك، لە ژنە تاوانبارەکە ناگەڕێت چوونکە " ئەو پەیوەندی خوێنی لە گەڵ کوژراوەکەدا نەبووە". خەیانەت بە مێرد هەرچەندەش ناشیرین بێت، ئیرینس بایەخی پێنادات، بەڵام کە کەسێك لە یاسای پەیوەندی خوێنی سەرپێچی بکات، هیچ پاساودانێکی لۆژیکی ناتوانێ تاوانبار لە قصاصی توند وبێ بەزەییانەی سروشت ڕزگار بکات.

حکومەتی ژنان[7] لە هەرێمی خۆشەویستی وپەیوەندی خوێنی، و" حکومەتی پیاوان لە هەرێمی کاری وشیارانە وبە پلاندایە. سنووری

---

(١). Clytemnestra
(٢).Agisthus
(٣).Agamemnon
(٤). Trajan
(٥).Orestes
(٦). Erinyes
(٧).Gynecocracy

حکومەتی ژنان نەریت، زاوزێ وژیان بە پەیوەندی خوێنی وخولقاندنە."[1] ئەم سنووورە لە واتایەکی ڕێك وپێك لە نوسینەکانی باخدا بە کار هاتووە. چەمکی نادیاری سروشت وشێوازی " سروشتی" ژیان شوێنی خۆی داوەتە وێنەی ڕێكوپێکی دایك وسیستەمێکی یاسایی دایکسالاری کە لە لایەنی ئەزموونییەوە شایستەی خستنە ڕوویە.

باخ ئۆفن تەنها بەشداری ئایدۆلۆژیای سروشت تەوەری ڕۆمانتیست نییە. ئەو یەکێك لە سودبەخشترین بۆچوونەکانی ڕۆمانتیزمی وەك تەوەری کاری خۆی هەڵبژاردوە ولەوەی کە لە فەلسەفەی ڕۆمانتیکدایە بەرزتری کردوەتەوە وکامڵی کردوە. وئەو بۆچوونە جیاوازی نێوان نێر ومێیە، کە لەلایەنی چییەتی ئورگانیك، ڕۆحی، دەروونی وعەقڵی دوو چۆنایەتی بە تەواوەتی لێك جیاوازن. بەم چەمك خولقاندنە، ڕۆمانتیك (وچەند ئیدەیالیزمی ئەڵمانی) بە توندی لە هەمبەر بۆچوونە بایەخدارەکانی ڕای گشتی لە سەدەی ١٧و١٨بە تایبەت لە فەرەنسا سەری هەڵدا.

خاڵی سەرەکی تیورییەکانی ڕابردوو لەم ڕەستەیەدا کۆ دەبێتەوە:" ڕۆح ڕەگەزی نییە". لە گەلێك کتێبدا لە سەر پەیوەندی ژن وپیاو لێکۆڵینەوە کراوە ودەرئەنجامی هەموویان چوون یەك بووە. نێرومێ نوێنەری چۆنایەتی گەلێك نین کە بە شێوەیەکی دیاریکراو لە عەقڵ وناخدا ریشەیان داکوتابێت. هەر جۆرە جیاوازییەکی ڕۆحی کە

---

[1] لە ئەفسانەی خۆرهەڵات وخۆراوا

ڕەنگە لە نێوان ژنان وپیاواندا بە دی بکرێت، تەنها وتەنها بە گوێرەی پەروەردە وبارهێنانی ئەوان پێناسە کراوە. هەر ئەم هۆکارەیە کە ژن وپیاوی لێك جیاکردوەتەوە، هەچەند کە ئەم جیاوازی وناکۆکییانە لە ژیانی کۆمەڵایەتیشدا بێت.

وێنای کۆن سەبارەت بە دوو ڕەگەز لە گەڵ خواستی سیاسیدا پەیوەندیەکی بە تەواوەتی نزیکی هەیە، کە بە ئەو پەڕی پلەی جیاوازییەوە لە شۆڕشی بورژوازیدا ڕۆلێکی گرنگ دەگێڕێت. ئەو مەبەستەش ئازادی ژن ویەکسانی کەلتووری، کۆمەڵایەتی وسیاسی ئەو بوو. بە باشی دەتوانین ببینین کە چۆن تیوری وهۆکاری سیاسی لەم بارەیەدا پێکەوە گونجاون. تیوری یەکسان بوونی ژن وپیاو بوو بە بنەمای چاوەڕوانی ژنان بۆ یەکسانی سیاسی لە گەڵ پیاوان. بەڵام یەکسانی ژن وپیاو چە بە شێوەی ئاشکرا چە نائاشکرا، بەم واتایە بوو کە ژن لە کۆمەڵگەی بورژوازیدا وەك پیاوە. کە واتە چەمکی ئازادی ئەمە نەبوو کە ژن لە کاملکردن وفراوان کردنی هێز وتایبەتمەندییەکانی خۆی، کە هێشتا نەناسراو مابوونەوە، ئازادە، بە پێچەوانەوە ژن ئازاد دەکرا تا وەك پیاوێکی بورژوای لێبێت. ئازادی " مرۆیی" ژن لە ڕاستیدا ئازادی ئەو بۆ بوون بە پیاوێکی بورژوا بوو.

لە گەڵ فراوانبوونی سیاسەتی کۆنەپەرستانە گۆڕانکارییەك لە نێوان دوو ڕەگەزەکە و"سروشتدا" هاتە ئاراوە. لە ساڵی ۱۷۹۳ یانەکانی ژنان لە پاریس داخران. تیوری بنەڕەتی شۆناسی دەروونی شوێنی خۆی دا بەم بڕوایە کە لە نێوان دوو ڕەگەزدا جیاوازی بنەڕەتی وهەتایی بوونی هەیە.

لە بەرهەمە رۆمانتیکەکانی دیکەدا چەمکی جیاوازی بنەڕەتی لە نێوان ژن وپیاودا، بە ئاماژە بۆ پرسە مێژوویی، کۆمەڵناسی، میتۆلۆژی و فیزیۆلۆژیکەکان، زیاتر توێژینەوەی لە سەر کرا. لەم بەرهەمانەدا، بە پێچەوانەی ئیدەیالیزمی ئەڵمانیا ورۆمانتیزمی سەرەتایی چەمکی وشەی ژن تا ڕادەیەك تووشی گۆڕان بوو، لە حالێکدا پێشتر وشەی ژن واتای خۆشەویستی لە مێشکدا بەر جەستە دەکرد وزەواج ولێك نزیکبوونەوە گرێدراوی ئەزموونی جەستەیی بوو، ئەم وشەیە وردە وردە بوو بە چەمکی دایك وپەیوەندی لە گەڵ ئەودا گەڕانەوە بۆ سروشت وژیانی پێکەوە گونجان لە منداڵدانی سروشتدا بوو.

چەرخی رووناك گەری، نکۆڵی لەجیاوازی جنسی لە رۆحدا دەکرد و لافی یەکسانی نێوان دوو رەگەزی لێدەدا و مرۆوایەتی لە گەڵ پیاوی بورژوا دا یەکسان دەدیت. ئەم تیۆرییە ئاماژە بە هەوڵدانی ئەو سەردەمە بۆ دانی ئازادی کۆمەلایەتی بە ژنان ویەکسانی لە گەڵ پیاواندا دەکات. کاتێك کومەڵگەی بورژوازی دەستکەوتەکانی خۆی توکمە کردو لە هەڵوێستە سیاسیە پێشکەوتووەکانی خۆی پاشەکشەی کرد ئیدی پێویستی بە یەکسانی ژن وپیاو نەما، بەڵکوو خوازیاری خستنە رووی جیاوازی وناکۆکییە سروشتییەکان بوو . تا بتوانێ بنەمایەکی تیوریکی بۆ نایەکسانی کۆمەلایەتی دوو رەگەزەکە لە بەردەستدا بێت. بەلام لە حالێکدا تیوری نوێ لە لایەنی دەروونناسییەوە قووڵتر دەبوو، هەندێك وشەی جوان سەبارەت بە

شکۆمەندی ژن بە کار هات کە تەنها بە مەبەستی پاراستنی پێگەکەی لە پۆستی خزمتکاری پیاودا بوو.

هەوڵدەدەم لە لاپەڕەکانی داهاتوودا نیشان بدەم کە بۆچی وچۆن کۆمەڵگەی چینایەتی بەم شێوەیە لە گەڵ حکومەتی پیاو لە بنەماڵەدا پەیوەند دراوە. یەکەم: دەبێ بڵێین کە هەر تیورییەك کە جیاوازی گشتی دوو رەگەز دەخاتە روو، بە توندی پەنا دەباتە بەر پاڵەوانە نێرەکان(یاسای چینایەتی زەنجیرە پلە) یەکێك لە هۆکارەکانی خۆشەویست بوونی باخ ئۆفن لە بلۆکیمحافیزەکاران لەم خاڵەدا خۆی دەبینێتەوە. بەلاّم پێویستە بەبیری بهێنینەوە کە باخ ئۆفن بە دۆزینەوەی بنەمای جیاوازییەکانی نێوان ژن وپیاو، بە شێوەیەکی رادیکاڵ، وبە دۆزینەوەی بونیادی کەلتووری وکۆمەڵایەتی کۆن کە تێیدا باڵا بوونی دەسەلاّتی ژن دەبینرا، بە شرۆڤە کردنێکی کۆنە پەرەستانە لە تیوری خۆیدا سەرکەوتنی بە دەست هێنا.

یەکێك لە لایەنە سەرەکییەکانی چەمکی رۆمانتیك ئەمەیە کە جیاوازی نێوان دوو رەگەز وەك ئەو شتەی کە لە کۆمەڵگەدا مەرجی(شەرتی) بوەتەوە یان وردە وردە کامڵ بووە ، نەبوو ، بەڵکوو راستییەکی بیولۆژیکی لە قەڵەم دەدرا کە قەت گۆڕانکاری بە سەردا نەدەهات. تا ڕادەیەك بۆ سەلماندنی سروشتی راستەقینەی چۆنایەتییەکانی نێر ومێ کەمتر هەوڵدراوە، هەندێك، کارەکتەری ژنی بورژوایان وەك نیشاندەری، جەوهەری ئەو لە قەڵەم دەدا. هەندێکی دیکە تێگەیشتنێکی رووەکییان لە جیاوازی نێوان ژن وپیاو هەبوو: بۆ

نموونه" فیخته " لەو بڕوایەدا بوو کە تێکڕای جیاوازییەکان لە سەر بنەمای جیاوازییە (سروشتییە) کانی هەڵس‌وکەوتی جنسی ئەوانە.

رومانتیکە تازەکان"ژن " یان بە"دایك " بوون لە قەڵەم دا، بەڵام ئـەوانیش لـە دەرئەنجامـە گرنگـەکان پاشـگەز بوونـەوە وخـەریکی توێژینـەوەکانی ئـەزمونی بنەچـەی دایکانـە، لـە راستینەی بیولـۆژیکی ومێژوویی بوون، و بەم کارەوە قوڵاییەکی لە رادەبەدەریان بە چەمکی دایك بەخشی. بە تایبەت باخ ئوفن، هەرچەند کە خۆشی تاڕادەیەك پشتی بە " سروشتی بوونی " جیاوازی نێوان ژن‌وپیاو دەبەست بەڵام لە هەمانحاڵدا گەلێك شتی تازەی دۆزیەوە. یەك لەوانە ئەمە بوو: کە سروشتی ژن لە "کار " راستەقینەی ئەو لە ژیاندا سەرچاوەی گرتوە – پاراستنی سەرەتایی منداڵ کە کارێکی بیولۆژیکییە.

ئـەم راسـتیە، وراسـتیەکانی دیکـە کـە باسمـان لێـوە کـرد، نیشـان دەدات کە زۆر دژوارە کە باخ ئوفن بە رۆمانتیکێکی سەرسەخت لە قەڵەم بدەین – وەك کلاگس وبـوملر کـە رۆمـانییکی سەرسـەخت بـوون . بـە شێوەیەك کە دەبینین لە نێوان کۆمەڵگای "بەختەوەر" ی دایك سالاری باخ ئوفن لە گەڵ ئامانجەکانی سوسیالیزم رێژەیەك لە نزیکی بوونی هەیە. بۆ نمونە بایەخ دان بە ئاسایشی مادی مرۆڤ وخۆشحاڵی دنیایی یەکێك لە بیروبڕوا سەرەکییەکانی کۆمەڵگای دایك سالاری لـە قەڵـەم دراوە. لە خاڵەکانی دیکەش دا راستینەی کۆمەڵگای دایك سالاری، بە گـوێرەی پێناسـە کردنـەکانی بـاخ ئـۆفن، گریـدانێکی نزێکـی لـە گـەڵ ئامانجە کانی سوسیالیزم دا هەیە و دژی ئامانجە کۆنە مێژووییەکان لە قەڵەم دەدرا و تێدا پەیوەندی جنسی لە سوکایەتی مەسیحییەت بەدوور بـوو، خۆشەویسـتی ومیهرەبـانی دایکانـە یـەکێك لـە بنـەما ئاکارییـە

دەسەڵاتدارە كانە و زیان گەیاندن بە هاوچەشن تاوانێكی گەورەیە، لەم كۆمەڵگایەدا هێشتا موڵكییەتی تایبەت پێك نەهاتووە.

كیلس كراتز[1] تایبەتمەندی كۆمەڵگای دایك سالاری بە گەڕانەوە بۆ ئەفسانەی داری پڕ میوە وبەهاری موعجیزە ئاسا وەسف دەكات : هەر كە پیاوان ئەوانیان كردە موڵكی تایبەتی خۆیان دارەكە سیساو وبەهاربوو بە گەڵارێزان.

باخ ئوفن چەندین جار، نەك هەمیشە،بە بیرمەندێكی دیالیكتێك خۆی دەنوێنێت. سرنج بدەنە ئەم ئامارەیە: " تێگەیشتن لە چۆنییەتی حكومەتی ژنان لە ئایینی دیمیتری‌دا پێویستی بە بایەخ دان بە رەوشی نالە بارو نەپڕاوی سەرەتاییە كە دژی بنەماكانی ژیانە لە رێبازی "دیمیتر"دا. لەم روەوە راستینەی مێژوویی دایك سالاری شاهیدێكە لە سەر راستینەی مێژوویی " خۆشەویستی ژنان"[2]. فەلسەفەی باخ ئوفن لە گەلێك لایەنەوە لە فەلسەفەی هیگل نزیكە:

"بەرزو بڵند بوونەوەی مرۆڤ لە تێگەیشتنی دایكانە بۆ تێكەیشتنی باوكانە ، گرنگترین خاڵە لەمێژووی پەیوەندی نێوان دو رەگەزدا. ئێمە لە پشت بەستنی خۆمان لە سەر تایبەتمەندییەكانی باوك جەوهەری مرۆڤ لە دیاردەی سروشت جیادەكەینەوە ولە هەڵس وكەوتی بڵندی باوكانەدا، ئێمە بوونی مرۆڤ لە یاسا جەستەییەكانی ژیان بەرزتر دەكەینەوە.[3]

---

[1] .Kelles Krauz

[2] Hetaerism خۆشەویستی ژنان بۆ پیاوێكی‌تر جگە لە مێردەكەیان(یان پەیوەندی جنسی لە گەڵ پیاوێكی دیكە)

[3] كتێبی ئەفسانەكانی خۆرهەلات وخۆراوا لە نوسینی باخ ئۆفن.

بی بڕوای باخ ئۆفن ئامانجی بڵندی مرۆڤ " بەرزبوونەوەیە لە ژیانی خاکی بۆ خۆشی ئاسمانی بنەمای باوکسالارانە"[1]. ئەو سەرکەوتنی بنەچەی رۆحانی بوونی باوك بە سەر بنەچەی مادی دایکدا، کە لە لایەنی مێژووییەوە بە زاڵبوونی رۆم بە سەر خۆرهەڵاتدا – بە تایبەت بە سەر کارتاژ وئورشەلیم دا– دەستەبەر بوو ، دەبینێت.

" ئەندێشەی رۆمی ئەوروپای هاندا کە مۆری خۆیان لە سەر ئەم گۆی زەوییە بدەن. ئەندێشەکە ئەمە بوو: تەنها یاسای ئازادی مەعنەوی، نەك یاسای مادی، چارەنووسی خەڵك دیاری دەکات[2]".

ئاشکرایە کە ناکۆکی قووڵ لە نێوان ئەو باخ ئۆفنەی کە بە دیموکراسی حکومەتی ژناندا هەڵدەڵێ وباخ ئۆفنی ئاریستیوکراسی شاری" بال" کە دژی ئازادی سیاسی ژنان بوو، بوونی هەیە. ئەو لە نموونەیەکدا دەڵێ:" گوشار لە سەر باروودۆخ هەمیشە دیموکراسی دەکاتە دیکتاتۆری، ئامانج کۆمار وحکومەتێکە کە لە رێگەی باشترین خەڵکەوە بە رێوە دەچێت، نەك زۆرترین خەڵك". لە ئاستە جۆراوجۆرەکانیشدا هەندێك ناکۆکی بەرچاو دەکەوێت. لە ئاستی فەلسەفیدا بیروبڕوای پرۆتستانەکان وئیدەیالیستەکان دژی رۆمانتیکەکانە وفەیلەسۆفەکانی دیالیکتیك دژی خواگەرا سروشتگەراکانن. لە ئاستی کۆمەڵایەتی وسیاسیدا دژە دیموکراسییەکان دژی لایەنگری بونیادی کۆمەڵایەتی کومونیست–

---

[1] هەمان سەرچاوە

[2] هەمان سەرچاوە

دیموکراتیکن. لە ئاکاریشدا، لایەنگرانی ئاکاری پرۆتستان-بورژوا، دژی لایەنگرانی رەوشتی کۆمەڵایەتین کە تێدا ئازادی پەیوەندی جنسی زاڵە نەك یەك هاوسەری.

بە پێچەوانەی گلاکس وبوملر، باخ ئۆفن بۆ هاوئاهەنگ کردنی ناکۆکییەکان هەوڵ نادات. ئەم شێوازە یەکێك لە هۆکارەکانی خۆشەویست بوونیە لە لایەن سۆسیالیستەکاندا کە بە دوای سەراوبن بوونی تەواوەتی کۆمەڵایی‌تی و دەروونیدا ودەرووندا دەگەڕێن ، نەك ریفۆرم وچاکسازی .

ئاشکرا کردنی ئەم ناکۆکییانە و نەشاردنەوەیان، پەیوەندی بە هەل‌ومەرجی دەروونی وئابووری ژیانی باخ ئۆفنەوە هەیە. فراوانی رەهەندی مرۆیی وعەقڵی ئەو جێگای سرنج وبایەخە، بەڵام لایەنگری ئەو لە دایکسالاری رەنگە لە گرێدراوی لە رادەیەدەری ئەو بە دایکی سەرچاوە بگرێت. باخ ئۆفن تا تەمەنی ٤٠ساڵی -تا مردنی دایکی- زەواجی نەکرد. دیسان میراتێکی ١٠ ملیۆن دۆلاری بوو بە هۆی ئەوەی کە لە هەندێك لە ئامانجەکانی بورژوازی دوربکەوێتەوە، ئەم دوور کەوتنەوەیە پێویستییەك بوو بۆ لایەنگرانی دایك سالاری. لە لایەکی ترەوە ئەم کوڕە دەوڵەمەندەی خەڵکی بال بە شێوەیەك لە سەنگەری نەریتی باوکسالارانەی خۆیدا جێگیر ببوو کە نەیدەتوانی جگە لە ئامانجە نەریتییەکانی پرۆتستان- بورژوا بیر لە هیچ ئامانجێکی دیکە بکاتەوە. رۆمانتیکە نوێکان، وەك شولر، گلاکس، بوملر، تەنها باخ ئۆفنێکیان دەدەیت کە دژە عەقڵ، مل کەچ بە سروشت ویاسای تایبەتی بەها سروشتگەراکانی گرێدراوی پەیوەندی خوێنی وخاکی

بــرەودار بــوو. ئــەوان پرســـی ناكۆكییــەكانی بــاخ ئۆفنیـــان بـــە شرۆڤەكردنێكی یەك لایەنەی تیۆرییەكانی چارە سەركرد[1].

---

[1] كلاگس كـە خۆگـەرایی بـۆ رۆح بـە زیانبـار دەزانـی پرسـەكە بـەم جـۆرە دەخاتـە روو كـە ئامۆژگارییە سروشتگەرایانەكەی باخ ئۆفن ناوك وسەنتەری ئەندێشەكانی ئەوە وئیدەیالیزمی پرۆتستانی ئەو لاوەكییە. بوملر كە شرۆڤەكەی كلاگسی بە لاوە پەسەندە ، زیاتر ئەندێشەی باخ كەم وكورت وناشیرین دەكات، لە حاڵێكدا كلاگس لانی كەم باخ ئۆفنی دژی پرۆتستان ودژە ئیدەیالیزم دەبینـی، بوملر لە ڕوانگەی باوكسالارانەی ئەوەوە باسەكەی دەستپێكردوە وگـرنگترین كـاری بـاخ ئـۆفن بـە لاوەكـی وكـەم بایـەخ لـە قەڵـەم دەدات. واتـە گوتـە مێـژوویی ودەروونناسـانەكانی ئـەو سـەبارەت بـە دایكسـالاری، وروخسـاری ژن وەك بازنـەی سـەرەكی پەیوەندی نێوان زۆربەی ئۆرگانە شارستانییەكان رەد دەكاتەوە. لە روانگەی بوملرەوە نەبوونی نـەریتی یـەك هاوسـەری لـە دەسـتپێكی مێـژووی مرۆڤایـەتی گومانـاوییـە ودایكسـالاری وەك راستینەیەكی مێژوویی، بابەتێكی لاوەكییە:

"گرنگی ئایینی پەرەستش كردنی خواوەندی خاك بۆ تێگەیشتن لە سەردەمەكانی بەر لە مێژوو هێشتا وەك خۆیەتی، تەنانەت ئەگەریش بسەلمێت كە قەت دایكسالاری هیندو ئەورووپی بوونی نـەبووە. شرۆڤەكانی بـاخ ئـۆفن بـە تـەواوەتی لـە دۆزراوە زانسـتییە كـانی ئاكـار وزمـان ناسـی سـەربەخۆیە، چـوونكە لـە سـەر بنـەمای تیۆرییـە مێـژوویی وكۆمەڵناسییەكان نییـە...بنـەمای فەلسەفەی مێژوویی باخ ئۆفن لە سەر زانیاری میتافیزیكی وی دامەزراوە. قووڵی ئەم زانیارییە خاڵی سەرەكییە. دەتوانین بە ئاسانی لە هەڵەی ئەو لـە فەلسـەفەی كـەلتوور(هەلە كۆمەڵناسیی ومێژووییـەكانی) تێبگـەین. توێژینـەوەیـەكی زانسـتی بـە تـەواوەتی دوور لـە هەڵەیـە، شـتێك بـۆ راسـتكردنەوە وهەڵـەبڕی ناهێڵێتـەوە، بـەڵام دەرئـەنجامێكی بـە نـرخیش بـە دەسـتەوە نـادات. ئەفسانەكانی خۆرهەڵات وخۆراوا).

باخ ئۆفن بە گرێدانی پێشكەوتنی سەرەتای مرۆڤایەتی بە ژن لە تیوری خۆیدا زێدەرەویی كرد، بوملر دەڵـێ: ئەمـە تیۆرییـەكی درۆینەیـە. بابـەتی گـرنگ تێگەیشـتن لـە دایـك وەك دیاردەیـەكی گرنگی دەروونی وكۆمەڵایـەتی نییـە، بـەڵكوو بـاڵابوونی ئایینی دایكە كە باخ ئۆفن لـە رێگـەی ئەوەوە ئاگاهی مرۆڤایەتی، بە تایبەت فەلسەفەی مێژوویی، بەهێز ودەوڵەمەنـد كـردوە. ئەگـەر بوملر ئـارەزۆ جنسییەكان وەك مـۆدێلێكی خۆرهـەڵاتی مـەحكوم دەكـات جێگـای سەرسـوڕمان نییـە، لـە حاڵێكـدا بـاخ ئـۆفن وەك ئامـاژەیـەكی سـەرەكی دایـك سـالاری لـە قەڵـەمی دەدات، بـێ پەرردەیی ئەو لە پرسە جنسییەكان بێ گەردی ئەو بەیان دەكات.

سوسیالیستەكانیش دان بە عیرفانی باخ ئۆفن دادەنێن، بەلاّم زیاتر بایەخ دەدەنە باخ ئۆفنی دەروونناس ونەتەوەناس(ئەتنۆلۆژیست)[1].

فردریك ئەنگلس، زیاتر لە هەر كەسێكی دیكە لە سەدەی ١٩دا كارەكانی باخ ئۆفنی ناساند. ئەو لە كتێبەكەی خۆی بە ناوی " بنەچەی بنەماڵە وموڵكییەتی تایبەت ودەوڵەت " جەخت دەكاتەوە كە مێژووی بنەماڵە لە مافی دایكی مەبەستی ئۆفنەوە دەست پێدەكات. ئەنگلس لە پێگەی ئیدەیالیستی ئۆفن، كە دەڵێ: پەیوەندییە كۆمەلاّیەتییەكان لە ئایینەوە سەرچاوە دەگرێت رەخنە دەكات ودەڵێ:

" بەلاّم هیچكام لەمانە لە گرنگی كارە سەرەتاییەكانی ئەو كەم ناكاتەوە . ئەو یەكەمین كەس بوو كە پەیوەندی جنسی دەرەوەی یاساورێسای لە شوێنی پەیوەندی سەرەتایی نادیار ولێڵ دانا. باخ ئۆفن دوپاتی دەكاتەوە كە ئەدەبیاتی كلاسیكی كۆن نیشان دەدات كە بەر لە یەك هاوسەری شێویەكی دیكە لە نێو یۆنانی وئاسیاییەكاندا باو بووە. لەو بار و دۆخەدا نەتەنها پیاو لە گەڵ زیاتر لە یەك ژن پەیوەندی هەبووە، بەڵكوو ژنانیش لە گەڵ زیاتر لە یەك پیاو پەیوەندی جنسییان هەبووە و ئەم كارە پێچەوانەی ئاكاری گشتی ئەو سەردەمە نەبووە. دیسان ئەو نیشانی داوە كە منداڵان ناو نازناویان لە دایكیانەوە وەرگرتووە نەك لە باوكەوە، ئەم هێڵە تایبەتە تا ماوەیەكی درێژخایەن وەك خۆی مایەوە- تەنانەت لە سەردەمی یەك هاوسەریشدا كە باوك ناسراو بوو، ئەم پێگە سەرەكییەی دایك، كە تەنها بەرپرسی"

---

[1]. Ethnalogist

بێ قەید ومەرجی" منداڵ بوو، بۆ دایکان و"هەروەها ژنان" لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە پێگەیەکی باشتر وباڵاتری خولقاند کە تا هەنووکە برەوی ماوە. باخ ئۆفن ئەم تیورییە بە ڕاشکاوی بەیان ناکات، چوونکە تایبەتمەندی عیرفانی ئەو ڕێگەی پێنادات. بەڵام ئەو خولقێنەری ئەم تێزەیە کە لە ساڵی ١٨٦١دا هەنگاوێکی شۆڕشگەرانە لە قەڵەم دەدرا".

شانزە ساڵ دوای ئەو لویس مۆرگان، ئەکۆلۆژیستی ئەمریکی، بونیادێکی کۆمەڵگای دایکسالاری دیکەی خستەروو وشێوازێکی بە تەواوەتی جیاوازی لە باخ بە کار هێنا. مارکس وئەنگلس کتێبەکەی ئەویان بە ناوی "کۆمەڵگەی دێرین" بە وردی لێکدایەوە و ئەم کتێبە بوو بە بنەمای کتێبەکەی ئەنگلس سەبارەت بە بنەماڵە.

ئەنگلس لە شرۆڤە کردنێک سەبارەت بە دۆزینەوەی بنەماڵەی دایکسالاری لە لایەن مۆرگانەوە بەم شێوەیە دەدوێت" گرنگی دۆزینەوەکەی مۆرگان بۆ سەردەمی بەر لە مێژوو هاوسەنگی تیورییەکەی دارڤین سەبارەت بە کامڵبوونی بیولۆژیک وتیورییەکەی مارکس سەبارەت بە ئابووری سیاسییە". ئەنگلس بەم قسەی خۆیە ڕێز وپێزانینی لە رادەبەدەری بۆ مۆرگان دەردەبڕێت:" بنەماڵەی دایک سالاری بوەتە تەوەرێك کە تێکرای زانست وئاگاهی ئێمە بە دەوریدا دەسوڕێتەوە. هەنووکە دەزانین کە دۆزینەوەکانی خۆمان لە کوێدا بە کار بهێنین وچۆن ڕێك وپێك و ریزبەندییان بکەین".

دۆزینەوەی دایکسالاری تەنها ئەنگلسی نەخستە بن کاریگەرییەوە. مارکسیش هەندێك تێبینی ڕەخنەگرانەی لە خۆی بە جێهێشت کە دواتر ئەنگلس لە نوسینەکانی خۆیدا بە کاری هێنان.

بنەڕەتی کتێبی پڕفرۆشی "[1]بیبل" بە ناوی " ژن وسوسیالیزم" لە سەر تیوری دایك سالاری دامەزراوە . هەروەها زاوەکەی مارکس بە ناوی(پۆل لافارك)[2]کتێبێکی سەبارەت بە ژن بە ناوی " ڕۆڵی ڕێزداری ژن لە کۆمەڵگە سەرەتاییەکاندا لە گەڵ پۆستی پارێزگاری کردن وڕەبەنی ڕێو ڕەسمە ئایینییەکان، لە ئەستۆ گرتنی ئەم ڕۆڵە لە داهاتوودا "هەیە. کلس کروتز دەڵێ باخ لە ڕینسانسی بورژوا تۆوێکی بە نرخی ڕینسانسی شۆڕشگەرانەی نوێی وە دەست خست: ڕینسانسی جەوهەری کومونیزم.

بنەمای یارمەتی دانی سوسیالیستەکان بۆ تیوری دایك سالاری چییە؟ یەکەمین هۆکار، بە هەمان شێوە کە پێشتر سەبارەت بە ڕۆمانتیکەکان شرۆڤەم کرد، دوری سۆزداری ئامانجی ئەوانە لە کۆمەڵگەی بورژوازی. باخ ئۆفن ئاماژە بە ڕێژەیی بوونی پەیوندی کۆمەلایەتی سەردەمی خۆی دەکات، وجەخت لە سەر ئەوە دەکاتەوە کە یەك هاوسەری قەت ئورگانێکی هەمیشەیی" سروشتی" نییە. ئەم بۆچوونە تەنها لە لایەن ئەو تیوری وچالاکی سیاسییەوە پێشوازی لێدەکرێت کە لە گۆڕانکارییە بنەڕەتییەکانی کۆمەڵگەی هەنووکە پشتیوانی دەکرد. لە هەڵوێستی سیاسی باخ ئۆفندا ئەمە خاڵێکی نادیار ولێڵە:

"پەیوەندی دایکانە بە شێوەیەکە کە ناتوانرێت چاوپۆشی لێ بکرێت وبە شێوەیەکی گەرم وگوڕ بە بنەچەی سروشتی مرۆڤ وپێگەی

---

[1] F.A. Bebel سوسیالیست ونوسەری ئەڵمانی(١٨٤٠-١٩١٣)

[2] . Paul lafargve

بڵندی مرۆیی پەیوەند دراوە کە زۆربەی خەڵك وەك پرەنسیپی سەرەکی کارەکان چاوی لێدەکەن. ئەم لافە کە لە سەرەتای بوونی مرۆڤدا پەیوەندی بێ مەرج وقووڵ لە نێوان دوو رەگەزدا بوونی هەبوە ، پێشبینییەکی هەڵە وبێهودە لە قەڵەم دەدرا. چە کەسێك ئەم تیورییە گشت پەسەندە قەبووڵ ناکات تا لە بیرەوەری شەرمەزارکەری سەردەمانی سەرتایی ئاسودە ببێت؟ بەڵام بەڵگە مێژووییەکان ئێمە لە ملکەچ بوون بە لە خۆبایی بوون وخۆپەرەستی، لە دودڵی لە پێشکەوتنی هێدی ودژواری مرۆڤ بەرەو رێورەسمی زەواج رزگار دەکات .[1]

دیسان ناوەرۆکی تیوری دایکسالاری، بە پێداگری لە سەر رێژەیی بوونی شادەماری کۆمەڵگای بورژوازی، لە لایەن مارکسیستەکانەوە بایەخی پێدرا. چوونکە یەکەم: سەردەمێکی دۆزیبوەوە کە تێدا ژن سەرچاوەی دەسەلات وسەنتەری کۆمەڵگا بووە ، نەك کەنیزی پیاو وکالایەك بۆ فرۆشتن، ئەم پێگەیە پشتیوانییەکی گرنگ لە هەوڵدانی ژن بۆ ئازادی سیاسی وکۆمەڵایەتی بوو. خەباتی گەورەی سەدەی ١٨یەم دەبوایە خەڵکێك وەك بەڵگە کەڵکیان لیێ وەر بگرتبایە کە بۆ بونیادنانی کۆمەڵگەیەکی بێ چین هەوڵیان دەدا.

بونیادی کۆمەڵگای باوکسالاری لە لایەن پابەندییە کۆمەڵایەتی-دەروونییەکانەوە، پەیوەندییەکی نزیك لە گەڵ تایبەتمەندی چینایەتی کۆمەڵگەی هەنووکە هەیە. ئەم کۆمەڵگەیە تا رادەیەکی زۆر، لە سەر ئەساسی خواستە دەروونییە تایبەتەکان دامەزراوە کە بەشێکیان لە

---

[1] لە ئەفسانەکانی خۆرهەڵات وخۆراوا

وروژێنەرە ناوشیارەکاندایە، ئەم خواستانە ناشیرینی رواڵەتی ئۆرگانی حکومەتی کامڵ دەکەن. بنەماڵەی باوکسالار یەکێك لە گرنگترین هۆکارەکانی دروستبوونی هەڵسوکەوتە دەروونییەکان وپارێزگاری مانەوەی کۆمەڵگەی چینایەتییە.

هەنووکە دەچمە سەر گرنگترین بابەت. لێرەدا لە گەڵ کۆمەڵێکی سۆزداریدا سەرقاڵین کە تایبەتمەندییەکانی بریتین لەم توخمانەی خوارەوە: گرێدانی سۆزداری بە هێزی باوك، تێکەڵاوییەك لە دڵەراوکێ کان، خۆشەویستی ونەفرەت، منێکی باڵای بەهێز ودوگم، کە ئەرك لە سەرەوەی شادی وخۆشحاڵی دەبینێت، هەست بە تاوان کە لە ناکۆکی نێوان خواستەکانی منی باڵا و پێویستییە راستەقینەکان دروست دەبێت وکاریگەرییەکی تەسلیم وملکەچ بوونە لە هەمبەر سەرچاوەکانی دەسەڵات. هەر ئەم هەل ومەرجە دەروونی -- کۆمەڵایەتییەیە کە بنەماڵەی لە ئاستی جیهاندا پابەند (یان لانی کەم پشتیوانێکی گرنگی) کۆمەڵگە لە قەڵەم داوە، ودیسان هەربەم بۆنەیەوە کە ناڕەزایەتی تیوریك لە هەمبەر کۆمەڵگە، وەك تیوری باخ ئۆفن، پشتیوانی بیرمەندانی سوسیالیستی بە دەست هێناوە.

لە بەشە گرنگەکانی پرسی ئێمە وێنەیەکە کە باخ ئۆفن ومۆرگان لە تایبەتمەندییەکانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی، دەروونی، ئاکاری وسیاسی باوکسالاری کێشاویانە. لە حاڵێکدا باخ ئۆفن بە نارەحەتییەوە سەیری قۆناغە سەرەتاییەکانی رابردوو دەکات وبە لە ناو چوو لە قەڵەمیان دەدات، مۆرگان لە قۆناغێکی سەروتر لە شارستانی دەدوێت کە لە ڕوانگەی ئەوەوە لە داهاتوو دا پەیدا دەبێت:" دەرکەوتنی ئەو شارستانییە وەك گەڕانەوەی بنەماڵەی دێرینە،(بنەماڵە لە رۆمی دێرین) لە گەڵ ئازادی، برایەتی ویەکسانی لە ئاستێکی بەرزتردا." باخ ئۆفن خۆی ئەم ئاماژانەی ئازادی، برایەتی

و یەکسانییە کە دەبوایە لە کۆمەڵگەی دایکسالاریدا هەبوایە، بنەمای زاڵ بە سەریاندا نەك دڵەراوکێ وملکەچ بوون، بەڵکوو خۆشەویستی ومیهرەبانی بە روونی وەسف دەکات[1].

---

[1] پەیوەندی دایك ومنداڵ سەردێری تێکڕای کەلتوورەکان، هەر چاکە وهەر لایەنێکی بە شکۆی ژیانە. ئەم پەیوەندییە لە دونیای زوڵم وزۆردا وەك یاسای ئاسمانی، خۆشەویستی، یەکبوون وئاشتی وئاسوودەییە. ژن بە پەروەردە کردنی منداڵی خۆی، بەر لە پیاو فێری بەڵاو کردنەوەی خۆشەویستی بۆ دەرەوەی چوارچێوەی خۆی و کەسێکی دی دەبێت ، و تێکڕای چاکە خولقێنراوەکانی خۆیلە پێناو پاراستن وکامڵکردنی بوونی ئەو بە کار دەهێنێت. ژن لەم قۆناغەدا مەخزەنی فەرهەنگ، خێرخوازی، فیداکاری، خۆشەویستی ژیان وخەمی مردنە. ئەو خۆشەویستییەی کە لە بوونی دایکێکەوە بڵاو دەبێتەوەنەتەنها توند بەڵکوو تەواو ورەهایە... چوونکە بنەچەی باوکی لە زاتی خۆیدا سنوور دەخولقێنێت وبنەچەی دایکی تەواوە، کەواتە بنەچەی باوکی گروپگەلێکی دیاریکراو لە خۆدەگرێت، بەڵام بنەچەی دایکی وەك ژیانی سروشت سنوور ناناسێت. وێنای زەینی دایك هەستی برایەتی گشتگیر لە زەینی هەمووناندا دروستدەکات کە بە فروانبوونی باوکسالاری لە ناو دەچێت. بنەماڵە بە گوێرەی حەقی باوك ئورگانێکی داخراوە، بەڵام بنەماڵەی دایك سالار خاوەن تایبەتمەندی گەلێکی تەواوە کە لە سەروی تێکڕای کەمالاتەوەیە وژیانی دایکانە لە رێگای ژیانێکی بڵندتری مەعنەوییەوە بێ وێنە دەبێت. منداڵدانی هەر ژنێك وێنەی لە ناو نەچووی ، دیمیتر، خواوەندی بەرهەمدان، بە منداڵان ، برایان وخۆشکان دەبەخشێت، نیشتمان تەنها برایان وخۆشکان دەناسێت وتا رۆژێك کە فراوانبوونی سیستەمی باوکسالاری یەکبوونی جەماوەر لە ناو بەرێتوبنەچەی ناکۆکی لە باتی ئەو سەقامگیر بکات.

کولتوورەکانی دایکسالاری، دەرکەوتن وتەنانەت رێزبەندی گەلێکی حقوقی لەم لایەنەی بنەچەی دایکسالاری دەخەنەروو . بنەچەی باسکراو بنەما وبنەرەتی ئازادی ویەکسانی رەمای نێوان خەڵکی دایکسالار، خۆشەویستی بۆ هاورەگەزەکان وسنووربەزاندنە. ریشەی هەستی دەستخۆشی ئامێزی نزیکی وخزمایەتی، هاودڵی، کە سنوورناناسێت وتێکڕای ئەندامانی نەتەوەیەك بە یەکسانی لە ئامێز دەگرێت، لە هەمان بنەچەی دایکسالاریدایە. وڵاتە دایك سالارەکان بەوە بە ناو بانگن کە کە شەڕ وململانێیان نییە. خەڵکانی دایك سالاررەنج وئازاری مرۆۆ وتەنانەت گیانلەبەرانی دیکەش بە تاوان دەزانن. روخسارێکی دڵسۆزی مرۆیی، تەنانەت لە پەیکەرە میسرییەکانیشدا، ئاماژە بە دونیای کەلتووری دایکسالاری دەکات.

(باخ ئۆفن ،ئەفسانە، ئایین ومافی دایك)

رۆڵــی جیـدی ســرنجدان بــە رازی بــوونی پیــاو لــە كۆمــەڵگای دایكسالاریدا هۆكارێكی دیكەی پێشوازی سوسیالیستەكانە لە باخ ئۆفن، هەرچەند كە لە ئاستی تیوریكدا ئەم ماتریالیزمە سروشت گەرایانە، گرێدراوی فیداكاری ووزەی دایك بۆ باشتر كردنی ژیانی پیاو، لە گەڵ ماتریالیزمی دیالیكتیكدا ناكۆكی بنەڕەتی هەیە، بەڵام ناوەڕۆكی چێژ گەراییەكی كۆمەڵایەتییە كە هۆكاری قەبووڵ كردن لە لایەن سوسیالیستەكانە روون دەكاتەوە.

باس كردنی چەند خاڵێكی گشتی سەبارەت بە بنەچەی ئازادی تەواوەتی پەیوەندی جنسی، كە باخ بە كۆمەڵگەی سەرەتایی لە" حكومەتی ژناندا" گرێی دەدات پێویستە. هەڵبەت ئەگەر بگوترێت سنووورداری لە پەیوەندی جنسی بە شێوەیەكی رەها تایبەتمەندی كۆمەڵگەی چینایەتییە وپەیوەندی جنسی ئازاد كە مەبەستی باخ ئۆفنە تایبەتە بە گۆمەڵگەی بێ چین هەڵەیە. دیسان ئەو رەوشتەی كە چێژی جنسی بە شتێكی خراپ وبێ كەڵك دەزانێت رۆڵێكی گرنگی لە پاراستنی كۆمەڵگەی چینایەتیدا هەیە. وهەر هێرش وناڕەزایەتی دەربڕینێك كە لە هەمبەر ئەم رەوشتە ئەنجام بدرێت وەك هێرشكردنە سەر تیورییەكەی ئۆفن دەبێت بە هۆكارێكی دیكەی خۆشەویست بوونی ئەو لە نێوان سوسیالیستەكاندا.

ئارەزۆ جنسییەكان پێگەگەلێكی سەرەتایی بە هێز بۆ چێژو خۆشی دابین دەكەن. ئەگەر دەرفەتی پێبدرێت تا ئاستی هەرە بەرز(كۆتایی) بۆ گەشەی كەسیەتی مرۆڤ فراوان دەبێت، نەك بە مەبەستی كونترۆڵی جەماوەر سنووردار بكرێتەوە، دەركەوتنی

خواستی توندی سەبارەت بە دامرکاندنی خواستەکانی دیکەی ژیانی لێدەکەوێتەوە. بۆ ئەوەی دامرکاندنی ئەم ئارەزۆیانە تەنها بە دەرفەتی مادی مومکین دەبێت، لەم رووەوە دەبێتە هۆی پەرژ وبلاو بوونی سیستەمی کۆمەلایەتی. کارێکی کۆمەلایەتی دیکەش لە چوار چێوەی دامرکاندنی جنسیدا بوونی هەیە. مادام کە دامرکاندنی بێ سنووری هەستی جنسی تاوان لە قەڵەم دەدرێت، لە حالێکدا کە ئارەزۆی سیکسی هەمیشە چالاکە، بەر بەستە ئاکارییەکان دەبنە سەرچاوەی دروستبوونی تاوان کە بە زۆری ناوشیارانەیە ویاخود دەگوێزرێتەوە بۆ زەمینەکانی دیکە.

ئەم هەست بە تاوانە لە لایەن کۆمەلایەتییەوە گرنگە، و ئەویش ئەمەیە کە ئازار دیتن لە تاوانباری، وەك سزا تاقی دەکرێتەوە نەك ئەوەی بە کەم وکوڕی کۆمەلایەتییەوە گرێبدرێت. هەست بە تاوان بە ناچاری ترسی سۆزداری لێدەکەوێتەوە: بەربەلاوی فیکری- بە تایبەت رەخنەگرانەی - خەلك سنووردار دەکاتەوە، بەلام لە باتی ئەوە گرێدانێکی سۆزداری سەبارەت بە ئاکاری کۆمەلایەتی دروست دەکات. ئەم خالە کۆتاییەش زیاد دەکەم کە توێژینەوە دەروونشیکارییەکانی تاك نیشانی داوە کە سەرکوت کردن یان قەبووڵ کردنی دامرکاندنی ئارەزۆی جنسی کاریگەرییەکی گرنگی لە سەر پاڵنەرەکان وکاراکتەری مرۆڤ هەیە.[١]

---

[١] بگەرێنەوە بۆ برگەی ٨

مەرجی کامڵبوونی " کاراکتەری زاوزێیی" بێ بەش نەبوون لە پەیوەندی جنسییە، چوونکە بێ بەشبوون دەبێتە هۆی دابەزینی کامڵبوونی تاك. یەکێك لە چۆنایەتییەکانی گرێدراوی کاراکتەری زاوزێیی سەربەخۆیی دەروونی وفیکرییە، گرنگی چۆنایەتی کۆمەڵایەتی ئەو پێویستی بە جەخت کردنەوە نییە. لە لایەکی ترەوە سەرکوتکردنی ئارەزۆی جنسی زاوزێیی توندبوونەوەی خواستە غەریزییەکانی، ئانال، سادیستیك وهاو ڕەگەزبازی شاراوەی لێدەکەوێتەوە، کە لە بنەمای غەریزی کۆمەڵگەی هەنووکەییدا گرنگییەکی حاشا هەڵنەگری هەیە.

بارودۆخی توێژینەوەی هەنووکەیی لە سەر دایکسالاری هەر چییەك بێت، بە دڵنیاییەوە بونیاد گەلێکی کۆمەڵایەتی بوونیان هەیە کە دەتوانین دایك تەوەر ناوزەدی بکەین. وئەگەر بمانەوێت لە بونیادە کۆمەڵایەتییەکانی هەنووکە وگۆڕانکارییەکان تێبگەین، دەبێ بە دۆزینەوەکانی هەنووکە وداهاتوو ی ئەم توێژینەوانە بایەخ بدەین. هەوڵدان وڕاکێشانە لیبیدۆییەکانی مرۆڤ یەکێك لە " هێزە بەرهەم هێنانەکانی" کۆمەڵگەیە. بە بۆنەی نەرمبوون وگۆڕانکاری، ئەم هێزانە دەتوانن بە شێوەیەکی بەرچاو خۆیان لە گەڵ بارودۆخی کۆمەڵایەتی وئابووری هەیی هاوئاهەنگ بکەن- هەرچەند ئەم هاوئاهەنگییەش سنووردارە. بونیادی دەروونی ئەندامانی گروپێکی کۆمەڵایەتی ئاماژە بە پشتیوانی حاشا هەڵنەگر بۆ سەقامگیری کۆمەڵگە دەکات. هەڵبەت ئەم بونیادە تا کاتێك پشتیوانی لە سەقامگیری دەکات کە ناکۆکییەکانی نێوان بونیادی دەروونی وهەل ومەرجی ئابووری

شاراوە نەبێت، کە لەو حاڵەتەدا هێزە دەروونییەکان یان سیستەمی هەیی سەراو بن دەکەن، یان لە ناوی دەبن. دەبێ لە بیرمان نەچێت کە بونیادە دەروونییەکانی کۆمەڵگە جۆراوجۆرەکان دەتوانن لە گەڵ یەکدی جیاواز یان تەنانەت لە هەمبەر یەك بن، ئەم جیاوازی یان لە هەمبەر یەك بوونە گرێدراوی پرۆسەی کۆمەڵایەتییە.

هەر چەند کە تاك، بە بۆنەی ئەزموونەکانی ژیان و ئۆرگانە تایبەتییەکان، لە لایەنی دەروونییەوە لە گەڵ ئەندامانی دیکەی گروپەکەی خۆی جیاوازە – بە تایبەت لە سەردەمانی سەرەتایی ژیاندا– بەڵام بەشێکی گەورە لە بونیادی دەروونی ئەو بەرهەمی هاوئاهەنگی لە گەڵ پێگەی چینی خۆی وکۆمەڵگەیەکە کە تێدا دەژی. زانیاری سەبارەت بەو هۆکارانەی کە بونیادی دەروونی چین یان کۆمەڵگەیەکی تایبەت دیاری دەکەن، وزانیاری ئێمە سەبارەت بە " هێزە بەرهەمهێنەرە" دەروونییەکان کە لە کۆمەڵگایەکدا بە شێوەیەکی دیاری کراو کار دەکەن، لە ئاگاهی وزانیاری ئێمە سەبارەت بە بونیادی ئابووری وکۆمەڵایەتی زیاترە. یەکێك لە هۆکارەکانی ئەم کارە ئەمەیە کە توێژینەرەکانی ئەم پرسانە خۆیان کەوتونەتە نێو چوارچێوەی بونیادی دەروونی کۆمەڵگەی خۆیان، لەم روەوە تەنها لە شتێك تێ دەگەن کە لە خۆیان دەچێت. ئەوان بە هەڵە بونیادی دەروونی خۆیان وکۆمەڵگەی خۆیان بە " سروشتی مرۆڤ " لە قەڵەم دەدەن، و ئەمە لە بەر چاو ناگرن کە لە ژێر هەل ومەرجی کۆمەڵایەتی جیاوازدا بونیادەکانی هەڵچوونگەلێکی بە تەواوەتی جیاوان، وەك هێزە بەرهەمهێنەرەکان خەریکی کارکردنن ویاخود دەتوانن کار بکەن.

کۆمەڵی باوکسالار بونیادێکی دەروونییە کە پەیوەندی منداڵ لە گەڵ باوك لە ناوەندی ئەو کۆمەڵەدا جێدەگرێت. فرۆید لە توێژینەوەی خۆی سەبارەت بە گرێی " پوزوتیڤی" ئودیپ یەکێك لە لایەنە جیدییەکانی ئەم بونیادەی ئاشکرا کرد، هەرچەندە لە کامڵبوونیدا زێدەرەوی کرد چوونکە لە گەڵ کۆمەڵگەکەی خۆیدا بە گوێرەی پێویست نزیك نەبوو. نیازی جنسی کوڕێکی منداڵ، کە وەك یەکەمین ژن سەیری دایکی دەکات، دەبێتە هۆی ئەوەی کە وەك رکەبەرێك سەیری باوکی بکات. بەڵام لە بنەماڵەی باوکسالاریدا، باوك بە سەر ژیانی منداڵدا زاڵە. جگە لە نەبوونی دەرفەتی فیزیۆلۆژیکی لە پراکتیزە بوونی داخوازییەکانی منداڵ، رۆڵی دوو پێوەرە بوونی باوك(رکەبەر ودەسەڵاتداری ژیان) هەستێکی دیکەش لە منداڵدا دەوروژێنێت کە فرۆید ئاماژەی پێکردوە: ئارەزۆی منداڵ بۆ جێگری باوك، هەستی یەکسانی لە گەڵ باوك، لە ئەودا دروست دەبێت. منداڵ تایبەتمەندی دەروونی باوك وەردەگرێت تا ئەو شوێنەی کە باوك دەبێتە سەرچاوەی تەڵقین وفەرمانە ئاکارییەکان وتایبەتمەندییە وەرگیراوەکان لە باوك دەبێتە ئامرازێکی بەهێز بۆ دروست بوونی وێژدان. بەڵام بۆ ئەوەی ئەم پرۆسەیە تا ڕادەیەك سەرکەوتنی بە دەست هێناوە، دەر ئەنجام رکەبەرایەتی کوڕی منداڵ لە گەڵ باوك دوولایەنە بوونی خواستی سۆزداری ئەوی لێدەکەوێتەوە. لە لایەکەوە خوازیاری میهرەبانی باوکە ولە لایەکی ترەوە کەم تا زۆر بە ئاشکرا سەرپێچی دەکات.

کۆمەڵی باوکسالاری بەو پرۆسە دەروونییە دروست دەبێت کە لە باوکدا بوونی هەیە. باوك لە لایەکەوە ئیرەیی بە کوڕەکەی دەبات چوونکە دەبینێت لە بەراورد لە گەڵ کوڕەکەی ژیانی ئەم بەرەو کۆتای دەڕوات، بەڵام هۆکاری سەرەکی ئەم ئیرەیی بردنە مەرجی کۆمەڵایەتییە: بەم واتایە کە ژیانی منداڵ تا ڕادەیەك ناچاری تێدا نییە. ئاشکرایە کە بەر پرسیارەتی باوکێتی، هەر چەندە قورستر بێت ئەم ئیرەیی بردنە زیاترە.

هۆکارە گرنگە کۆمەڵایەتی وئابوورییەکانیش هەڵس وکەوتی کوڕ سەبارەت بە باوك دیاری دەکەن. بە گوێرەی پێگە وهەل ومەرج، کوڕ یان میراتگەری سەرمایەی باوکە یان پشتیوانی ئەوە لە کاتی نەخۆشی وسەردەمی پیریدا. کوڕ جۆرە سەرمایەگوزارییەك لە قەڵەم دەدرێت. لە ڕوانگەی ئابوورییەوە ئەو پارەیە کە خەرجی پەروەردە وبارهێنانی ئەو دەکرێت بە تەواوەتی لە پارەی بیمە وخانەنشینی بۆ سەردمی پیری دەچێت. دیسان کوڕ ڕۆڵێکی گرنگی لە شەرافەتی کۆمەڵایەتی باوکدا هەیە. بەشداری بە ناوبانگی ئەو لە کۆمەڵگە، حورمەتی باوك بەرز دەکاتەوە وشکستی کۆمەڵایەتی ئەو ئابڕوی باوك کەم دەکاتەوە ویان تەنانەت لە ناویشی دەبات (زەواجی سەرکەوتوانەی کوڕیش هەمان ڕۆڵی هەیە).

بە بۆنەی ئەرکە کۆمەڵایەتی وئابوورییەکانی کوڕەوە، ئامانجی پەروەردە کردنی ئەو بە زۆری بە بێ ڕازی بوونی ئەو ئەنجام دەدرێت– واتە گەشە وکامڵبوونی تەواوەتی ئەو، بەڵکوو ئەوەی کامڵ دەبێت، ئەوپەڕی لێهاتووی کوڕە سەبارەت بە بەشداری لە پێویستییە

کۆمەڵایـــەتی وئابوورییـــەکانی باوکـــدا. لـــەم رووەوە چـــەندین جـــار رووبـەروی نـاکۆکی نێوان رازی بوون ولێهاتووی کوڕ دەبینـەوە، بـەڵام ئـەم ناکۆکییانـە لـە لایـەن باوکـەوە بـە شـێوەیەکی وشـیارانە هەسـتی پێناکرێت. چوونکە ئایـدۆلۆژیای کۆمەڵگـە فێـری کـردوە کـە هـەر دوو ئامانجەکە بە یەکسان سەیر بکات. بارودۆخ کاتێك ئاڵۆزتر دەبێت کە باوك خۆی لە گەڵ کوڕەکەیدا یەکسان لە قەڵەم بدات. ئەو لـە کوڕەکەی چاوەڕوانی ئەوە دەکات کە نە تەنها لـە لایـەنی کۆمەڵایەتییەوە لێهاتوو بێت، بەڵکوو چاوەڕوانە ئارەزۆ دانەمرکاوەکانیشی دابمرکێنێت.

کارە کۆمەڵایەتییەکانی کوڕ رۆڵێکی جیدیان لە میهرەبانی باوکدا هەیـە: بـاوك بـە مـەرجێك کوڕەکـەی خـۆش دەوێـت کـە ئارەزۆکـانی ئـەو دەسـتەبەر بکـات. ئـەگینا ڕەنگـە خۆشەویسـتی بـاوك بکوژێتـەوە ویـان تەنانەت ببێتە کەمتەر خەمی ونەفرەت.

سروشـتی شـەرتی(مـەرجی) خۆشەویسـتی بـاوك دوو ئـەنجامی لێدەکەوێتەوە: ۱) لە دەست دانـی ئاسایشـی دەروونـی کـە دەرئـەنجامی شـارەزا بـوون لــە چــۆنایەتی خۆشەویســتی بــێ قەیــد ومەرجــە.۲) توندبوونەوەی (زیادبوونی) رۆڵی ویژدان- واتـە لـە مرۆڤدا ڕوانگەیـەك دروســت دەبێــت کــە تێیــدا ڕاپەڕانــدنی ئەرکــەکان خــاڵی ناوەنــدی وسـەنتەری ژیانـە، چوونکە لـەم حاڵەتـەدا لانـی کـەمی خۆشەویسـتی گەرەنتی کراوە. بەڵام تەنانەت جـێ بەجـێ کردنـی فەرمانـەکانی ویـژدان لـە ئاسـتی هـەرە بەرزیشـدا دەرکـەوتنی هەسـت بـە تـاوان ئاسـتەنگ ناکات، چوونکە کاری تاك سەبارەت بەو ئامانجانەی بۆی دانراوە کـەم وکورتە.

لە بەرانبەردا، خۆشەویستی دایك بۆمنداڵ بە تەواوەتی خاوەن تایبەتمەندییەگەلێکی جیاوازە. گرنگترین ویەکەمین هۆکار ئەمەیە کە خۆشەویستی دایك بۆ منداڵ لە چەندساڵی سەرەتای ژیانی منداڵیدا بێ قەید ومەرجە. بە خێوکردنی منداڵی داماو، گرێدراوی ئەنجامی ئەرکە کۆمەڵایەتی وئاکارییەکانی منداڵ نییە، تەنانەت چاوەڕوانی میهرەبانی لە ئارادا نییە. سروشتی بێ مەرجی خۆشەویستی دایك پێویستییەکی بیولۆژیکە کە ڕەنگە خواستێك بۆ عەشقی بێ مەرج لە ژنیشدا دروست بەکات. بڕوا بە بێ مەرج بوونی خۆشەویستی دایك ئەم چەمکە دەگەیەنێت کە پێویستییە ئەخلاقییەکان گرنگایەتییەکی ئەوتۆشیان نییە، چوونکە مەرجی خۆشەویست بوون نین.

ئەم تایبەتمەندییانەی کە شرۆڤە کران لە گەڵ روخساری ئەودایکەی کە لە کۆمەڵگای باوك سالاری هەنووکەییدا میهرەبانی در حەق دەکرێت جیاوازییەکی زۆری هەیە. ئەم کۆمەڵگایە، لە بنەڕەتدا، لە پیاودا تەنها دلێری و پاڵەوانی دەناسێت (ئەم تایبەتمەندییانە تێکەڵاوی خۆپەرەستی بووە)، ولە دایك وێنەیەی ناشرینی هەستیاری ولاوازی کێشاوە. لە باتی خۆشەویستی بێ قەیدومەرجی دایکانە، کە نە تەنها منداڵەکەی خۆی بەڵکو تێکڕای منداڵانی دیکەش دەگرێتەوە، روبەروی هەستی بوژوازی خاوەندارییەتی دەبینەوە کە بە سەر دایکدا سەپێنراوە.

گۆڕینی روخساری دایك نیشاندەری لادانێکی کۆمەڵایەتییە لە پەیوەندی دایك ومنداڵدا. یەکێك لە دەرئەنجامەکانی ئەم لادانە — وەهەر وەها نەمایشێك لە گرێ‌ئودیپ – شێوازێکە کە تێدا ئارەزۆی

خۆشەویستی دایك بوون شوێنی خۆی داوەتەوە پارێزگاری کردن وبەخێو کردنی منداڵ. ئیدی دایك ئەرکی پارێزگاری وپشتیوانی نییە، بەڵکو دەبێ خویشی پشتیوانی لێبکرێت تا پاك و بێگەرد بمێنێتەوە. ئەم شێوە پێچەوانەیە (بە لارێدا بردنی پەیوەندی سەرەتایی دایك) لە گەڵ سەمبولەکانی دیکەی دایکدا کێشراوە، وەك وڵات، نەتەوە، نیشتمان، رۆڵێکی گرنگی لە ئایدولۆژییەکانی باوك سالاری هەنووکەییدا هەیە. دایكو هاوسەنگییە مەعنەوییەکانی لەم ئایدولوژییانەدا لە ناو نەچوون بەڵکو رۆڵی ئەوان لە پشتیوانی کردن بۆ پشتیوانی لێکردن گۆڕانی بەسەردا هاتووە. بەکورتی دەتوانین بڵێن کە تاك – وکۆمەڵگای – باوك سالاری هەندێك تایبەتمەندییان هەیە کە بەم شێوەیەی خوارەوەیە: منێکی باڵای جیدیوسەختگر، هەست بە تاوان، خوشەویستی فەرمانبەرانە لە هێزی باوك ئاسا، خواستوهەست بە خۆشی لە زاڵ بوون بە سەرخەڵکی لاواز، قەبووڵ کردنی رەنج وەك سزای پڕبەپێست لە هەمبەر تاوان وتوانایەکی کەموکورت بۆ شادی وکامەرانی. لە بەرانبەردا دایك سالاری، لە گەڵ گەش بینی، متمانە لە خۆشەویستی بێمەرجی دایك ، هەست بە تاوانی زۆر کەمتر، منی باڵای لاوازتر، توانای زیاتر بۆ شادی وکامەرانی دیاری دەکرێت. هاوکات لەگەڵ ئەم تایبەتمەندییانەدا ئامانجی میهرەبانی وخۆشەویستی دایکانە بۆ هەژارن پەرە دەستێنێت.

لە حاڵێکدا دەتوانین هەم باوك سالاری وهەم دایك سالاری لە کۆمەڵگادا ببینین – بە پلەی یەکەم گرێدراوی رێکخراوی بنەماڵەومنداڵ – وەك هەر خوویەکی دیکە هەر کامەیان تایبەت بە جۆرێکی تایبەت لە

کۆمەڵگایـە. ڕەنگـە بـاوك سـالاری لـە کۆمـەڵگای بـورژوا پرۆتسـتاندا باوبێت، بەڵام دایك سالاری لە چاخەکانی ناوەڕاستدا ڕۆڵێکی گرنگی هەبووە وهەنووکەش لە باشوری ئەوروپادا برەوی هەیە. ئەم بابەتە ئێمە بۆ باسەکەی " ڤێبر" سەبارەت بە پەیوەندی سەرمایەداری بورژوا لە گەڵ جەوهەری پرۆتستان، لـە هەمبـەر پەیوەنـدی کاسـۆلیزم لـە گـەڵ جەوهەری وڵاتە کاسۆلیکەکان ڕێنوینی دەکات .

هـەر ناڕەزایەتییـەك کـە لـە هەمبـەر تیـوری تایبـەتی "ڤێبر" دەر ببڕدرێن، ئیدی هەنووکە ئەو پەیوەندییەی کە باسمان کرد بنەمایەکی سەلمێندراوی زانستییە وپرسەکە لە ئاستی وشیارانە وئایدولۆژی دا تۆێژینـەوەی لـە سـەر دەکرێـت. تێگەیشـتنی تـەواو لـەو پەیوەندییـە بەرانبـەرە بـە شـیکردنەوەی پاڵنـەرێك کـە وەك بنـەڕەتی بـورژوا — سەرمایەداری وجەوهەری پرۆتستانە مومکین دەبێت.

لە حاڵێکدا لە کاسۆلیزم دا گەلێك ئاماژەی باوك سالاری بەرچاو دەکـەوێت —" خواوەنـد"ی بـاوك، زەنجیرە پلـەی پیـاوانی ئـاینی و... . بـەڵام نـاتوانین لـە ڕۆڵـی گرنگـی کۆمـەڵی دایـك سـالاری تێیـدا نکـۆڵی بکـەین. مەریـەمی پـاکیزە وکلێسـای خـۆی نوێنـەری ڕۆحـی " دایکـی گـەورەن"، دایکێـك کـە تێکـڕای منداڵـەکانی لـە ئـامێزی خـۆدا حەواندوەتـەوە. لـە راسـتیدا هەنـدێك تایبەتمەنـدی دایکانـە بـۆ خـودی خواش دیاری کراوە — هەر چەند کە ناوشیارانەیە: تاك "کوڕی کلێسا" دەتوانـێ بـە خۆشەویسـتی"کلێسـای دایـك" متمانـە بکـات، مـادام کـە هێشتا منداڵی ئەوەوە ودەگەڕێتەوە ئامێزی. ئەم پەیوەندی منداڵییە بە ڕێورەسمە ئاینیەکان دادەمەزرێت وبۆدڵنیابوون لە نەریتە ئاکارییـەکان ڕۆڵکی گرنگیان هەیە. بەڵام میکانیزمێکی ئاڵۆز لە ئارادایە بۆ ئەوەی لە

پارێزراوبوونی ئەم نەریتانە دڵنیاببین. دیسان تاکی پابەند دەتوانێ دڵنیا بێت کە بەبێ پشت بەستن بە ئاکار دەکەوێتە بەر میهرەبانی ودلۆڤانی. کاسۆلیزم لە پێوانەیەکی گەورەدا هەستی تاوانباری دەخوڵقێنێت، بەڵام لە هەمان حاڵدا دەرفەتی رزگار بوون لەم هەستەش دەخوڵقێنێت. ئەو نرخەی کە بە ئەم پرسە دەدرێت، گرێدراوی سۆزداری بە کلێساو خزمەتگوزارەکانییە.

لە لایەکی ترەوە پرۆتستانیزم لە پاڵاوتنی مەسیحییەت لە خوارفاتی دایك سالاری کارێکی گرنگ وبنەڕەتی ئەنجامداوە. جێگرەکانی دایك وەك مریەمی پاکیزە وکلێسا و تایبەتمەندییە دایکانەکانی خواوەند لە ناوچووە. لە سەنتەرو ناوەندی زانستی خودا ناسی لوتر [1]، میهرەبانی نواندن بۆ کەسی تاوانبار جێگای گومانە. بۆ ڕاکێشانی میهربانی تەنها یەك ڕێگا بوونی هەیە: باوەڕ[2].لە کالڤینیزم

---

[1] لە لایەنی دەروونناسییەوە لوتر باوکسالارێکی توندرەو بوو. ئەو سەبارەت بە باوك تێگەیشتنێکی دوو پێوەری هەبوو، و ئەم دوو پێوەرە بوونە لەم راستییەدا دەبینرا کە ئەو هەمیشە سەیری دوو سیمای باوکی دەکرد: ئەو سیمایە کە خۆشی دەوێت وئەو سیمایە کە نەفرەتی لێدەکات. لوتر قەت لە ژیاندا چێژوەرگرتنی تاقی نەکردوەتەوە و لە گەڵ ئەو فەرهەنگە کە چێژ دەخوڵقێنێت بێگانەیە، کە واتە یەکێك لە بێزارە گەورەکانە. لوتر گرێدراوی خەمۆکی دەروونی ناچاری(زۆرەملی)، لە جۆری هاورەگەزبازییە، هەڵبەت لە چەمکە کلینیکییەکەیدا.

[2] واتای تەواوەتی تیۆرییەکە " لێبوردن تەنها لە ڕێگەی باوەڕەوە" تەنها بە گوێرەی میکانیزمی فیکری خەمۆکی دەروونی زۆرملی ودوو دڵیەکانی بەیان دەکرێت. لێرەدا ناتوانین بە تێر وتەسەلی باسی بکەین:

تەنها نموونە یەکی بەرچاوی پێ زیاد دەکەم. تەنها بە بۆنەی دوو پێوەر بوونی خۆیەوە (نەك سیمای باوك، نەفرەت لە باوك وبەڕێوەبەری کلێسای کاسۆلیك وهەڵسوکەوتی دۆستانە سەبارەت بە شازادە نائایینییەکان لە گەڵ نەفرەت لە جوتیارە یاخی بووەکان) لوتر بە هیوای خۆشەویستی بێ مەرجی دایك بوو . وتەنها لەم حاڵەتەدا دەیتوانی هەست بە خۆشەویستی بکات.

ئایینزاکانی دیکەی پرۆتستانەوە سەلمێندرا کە ڕێگە چارەی باوەڕ بەس نییە. لەم ڕووەوە ئەنجامدانی ئەرکی تایبەتی (خەڵوە کێشانی ناوەکی "ناخی") وپێویستی سەرکەوتن لە ژیانی ئەم جیهانەشدا، وەك شایەتی رەحمەتی خوا، یەکێك لە مەرجەکانی ڕاکێشانی میهرەبانی رۆحانی لە قەڵەم دراوە.

دەرکەوتنی پرۆتستانیزم دەرئەنجامی هەمان هۆکاری ئابووری کۆمەڵایەتییە کە بوو بە هۆی دەرکەوتنی " جەوهەری" سەرمایەداریش وەك هەر ئایینێکی دیکە، ئەرکی ئەم ئایینە دروستکردن وبە هێز کردنی پاڵنەرێکە کە پێویستی کۆمەڵگەیە. کۆمەڵی باوك سالاری کە تێدا ڕاپەڕاندی ئەرك وسەرکەوتن هێزە گرنگەکانی ژیانن- لە حاڵێکدا شادی وچێژ رۆڵی پلە دوویان هەیە- نیشاندەری گەلێك لە بە هێزترین هێزە سودبەخشەکانە لە ئەو پەڕی هەوڵدانە گەورەکانی ئابووری وکەلتووری سەرمایەدارییە. تا سەردەمی سەرمایەداری خەڵك(کۆیلە)یان بە زۆر وگوشاری جەستەیی ناچار دەکردکە هەر دڵۆپێك لە هێزی خۆیان بۆ کارێکی سودبەخشی ئابووری تەرخان بکەن. لە ڕێگەی کاریگەری کۆمەڵی باوك سالارییەوە، خەڵك بۆ دەستەبەرکردنی " خواستە ئازادەکان "ی خۆیان دەستیان بە هەوڵدان کرد، چوونکە پەشیمانی دەرەکی لە رابردوو هێشتا ناوەکی نەکرابووەوە. ناوەکی کردنی پەشیمانی بە شێوەیەکی کامڵتر لە نێوان چینی دەسەڵاتداری بورژوا، کە نوێنەری ڕاستە قینەی تایبەتمەندییە ئاکارییەکانی بورژوا بوون پراکتیزە کرا. بە پێچەوانەی هێزە دەرەکییەکان، پرۆسەی ناوەکی کردن دەرئەنجامێکی دیکەی

لێکەوتەوە. جێ بە جێ کردنی فەرمانە ویژدانییەکان رازی بوونێکی لێکەوتوەتەوە کە لە توکمە کردنی بنەمای باوکسالاریدا بەشێکی بەرچاوی هەبوو.

بە هەر حاڵ دامرکاندنی خواستەکان زۆر سنووردار بوو، چوونکە راپەڕاندنی ئەرك وسەرکەوتنی ئابووری جێگرگەلێکی لاواز بوون بۆ ئەو تایبەتمەندیانەی کە ناو چووبوون: توانای کەڵك وەرگرتن لە ژیان، وئاسایشی ناوەکی لە برەوداری وخۆشەویستی بێ مەرج، دیسان بارێکی قورسی دەروونی کە بونیادی باوك سالاری وێران دەکات بوو بە هۆی گۆشەگیری ونەبوونی توانای خۆشەویستی نواندن، هەرچەندە کە بنەڕەتی هۆکارە سەرەکییەکانی ئەم وێرانگەرییە لە گۆڕانکارییە ئابوورییەکاندا بوو.

بونیادی باوکسالاری کە هێزی دەروونی پاڵنەرلە ئەو پەڕی دەستکەوتەکانی کۆمەڵگەی بورژوا – پرۆتستان بوو، لە هەمان حاڵدا هەلومەرجێکی خولقاند کە بوو بە هۆی تێکدانی ئەو بونیادە ورینسانسی دایکسالاری لێکەوتەوە. گەشە کردنی توانای بەرهەمهێنانی مرۆڤ بۆ یەکەمین جار لە مێژودا سیستەمێکی کۆمەلایەتی دروست کرد کە لە رابردوودا تەنها لە چیرۆکی فریشتەکان وئەفسانەکاندا باسی لێوە کرابوو، سیستەمێك کە تێدا خەڵك خاوەن ئامراز وکەرەستەی خۆشی وشادومانی راستەقینە بوون، هەوڵدانی زۆر بۆ ئەنجامدانی کار پێویست نییە، هێزە مرۆییەکان بە پلەی یەکەم بۆ کامڵکردنی تواناکارییە مرۆییەکان خەرج دەکرێت نەك بۆ

بەرهـەمهێنانی کـالاّ ئابوورییـەکان کـە تـەنها بـۆ بـەردەوام بـوونی شارستانی پێویستە.

پێشـڕەوترین فەیلەسـۆفەکانی چـەرخی روونـاك گـەری فەرەنسـا گـرێی سـۆزداری وفیکـری بونیـادی کۆمەڵایـەتی بـاوك سـالاریان بـە جێهێشـت، بـەڵام نوێنـەری کـامڵ وتـەواوی ئـەم ئـارەزۆ تـازە دایکسالارییانە چینێکی تازەی لێدەرچوو کە پاڵنەری دڵسۆزی ئەولە کاردا زیـاتر تێبینییـە ئابوورییەکان بـوو تـا نارەحـەتی ویـژدان کـە لـە نـاخی خۆیـدا هەسـتی پێـدەکرد: چـینی کرێکـار. هـەر ئـەم بونیـادە سـۆزدارییە یـەکێك لـە هەل‌ومەرجـەکانی دزە کردنـی سوسـیالیزمی مارکسیستی لە نێو چینی کرێکاردا لە بار کرد- کە واتە دزەکردنی سوسـیالیزم گرێـدراوی چییەتی پاڵنـەرەکانی کرێکارەکانـە. بنـەمای دەروونی بەرنامەی کۆمەڵایەتی مارکسیستی بە شێوەیەکی دیاریکراو کۆمەڵی دایکسالاری بوو. مارکسیزم لەو بڕوایەدایە کە ئەگەر توانای بەرهەمهێنانی ئابووری بە شێوەیەکی لۆژیکی رێك وپێك بکرێت هەر کەسـێك بـە گـوێرەی پێویسـتی خـۆی لـە کـالاّ وئامرازەکـان کـەڵك وەردەگرێـت- بـە بـێ ئـەوەی رۆڵـی سـەرەکی ئـەو کەسـەلە پرۆسـەی بەرهەمهێناندا لە بەرچاو بگیردرێت- دیسان دەتوانین ئەم ئامانجە بە کارێك کەمتر لە ئەوەی هەنووکە پێویستە پراکتیزە بکەین، لە لایەکی ترەوە هەر کەسێك بە بێ هیچ مەرجێك مافی ئەوەی هەیە ژیانێکی پڕلە ئاسـایش وخۆشـی هـەبێت، وئـەم ئاسـایش وخۆشـییە پێویسـتی بـە کرانەوەی هاوئاهـەنگی نهێنـی خـەڵك هەیـە- تێکڕای ئەم تیۆرییانە بە گـوێرەی لۆژیـك وشـیکردنەوەی زانسـتی بۆچـوونگەلێکە کـە لـە

هەلومەرجی ئابووری رابردوودا تەنها وەك " فانتازیا"لە قەلەم دەدرا: " زەوی دایك " تێکرای پێویستییەکانی منداڵەکانی دابین دەکات بە بێ ئەوەی لێهاتووی وشایستەیی ئەوان لە بەر چاو بگرێت.

هەر ئەم پەیوەندییە لە نێوان خواستەکانی دایکسالاری وبۆچوونی سوسیالیستەکان بوونی هەیە کە ئاشکرایە بۆ چی دیموکراسی ماتریالیستی کۆمەڵگە دایکسالارەکان بووە هۆی ئەوەی بیرمەندەکانی سوسیالیست بۆ لایەنگری لە تیوری دایکسالاری شت بنوسن.

٨-شێواز ورۆڵی دەروونناسی کۆمەڵایەتی شیکـــردنەوەیی[(١)] چاوخشاندنێك بە دەروونشیکاری وماتریالیزمی مێژوویی

دەروونشیکاری، دەروونناسییەکی ماتریالیستیکە، کە پێویستە وەك بەشێکی زانستە سروشتییەکان لـە قەڵـەم بدرێت. ئـەم زانستە وروژێنـەر وپێویستییە غەریزییـەکان وەك هێـزی پاڵنـەر لـە پشـت هەڵس وکەتەکانی مرۆڤەوە ، لێك دەداتەوە، ئەو پاڵنەرانە کە لە ڕێگەی غـەریزە دەروونییەکانـەوە دروسـت دەبـن وراسـتەو خـۆ نـابینرێن. دەروونشیکاری نیشانی داوە کە چالاکی دەروونـی وشیارانە بەشێکی زۆر کەم لە ژیانی دەروونـی مـرۆڤ پێك دەهێنێت، بەشی سـەرەکی لـە پشـــت هەڵس وکـــەوتی دەروونـــی وناشـــیارانەوەیە. بـــە تایبـــەت دەروونشـــیکاری لـــەو ئایـدۆلۆژیا تـــاکی وگروپییانـــەی کـــە شـــوێنی دەرکەوتنی پێویستی وخواستگەلێکی دیاریکراون ولە غەریزەکانەوە سەرچـاوە دەگـرن پـەردە هەڵـدەماڵێت و نیشـانی داوە کـە پاڵنـەرە

---

(١) ئەم وتارە بۆ یەکەمین جار لە Zeilschrift fiir sozalforechung لاپیزیك لە ١٩٣٢ بەلاو کراوەتەوە.

(ئاكارييەكان) وئیدەیالیستیكییەكانی ئێمە تا ڕادەیەك پاڵنەری غەریزی ولۆژیكی كراون.

هاوتەریب لە گەڵ ڕیزبەندی گشت پەسەندی غەریزەكان بە دوو غەریزەی برسێتی وخۆشەویستی، فرۆید لەو بڕوایەدا بوو كە دوو گروپی دیكە لە غەریزەكان واتە پاراستنی زات و غەرێزەی جنسی[1] هێزی ڕاستەقینەی پاڵنەرەكانە لە پشت ژیانی دەروونی مرۆڤەوەیە. فرۆید وزەی هەیی وجیانەبووی غەریزەی جنسی بە لیبیدۆ (شەهوەت) وپرۆسە دەروونییەكانی سەرچاوە گرتوو لەم وزەیەوە " بە شەهوەتی"[2] ناو دەبات. لە بواری غەریزە جنسییەكاندا فرۆید بە كار

[1] فرۆید كە لە بن كاریگەری تێكەڵاوییەكی لیبیدۆیی لە غەریزەكانی پاراستنی زات وخواست وێرانگەریدا بوو، دواتر تیۆرییە سەرتاییەكی خۆی ڕاست كردەوە . و لە نێو غەریزەی ژیاندا Cerotik غەریزەی مەرگیشی دانا . ئەم ڕاست كردنەوە بە گرنگی خۆیەوە ، كەمتر لە تیۆرییە كۆنەكەی لە سەر بنەمای ئەزموون دامەزراوە. لە ڕوانگەی منەوە ئەو تیۆرییە تێكەڵاوێكە لە زانیاری بیولۆژیكی وخواستی دەروونی، تێكەڵاوییەك كە فرۆید بە شێوەیەكی دیكە خۆی لێ دوورگرتووە. ئەم تیۆرییە بە ڕادەیەك دژی ڕوانگەی سەرەتایی فرۆیدە كە، غەریزەی وەك ئەو خواست وئارەزۆیانە لە قەڵەم دەدا كە خزمەتی هەوڵدانی مرۆڤی بۆ ژیان دەكرد. لە ڕوانگەی منەوە یەكێك لە كاریگەرییەكانی هەڵوێستی هەمە لایەنەی فرۆید، ئەمەیە كە چالاكی دەروونی پەرە دەستێنێت تا لە گەڵ پرۆسەی ژیان وپێویستییەكاندا هاوئاهەنگ ببێت، و ئەمە پێچەوانەی ینەچەی مەرگی بیولۆژیكە. وتوویژ سەبارەت بە گریمانەی غەریزەی مەرگ هێشتاش لە دەروونشیكاریدا بەردەوامە.

[2] Libidinous – لە كاتی نوسینی ئەم وتارەدا لە گەڵ تیوری لیبیدۆی فرۆیددا هاوڕا بووم، هەر بەم بۆنەیەوە لە هێزە لیبیدۆییەكان(وزەكان) ویان بونیادی لیبیدۆ(یان بونیادی پاڵنەر) دواوم، بەلام هەنووكە لە سەر لیبیدۆ جەخت ناكەمەوە، بەڵكو لە هێزەجۆراوجۆرە شەهوەتییەكان دەدوێم، و لە لایەنی خاڵە سەرەكییەكانی ئەم وتارەوە ئەم جیاوازیشە شیاو نییە(١٩٧٠).

هێنانی باو وئاسایی ئەم دەستەواژەیەی پەرە پێدا بە شێوەیەك كە تێكڕای وروژێنەرەكانی كە وەك پاڵنەری زاوزێیی لە لایەن فیزیكییەوە شەرتی (مەرجدار) بوەتەوە لە خۆ دەگرت، هەندێك لە بەشەكانیپاڵنەری هەستە جنسییەكان گرێدراوی یەكدین وبە دوای خۆشەویستی سەرچاوە گرتوو لە گرژی دەگەڕێن.

فرۆید گریمانە دەكات كە بنەمای سەرەكی چالاكی دەروونی " بنەچەی خۆشییە"[1] ، واتە خواستی بەتاڵ كردنی گرژییە جنسییەكان بە شێوەیەك كە لانی زۆری خۆشی دەستەبەر ببێت. ئەم بنەچەیە بە " بنەچەی راستی" راست دەكرێتەوە(نەرم دەبێت)[2]: هەژماردنی راستی ناچارمان دەكات كە نكۆڵی لە خۆشی بكەین یان بە ریسوای لە قەڵەم بدەین تا نارەحەتی گەورەتر رووبەرومان نەبێتەوە یان لە داهاتوودا خۆشییەكی زیاتر بە دەست بهێنین.

لە ڕوانگەی فرۆیدەوە بونیادی تایبەتی غەریزەی تاكی شەرتی كراو لە دوو هۆكارەوە سەرچاوە دەگرێت: بونیادی جەستەیی ژنتیكی وئەزموونەكانی ژیان- بە تایبەت ئەزموونەكانی سەردەمی منداڵی. فرۆید دیسان ئەڵێ پێكهاتەی ژنتیك وئەزموونی ژیان " زەنجیرەیەكی تەواو كەر" دروست دەكات وئەركی تایبەتی دەروونشیكاری دۆزینەوە وئاشكرا كردنی كاریگەری ئەزموونەكانی ژیان لە سەر بونیادی غەریزەی ژنیتیكە. لەم رووەوە ئەم شێوازەی شیكردنەوە كوت ومت مێژووییە. **ئەم شێوازە بە دوای تێگەیشتن لەبونیادی وروژێنەر**

---

[1]. Pleasure P rinciple

[2]. Reality Principle

لە رێگەی تێگەیشتن لە مێژووی ژیانەوەیە. شێوازی شی کردنەوەیی بۆ ژیانی دەروونی تاکی تەندروست ونەخۆش، دەروون نەخۆش بە نرخە، خاڵی جیاوازی کەسی دەروون نەخۆش لە گەڵ کەسی تەندروست لەمەدایە کە هاوسەنگی پێکهاتەی غەریزی خۆی لە گەڵ پێداویستییە راستەقینەکانی ژیان هاو ئاهەنگ کردوە، بەڵام بونیادی غەریزی کەسی دەروون نەخۆش (خەمۆکی دەروونی) رووبەروی هەندێك ئاستەنگ بوەتەوە کە لە بەردەم پێکەوە گونجان لە گەڵ راستیدا رێگرە.

بۆ زیاتر روون کردنەوەی ئەوەی کە دەتوانین غەرێزە جنسییەکان هێور بکەینەوە و لە گەڵ راستیدا بیانگونجێنین، دەبێ لەو تایبەتمەندییانەوە کە ئەم غەریزانە لە پاراستنی زات جیادەکاتەوە شارەزا بین. بۆ نموونە غەریزە جنسییەکان، بە پێچەوانەی غەرێزەکانی پاراستنی زات، هێور دەکرێنەوە، وغەریزەکانی پاراستنی زات زۆر پێویستن چوونکە ئەگەر بۆ ماوەیەکی درێژخایەن دانەمرکێن، مرۆڤ رووبەروی مەرگ دەکاتەوە، بە کورتی دواخستنی درێژخایەنی دامرکاندنیان لە لایەن دەروونییەوە تەحەمول ناکرێت. لەم رووەوە غەریزەکانی پاراستنی زات لە غەریزە جنسییەکان ئەولەویەتیان زیاترە– مەبەست ئەمە نییە کە رۆڵێکی گرنگتریان هەیە، بەڵکوو لە حاڵەتێکدا کە ناکۆکی دەرکەوت ، ئەولەوییەت هی غەریزەی پاراستنی زاتە.

دیسان دەتوانین ئەو پاڵنەرانەی کە لە ئارەزۆ جنسییەکانەوە سەرچاوە دەگرن بدەینە دواوە، بەڵام ناتوانین خواستە سەرچاوە

گرتووەکـان لەپاراسـتنی زات لـە هەسـتەوە بگوێزینـەوە بـۆ نەسـت. جیاوازییەکی گرنگی دیکەی نێوان ئەم دو گروپە لە غەریزەکان ئەمەیە کە دەتوانین غەریزە جنسییەکان بپاڵێوین: بە دەربڕینێکیتر لە باتی دامرکاندنی راستەو خۆ دەتوانین ئارەزۆی جنسی بەرەو ئامانجێکی دیکە کە بە تەواوەتی لە گەڵ ئامانجی راستەوخۆیدا جیاوازە ، ببەین. بـەڵام غـەریزەکانی پاراسـتنی زات تایبەتمەندییـەکی وەهایـان نییـە. دیسـان دەبێ پاڵنـەرەکانی پاراسـتنی زات بـە ئـامرازی راسـتەقینە وهەست پێکراو دابمرکێن، لە حاڵێکدا پاڵنەرە جنسییەکان بە زۆری بە فانتزیـای روت دادەمـرکێن. برسـێتی مـرۆڤ تـەنها بـە نـان خـواردن دادەمرکێت، بەڵام ئارەزۆی خۆشەویست بوون تـەنها بە فانتزیایـەکی خواوەنـدێکی خۆشەویسـتی نوێن، وبـە خواسـتە سادیسـتیکەکان بـە دیمەن وفانتزیای سادیستیك دادەمرکێت.

دوایـن جیـاوازی گـرنگ لـە نێـوان ئـەم دوو غەریزەیـەدا ئەمەیـە کـە پاڵنـەرە جنسـییەکان، بـە پێچـەوانەی پاڵنـەرەکانی پاراسـتنی زات، رێگەیەك بۆ خۆ دەرخستن هەیە کە دەتـوانی جـێ گۆڕکێیان پێبکـەیت. ئەگەر پاڵنەرێکی غەریزی دانەمرکێت، دەکرێت پاڵنەرگەلێکی دیکە چە لە لایەنی ناوەکی وچە لـە لایـەنی دەرەکییـەوە مومکینـە هەڵبژێردرێت. جـێ گۆڕکـێ و گواسـتنەوەی پاڵنـەرە جنسـییەکان یـەکێك لـە کلیلـە گرنگـەکانی تێگەیشـتن ودیـاری کردنـی ژیـانی تەندروست و خـەمۆکی دەروونییـە ویـەکێك لـە بنـەماکانی دەروونشـیکاری لـە قەڵـەم دەدرێـت. هـەروەها ئـەم پرسـیارە یەکێکلـە راسـتییە گرنگـە کۆمەڵایەتییەکانـە. گواسـتنەوەو جـێ گۆڕکـێ ی پاڵنـەرە جنسـییەکان ئـەو دەرفەتـە

دەرەخسێنێت تا هەمان شێوازی دامرکاندن بخرێتە بەردەمی کۆمەڵانی خەڵکەکە لە لایەنی کۆمەڵایەتییەوە شیاوی بە دەست هێنان بێت ولە روانگەی چینی باڵا دەستی کۆمەڵگەوە قەبووڵ بکرێت[١].

بە کورتی دەتوانین غەریزە جنسیییەکان، کەم وکورت بکەینەوە ، سەرکوت بکەین، بپاڵێوین، دوای بخەین یان بیانگۆڕین کە نەرمبووتر لە غەریزەکانی زاتن، غەریزە جنسییەکان گرێدراوی غەریزەکانی پاراستنی زاتن‌و شوێن کەوتووی ئەوانن[٢]. بەڵام نەرمبوون و شیاوی گواستنەوە بوونی غەریزە جنسییەکان بەم واتایە نییە کە دەتوانن بۆ ماوەیەکی درێژ خایەن بە دانەمرکاوی بمێنێنەوە. جیاوازی نێوان ئەم دوو گروپە لە وروژێنەرەکان، بە هەمان شێوە کە لێرە بینیمان، نیشان دەدات کە غەریزەکان دەتوانن بە باشی خۆیان لە گەڵ دەرفەتە راستەقینەکانی دامرکاندا بگونجێنن، واتە لە گەڵ هەل‌ومەرجی هەست پێکراوی ژیان. دەروونشیکاری بە تایبەت ئاماژە بە راست کردنەوەی وروژێنەرە جنسییەکان دەکات. ئەم زانستە رێگای تێگەیشتن و دەرککردنی بونیادیغەریزی بە گوێرەی چۆنایەتی بوونمان پێ فێر دەکات ونیشانی داوە کە غەریزەی جنسی لە بن کاریگەری غەریزەی پاراستنی زات دایە. **پێکەوە گونجانی چالاك وناچالاکی ئورگانی**

---

[١] وروژاندن ودامرکاندی پاڵنەرە سادیستیکەکان رۆڵێکی تایبەت دەگێڕن، ئەم پاڵنەرانە کاتێك گەشە دەکەن وبەڵاو دەبنەوە کە دامرکاندنە غەریزییە پوزوتیڤەکانی دیکە، بە بۆنەی زەمینە ئابووری– کۆمەڵایەتییەکان بە لاوە نرابن. سادیزم مەخزەنی گەورەی غەریزەیە، و کاتێك رووی تێدەکرێت کە سەرچاوەیەکی دیکە بوونی نەبێت کە بخرێتە بەردەمی جەماوەر، دیسان سادیزم بۆ لە ناو بردنی دوژمنیش سودبەخشە.

[٢] "سێ وتار سەبارەت بە ئارەزۆ جنسییەکان" لە نوسینی فرۆید.

بیولۆژیكی و غەریزەكان لە گەڵ راستییە كۆمەڵایەتییەكان ئامانجی سەرەكی دەروونشیكارییە وەهەر دۆزینەوەیەك لە دەروونناسی تاك دوای ئەم ئامانجە دەكەوێت.

فرۆید لە سەرەتادا – تەنانەت دواتریش– بایەخی بە دەروونناسی تاك دەدا. بەڵام كە دەركەوت غەیزەكان هێزی پاڵنەری هەڵسوكەوتە رواڵەتییەكانی مرۆڤن ونەست وەك ئایدۆلۆژیاوخەیاڵی هەڵس وكەوتە، ئیدی دامەزرێنەرانە دەروونشیكاری زیاتر لە پرسی تاك بە پرسی كۆمەڵگە وزیاتر لە دەروونناسی تاك بایەخیان بە دەروونناسی كۆمەڵایەتی دا. ئەوان دەبوایە لە تەكنیكەكانی دەروونشیكاری بە مەبەستی دۆزینەوەی سەرچاوە شاراوەكانی خاڵە نالۆژیكییەكانی هەڵسوكەوت لە ژیانی كۆمەلایەتیدا كەڵكیان وەرگرتبایە– لە ئایین، لە خووەكان، لە سیاسەت وپەروەردە وبارهێناندا. مەبەست رووبەروو بوونەوە لە گەڵ گرفتگەلێك بوو كە بۆ ئەوەی لە هەرێمی دەروونناسی تاكدا بوون دیار نەبوون.

بەڵام ئەم گرفتانە لەم راستییەدا كە توێژینەوە خۆی هۆكاریكی زانستی عاقڵانەیە بۆ دەستپێكردنی دەروونشیكاری، گۆڕانكاری دروست ناكەن. ئەگەر ژیانی غەریزی ونەست كلیلی تێگەیشتنی لە هەڵس وكەوتی مرۆڤ بن، دەروونشیكاریش بۆ كەوتنە نێو وتووێژی وروژێنەرەكانی هەڵسوكەوتی كۆمەڵایەتی شیاوە، چوونكە "كۆمەڵگە"ی نەخۆش لە كۆمەڵێك تاك دروست بووە ودەبێ هەمان

یاسایی دەروونناسی بۆ جێ بە جێ بکرێت کە لە دەروونشیکاری تاکدا دۆزراوەتەوە وجێ بەجێ دەکرێت.

لەم رووەوە هەڵەیە ئەگەر کەسێك- بۆ نموونە ویلهلم رایش- دەروونشیکاری بە دەروونناسی سنووردار بکاتەوە وسەبارەت بە جێبەجێ کردنی لە نێو دیاردە کۆمەڵایەتی(سیاسی وزانیاری چینەکان و...)گومانی هەبێت[1].

بە دڵنیاییەوە لێکۆڵینەوە لە سەر دیاردەی کۆمەڵناسی بەم بۆنەیەوە نییە کە ناتوانین ئەو بابەتە لە چوارچێوەی دەروونشیکاریدا لە قەڵەم بدەین.(هەروەها کە توێژینەوە لە تایبەتمەندییە فیزیکییە جەستەییەکان لە بەر دەم توێژینەوە لە سەر تایبەتمەندییە کیمیاییەکانیشدا رێگر نابێت). مەبەست ئەمەیە کە لە هەر دیاردەیەکدا هۆکاری دەروونی رۆڵیان هەیە، دەروونشیکاری پێیەوە سەرقاڵ دەبێت. ئەوەی کە دەگوترێت دەروونناسی تەنها خەریکی تاك دەبێت

---

[1] ئامانجی راستەقینەی دەروونشیکاری ژیانی رۆحی مرۆڤی کۆمەڵایەتی بووە، جەماوەر وکۆمەڵانی خەڵك کاتێك بایەخیان پێدەدرێت کە دیاردەگەلێکی گرێدراوی تاکی تێدا هەبێت(بۆ نموونە رێبەر)وهەر وەها کاتێك ئاماژە دەروونییەکانی جەماوەر – دڵەڕاوکێ ، ترس، فەرمانبەریو....– لە ناسینی ئێمە سەبارەت بە تاك جیا بوویەوە، وادیارە کە دیاردەی ئاگاهی چینایەتی بە دژواری بۆ دەروونشیکاری دەستەبەر دەبێت وپرسەکانی کۆمەڵناسی(بزوتنەوە جەماوەرییەکان، سیاسەتو...) ناتوانن لە نێو شێوازەکانی دەروونشیکاریدا جێ بگرن. (ویلهلم رایش)

بە بۆنەی گرنگی زانستی ئەم پرسە میتۆلۆژیکە، من جەخت لە سەر جیاوازی بۆچوونی خۆم لە گەڵ رایش دەکەمەوە، رایش لە نوسراوەکانیتریدابە شێوەیەکی سودبەخش روانگەی خۆی راست کردوەتەوە. لە لاپەڕەکانی داهاتوودا ئاماژە بەو خاڵانە دەکەم کە تێدا لە گەڵ توێژینەوەئەزموونییە بە نرخەکانی لە دەرونناسی کۆمەڵایەتیدا هاوڕام.

وکۆمەڵناسیش سەرقاڵی کۆمەڵگا، هەڵەیە. چوونکە دەروونناسی هەمیشە سەرقاڵی تاکی کۆمەڵایەتی کراو دەبێت، کە واتە کۆمەڵناسی سەرقاڵی گروپێك لە تاکەکان دەبێت کە پێویستە بونیادی دەروونی ومیکانیزمەکانیان حەسێب بکرێت. دواتر رۆڵی هۆکارە دەروونیەکان لە دیاردە کۆمەڵایەتییەکاندا لێك دەدەینەوە وبە کاری **دەروونناسی شیکردنەوەیی کۆمەڵایەتییەوە** سەرقاڵ دەبین.

تیوری کۆمەڵگە کە دەروونشیکاری هەم گرێدراویەتی و هەم زۆریش دژایەتی دەکات **ماتریالیزمی مێژووییە.**

دەروونشیکاری و ماتریالیزمی مێژوویی لە گەلێك شوێندا پێکدا دەدەن چوونکە هەردوو زانستەکە ماتریالیستن. خاڵی دەستپێکی ئەوانە ئەندێشە نییە، بەڵکوژیانی دونیاو پێداویستیەکانە. ئەو دوانە لە هەڵسەنگاندی ناخدا لێك نزیکن وهەردوکیان هێزێکی پاڵنەری لاوازتر لە هێزە شاراوەکان لە قەڵەم دەدرێن. بەڵام بۆ ئەوەی چییەتی هەندێك هۆکار دێنە ئاراوە کە بە راستی هەستی مرۆڤ شەرتی دەکەنەوە لەم روەوە دەبنە دو جەمسەری دژ بە یەك لە دو تیوری دا. ماتریالیزمی مێژوویی هەست، بە شوێنی دەرکەوتنی بوونی کۆمەڵایەتی دەزانێت. دەروونشیکاری، پاڵنەرە غەریزییەکان بە دیاریکەری شێوازی بوونی کۆمەڵایەتی لە قەڵەم دەدات. لێرەدا خستنە رووی چەند پرسیارێك پێویستە:

ئایا ئەم دوانە پێکەوە ناکۆکن؟ ئەگەر ناکۆك نین چۆن پێکەوە گرێ دەدرێن؟ ئایا بە کارهێنانی شێوازی دەروونشیکاری دەبێتە هۆی

دەوڵەمەند بوون وبەهێز بوونی ماتریالیزمی مێژوویی؟ ئەگەر وایە چۆن دەبێت؟

بەر لە خەریکبوون بەم باسەوە، پێویستە گریمانە کۆنەکان کە دەروونشیکاری بۆ توێژینەوەی پرسە کۆمەڵایەتییەکان هەیەتی، تاقی بکەینەوە. فرۆید قەت مرۆڤی گۆشەگیرو رزگار لە تێکڕای کۆت وبەندە کۆمەڵایەتییەکانی نەکردە بابەتی دەروون شیکاری.

بە دڵنیاییەوە دەروونناسی تاك گرێدراوی تاکەکانی مرۆوایەتیە، و ئەو رێگایە دەخاتە بەرباس کە مرۆڤ بۆ دامرکاندنی پاڵنەرەکانی دەیگرێتە بەر. تەنها لە هەندێك نموونەی نائاساییدا ئەم زانستە لە پەیوەندی تاك لە گەڵ کەسانی دیکە دور دەکەوێتەوە. لە ژیانی دەروونی تاکدا بە زۆری پێویستە کەسانی دیکە وەك، نموونە، ئامانج، یارمەتی دەر یان دژبەر لە قەڵەم بدرێن. کە واتە دەروونناسی تاك لە هەمان سەرتاوە دەروونناسی کۆمەڵگەشە.

لە لایەکی ترەوە فرۆید تیوری دەروونناسی کۆمەڵایەتی کە بابەتەکەی گروپی وەك" کۆمەڵگە" یان بابەتی کۆمەڵایەتی یان"رۆحی کۆمەڵانی خەڵك" یان "رۆحی کۆمەڵایەتی "، بێت رەد کردەوە. ئەو هەمیشە پشتی بەم راستییە دەبەست کەگروپ تەنها لە تاکەکان دروست بووە وتەنها ئەم تاکانە بابەتی باسی دەروونین. فرۆید هەر وەها تیوری غەریزەی کۆمەڵایەتی قەبووڵ نەبوو. ئەو لەم بڕوایەدا بوو کە ئەوەی بە ناوی " غەریزەی کۆمەڵایەتی" ناوی دەبەن " غەریزەییەکی سەرەتایی وسەرەکی" نییە، بەڵکوو لە تەوەری بچوکتری وەك بنەماڵەوە سەری هەڵداوە. بۆچوونەکانی ئەو ئەم دەرئەنجامەی

لێدەکەوێتەوە کە سەرچاوەی زیاد بوون وکەم بوونەوەی تایبەتمەندییە کۆمەڵایەتییەکان لە چۆنایەتی کاریگەری هەل‌ومەرجەکانی ژیان وپەیوەندی ژینگە لە گەڵ غەریزە دایە.

لە روانگەی فرۆیدەوە بۆ ئەوەی مرۆڤی کۆمەڵایەتی بوو هەمیشە بابەتی دەروونناسییە، لەم رووەوە ژینگە وهەل‌ومەرجی ژیانی مرۆڤ بە هۆکارێك دەزانێت کە رۆڵێکی جیدی لە کامڵبوونی دەروونی مرۆڤ وتێگەیشتنی تیوریکی ئێمە لە ئەستۆ دەگرێت. فرۆید دان بە کاریگەری بیولۆژیکی وفیزیۆلۆژیکی غەریزەکاندا دەنێت. بەڵام لە سەر ئاستی راستکردنەوەی ئەم غەریزانەجەخت دەکاتەوە، وژینگە وراستییە کۆمەڵایەتییەکان بە هۆکاری راست کردنەوە دەزانێت.

لەم رووەوە وادیارە دەروونشیکاری ئەو گریمانەیەش لە خۆ دەگرێت کە شێوازەکانی بۆ توێژینەوە کۆمەڵایەتییەکان سودمەند دەکات وهەر جۆرە ناکۆکی ودژایەتییەك لە گەڵ دەروونناسی دا رەد دەکاتەوە. دەروونشیکاری بە دوای تێگەیشتن لە نیشانە دەروونییە هاوبەشەکان لە ئەندامانی گروپێکدا دەگەرێت و شرۆڤە کردنی ئەم نیشانانە بە گوێرەی ئەزموونە هاوبەشەکانی ژیانە بەڵام ئەو ئەزموونانەی ژیان لە هەرێمی تاك یاخود سروشتدا نین، بەڵکوو هاوسەنگ ویەکسانە لە گەڵ رەوشی کۆمەڵایەتی –ئابووری گروپەکە.

لەم رووەوە دەروونناسی کۆمەڵایەتی شیکردنەوەیی لە گروپێکدا بە دوای دۆزینەوەی ئورگانی غەریزی وهەڵس‌و

کـەوتی لیبیـدۆیی وناوشـیارانه دەگـەڕێت کـە بـە گـوێرەی بونیادی کۆمەڵایەتی- ئابووری ئەوە.

لێـرەدا شـیاوە ئـەم نارەزایەتییـە دەرببڕدرێـت: دەروونشـیکاریی، کـامڵبوونی غـەریزی بـە گـوێرەی ئەزموونـەکانی ژیـانی سـەردەمانی سەرەتای منداڵی بەیان دەکات، واتـە سـەردەمێك کـە مرۆڤ تـا ڕادەیـەك کاری بە کۆمەڵگـەوە نییە. بەڵکوو بـە تایبـەت لـە نێو بنەماڵـەی خۆیدا دەژی. کـە واتـە چۆن بـە گـوێرەی تیـوری دەروونشـیکاری پەیوەنـدی کۆمەڵایەتی وئابووری دەتوانێ گرنگایەتییەکی بەم شێوەیە بە دەست بهێنێت؟

لـەو بارەیـەوە بـە هـیچ شـێوەیەك گرفـت لـە ئارادا نییـە. هەڵبـەت کاریگەری قەیرانی سەرەتایی لە سەر منـداڵی لـە حاڵی گەشـە لـە لایـەن بنەماڵەوەیـە. بـەڵام بنەماڵـە، تێکڕای پەیوەندییە ناوخۆیی وسۆزداری وپەروەردەییـەکانی ئـەوی، بـە گـوێرەی پێشـینەی کۆمەڵایـەتی وچـینایەتی کۆمەڵگـە خـۆی شـەرتی کردوەتـەوە. بـە کـورتی تێکـڕای ئەوانە لە ڕێگەی بونیادی کۆمەڵایەتییەوە کە ریشەی بنەماڵەشی تێدایە شەرتی کراوەتەوە.(بۆ نموونە: پەیوەندی سۆزداری نێوان بـاوك وکـوڕ لە بنەماڵەی بورژوازی باوکسالاریدا لە گەڵ پەیوندی هەمان بنەماڵـە لـە ژینگەیـەکی دایکسـالاریدا بـە تـەواوەتی لێـك جیـاوازە). بنەماڵـە ئامرازێکـە کـە لـە ڕێگـەی ئـەوەوە کۆمەڵگـە یـان چـینی کۆمەڵایـەتی کاریگەری خۆی لە سەر منـداڵ – وبە ناچاری کەسانی پێگەیشـتوو – دادەنێت. **بنەماڵە ئاژانسی دەروونی کۆمەڵگەیە.**

تـا ئیسـتا زۆربـەی ئـەو دەروونشـیکارانەی، کـە هـەوڵیان داوە دەروونشـیکاریش لـە پرسـە کۆمەڵایەتییەکانـدا بـە کـار بهێـنن، نـەیانتوانیوە پێویسـتییە گرێداوەکانی دەروونناسـی کۆمەڵایـەتی شـی کردنـەوەیی دابـین بکـەن. سـەرنەکەوتنی ئـەوان لـە هەڵسـەنگاندنی خۆیاندا لە ئەرك وکاری بنەماڵەوە دەست پێدەکات. ئەوان بە روونـی بۆیان دەرکەوتووە تەنها دەتوانن تاك بە بوونـەوەرێکی شـەرتی کراو لـە قەڵـەم بـدەن. هـەروەها ئـەم بابەتەشـیان بـۆ روون بوویـەوە کـە تـەنها پەیوەنـدی منداڵ لـە گـەڵ ئەنـدامانی بنەماڵە کاریگەرییـەکی جیـدی لـە سەر کامڵبوونی ئەو هەیە، بەڵام ئەو دەروونشیکارانە بە تـەواوەتی ئـەم راستییەیان لە بەرچاو نەگرت کە بنەماڵە لە لایەنی دەروونـی وبونیـادی کۆمەڵایەتییـەوە، لـە گـەڵ تێکـڕای ئامانجـە پـەروەردەیی وشـێوازە سۆزدارییەکاندا، خۆی دەستکەوتێکی بونیادی کۆمەڵایـەتی چینایـەتی دیاریکراوە و لە راستیدا تەنها ئاژانسی دەروونی کۆمەڵگە یان چینێك تێـدا جـێ دەگرێـت. ئـەوان خـاڵێکی دەسـتپێکردنی دروسـتیان بـۆ بەیانکردنی کاریگـەری دەروونـی کۆمەڵگـە لـە سـەر منـداڵ دۆزیوەتـەوە، بەڵام پێیان نەزانیوە.

چە دەرفەتگەلێك بوونی هەیـە؟ توێژینـەرەوانی دەروونشـیکاری بـە جۆرە پـێش داوەرییـەك هەڵخەلـەتێنران کـە لـە گـەڵ تێکڕای توێژینـەرە بورژوا و تەنانەت پێشکەوتن خوازەکانیش تێیدا بەشدار بوون .ئـەوان کۆمەڵگەی بورژوا– سەرمایەداری بۆ دیکتاتۆری گەڕاندبووەوە وکـەم تـا زۆر وشـیارانە لـەو بڕوایـەدا بـوون کـە ئـەو کۆمەڵگـە" ئاسـایی"

وهاوسەنگ بووە وهەلومەرج وهۆکارە دەروونییەکانی بە گشتی نموونەیەکی راستەقینەیە بۆ "کۆمەڵگە".

هۆکارێکی دیکە بۆ هەڵەی ئەم توێژنەرانە بوونی هەیە. ئامانجی توێژینەوەکانی ئەوان بەر لە هەر شتێك توێژینەوە لە سەر ئەندامانی نەخۆش وتەندروستی کۆمەڵگەی ئیدەئاڵ بە تایبەت چینی ناوەراست بوو، بە کورتی تاکەکانی چینی بورژوا پێشینەیەکی لێکچوویان هەیە. لەم رووەوە ئەوەی بنەمای جیاوازی ژیانی تایبەتی ئەوان دروست دەکات کەسایەتی تاك ولە روانگەی کۆمەڵایەتییەوە ئەزموونە لە ناکاوەکانە کە بنەماگەلێکی هاوبەشیان هەیە. تێکرای ئەو کەسانەی کە لێکۆڵینەوەیان لە سەر کراوە خاوەن هەمان تایبەتمەندی جیاکەرەوە بوون وئەم تایبەتمەندییانە بەرهەمی کۆمەڵگەیەکی دەسەڵاتخواز بوو کە لە سەر بنەمای بونیادی چینایەتی ولانی زۆری (قازانج) رێکخرابوو.[1] جیاوازی ئەوان لە لایەن تایبەتمەندییەکانەوە تا ئاستێك بوو کە بۆ نموونە کەسێك باوکێکی هەبێت کە لە منداڵیدا ترساندبێتی،

[1] لە لایەنی دەروونناسییەوە، دەبێت ئاماژەگەلێك لە تاکدا کە نموونەی تێکرای کۆمەڵگەیەلە گەڵ ئەو ئاماژانە کە تایبەتمەندی ئەم چینەیە لێك جیا بکەینەوە. بەلام بۆ ئەوەی بونیادی دەروونی گشتی کۆمەلچگەلە لایەن هەندێك نیشانەی تایبەت لە سەر چینەکان دانراوە، لەم رووەوە تایبەتمەندییە جیاکەرەوەکانی تایبەت بە چینێك، سەرەرای گرنگییەکەی ، لە هەمبەر تێکرای کۆمەڵگە لە پلەی دووهەمی گرنگیدایە. لە راستیدا یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگەی چینایەتی ، لە بن ناوی ئایدۆلۆژیاد شاردراوەتەوە، ناکۆکی نێوان یەکسانی رێژەیی بونیادی دەروونی چینە جۆراوجۆرەکان وقازانجی مادی ناکۆکی ئەوانە. هەرچەندە کۆمەڵگە لە لایەنی ئابووری، کۆمەڵایەتی ودەروونییەوە لاواز ببێت، هێزە دەسەڵاتدارەکانی کۆمەڵگە یان چینی دەسەڵات دار زیاتر ون دەبن وجیاوازی دەروونی لە نێوان چینە جۆراوجۆرەکاندا زیاد دەبێت.

ئەوی دیکە خۆشکێکی گەورەی هەبوو کە سەنتەری خۆشەویستی ئەو بوو، سێهەمینیان، بە شێوەیەك شەیدای دایکی بوو کە نەیدەتوانی پەیوەندییە لیبیدۆییەکانی لە گەڵ ئەودا بپچڕێنێت.

بە دڵنیاییەوە ئەو ئەزموونە تایبەتیانە گرنگترین هۆکاری کامڵبوونی هەرکامەیان بوو. بە چارە سەر کردنی پرسە دەروونییەکان کە لە ئەزموونە باسکراوەکانەوە سەرچاوەیان گرتبوو دەروونشیکاری ئەرکی تەواوەتی خۆی ئەنجامدا، ونەخۆش توانی خۆی لە گەڵ دیسپلینی کۆمەڵگەدا هاوئاهەنگ بکات. ئامانجی چارە سەری لەم قۆناغە زیاتر پێش نەکەوت. بە داخەوە تێگەیشتنی تیوریکی ئێمەش لە تێکڕای پێگەکە زیاتر پێش نەکەوت. بەڵام ئەم بابەتە لە دەروونناسیدا هەستپێکراو نییە. بەڵام بۆ ئەوەی سەرەی توێژینەوە لە دەروونناسی کۆمەڵایەتی هات ئەوەی هەڵەیەکی نادیار وشاراوە بوو، بوو بە سەرچاوەی هەڵەیەك کە لە سەر تێکڕای کۆششەکان کاریگەری دانا[1].

سرنجی سەرەکی دەروونشیکارە لە سەر بونیادی کۆمەڵگەی بورژوا وبنەماڵەی باوکسالاری، نیشاندەری ئەم بڕوایەیە کە کۆمەڵگەو بنەماڵە باردۆخێکی ئاسایی و ناوەندیکراویان هەیە. دوای دەروونناسی تاك، دەروونشیکاریش جیاوازییەکانی تاکی بە گوێرەی

---

[1] من ئیدی لەم بڕوایەدا نیم کە تەنها هەڵەی شاراوە دەبێتە هۆی تێگەیشتن لە تایبەتمەندییە جیاکەرەوە شەرتی بووەکان لە لایەن کۆمەڵگەی نەخۆشەوە،بە پێچەوانەوە بە بێ تێگەیشتن لەم بابەتە هۆکارە سەرەکییەکان لە بونیادی کاراکتەری نەخۆشدا شاراوە دەمێنێتەوە.

ئـازارە دەروونییـەكان كـە تـاك رووبـەروی دەبێتـەوە، دۆزییـەوە. لـە سـەرتادا دەروونشـیكاركان دیـاردە دەروونـی و كۆمەڵایەتییـەكانیان بـە شێوەیەكی لێكچوو بەیان كرد: ئەوان ئەم دیاردانەیان بە گوێرەی ئازارە دەروونییـەكانی سەرچاوەگرتوو لـە روداوە كۆمەڵایەتییـەكان لـە قەڵـەم دەدا. ئەم بۆچوونە لـە شێوازی شـیكردنەوەیی بـرەودار دا ئاسـتەنگی دروسـت كـرد. چـوونكە سـرنجیان نەدایـە جۆراوجـۆری ئەزموونـەكانی ژیـان- وجۆرەكـانی دیكـەی بونیـادی ئابووری، كۆمەڵایـەتی كۆمەڵگـە- لـەم رووەوە بونیـادی دەروونییـان بـە گـوێرەی ئـەوەی بونیـادی كۆمەڵایـەتی دیاریدەكـات لـە بەرچـاو نـەگرت، ولـە بـاتی شـیكردنەوە، شـێوازی بـەراورد كـردن وشـوبهاندنیان گرتـە بـەر. دەروونشـیكارەكان، مرۆڤ وكۆمەڵگەیان بە تاك لـە قەڵـەم داوومیكانیزمی تایبـەتی هـەیی لە كەسـانی هاوچـەرخیان بـۆ هـەر جـۆرە كۆمەڵگـەیـەك بـە راسـت دەزانـی ودیسـان بونیـادی دەروونـی ئـەم كۆمەڵگەیـەیان بـە بـەراورد لـە گـەڵ هەندێك لـە دیاردەكـان(بـە زۆری لـە جـۆری خـەمۆكی دەروونـی) كـە لـە تاكەكانی كۆمەڵگەی خۆیاندا باو بوو پێناسە كرد.

بەم شـێوەیە ئـەوان ئـەو روانگەیـەیان كـە تەنانـەت بـۆ دەروونناسـی تاكیش لە لایەن دەروونشیكارییەوە لە قەڵەم دەدرا، لە بەرچاو نەگرت. وئـەم راسـتییەیان لـە بیر كـرد كەخـەمۆكی دەروونـی- لـە نەخۆشـییەوە بگـــرە تـــا كاراكتـــەر- لـــە هاوئاهـــەنگی نـــەگونجاوی وروژێنـــەرە غەریزییـەكانی تـاكی نائاسـایی[1] (ناهاوسـەنگ) لـە گـەڵ راسـتییەكانی ژینگـەی خـۆی سەرچـاوە دەگرێـت، بـە دەربڕینێكـی دیكـە كەسـانی"

---

[1] Abnormal

تەندروست" توانای ئەم هاوئاهەنگییەیان هەیە. کە واتە دیاردەی سەرچاوەگرتوو لە توێژینەوەی دەروونناسی کۆمەڵایەتی(یان جەماوەری)ناتوانێت لە گەڵ دیاردەی خەمۆکی دەروونیدا بەراورد بکرێت. بەڵکوو دەبێ وەك هاوئاهەنگی ئورگانی غەریزی لە گەڵ راستینەی کۆمەڵایەتی لە قەڵەم بدرێت.

نموونەی بەرچاو وسەرسوڕهێنەری ئەم شێوازەی رەها کردن، گرێی ئودیپە کە بوەتەمیکانیزمی گشتی مرۆڤ، سەرەڕای ئەوەی کە توێژینەوە کۆمەڵایەتی وئاکارییەکان نیشانی داوە کە ئەم پەیوەندییە سۆزدارییە رەنگە تەنها تایبەت بە بنەماڵە باوکسالارییەکان بێت. رەها کردنی گرێی ئودیپ فرۆیدی ناچار کرد تا تێکڕای کامڵبوونی مرۆوایەتی لە سەر میکانیزمی نەفرەت لە باوك و پەرچەکردارە سەرچاوەگرتووەکانیدا دابمەرزێنێت.[1] بە بێ ئەوەی سرنجێك بداتە هەلومەرجی ژیانی دایکسالاری ئەو گروپەی کە توێژینەوەی لە سەر دەکرێت.

بەڵام بلیمەتێکی وەك فرۆید، هەرچەندە لە روانگەی دروێنەی دەروونناسییەوە دەستی بە کارەکەی کردوتوانی هەندێك دۆزینەوەی بەنرخ ودیار ئەنجام بدات،[2] بەڵام لە کاری دەروونشیکارەکانی دیکەدا

---

[1] . Totem and Taboo

[2] فرۆید لە کتێبی " داهاتووی بیرکردنەوەییەك" دا ئەو تیۆرییەی کە راستی گۆڕانکارییەکانی لە بەرچاو نەدەگرت راست کردەوە. بە داننان بە گرنگی هەلومەرجی ئابووری ئەو لە روانگەی دەروونناسی تاکەوەو ئەوەی کە چۆن ئایین لە لایەنی دەرونی تاکەوە پاساو دەدرێت(دوپات بوونەوەی هەڵسوکەوتی منداڵسەبارەت بە باوك) هەروەها بە پرسی دەروونناسی کۆمەڵایەتی کە بۆچی ئایین لە لایەنی کۆمەڵایەتییەوە گونجاو

ئـەم خاڵـە درۆینـەی دەسـتپێکردنە هەنـدێك ئـەنجامی لێکەوتـەوە کـە دەروونشـیکاری لـە روانگـەی کۆمەڵناسـی وتیـوری کۆمەڵایەتییـەوە دەتوانێت لە گەڵ مارکسیستی دا سازش بکات.

بەهـەر حـاڵ، رەخنـە گـرتن لـە دەروونشـیکاری لێـرەدا کۆتـایی پێنایەت. لە راستیدا شێوازی کلاسیکی دەروونناسـی شـی کردنـەوەیی تاك دەبێ لە گـەڵ شـێوازی لـۆژیکی لە دەروونناسـی کۆمەڵگـەدا بـە کار ببرێت، تا دەر ئەنجامێك بە دەست بخات کە ناڕەزایـەتی لێنەکەوێتـەوە.

وپێویستە، سەرقاڵ دەبێت. ولأمی فرۆید ئەمەیە کە تا کاتێك مرۆڤ پێویستی بە فیکری ئایینی هەبوو، ئایین بۆ گرنگ نیشان دانی ئەوانە لە هەمبەر سروشت پێویست بوو. بە گەشە کردنی تەکنۆلۆژی وپێگەیشتنی مرۆڤ ئایین زیادە وزیانبەخش لە قەڵەم درا. لەم کتێبەدا فرۆید سرنجی داوەتەرکە کۆمەڵایەتییەکانی ئایین. بە تایبەت پەیوەندی نێوان ئایینـە جۆراوجۆرەکـان وبونیـادی کۆمەڵگـەی لـە بـەر چـاو نـەگرتووە. بـەلام لـە شـێواز وناوەڕۆکدا ئەم کتێبە زۆر لە دەروونناسی کۆمەڵایەتی ماتریالیستیك نیزیکە. رەستەیەك لـە نـاوەڕۆکی ئـەم کتێبـە دەهێنمـەوە:" پێویسـتی بـە ووتـن نییـە کـە ئـەو کـەلتوورەی کـە ژمارەیەکی زۆر لە ئەندامەکانی نارازی هێشتوەتەوە، بۆ مانەوە ، داهاتوویەکی روونـاکی نییە، وسەبارەت بە دامرکاندنی ئەندامەکانی خۆیشی کارێکی ئەوتۆ ئەنجام نادات."

کتێبەکـەی فرۆیـد کـە لـە گـەڵ بۆچوونەکانی سـەردەمی گـەنجێتی مارکسـدا کۆکەکـە وەك دروشـم دەیـووت:"هەڵپێچـاندی ئـایین کـە ئـامرازی هەڵـەی بەختـەوەری پرۆلەتەریایـە، بەختـەوەری راستەقینەی ئەم چینەی لێکەوتوەتـەوە. بۆ لـە نـاو بردنـی وەهمـەکانی چینـی پرۆلـە تـەر، سـەبارەت بـە بارودۆخـی خـۆ، دەبێت ئـەو هەڵومەرجانـەی کـە ئـەم وەهمانـەی دروسـت کـردوە لـە نـاو ببرێـت. لـە راسـتیدا رەخنـە گـرتن لـە ئـایین، رەخنـە لـەو شوێنەفرمێسکانەیە کە دین وەك هەورێك بە دەوریدا تەنراوە ."

فرۆیـد لـە نوسـینەکانی دیکـەی خۆیـدا، سـەبارەت بـە پرسـەکانی دەروونناسـی کۆمەڵایـەتی(شارستانی وناخۆشییەکانی) ئیدی بە دوای فیکرە کۆنەکەدا چە لـە لایـەنی شێوازەوە وچە لە لایەنی ناوەڕۆکەوە ناڕوات، بەڵکوو دەتوانین ئەم کتێبـەوەك ئانتی تێزێك ە هەمبەر داهاتووی بیرکردنەوەیەك لە قەڵەم بدەین.

کـــەم وکۆڕییەکـــە لێرەدایەکـــە دامەزرێنـــەرانی دەروونشـــیکاری لـــە گواستنەوەی ئەم شێوازە لە تاکەوە بۆ گروپ ودیاردەکان بە باشی کاریان نەکردوە.

لێرەدا شیکردنەوەیەکی دیکە پێویستە . ئێمە لە سەر توانای راست کردنەوەی (نەرمبوون) ئورگانی غەریزی لە رێگەی دزەکردنی هۆکارە دەرەکییەکانەوە(وکۆمەلآیەتی) جەختمان کردەوە. بەلآم نابێ ئەم راستییەمان لە بیر بچێت کە ئورگانی غەریزی، لە لایەن چەندایەتی وچـــۆنایەتییەوە، بۆنـــەرمکردن وراســـت کردنـــەوەی بیولـــۆژیکی وفیزیۆلۆژیکی سنوورێکی هەیە، وهۆکارە کۆمەلآیەتییەکان تەنها لە چوارچێوەی ئەم سنوورەدا دەتوانن کاریگەری لە سەر دابنێن. بە بۆنەی هێزی سەرچاوەگرتوو لەو راست کردنەوە، وبە سرنجدان بەوەی کە ئورگانی غەریزی خۆی هێزێکی چالاکی توندە، لەم رووەوە خواستی گۆڕانکاری هەل‌ومەرجی ژیان لە زاتی ئەو ئورگانەدا وئورگانی خزمەتگوزاری دابین کردنی ئامانجە غەریزییەکاندایە.

لە رووبەروو بوونەوەی بونیادی غەریزییەکان و هەل‌ومەرجی ئابووری، بونیادە غەریزییەکان بە سەرهەل‌ومەرجی ئابووریەد ائەولەویەتیان هەیە. نە بەم واتایە کە ئەوان وروژێنگەلێکی بە" هێز"ترن، بەلکوو بەم بۆنەیەوە کە دامرکاندنی پاراستنی زات گرێدراوی بەرهەمهێنانی مادی، واتە هەمان هەل‌ومەرجی ئابوورییە، ودەفەتی راستکردنەوەی راستی ئابووری سنووردارتر لە توانای راست کردنەوەی ئورگانی غەریزەیە– بە تایبەت غەریزەی جنسی.

لــە بــەكار هێنــانی دەروونناســی شــیكردنەوەیی لــە دیــاردە كۆمەڵایەتییەكانـدا بۆمـان دەردەكـەوێت كـە **دیـاردە دەروونناسـییە كۆمەلایەتییـەكان دەبێـت پرۆسـەگەلێك لـە قەڵـەم بـدرێن كـە هاوئاهەنگییە چالاك وفەرمانبـەرەكانی ئورگـانی غـەریزی لـە گـەڵ هەل‌ومـەرجی كۆمەڵایـەتی وئابووریيـە. رۆڵـی هۆكـارە سـەرەتاییە چـاككرەكان گرێـدراوی هەل‌ومـەرجی ئابووریيـە. بنەماڵـە ئـامرازێكی سـەرەكییە كـە بـارودۆخی ئـابووری لـە رێگـەی ئەوەوەكاریگـەری چاككەری خـۆی لـە هەل‌ومـەرجی رۆحــی تاكـدا بــە دەسـت دەهێنێـت. ئـەركی دەروونناسـی كۆمەڵایەتی شیكردنەوەی شێوازە هاوبەش وئایدۆلۆژیكەكانە – بە تایبەت ریشە ناوشیارەكانیان – بە گوێرەی دزەكردنـی هەل‌ومەرجی ئابووری لە سەر هەوڵدانە لیبیدۆییەكان.**

كـە واتـە، تـا ئێـرە وادیـار كـە شێوازی شیكردنەوەیی دەروونناسی كۆمەڵایـەتی كەگـەڵ شـێوازی دەروونناسـی تـاكی فرۆیـد ولـە گـەڵ پێویســتییەكانی ماتریــالیزمی مێژوویــدا هــاو ئاهەنگــە. بــەڵام بــە شـرۆڤەیەكی هەڵـە كـە لـە تیـوری مـاركس كـراوە هەنـدێك گرفتـی تـازە سـەریان هەڵـداوە: ئـەم بڕوایـە كـە ماتریـالیزمی مێـژوویی، تیوریيـەكی دەروونناسی، یان باشتر بڵێن دەروونناسییەكی ئابووریيە.

ئەگەر بەهەمان شێوە کە"برترندراسل[1]"ئەڵێ: ئەمە راستە کەمارکس" پارە" وفرۆید" خۆشەویستی" بە وروژێنەری سەرەکی هەڵس وکەوتی مرۆڤ دەزانن لەم رووەوە بە گوێرەی بڕواکەی راسل نەدەبوایە ئەم دوانە ئاشتیان کردبایە. نموونەی مێش لە تیۆرییەکەی راسل لە بەرچاو بگرن. گریمان ئەم گیانلەبەرە بتوانێ بیر بکاتەوە، بڕوا ناکەم هەمان ئەو شتە بڵێ کە راسل گوتوویەتی، بەڵکوو ئەو مێشە ئەڵێت کە راسل هەم دەروونشیکاری وهەم مارکسیزمیشی خراپ راڤە کردوە. چوونکە دەروونشیکاری بە خۆ گونجاندنی هۆکارە بیولۆژیکییەکان(غەریزەکان) لە گەڵ راستییە کۆمەڵایەتییەکان سەرقاڵ دەبێت، مارکسیزم لە بنەڕەتدا تیۆری دەروونناسی نییە.

---

(1) راسل لە پێشەکی کتێبەکەی خویدا بە ناوی " بۆ چی هەمووان بایەخ بە دەروونشیکاری دەدەن؟" کە لە ساڵی ١٩٢٧دا بەڵاو کراوەتەوە دەنوسێت: هەڵبەت دەروونشیکاری لە گەڵ مارکسیزمدا ناکۆکە، چوونکە مارکس پشت بە خواستی ئابووری دەبەستێت ، ئەگەر گەشبین بین، پەیوەندی تەواوی لە گەل پاراستنی زات هەیە، بەڵام دەروونشیکاری لە سەر خواستی بیولۆژیکی و پاراستن زات لە رێگەی زاوزێوە جەخت دەکاتەوە. ئاشکرایە کە هەر دوو روانگەکە یەك لایەنەن وڕۆڵێکیان هەیە. دەتوانین بەم نموونەیە تیۆرییەکەی راسل روونتر بکەینەوە: مێش لە قۆناغی "لارۆ" دا تەنها ئەندامی خواردنی هەیەولە قۆناغی پێگەیشتن تەنها ئەندامی جووتگیری. ئەم گیانلەبەرە ئەگەر بیتوانیبا بیر بکاتەوە چی دەلێت؟ راسل ئەڵی"ئەم مێشە لە قۆناغی لارۆ دا مارکسیستە ولە قۆناغی پێگەیشتندا فرۆیدیست". راسل دواتر دەڵێ" کرمی کتێبی مۆزەی بەریتانیا " نوێنەری فەلسەفەی لارۆیە. ئەو خۆی بە فرۆید نزیکتر دەزانێ، چوونکە فرۆید لە هەمبەر خۆشەویستی نواندن بێ هەست نییە وپرسەکان بە دەستەواژە وبە گوێرەی " پارە پەیدا کردن" بەیان ناکات، واتە بە گوێرەی ئابووری ئەرزەدۆکس دارێژراوە لە لایەن پیرە پیاوانەوە سیساوە!!!

راسل تەنها کەس نییە کە ئەو دوو تیورییە بە هەڵە لێك دەداتەوە، گەلێك لە تیوریسێنەکان لە تیورییەکەی ئەودا هاوبەشن.

ئەم بڕوایە کە ماتریالیزمی مێژوویی، دەروونناسی ئابوورییە، لە لایەن "هندریك دومەن"ەوە پشتیوانی لێکراوە:

"هە روەها کە دەزانن، مارکس خۆی قەت تیوری وروژاندنی مرۆڤی دانەرێژا. لە راستیدا ئەو قەت نەیگوت کە واتای چین چییە؟ وکاتێك ئەم بابەتە سرنجی ڕاکێشا کە مەرگ مەجالی پێنەدا. بەڵام گریمانە سەرەکییەکان کە خاڵی دەستپێکردنی ئەون، گومانیان تێدا نییە. تەنانەت گریمانە ناڕاستەوخۆکانی مارکس لە چالاکییە سیاسی وزانستییەکانی ئەودا بەر چاو دەکەوێت. هەر تیورییەکی ئابووری وهەر بۆچوونێکی سیاسی مارکس پشت بەم گریمانە دەبەستێت خواستە ویستیارییەکان کە پێشکەوتنی کۆمەڵایەتییان بە دوادا دێت، لە لایەنی بەرژەوەندی ئابوورییەوە سەپێنراوە. دەروونناسی کۆمەڵایەتی هەنووکەیی هەمان ئەندێشە بە گوێرەی کاریگەریپاڵنەری وەرگیراو لە هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتی بەیان دەکات. ئەگەر مارکس خۆی ئەم فورمۆل بەندیانەی بە زیادە لە قەڵەم دەدا، بەم بۆنەیەوە بوو کە بە ئامانجی ئابووری سیاسی سەردەمی خۆی لە قەڵەم دەدا."

هەنووکە ئەم " گریمانە ناڕاستەوخۆ" یانە دەتوانێ مەبەستی تێکڕای ئابووری ناسەکانی هاوچەرخی(بورژوا) لە خۆ بگرێت، بەڵام بە دڵنیاییەوە خودی مارکس ناگرێتەوە چوونکە ئەو لە زۆربەی خاڵەکاندا لە گەڵ تیوریسێنەکانی سەردەمی خۆیدا هاوڕا نەبوو.

برنشتاین لە بەرگری کردن لە گرنگی ماتریالیزمی مێژوویی بە بێ پەردەییەکی کەمترەوە لەم لێکدانەوە دەروونشیکاریانەی ئەو لایەنگری دەکات:

" لێکدانەوەی ئابووری مێژوو بە ناچاری بەم واتایە نییە کە تەنها دەبێ هێز ووروژێنەرە ئابوورییەکان سرنجیان پێبدرێت، بەڵکوو دەبێ بزانین کە ئابووری هەمیشە هۆکارێکی دیاریکەرە وبەردی بناغەی بزوتنەوە گەورەکانی مێژوو بووە.".

لە پشت ئەم تیورییەوە ئەم بۆچوونەش بوونی هەیە کە مارکسیزم دەروونناسییەکی ئابوورییە کە لە لایەن برنشتاینەوە پاڵاوتە کراوە وکامڵبووە.[1]

ئەم تیورییە کە"پاڵنەری موڵکداریەتی" وروژێنەری سەرەکی یان بێ وێنەی مرۆڤە، بەرهەمی خەیاڵەکانی بورژوا- لیبرالیزمە، کە وەك باسێکی دەروونناسی سەبارەت بە دەرفەتی دەستەبەر بوونی سوسیالیزم بە کار دێت.[2] شرۆڤەکەرانی وردە بورژوازی مارکس تیورییەکەی ئەویان بە دەروونناسی ئابووری لێکداوەتەوە. لە راستیدا ماتریالیزمی مێژوویی لە تیوری دەروونناسی بوون دورە، گریمانە

---

[1] Kautsky لە سەرتای نوسینەکەی خۆی بە ناوی" ماتریالیزمی مێژوویی" لێکدانەوەی دەروونناسی بە توندی رەت دەکاتەوە، بەلام دواتر ماتریالیزمی مێژوویی لە گەڵ دەروونناسییەکی ئیدەیالیزم، بەو گریمانەی کە پاڵنەری کۆمەلایەتی سەرەتاییی بوونی هەیە، کامڵ دەبێت.

[2] لە راستیدا لە دژی بەکار هێنانی ماتریالیزمی مێژوویی لە بورژوازیدا کە لە لایەن دژبەرانەوە هاتوەتە نێو تیورییەکەوە گەلێك نارەزایەتی بەرز بوەتەوە.

دەروونا‌سییەکانی کەمەو هەمووی لەم چەند ڕەستەیەدا کورت دەبێتەوە: **مرۆڤەکان خۆیان مێژووی خۆیان دروست دەکەن**، **پێداویستییەکانی** کار وهەستەکانی مرۆڤ" برسێتی وخۆشەویستی" دەوروژێنن، [1] ئەم پێداویستیانە بە درێژایی کامڵبوونی مێژوویی، زیاد دەبن ودەرئەنجام دەبێتە هۆی توندبوونەوە وزیاد بوونی چالاکی ئابووری. [2]

هۆکاری ئابووری لە پەیوەندی لە گەڵ دەروونناسیدا تەنها تا ئاستی پێداویستییەکانی مرۆڤ ڕۆڵی ماتریالیزمی مێژوویی دەگێڕێت- بە پلەی یەکەم پێداویستی پاراستنی زات- بە شێوەیەك کە ئەم پێداویستیانە لە ڕێگەی بەرهەمهێنانی کاڵاوە تا ئاستێکی بەرز دابین دەبن، بە دربڕینێکیتر پێداویستییەکان ئامرازی وروژێنەری بەرهەمهێنانن. هەڵبەت مارکس وئەنگلس جەختیان کردوەتەوە کە پاڵنەری پاراستنی زات لە پێشی پێداویستییەکانی دیکەوەیە، بەڵام وردەکاری پاڵنەرەکان وپێداویستییە جۆراوجۆرەکانیان شرۆڤە

---

[1] ئاشکرایە کە مەبەستی من لەخۆشەویستی فورمۆل بەندی سەرەتای فرۆیدە. خۆشەویستی لە واتای گشت پەسەندیدا هاوواتای ئارەزۆ جنسییەکانی وەك بەر لە سەردەمی زاوزێیە: ئەگەر "پاراستنی زات وئارەزۆ جنسییەکان" م دەنوسی ڕوونتر دەبووەوە ١٩٧٠.

[2] بە هەمان شێوە کە ئاژەڵ دەبێ لە سروشت کە پێداویستییەکانی دابین دەکات، ڕازی بێت وژیان وپرۆسەی منداڵبوون وزاوزێ ی خۆی بپارێزێت، مرۆڤی پێشکەوتووش دەبێ لە تێکڕای شێوەکانی کۆمەڵگە ولە گەڵ تێکڕای ئامرازەکانی بەرهەمهێنان دا هەمان شێوازی هەبێت. هەرچەندە مرۆڤ زیاتر کامڵ بێت وگەشە بکات، گۆڕەپانی پێداویستییە سروشتییەکانی فراوانتر دەبێت، وبە ناچاری توانای بەرهەمهێنانیش کە ئەم پێداویستیانە دابین دەکات فراوان دەبێت(کتێبی کاپیتاڵ لە نوسینی مارکس)

نەکرد.[1] ئەوان قەت لافی ئەوەیان لێ نەدا کە " پاڵنەری موڵکداریەتی" یان شەهوەتی بە دەست هێنان(کۆکردنەوە) وەك ئامانج، تەنها پێداویستی سەرەکییە. گشت گیر کردنی ئەم پاڵنەرە بە واتای رەها کردنی گەمژانەی تایبەتمەندییەکی دەروونییە کەهێزێکی نەناسراوە لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا.

مارکس وئەنگلس داوین کەسانێکن کە دەتوانین فیکری گۆڕینی روخساری بورژوازی وتایبەتمەندییە جیاکەرە سەرمایەدارییەکان بەتایبەتمەندییە رەهاکان، بەئەوان پەیوند بدەین. ئەو دوانە بە باشی شارەزای ئەو پێگەیە بوون کە دەروونناسی لە کۆمەڵناسیدا هەیبوو، بەلاّم دەروونناس نەبوون ونەیاندەویست ببنە دەروونناس. دیسان جگە لەم بەڵگانە لە ئەدەبیاتی چەرخی روناکگەری فەرەنسا" بە تایبەت هلڤتیوس"[2] کە نابێ کەمبایەخ لە قەڵەم بدرێن، ئەوان لە دەروونناسی ماتریالیست شتێکیان لە بەردەستدا نەبوو. دەروونشیکاری یەکەمین سەرچاوە بوو کە دەیتوانی ئەم دەروونناسییە دابین بکات. دەروونشیکاری نیشانی دا کە "پاڵنەری موڵکداریەتی" هەرچەند گرنگە ، بەلاّم لە بەراورد لە گەڵ پێداویستییەکانی دیکەدا(زاوزێیی، سادیستیك وخۆپەرەستی) رۆڵێکی بەرچاوی لە چۆنایەتییە دەروونییەکانی مرۆڤدا نییە. لە پێوەرێکی فراواندا

---

[1] لە وتاری " بەشداری مارکس لە ناسینی مرۆڤ" دا ئەم تیورییەم راست کردوەتەوە ونیشانم داوە کە مارکس، زۆر لەوە زیاتر کە لە نوسینەکانیدا دیارە لە دەروونناسیدا پسپۆڕ بووە.

[2] Claud Helvetius (١٧١٥-١٧٧١).فەیلەسوفی فرەنسی

"پاڵنەری موڵکداریەتی" هۆکارێکی گرنگی دامرکاندنی پێداویستی بە دەستهێنان یان خاوەنداریەتی شتەکان نییە، بەڵکوو نیشان دەری خۆپەرەستییە تا تاك خۆی بە کەسانی دیکە بناسێنێت. کۆمەڵگەیەك کە ڕێز لە دەوڵەمەندەکان دەگرێت وپێیاندا هەڵدەڵێت، پێداویستی خۆپەرەستی ئەندامانی ئەو کۆمەڵگەیە بەرەو خاوەنداریەتییەکی زیاتر وبێوێنە رادەکێشێت. لە لایەکی ترەوەلە کۆمەڵگەیەکدا کەخزمەتگوزارییەکان تایبەت بە چینێکی تایبەتە نەك هەمووان، وئەم تایبەتمەندییە خۆی بناغەی ڕێزی کۆمەلایەتییە، هەمان خواستی خۆپەرەستی لە بن پەردەی "پاڵنەر"دا ئاشکرا دەبێت. بۆ ئەوەی پێداویستییەکانی خۆپەرەستی کە لە سەرەتاییترین وبە هێزترین هەوڵدانە دەروونییەکانە، لەم روەوە ئامانج(و ناوەڕۆکی هەست پێکراوی ئەوان) گرێدراوی بونیادی تایبەتی کۆمەڵگەیە. کە واتە رۆڵی سەپێنراوی" پاڵنەری خاوەنداریەتی" بە پێوانەیەکی زۆر خاوەن برەوی دارایی وسامانە لە کۆمەڵگەی بورژوازیدا.

کاتێك لە روانگەی دایکسالاری مێژووییەوە لە هۆکارە ئابوورییە کان دەدوێن-جگە لەو واتایە کە لە سەرەوە باسمان کرد- مەبەستی ئابووری لە چالاکی مرۆڤ ، وروژێنەرێکی دەروونی وزەینی نییە. تێکڕای چالاکییەکانی مرۆڤ ودامرکاندنی تێکڕای پێداویستییەکان، گرێدراوی چییەتی تایبەتی هەلومەرجی سروشتی وئابووری ژینگەیە، وهەر ئەم هەلومەرجەیە کە شێوازی ژیانی مرۆڤ دیاری دەکات. لە روانگەی مارکسەوە ئاگاهی مرۆڤ بە گوێرەی چۆنایەتی

کۆمەڵگە، بە گوێرەی ژیانی راستەقینەی دونیایی کە بە پلەیەکی لە توانای سود بەخشی دیاراکراوە شەرتی کراوە، هەڵدەسەنگێندرێت[1].

"بەرهەم هێنانی ئەندێشەکان، بیرکردنەوە وئاگاهییەکان، راستە وخۆ لە گەڵ چالاکییە مادییەکانی مرۆڤ گرێدراو وتێکەڵاوە، وچالاکی مادی نیشاندەری ژیانی راستەقینەی مرۆڤە. بیرکردنەوە وئەندێشەی عاقڵانەی مرۆڤ سەرریژی راستەوخۆی چالاکی مادییە. ئەم رەوتە لە سیاسەت، یاسا، ئاکار، ئایین، میتافیزیك و....یشدا راستە. مرۆڤەکان بیرکردنەوە وبیروبڕواکانی خۆیان بەرهەمدەهێنن، بەڵام ئێمە لەسەر مرۆڤە راستەقینە ونائەبستراکتەکان دەدوێن، کە بە شێوازێکی تایبەت شەرتی کراون بە شێوەیەك کە توانا بەرهەمهێنانیان ودەرئەنجام گرێدراوەکانیان گەشە دەکەن وکامڵ دەبن. ئاگاهی جگە لە ژیانی وشیارانە هیچێکیتر نییە و بوونی مرۆڤ ژیانی راستەقینە وهەست پێکراوی ئەوە"[2]

ماتریالیزمی مێژوویی، مێژوو بە پرۆسەی پێکەوە گونجانی چالاك وفەرمانبەری مرۆڤ لە گەڵ هەل ومەرجی سروشتی ژینگەی خۆی

---

[1] " نوسراوە وئابوورییە"کان لە کاتی نوسینی ئەم وتارەدا هێشتا چاپ وبەڵاو نەکرابوووەوە، مارکس بە باشی ئەم خاڵە روون دەکاتەوە. ئەو دەنوسێت".... تەنها ئەو تایانەی کە ئابووری سیاسی دەیانجوڵێنێت، رق و چاو چنۆکییە.... تەنانەت Tucker .R کە بیرمەندێکی گەشبین بوو و لە بن کاریگەری ئەم بۆچوونەدا بوو کە مارکس رق و چاوچنۆکی وەك وروژێنەری سەرەتاییی لە قەڵەم دەدات، ئەو لەم قسەی مارکسە کە بە زمانی ئەڵمانییە پێچەوانە تێگەیشتوە واتە:" تەنها ئەو تایانەی کە ئابووری سیاسی دەجوڵێنێت رق وچاوچنۆکییە."

[2] Part Of Deutschen لە نوسینی مارکس وئەنگلس

دەزانێت." كار بە پلەی یەكەم پرۆسەیەكە لە نێوان مرۆڤ وسروشتدا، پرۆسەیەكە كە تێدا مرۆڤ كاری بەرانبەری خۆی لە گەڵ سروشت لە رێگەی كارەكانی خۆیەوە رێك وپێك وكونترۆڵ دەكات. بەم شێوەیە مرۆڤ لە هەمبەر توخمەكانی سروشت هێزێكی سروشتی لە قەڵەم دەدرێت."[1]

مرۆڤ وسروشت دوو جەمسەرن كە بە شێوەیەكی بەرانبەر كاردەكەن، یەكدی شەرتیو نەرم دەكەن ویاخود یەكدی دەگۆڕن. پرۆسەی مێژوویی هەمیشە لە گەڵ سروشتی مرۆڤ وهەلومەرجی سروشتی ژینگەی دەرەوەدا پەیوەندی هەیە. هەرچەند ماركس جەختی لە سەر ئەم راستییە كردوەتەوە كە مرۆڤ بە درێژایی مێژوو خۆی وسروشتی گۆڕیوە، بەلام هەمیشەش دووپاتی دەكاتەوە كە ئەو گۆڕانكاریانە گرێدراوی هەلومەرجی سروشتی بووە. ئەمە كوت ومت هەمان خاڵە كە روانگەی ئەو لە هەندێك ئیدەیالیست كە بڕوایان بە هێزی بێ سنووری ویستی مرۆڤ هەیە، جیا دەكاتەوە. بە شێوەیەك كە ماركس وئەنگلس گوتویانە:

" ئەو پێش وەهمانەی كە خالی دەستپێكی ئێمەن دوگمی رەها نین. بەڵكوو راستی گەلێكن كە تەنها لە دونیای خەیاڵدا دەتوانی چاوپۆشیان لێ بكەیت. ئەوان كەسانی راستەقینە وزیندو، كارەكانیان وهەڵومەرجی ژیانی مادی كە دەتوانن، یان دەبێت، پێكی بهێنن، لە خۆدەگرن. لەم روەوە پێش وەهمە باسكراوەكان لە رێگەی ئەزمونەوە دەتوانین توێژینەوەیان لە سەر بكەین."

---

[1] كاپیتاڵ لە نوسینی ماركس

"یەكەمین بڕگەی مێژووی مرۆڤ ، بوونی مرۆڤی زیندوە . كە واتە یەكەمین راستیەك كە دەبێ سرنجی پێبدرێت ئورگانی جەستەی ئەم كەسانە ودەرئەنجامە سەرچاوە گرتوەكانە لە پەیوەندی ئەوان لە گەڵ سروشت. لێرەدا ناتوانین لە سەر سروشتی جەستەیی مرۆڤ ویان هەلومەرجی لە حاڵی گۆڕانی (ژیولۆژێكی، هەرێمی وهتد) ژینگەی سروشتی ژیانی مرۆڤ بیر بكەینەوە. هەرشرۆڤەیەكی مێژوویی دەبێ بەم ئاستەنگە سروشتیانە، وگۆڕانكارییەكانیان لە سەردەمی مێژووی چالاكی مرۆڤەوە دەست پێبكات[1]"

دوای چارە سەر كردنی توند ترین لێك تێنەگەیشتنی لە پەیوەندی دەروونشیكاری و ماتریالیزمی مێژوویی چە شتێكی دیكە رودەدات؟

دەروونشیكاری دەتوانێت لە نمونەیەكی تایبەتدا چەمكی ماتریالیزمی مێژووی دەوڵەمەند بكات. **دەتوانێ زانیارییەكی تێروتەسەل سەبارەت بە یەكێك لەو هۆكارانەی كە لە پرۆسەی كۆمەڵایەتیدا چالاكن بەدەستەوە بدات: سروشتی مرۆڤ** .دەروون شیكاری ئورگانی غەریزەی مرۆڤ لە نێوان هۆكارە سروشتیەكان كە پرۆسەی كۆمەڵایەتی نەرم دەكەن ودەیانگۆڕن جێگیر دەكات. هەرچەند كە ئەم نەرم كردن وگۆڕانكاریەش سنورێكی هەیە. ئورگانی غەریزەی مرۆڤ یەكێك لە هەلومەرجە "سروشتیەكانە" كە بەشێك لە ژێرخانی پرۆسەی كۆمەڵایەتییە. بەڵام ئێمە سەبارەت بە ئورگانی غەریزە ی "گشتی" یان شێوەی دەستكاری نەكراوای قسە ناكەین، چوونكە ئەم

---

[1] ماركس وئینگلس هەمان كتێب

ئۆرگانە تەنها لە شێوەیەکی "تایبەت" دا ئاشکرا دەبێت کە لە رێگەی کۆمەڵایەتییەوە شەرتی کراوە. دەروونی مرۆڤ _ یان هێزە لیبیدۆییەکان وەك ریشەکانی _ بەشێك لەم ژێرخانەن، بەڵام بە پێچەوانەوە ئەوانەی کە لە هەندێك لێك دانەوەی دەروون ناسیدا گوتراوە تێکڕای ژێرخان نین. دەروونی مرۆڤ هەمیشە وەك دەروونێك دەمێنێتەوە کە لە رێگەی پرۆسەی کۆمەڵایەتییەوە گۆڕانی بەسەردا هاتووە. ماتریالیزمی مێژوویی پێویستی بە دەروون ناسی (زانستی بونیادی دەروونی مرۆڤ) هەیە. ودەروون شیکاری یەکەمین سیستەمەکە دەتوانێ دەروونناسی پێویست بۆ ماتریالیزمی مێژوویی دابین بکات.

بەم هۆکارانەی خوارەوە بەشداری دەروون شیکاری لە ماتریالیزمی مێژوویدا گرنگییەکی زۆری هەیە: مارکس وئەنگلس گرێدانی تێکڕای پرۆسە ئایدۆلۆژیکەکانیان بە بونیادی ئابوورییەوە بە پێویست دەزانی. ئەوان داهێنانە دەروونی وزەنییەکانیان بە" بناغەی مادی عەکس کراو لە مێشکی مرۆڤ " دا لە قەڵەم دەدا. بە دڵنیاییەوە لە گەلێك نمونەدا ماتریالیزمی مێژوویی دەتوانێ بە بێ پێویستی بە گریمانە دەروونناسییەکان، خۆی وەڵامدەرەوەبێت، بەڵام تەنها لە نمونە گەلێکدا کە ئایدۆلۆژیاکان دواین دەربڕی بەرژەوەندییە ئابوورییەکان بن، ویان لە شوێنێکدا کە هەوڵ دەدرێت پەیوەندی بەرانبەرلە نێوان ژێرخانی ئابووری سەرخانی ئایدولوژی گرێ بدرێت. بە بۆنەی نەبوونی دەروونناسییەکی تێروتەسەل‌ورازی کەر، مارکس وئەنگلس نەیانتوانی

ئەوە شرۆڤە بكەن كە چۆن بنەماى مادى لە مێشك ودڵى مرۆڤدا ڕەنگدەداتەوە.

دەروونشيكارى نيشان دەدات كە ئايدۆلۆژييەكانى مرۆڤ بەرهەمى هەندێك لە خواست،پاڵنەرى غەريزى، بەرژەوەندى وپێويستييەكانە. هەروەها دەروونشيكارى نيشان دەدات لە حاڵێكدا كە پاڵنەرە غەريزييەكان كە لە سەر بنەماى ئەو غەريزانەى كە بەشێوەى بيولۆژيكى دروست دەبن، كامڵ دەبن، بەڵام چەندايەتى وناوەڕۆكەكەيان بە توندى لە بن كاريگەرى پێگە يان چينى كۆمەڵايەتى تاكدايە. ماركس دەڵێ كە مرۆڤەكان خۆيان ئايدۆلۆژياى خۆيان دەخولقێنن، دەروونناسى شيكردنەوەى كۆمەڵايەتى دەتوانێ بە شێوەى ئەزموونى پرۆسەى دروست كردنى ئايدولۆژياكان وپەيوەندى بەرانبەرى هۆكارە سروشتى و كۆمەڵايەتييەكان بسەلمێنێت. لەم ڕووەوە دەروونشيكارى نيشان دەدات كە چۆن بارودۆخى ئابوورى لە ڕێگەى پاڵنەرەكانى مرۆڤەوە دەبێتە ئايدۆلۆژيا.

خاڵێكى گرنگ كە دەبێ سرنجى پێ بدرێت ئەمەيە كە كارى بەرانبەرى نێوان غەريزەكان وژينگە دەبێتە هۆى گۆڕانكارى لە ناخى خودى مرۆڤدا، بەهەمان شێوە كە كاريگەرى ژينگەى دەرەكى، مرۆڤ توشى گۆڕان دەكات. بە شێوەيەك كە فرۆيد بە جاران جەختى كردوەتەوە كە ئەم خاڵە ڕێكخراوى "خۆ"ى مرۆڤ و گەشەى توانايى وبڵندگەرايى مرۆڤە. لەم ڕووەوە دەروونشيكارى ڕێگەمان پێ‌دەدات كە دروست بوونى ئايدۆلوژى وەك جۆرە (پرۆسەيەكى بەرهەمهێنان" چاو لێبكەين، بە هەمان شێوە كە متابوليزم(كارى سوتاندن وهەزمكردنى

خواردن لە نێوجەستەدا.–و–) لە جەستەدا پرۆسەیەکی دیکەیە لە نێو مرۆڤ وسروشتدا . بابەتی روون وبەرچاو ئەمەیە کە" سروشت لە ناخی مرۆڤدایە نەك لە دەوروبەری ئەودا".

دیسان دەروونشیکاری شێوازەکانی دروست بوونی کۆمەڵگە لە رێگەی ئەندێشە وئایدۆلۆژیاکانەوە بە ئێمە نیشان دەدات. ئەم زانستە دەتوانێت نیشان بدات کە چۆنایەتی رووبەروو بوونەوە لە گەڵ ئەندێشەیەك لە بنەڕەتدا گرێدراوی ناوەڕۆکی ناوشیاری ئەوە، کە گرێدراوی هەندێك پاڵنەرە ، بەم واتایە کە گۆیا چۆنایەتی توندی بونیادی لیبیدۆی کۆمەڵگەیە کە کاریگەری کۆمەلایەتی ئایدۆلۆژیەك دیاری دەکات.

ئاشکرایە کە دەروونناسی شیکردنەوەیی کۆمەلایەتی پلەیەکی بە نرخی لە ماتریالیزمی مێژووییدا هەیە، بەم شێوەیە دەتوانم بە بێ پەردە لافی ئەوە لێبدەم کە چارەسەر کەری خێرای ئەو گرفتانەیە کە رووبەرووی ماتریالیزمی مێژوویی دەبێتەوە.

هەنووکە ماتریالیزمی مێژوویی بۆ هەندێك لە ناڕەزایەتییەکان ولامێکی باشتری پێیە. بۆ نموونە هەندێك لە دژبەران ئاماژە بەو رۆڵە دەکەن کە ئامانجەکان–خۆشەویستی بۆ هاوچەشن وئارەزۆی ئازادی– هەیانە. هەڵبەت ماتریالیزمی مێژوویی دەتوانێ ئەم جۆرە پرسانە وەك ئەوەی لە هەرێمی دەروونناسیدان رەد بکاتەوە وخۆی بە شیکردنەوەی هەل‌ومەرجی بابەتی ئابووری کە لە سەر رووداوە مێژووییەکان کاریگەری هەیە سنووردار بکاتەوە. بەلام لە هەل‌ومەرجێکدا نەبوو کە بە روونی چییەتی وسەرچاوەی ئەم هێزە راستەقینەو کاریگەرانەی

مرۆڤ شرۆڤە بکات یان بتوانێت ئەو رۆڵەی کە ئەم هێزانە لە پرۆسەی کۆمەڵایەتیدا دەیگێڕن وەسف بکات. دەروونشیکاری دەتوانیّ نیشان بدات کە وروژێنەرە بە رواڵەت ئامانجییەکان، ئاشکراکەری پێداویستییە لیبیدۆییە لۆژیکی کراوەکانە وناوەڕۆك وسنووری پێداویستییە زاڵەکان لە سەردەمی دیاریکراودا بە گوێرەی کاریگەری بار ودۆخی کۆمەڵایەتی – ئابووری لە سەر بونیادی غەریزی گروپی کە خولقێنەری ئایدۆلۆژیایە وەسف بکات. کە واتە دەروونشیکاری دەتوانێت بالاترین خواست وورووژێنەری ئیدەیالیستی تا ئاستی لیبیدۆیی نزم بکاتەوە بە بیّ ئەوەی پێداویستییە ئابوورییەکان بە تەنها پێداویستی گرنگ لە قەڵەم بدات.[1]

---

[1] نەبوونی دەروونناسی بە گوێرەی پێویست هەندێك لە لایەنگرانی ماتریالیزمی مێژوویی ناچار کرد دەروونناسییەکی تایبەتی و ئیدەیالیستیکی روتلە شوێنی بەتاڵی ئەودا دابنێن . نموونەیەك" کاتسکییە Kautsky" کە هەڵبەت نە بە بیّ پەردەیی وشەفافی برنشتاین وکەسانی دیکە، گریمانە دەکات کە مرۆڤ" غەریزەییەکی کۆمەڵایەتی" هەیە، وپەیوەندی نێوان غەریزەی کۆمەڵایەتیوپەیوەندی کۆمەڵایەتی بەم شێوەیە وەسف دەکات:" مرۆڤ بە گوێرەی توندی ولاوازی غەریزەی کۆمەڵایەتی خۆی بەرو لای "چاکە وخراپە" دەڕوات، بەڵام گرنگی هەل ومەرجی کۆمەڵایەتی ژیان کەمتر لە هەل ومەرجە باسکراوەکان لە هەڵبژاردنی یەکێك لەو دوو خواستەیە." ئاشکرایە کە غەریزەی کۆمەڵایەتی کاتسکی جگە لە بنەچەی ئاکاری زاتی هیچێکی تر نییە. بۆچوونی ئەو لەو شێوازەی بەیانی دەکات لە گەڵ ئاکاری ئیدەیالیستیدا جیاوازە.

" بوخارین" لە " تیوری ماتریالیزمی مێژوویی"دا برگەیەکی تەواوەی بۆ پرسی دەروونناسی تەرخان کردوە. ئەو دوپاتی دەکاتەوە کە دەروونناسی چینێك لە گەڵ بەرژەوەندییەکانی یەکێکە– ومەبەستی ئەو لە "بەرژەوەندییەکان" بەرژەوەندی گەلێکی راستەقینەی ئابوورییە. بەڵام دەروونناسی توێژێك دەبێت بە گوێرەی رۆڵی کۆمەڵایەتی

بە کورتی:

١- پاڵنەرەکانی مرۆڤ هێزێکی سروشتین وەك هێزە سروشتیەکانی دیکە(بە پیت بوونی خاك ، ئاوەدانی و....) یەکێك لە بەشە حاشاهەڵنەگرەکانی پرۆسەی کۆمەڵایەتییە. کە واتە شارەزا بوون لەم هێزە پێویستە تا تێگەیشتنێکی تەواوەتی لە پرۆسەی کۆمەلایەتی مومکین ببێت.

٢- ئەو شێوازە کە ئایدۆلۆژیاکان لە ڕێگەیەوە دروست بوون وکار دەکەن تەنها کاتێك بە باشی دەناسرێن کە لە چۆنییەتی شێوازی کارکردنی سیستەمی پاڵنەرەکان شارەزا بین. ٣- کاتێك کە هۆکارە شەرتی کراوە ئابوورییەکان لە گەڵ هەرێمی پاڵنەرەکاندا تێکەڵ ببێت هەندێك گۆڕانکاری ڕوودەدات، پرۆسەی کۆمەلایەتی بە پشت بەستن بە کاریگەری پاڵنەرەکان بە ڕەوتێکی خێراتر یان هێدی تر لەوەی

ئابووری هەمان توێژ بێت. ئەو بۆ نموونە چۆنییەتی نائومێدی گروپ یان کۆمەڵانێك دوای بن کەوتن لە خەباتی چینایەتیدا شرۆڤە دەکات:" شەڕ وململانێ لە لایەن وروژێنەری شاراوەی لایەنەکانی ململانێوە بەرێوە دچێت، وەهەنووکە خەباتکارەکان بن کەوتوون.ئەم بار ودۆخە سەرلێشێوان ونائومێدی لێکەوتووەتەوە وخەڵك چاوەڕوانی موعجیزەیەك(پەرجوو) دەکەن." بوخارین بەردەوام دەبێت:" بە سەیرکردنی دەروونناسی چینایەتی، دڵنیاین کە ئێمەڕووبەڕووی دیاردەیەکی زۆر ئاڵۆز بووینەتەوە کە ناتوانین لە سەر بنەمای بەرژەوەندی ڕوت وەسفی بکەین، بەڵکوو دەبێ بە گوێرەی بارودۆخی هەستپێکراو وکەڵەکە بووی چینەکە وەسف بکرێت".

بوخارین دیسان ئەڵێ :" پرۆسەکانی ئایدۆلۆژی جۆرێکی تایبەتە لە کاری کۆمەلایەتی. بەلام بۆ ئەوەی دەروونناسییە کی گونجاومان لە بەر دەستدا نییە ناتوانین چییەتی پرۆسەی کارە شرۆڤەبکەین .

چاوەڕوان دەکریێ کار دەکات، ئەگەر تێبینییە تیوریکییەکان سەبارەت بەهۆکارە دەروونییەکان راست نەبێت.

لەم رووەوە بە کار هێنانی دەروونشیکاری لە ماتریالیزمی مێژوویی بوەتە هۆی ئەوەی کە زانیارییەکی فراوانتر لەو هێزانەی کە لە پرۆسە کۆمەلاّیەتییەکاندا کار دەکەن ، بە دەست بێت، ودلّنیاییەکی زیاتر لە تێگەیشتنی سوڕی مێژوویی وپێشبینی داهاتووەکەی بە دەست دێت. بە تایبەت ئەم کارە زانیارییەکی تەواوی لە چۆنیەتی دروست بوونی ئایدۆلوژیاکان بە دەستەوە داوە.

هەلّبەت، سودمەندبوونی دەروونناسی شیکردنەوەیی کۆمەلاّیەتی گرێدراوی گرنگی لیبیدۆییە لە پرۆسەی کۆمەلاّیەتی‌دا. بۆ ئەوەی لەم بڕگەیەدا ناتوانین بە تێروتەسەلی باسی ئەم بوارە بکەین لەم رووەوە تەنها ئامازە بە چەند خالّێك دەکەم.

گریمان ئەم پرسیارەمان لێدەکرێت: چە هێزێك کۆمەلّگە دەپارێزێت وچە هێزێك دەبێتە هۆی هەژان وویرانی؟ دەزانین کە گەشەی ئابووری دەبێتە هۆی سەقامگیری وناکۆکی کۆمەلاّیەتی دەبێتە هۆی لێکترازانی کۆمەلّگە. بەلاّم هۆکارێکی وەها کە، لە سەر بنەمای ئەو دوو مەرجە، گرنگترین توخمی بونیادی کۆمەلاّیەتی، خواستە لیبیدۆییەکانە کە لە مرۆڤدا بوونی هەیە. سەرەتا کۆمەلّگەیەکی تا رادەیەك سەقامگیر لە بەر چاو بگرن. هۆکاری یەکبوون وپەیوەندی خەلّك لە گەلّ یەکدی چییە؟ چە شتێك دەرفەتی ئەوەیان پێدەدا کە هەست بە یەکبوون بکەن وخۆیان لە گەلّ رۆلّی دەسەلاّتدار وبێ دەسەلاّتدا هاوئاهەنگ بکەن؟ بە دلّنیاییەوە ئورگانی دەسەلاّتی دەرەکی(پۆلیس، یاسا، دادگە، سوپاو....) رێگە نادات کۆمەلّگایەك

لێکبترازێت. و بە دڵنیاییەوە بەرژەوەندی لۆژیکی و خودگەرایی لە سەقامگیری بونیادیدا خاوەن رۆڵە. بەڵام ئەگەر کۆششە لیبیدۆییەکانی خەڵك بوونی نەبوو، نە هێزە دەرەکییەکان و نە بەرژەوەندی لۆژیکی نەیاندەتوانی کاری کۆمەڵگە گەرەنتی بکەن. ئەم هەوڵدانە وەك چیمەنتۆیە کە بە بێ ئەوە کۆمەڵگە ناتوانێت یەکبوونی خۆی بپارێزێت. دیسان ئەو هەوڵدانە لە دروست بوونی ئایدۆلۆژیای کۆمەڵایەتی گرنگ لە هەر کەلتوورێکدا بەشداری هەیە.

هەنووکە ئەم بنەمایە سەبارەت بە تایبەتمەندییەکی کۆمەڵگە بە کار ببەین: پەیوەندی چینایەتی هەر وەها کە دەزانین لە مێژوودا کەمینەیەك بە سەر زۆرینەی کۆمەڵگەدا حوکمیان کردوە. ئەم حکومەتە چینایەتییە، دەرئەنجامی فێڵ وزیرەکی نەبووە، بەڵکوو دەرئەنجامی پێویستی بارودۆخی گشتی ئابووری کۆمەڵگە وهێزە بەرهەمهێنەرەکانی بووە. بە شێوەیەك کە " نیکر"[1]نوسیویەتی :"بە گوێرەی یاسای موڵکداریەتی، چینی پرۆلە تەرمەحکومە لانی کەمی بەرهەمی کارەکەی خۆی وەربگرێت ". یان بە گوتەی لینگە [2]" تا ئاستێك وەك پلانگێرییەك لە دژی مرۆوایەتی بوون بەڵام نەیانتوانی هیچ بە هیچ بکەن."

بیرمەندانی" سەردەمی رووناك گەری"[3]ئەم پەیوەندییە گرێدراوەیان شرۆڤە کردوە ورەخنەیان لێگرتووە، بەڵام نەیانزانی کە ئەو گرێدراوییە بەرهەمی ئابوورییە. لە راستیدا دەسەڵاتی کەمینە

---

[1] .Neker

[2] .Linguet

[3] Enlghtenmant

راستییەکی مێژووییە. بەڵام چە هۆکارێك بوەتە هۆی سەقامگیری ئەم پەیوەندیە گرێدراوییە؟

هەڵبەت، لە سەرەتادا کەڵك وەرگرتن لە هێزی جەستە ودەرفەتی بە کار هێنانی لە لایەن هەندێك لە گروپەکانەوە هۆکارێکی ئەو گرێدراوییە بوو، بەڵام هۆکارێکی گرنگی دیکەش بوونی هەبوو: گرێدانە لیبیدۆییەکان- دڵەراوکێ، خۆشەویستی، - متمانە- کە رۆحی زۆرینەی لە پەیوەندی لە گەڵ چینی دەسەڵاتدا پڕکردبوو. هەنووکە هەڵسوکەوتی دەروونی بەرهەمی ئارەزۆیان رووداو نییە، بەڵکوو نیشان دەری پێکەوە گونجانی لیبیدۆی خەڵك لە گەڵ هەلومەرجی داسەپاوی ژیان لە لایەن پێویستی ئابوورییە . تا کاتێك کە ئەم هەلومەرجە حکومەتی کەمینە بە سەر زۆرینەدا مسۆگەر دەکات، لیبیدۆ لە گەڵ بونیادی ئابووری هاو ئاهەنگ بووە و یەکێك لە هۆکارە کانی سەقامگیری پەیوەندی چینایەتییە.

زیاتر لە قەبووڵ کردنی **هەلومەرجی ئابووری**، بونیادی لیبیدۆیی، دەروونناسی کۆمەڵایەتی نابێ لە توێژینەوە سەبارەت بە بنەڕەتی دەروونی ئەم بونیادە کەمتەرخەم بێت. ونەتەنها هۆکاری پێویستی هەبوونی لیبیدۆیە بدۆزیتەوە، بەڵکوو دەبێ روونی بکاتەوە کە لە لایەنی دەروونناسی لیبیدۆ چە دەرفەتێك بوونی هەیە ولە رێگەی چە میکانیزمگەلێکەوە کار دەکات. هاوکات لە گەڵ گەڕان بە دوای ریشەی پەیوەندییە لیبیدۆییەکانی زۆرینە لە گەڵ کەمینەی دەسەڵات، دەبێت دەروونناسی کۆمەڵایەتی پەی بەوە ببات کە بۆ چی

ئـەم پەیوەندییـە تیکـرار یـان بـەردەوامی شـێوازی دەروونـی منـداڵ سـەبارەت بـە دایـك وباوكی خۆی، بـە تایبـەت بـە بـاوك، لـە بنەماڵـەی بورژوایـە[1]؟ ئێمـە لـە توانـایی و عـەقڵی باوكـدا تێكەڵاوییـەك لـە پێـدا هەڵدان، تـرس، بـاوەڕ، ومتمانـە دەبیـنین. بـە كـورتی ڕەنگدانەوەیـەك لـە چۆنایەتییە ئاكارییـە عەقڵییەكانی ئەوە كە بە شێوەی چالاك شـەرتی كراوە. وهەر ئەم تایبەتمەندییە كە لە كەسانی پێگەیشتوی كۆمەڵگەی باوكسالاری لە هەمبەر ئەندامانی چینی دەسەڵاتدار بەرچاو دەكەون. لە پەیوەندی لە گەڵ ئەم چۆنایەتییانە، چەند بنەمایـەكی ئاكاری بوونی هەیـە كـە هـەژارەكان ڕازی دەكـات تـا ئـازار ورەنـج لـە كـاری خـراپ بـە چاكتر بزانن، وئەم بڕوایەیان تێدا پەروەردە دەكەن كە ئامانجی ژیانیـان فەرمانبەری لە دەسـەڵاتداران وڕاپەڕانـدنی ئەركەكانیانـە. تەنانـەت بڕوا ئاكارییـەش، كـە بـۆ سـەقامگیری كۆمـەڵگا پێویسـتە، بەرهـەمی هەنـدێك پەیوەنـدی سـۆزداری یـان كەسـانێكە كـە ئـەم نەریتانـە دروسـت دەكـەن ودەیانخەنە ڕوو.

بە دڵنیاییەوە دروست بوونی ئەم نەریتانـە كـوت وپـڕ ولـە ناكـاو نین. یـەكێك لـە بەشـە سـەرەكییەكانی ئۆرگـانی كـەلتووری لـە خزمـەتی دروسـتكردنی هەڵس‌وكـەوتی پێویسـتی كۆمەڵایـەتی بـە شـێوازێكی سیستەماتیك ومۆتۆدیكدایە. یەكێك لە ئەركە گرنگەكانی دەروونناسی

---

[1] دەبێ بە بیری بهێنمەوەكە پەیوەندی باوك ومنداڵ خۆی لە لایەن كۆمەڵگەوە شەرتی كراوە.

شـــرۆڤە کردنـــی کارەکـــانی تێکـــڕای سیســـتەمە پـــەروەردە وسیستەمەکانی(وەك سزادان)لەم پرۆسە دایە.[1]

ئێمـە سـرنجی خۆمانمـان لـە سـەر پەیوەنـدی لیبیـدۆیی نێـوان کەمینەی دەسـەڵاتدار وزۆرینەی بێ دەسەلات چڕ کردوەتوە، چوونکە ئـەم هۆکـارە ناوەنـد وسـەنتەری کۆمەڵایـەتی ودەروونـی هـەر کۆمەڵگەیـەکی چـینایەتییە. بـەلام هەنـدێك پەیوەنـدی کۆمەڵایـەتی دیکـەشمان هەیـە کـە رەنگـی لیبیـدۆیان پێوەیـە. پەیوەنـدی نێـوان ئەندامانی چینێك خاوەن رەنگێکی دەروونـی جیاوازە لـە گـەڵ چینی ناوەڕاسـتی خوارەوەدا کە لە چینی کرێکاردا بەر چاو ناکەوێت. یان پەیوەنـدی رێبـەری سیاسـی کـە رێگـەی چینەکەی خۆی یـەوە دیـاری دەبێت وله خزمەتی بەرژەوەندییەکانی دایە، تەنانەت کاتێك دەسـەڵاتی چینەکەشـی بـە دەسـتەوەیە، لـە پەیوەندییەکەیـدا کـە ئـەو لـە پۆسـتی کەسـێکی بـە هێـزدا رووبـەرووی چـینی خـۆی دەبێتـەوەو وەك بـاوە گەورەیەك کە بە دەسەلاتی رەها حوکمیان بە سەردا دەکات، جیاوازە.[2]

---

[1] ئورگانی کەلتووری نەتەنها هێزە لیبیدۆییەکان(بە تایبەت پاڵنەرەکانی خۆشەویستی وپێش زاوزێیـی) بۆ ئاراسـتەی کۆمەڵایـەتی مەبەسـتی خۆیـدا رێنـوێنی دەکـات، بەڵکوو دەبێتـە هـۆی لاواز بـوونی هێزەکـانی لیبیـدۆ تـا رادەیـەك کـە بـۆ سـەقامگیری کۆمەڵایـەتی هەڕەشە لە قەڵەم نەدرێت. ئەم هەڵگەڕانەوەی هێزە لیبیدۆییەکان بۆ بەر لە زاوزێیی یـەکێك لە خواستەکانی رەوشتی جنسی لە کۆمەڵگەدایە.

[2] فرۆید لە دەروونناسی جەماوەر وشرۆڤەی "خۆ" لە پەیوەندی لە گەڵ سەرۆکدا پشت بە هۆکاری لیبیدۆ دەبەستێت. بەلام "رێبەر" و"جەماوەر" لە واتای ئینتیزاعی بە کار دەبات، و بـارو دۆخـی هەسـتی ژینگـە لـە سـەر ئـەوان لـە بەرچـاو ناگرێـت. دەرئـەنجام بـۆ پرۆسـە دەروونییـەکان لایـەنی گشـتی لـە بەرچـاو دەگرێـت کـە لـە گـەڵ راسـتیدا نایەتـەوە. بـە دەربڕینێکی دیکە ئەو پەیوەندییەکی تایبەت لە گەڵ سەرۆك دەگەڕێنێتەوە بۆ پەیوەندی گشـتی. یـەکێکی دیکـە لـە پرسـەکانی دەروونناسـی کۆمەڵایـەتی، ئەمەیـە کـە پەیوەنـدی چینایەتی، شوێنی خۆی داوەتە پرسێکی دیکە:پەیوەندی دەسەلاتدار وکۆمەلانی خەلك.

جـۆراو جـۆری پەیوەنـدی لیبیـدۆیی لـە گـەڵ جۆراوجـۆری فراوانـی پەیوەنـدی لـە نێـو کۆمەڵگـەدا هاوسـەنگە. لێـرەدا تەنانـەت نـاتوانین ئاماژەیەکی کورتیشی پێبکـەین، چوونکە خۆی پێویستی بە وتارێکی جیاواز سەبارەت بە دەروونناسی شیکردنەوەیی کۆمەڵایـەتی هەیـە. بە بیرتـانی دەهێنمـەوە کـە هـەر کۆمەڵگەیـەك خـاوەن بونیـادی لیبیـدۆی خۆیـەتی، تەنانـەت ئەگـەر بونیـادی کـەلتووری، سیاسـی، کۆمەڵایـەتی وئـابووری تایبەتیشـی هـەبێت. ئـەم بونیـادە لیبیدۆییـە بەرهـەمی کاریگەری هەل‌ومەرجی کۆمەڵایەتی- ئابووری لـە سەر وروژێنـەرەکانی مرۆڤە، هەروەها ئەم بونیادە هۆکاری گرنگی شەرتی کردنـی کامڵبوونی سۆزداری لـە ئاستە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگـە ونـاوەڕۆکی سـەرخانی ئایدۆلۆژیکییـە. بونیادی کۆمەڵگەیـەك هۆکارێکە کە لـە ڕێگـەی ئەوەوە ئابووری کاریگەری خۆی لە سەر ئەزموونـە عـەقڵی وزەینییـەکانی مـرۆڤ دادەنێت.[1]

بەهـەمان شێوە کـە بونیـادی ئـابووری وکۆمەڵایـەتی جێگیر نییـە بونیادی لیبیدۆی کۆمەڵگاش، نەگۆڕو هـەتایی نامێنێتـەوە. بەڵام مادام کـە بونیـادی کۆمەڵایـەتی لـە ئاسـتی هاوسـەنگ دا بێـت، بونیـادی لیبیـدۆیش تارادەیـەك جـێگیرە – بـە دەربڕینێکـی دیکـە بـە درێـژایی قۆنـاغی سەقامگیری لە کامڵ بوونی کۆمـەڵگا. بە گەشـە کردنـی نـاکۆکی ودەسـتدرێژییە بابەتییـەکانی نێـو کۆمەڵگـە، بـەخێرا بـوونی پرۆسـەی هەوڵـدان، لـە بونیـادی لیبیـدۆی کۆمـەڵگەشـدا هەنـدێك گۆڕانکـاری دێتـە

بـەڵام جیگـای سـرنجە کـە فرۆیـد لـەم نوسـراوەی خـۆدا، خواسـتی گشـتی دەروونناسـی بورژوازی کە دەیەوێت جەماوەر بێ کەڵك ومتمانە نیشان بدات، لە ەر چاو دەگرێت.

[1] ئـەوەی مـن لێـرەدا بـە" بونیـادی لیبیـدۆیی" کۆمەڵگـە نـاوزەدم کـردوە ،دەسـتەواژەی فرۆیدە. لە نوسینەکانی دیکەدا من دەستەواژەی، کاراکتـەری کۆمەڵایەتیم بە کار هێنـاوە، سەرەڕای گۆڕانکاری لە تیوری لیبیدۆ چەمکەکان نەگۆڕ دەگێنێنەوە.١٩٧٠.

ئـاراوە. روو لـە كـز بـوونی پەیوەندییـە نەریتـەكان كـە پارێزگـاری سـەقامگیری كۆمەڵگایـە دەبیـنین، لـە شـێوازە سـۆزدارییە نەریتەكانـدا گۆڕانكاری پێك دێت. هێزە لیبیدۆییـەكان ئـازاد دەبن تاكارێكی تـازە دەست پێ بكەن ودەرئەنجام كاری خۆیـان بگۆڕن. ئیدی لە خزمەتی پاراستنی كۆمەڵگەدا نین، بەڵكو لە دروست بوونی كۆمـەڵگای تازەدا بە شـداری دەكـەن. ئیـدە وەك "چـیمەنتۆ" نـین بـەڵكو تایبەتمەنـدی "دینامیتیان" هەیە.

هەنووكە دەگەڕێینـەوە بۆ ئەوپرسە كە سـەرەتا باسمان لێوە كرد: واتـە بەهەل‌ومەرجـە بابەتییـەكانی ژیـان. بینیمـان كـە دەروونناسـی شـیكردنەوەی تـاك كـامڵ بـوونی غـەریزی بـە دەرئـەنجامی پێكـەوە گونجانی چالاك وفەرمانبـەری ئۆرگـانی غـەریزی لە گـەڵ هەل‌ومـەرجی راسـتە قینـەی ژیـان لـە قەڵـەم دەدات. لـە لایـەنی بنەماییـەوە هـەمان پەیوەندی نێوان بونیادی لیبیدۆیی كۆمەڵگا و هەل‌ومەرجی ئـابووریش راستە. مرۆڤ كـە لـە بن گوشـاری پاڵنـەرە لیبیدۆییـەكانی خۆیـان دان، هەل‌ومەرجـە ئابوورییـەكان سـەراوبن دەكـەن . هەل‌ومـەرجی ئـابووری سـەراوبن بـوو دەبێتـە هـۆی دروسـت بـوونی ئامانجگـەلێكی تـازەی لیبیـدۆی كـە دەبێ دابمـركێن. خـاڵی جیـدی ئەمەیـە كـە تێكـڕای ئـەم گۆڕانكارییانـە لـە كۆتـایی دا لـە هەل‌ومـەرجی ئابوورییـەوە سەرچاوە دەگـرن، پاڵنـەر و پێداویسـتیەكان گۆڕانكارییـان بـە سـەردا هـاتووە وخۆیان لە گەڵ هەل‌ومەرجی ئابووری دەگونجێنن.

هەڵبەت دەروونناسی شیكردنەوەیی لە چوارچێوەی ماتریالیزمی مێژووییـدا خـاوەن پێگەیـە وچـاودێری پەیوەندییـەكی نێـوان

کۆمەڵگا وسروشت دەکات. هەرێمی پاڵنەرەکانی مرۆڤ، ورۆڵی چالاك وناچالاك کە ئەم پاڵنەرانە لە چوار چێوەی پرۆسەی کۆمەڵایەتیدا لە ئەستۆی دەگرن. لەم روەوە دەروونناسی شیکردنەوەیی چاودێری هۆکارێك دەکات کە رۆڵی نابژیوانێکی جیدی لە نێوان بنەمای ئابووری وریزبەندی ئایدولۆژیاکان دەگێرێت. کەواتە دەروون ناسی شیکردنەوەیی کۆمەڵایەتی ئەو دەرفەتەمان بۆ دەرەخسێنێت کە بە باشی لە سەرخانی ئایدۆلۆژی بە گوێرەی ئەو پرۆسەیەی کە لە نێوان کۆمەڵگا وسروشتی مرۆڤدا بوونی هەیە تێبگەین.

هەنووکە دەتوانین بە ئاسانی زانیارییە بە دەست هاتوەکان لە توێژینەوەکەمان سەبارەت بە شێواز و کاری دەروونناسی شیکردنەوەی کۆمەڵایەتی کورت بکەینەوە. شێوازەکە هەمان دەروونشیکاری کلاسیکی فرۆیدە کە لە دیاردە کۆمەڵایەتییەکاندا بە کارهاتووە. ئەم شێوازە خواستە دەروونییە هاوبەش وگونجاوە کۆمەڵایەتییەکان بە گوێرەی پرۆسەی پێکەوە گونجانی چالاك وناچالاکی وروژێنەرەکان لە گەڵ هەلومەرجی ئابووری و کۆمەڵایەتی ژیانی کۆمەڵگایە.

ئەرکی دەروون ناسی شیکردنەوەیی کۆمەڵایەتی بە پلەی یەکەم شیکردنەوەی هەوڵدانە لیبیدوییەکانی کۆمەڵگایە، واتە وەسف کردنی بونیادی لیبیدۆی کۆمەڵگا، شوێنی دەرکەوتنی ئەم بونیادە و کارکەی لە پرۆسەی کۆمەڵایەتی. کەواتە یەکێك لە توخمە گرنگەکانی ئەم کارە تیورییەکە کە نیشان دەدات چۆن ئایدۆلۆژیاکان لە دەرئەنجامی کاری بەرانبەری ئورگانی دەروونی و هەلومەرجی ئابووری _ کۆمەڵایەتی سەرهەڵدەدەن.

٩- دەروونشیکاری لە خزمەتی کاراکتەر ناسی وپەیوەندی لە گەڵ دەروونناسی کۆمەڵایەتی[1]

خاڵی دەستپێکی دەروونشیکاری لایەنە چارەسەرییەکەی بوو. پەشێوییە دەروونییەکان بە گوێرەی کونترۆڵ کردنی وزەی جینسی و گۆڕینی لە روانگەی خەسار ناسییەوە لە هەندێك لە نیشانەکانی نەخۆشیدا وەسف کرا، یان بەرگرییەك لە هەمبەر بیرکردنەوە لێوانلێو لە لیبیدۆکان لە قەڵەم دەدرا کە نەیدەتوانی بکەوێتە نێو هەستی وشیاری تاکەوە. بەردەوامبوونی لیبیدۆ بەرگری لە رێگەی سەرکوت کردنەوە دەرکەوتنی نیشانەی نەخۆشی، باڵی " ئاریادنی"[2] لە

---

[1] ئەم وتارە یەکەمین جار لە ساڵی ١٩٣٢ لە بەڵاکراوەی Zeitschrift fur sozial for schung Hischfeld لە چاپ دراوە

[2] Ariadneناوی کچێکە لە میتۆلۆژی یۆنان کە پەتێکی دا بە خۆشەویستەکەی Therseusکە یەکێك لە پاڵەوانەکانی یۆنان بو تا بەو پەتە بتوانێت لە تۆنێلە پێچ وپلوچەکانی کریت هەڵبێت.و.

توێژینـەوەیی شـیکردنەوەیی سـەرەتایی بـوو. باروودۆخی کەسـانی نـەخۆش- وزۆربـەیان بـە نیشـانەکانی نەخۆشـی جەسـتەیی- کـە توێژینـەوەی شـیکردنەوەییان لـە سـەر دەکراپەیوەنـدییان هەیـە بـەو بەردەوامییە کە لە سەرەوە باسمان کرد.

بۆ ئەوەی دەروونشیکاری پەرەی سەند وکامڵ بوو پرسیارێکی دیکە بۆ لێکۆڵینەوە خرایە روو: شوێنی دەر کەوتن وچەمکی هەندێك لە تایبەتمەندییە دەروونییەکان کە لە خەڵکی تەندروست ونەخۆشدا بەرچـاو دەکـەوێت کوێیـە وچـییە؟ وەك توێژینـەوە سـەرەتاییەکان، لێکۆڵینـەوە لـە سـەر ئـەم پرسـیارەش دەیەویسـت لـە ریشـەی غـەریزە لیبیدۆییەکان پەردە هەڵماڵێت. بەلام هەنووکە بەردەوامییەکەی سەرەوە لە سەرکوت کردنەوە بۆ نیشانەی نەخۆشی بەردەوام نابێت، بەڵکوولە بالابوونـەوە[1] " یـان ریزبەنـدی پەرچـەکرداری[2]" بـۆ تایبەتمەنـدی رەوشت[3] بەردەوام دەبێت. ئەم توێژینەوانە سودمەندبوونی خۆیانیان لە تێگەیشتنی ئێمە لە کەسانی نەخۆش و تەندروست سەلماندوە، لەم رووەوە پرسـی توێژینـەوە کـراو لـە دەروونناسـی کۆمەلایەتیـدا گرنگییەکی زۆری پەیدا کردوە.

بناغـەی گشـتی کاراکتـەر ناسـی لـە رێگـای دەروونشـیکارییەوە سـرنجدانە بـە هەنـدێك تایبەتمەنـدی وەك بـە :لابوون وریزبەنـدی پەرچەکرداری و هەندێك پاڵنەری سێکسی لە واتایەکدا بە کار هاتووە کـە فرۆیـد پێـی داوە. ئـەم کۆپیکردنـە ژنتیکـە دیاردەی دەروونـی لـە

---

(1) .Sublimation
(2) .Reaction formation
(3) . Character Trait

سەرچاوە لیبیدۆیی وئەزموونەکانی سەرەتای سەردەمی منداڵی بنەچەیەکی تایبەتی شیکردنەوەیە کە کاراکتەر ناسی لە ڕێگەی دەروونشیکارییەوە تێدا لە گەڵ تیوری خەمۆکی دەروونیدا هاوبەشە. بەڵام لە حاڵێکدا تایبەتمەندییەکانی خەمۆکی دەروونی(یان کاراکتەری دەروون خەمۆك) دەرئەنجامی پێکەوە گونجانی نیوە وناچڵی غەریزەکان لە گەڵ راستی کۆمەڵایەتییە، ئەگەر پاڵنەرە لیبیدۆییەکان لە گەڵ چۆنایەتی گونجاوی کۆمەڵایەتی وتارادەیەك بەردەوام حاڵەتەکەیان گۆڕانی بەسەر دا بێت دەتوانین لە کارەکتەرێك بدوێن کە تووشی خەمۆکی دەروونی نەبووە. لە هەر حاڵەتێکدا دیاری کردنی جیاوازی نێوان کەسی هاوسەنگ ودەروون خەمۆك(ناهاوسەنگ) بە تەواوەتی لە گۆڕاندایە، و بە پلەی یەکەم گرێدراوی ڕادەی کەم وکوڕی پێکەوە گونجانی کۆمەڵایەتییە.

پێویستە بە بیری بهێنینەوە کە فرۆید پرسی بالابوونی بە پاڵنەرە جنسییەکانی" بەر لە زاوزێ [1]" گرێداوە. ئارەزۆ جنسییە دەمی، پاشی وسادیزمییەکان[2]. جیاوازی بنەڕەتی لە نێوان ڕیزبەندی پەرچەکرداری وبالابوون ئەمەیە کە یەکەمینیان هەمیشە خۆڕاگری دەکات ولە بەر دەم پاڵنەری سەرکوتکراوکە هێزی لێوەر دەگیرێت

---

(1) .Pre- genital

(2) (Orel, Anal, Sadism) لەم رووە وە دەتوانین روانگەی فرۆید لە هەمبەر زانینی بالابوون خراپ وهەڵە لێك بدەینەوە، بە هەمان شێوە لە Schler لە کێبەکەی خۆیدا ئاماژەی پێکردوە.

رێگره، بەڵام دوهەمینیان نوێنەری گۆڕانکارییەکی راستە وخۆیە - " کانالیزە کردنی" پاڵنەرە غەریزییەکان.

یەکەم جار فرۆید لە کتێبی " سی وتار سەبارەت بە تیوری سێکسی " ئاماژەی بە ئارەزۆ پێش زاوزێییەکان کردوە. تیوری لەم بڕوایەوە دەست پێدەکات کە بەر لەوەی ئەندامی زاوزێ لە منداڵدا رۆڵی خۆی بە دەستەوە بگرێت، ناوچەکانی دەم وپاش-وەك ناوچەی وروژێنەری ئارەزۆ جنسییەکان-[1] سەنتەری هەندێك هەستی چێژبەخشن کە لە گەڵ ناوچەی ئەندامی زاوزێدا شیاوی بەراورد کردنە. لە سوڕی گەشە وکامڵبوونی منداڵدا، ئەم ناوچانەی وروژێنەری ئارەزۆ جنسییەکان بەشێك لە هێزی خۆیان دەدەنە ئەندامی زاوزێ ، بەڵام بەشێکی کەم لە شێوەی رەسەنی خۆی یان بە شێوەی بڵندکراو(بالابوو) وریزبەندی پەرچەکرداری لە ناخی "خۆ"دا دەهێڵێتەوە.

بە گوێرەی ئەم لێکۆڵینانە سەبارەت بە ئارەزۆ جنسییە بەر لە زاوزێ کان، فرۆید لە ساڵی ١٩٠٨وتارێکی کورتی بە ناوی "کاراکتەر وئارەزۆی سێکسی پاشی" بەلاو کردەوە کە بوو بە بناغەی " کاراکتەرناسی لە رێگەی دەروونشیکارییەوە" . فرۆید لەم لێکولینەوەوە دەست پێدەکات کە لە دەروونشیکاریدا بە بەر دەوامی رووبەروی کەسێك دەبینەوە کە "خاوەن تێکەلاوییەکی تایبەت لە کاراکتەرەکانە، هەندێك کاری جەستەیی وئەندامەکانی ئەم هۆکارە، شەیدای سەردەمی منداڵین".

---

[1] .Erogenous Zones

لە كەسانێكدا كە هەستى چێژ وەرگرتن لە بەتاڵ كردنى ريخۆڵە لە سەردەمى منداڵى ئەواندا رۆڵێكى سەركى هەبووە، فرۆيد سێ تايبەتمەندى كاراكتەر دەبينێت: گوێڕايەڵى، ڕەزيلى وخۆپەرەستى. ئەو زۆر لە سەر هاوسەنگى پارە وپيسايى كە لە كەسانى دەروون خەمۆك، ئەفسانەكان، خورافات، خەياڵ و چيرۆكى فريشتەكاندا دەبينرێت، جەخت دەكاتەوە. لە سەر بنەماى توێژينەوەى بنەڕەتى فرۆيد هەندێك لە دامەزرێنەرانى دەروونشيكارى لە كاراكتەر ناسى لە ڕێگەى دەروونشيكارييەوە بەشداريان كردوە[١].

بەڵام لە زۆربەى نوسينەكانى خۆياندا خاڵێكيان روون نەكردوەتەوە، ئەم خاڵە بۆ تێگەيشتنى گەلێك پرس يارمەتيمان دەدات. مەبەستم جياوازى نێوان ئامانجى جنسى وبابەتى جنسييە. يان جياوازى نێوان" چێژى ئەندامى وپەيوەندى بابەتى[٢]".

لە روانگەى فرۆيدەوە لە نێوان هەڵچوونە جنسييەكان وناوچەكانى پاڵنەرى ئارەزۆ جنسييەكان پيوەندييەكى نزيك بوونى هەيە،[٣] ئەو لەم

---

[١] نوسينە بەنرخەكەى Otto Fenichel بخوێنەوە

[٢]. Orgon Pleasure And object relatoniship

[٣] بە ئاسانى دەتوانين تێبگەين كە بۆچى فرۆيد بۆ ناوچەى ووروژێنەرەكانى ئارەزۆى جنسى رۆڵێكى ئەوەندە گرنگ دادەنێت. ئەم كارە نەتەنها دەرئەنجامى ئەزموونەكانى ئەوە، بەڵكوو لە گريمانە تيۆرييەكانى ئەو، كە روانگەيەكى ميكانيكى ودەروونناسانەيان هەيە، سەرچاوە دەگرێت. ئەو گريمانانە كاريگەرييەكى جيديان لە دروستبوونى دەروونشيكاريدا هەبوو. هەر باسێكى سودمەند سەبارەت بە تێزەكانى دەروونشيكارى بە رەخنەيەك لە رۆڵى سەرەكى پێدراو بە ناوچە ووروژێنەرە جنسييەكانەوە دەست پێدەكات ئێمە لێرەدا رەخنە ناگرين، چوونكە ئامانجى ئێمە خستنەرووى دەستكەوتەكانى دەروونشيكارييە. بەلام بە هەر حاڵ ئەمە پرسێكى گرنگە.

بڕوایەدایـە کـە هەڵچـوونە جنسـییەکان بـە ورووژانـدنی ئـەم ناوچـانە دەکەونـە جوڵـە. لـە قۆنـاغی یەکـەمی ژیـان ناوچـەی دەم وکارەکـانی- مـژین وقـەپ گـرتن- ناوەنـدی ئـارەزۆی جنسـییە. بـەڵام دوای قۆنـاغی شیرخواردن ئـەم ئارەزۆیـە دەگوێزرێتـەوە بۆ پـاش وکارەکانی- بـەتاڵ کردنی پیسایی یان ڕاگرتنی پیسایی، ولە تەمەنی ٣-٥ساڵی بە دواوە ئەندامی زاوزێ گرنگی خۆی بە دەست دەهێنێت. فرۆید ئەم یەکەمین بزیسکەی ئارەزۆی جنسی زاوزێیە بە "قۆناغی فالیك [١]" ناو دەبات چوونکە لە ڕوانگەی ئەوەوە لە لایەن هەردوو ڕەگەزەوە تەنها ئەندامی زاوزێ(یان بەشی دەرەوەی ئەندامی زاوزێی ژنانە[٢]) کە لەم قۆناغەدا خـاوەن گرنگییـە، وهاوتـەریب لـە گـەڵ ئـەوە دا خواسـتی هەڵچـوون وویرانگـەری. دوای سـەردەمێکی "خۆشـاردنەوە" کـە بـە زۆری تـا سـەردەمی پێگەیشتن درێژەی دەبێت، ئارەزۆی جنسـی زاوزێیـی، لـە گەڵ پێگەیشتنی جەستەییدا کامڵ دەبێت وڕاکێشانە جنسییە بەر لە زاوزێکان شوێنی خۆی بۆ ئارەزۆی جنسی زاوزێیی چۆڵ دەکات.[٣]

دەبێ لـە نێـوان ئـەم شـەهوەتە جنسـییە وپەیوەنـدی تـاك لـە گـەڵ بابـەتی مەبەسـتی ئـەو جیـاوازی دابنـێن. دووهـەمینیان خواسـتی تـاك بەرەو خۆیان وکەسانی دیکەیە، بە دەربڕینێکی تر، هەسـت وسـۆزەکان

---

[١].Phallic phase

[٢]. Clitoris

[٣] ئەم وتارەش وەك دوو وتارەکەی دیکە هی ساڵەکانی١٩٣٢و١٩٣٦ە ، کە لەم کتێبەدا هاتووە، لە ڕوانگەی قەبووڵکردنی تیوری لیبیدۆیی فرۆیدەوە نوسراوە. لەم ڕووەوە لە گەڵ بۆچوونەکانی ئێستای من نایەتەوە. بەم حاڵەشەوە لە پارەگرافەکانی سەرەوەدا هەندێك ڕەخنە هاتووە کە بنەڕەتی پێداچوونەوەکانی منە لە تیوری کلاسیکدا.١٩٧٠.

وخواستەکان بەرەو جیهانی دەرەوە ئاراستە کراوان. ئەم پەیوەندییە بابەتییە، سوڕێکی کامڵ بوونی رێك وپێکیشی هەیە. لە روانگەی فرۆیدەوە منداڵی شیرە خۆرە شەیدای خۆیە(خۆپەرەستە) و تەنها لە دامرکاندنی پێداویستی وخواستەکانی خۆی دەگەرێت. لە سەرەتای سەردەمی شیرەخۆرییەوە قۆناغێکی دوهەم سەرهەڵدەدات کە تێدا خواستی سادیستیك و دوژمنکارانە لە هەمبەر شت وەمك زیاد دەکات، هەر وەها ئەم خواستانە رۆڵێکی گرنگیان لە قۆناغی فالیکدا هەیە. تەنها بە فراوان بوونی ئارەزۆی جنسی زاوزێیی لە قۆناغی پێگەیشتنندا خواستە ئەویندارى ودۆستانەکان دەکەونە پێش شت وئامانجەکانەوە.

ئەم پەیوەندییە بابەتییانە پەیوەندییەکی زۆر نزیکیان لە گەڵ ناوچەکانی وروژێنەری ئارەزۆی جنسی هەیە. کاتێك پەی بەم پەیوەندییە دەبرێت کە سرنج بدەینە ئەم راستییە کە پەیوەندییە بابەتییەکان سەرەتا لە پەیوەندی لە گەڵ ناوچەکانی وروژێنەری ئارەزۆ جنسیدا فراوان دەبن و کوت وپڕ ولە ناکاو نین. نامەوێت ئەم پرسیارە بخەمە روو کە ئایا نزیکی ئەم پەیوەندییە باس کراوە بە راستی بە هەمان رادەیە کە لە نوسراوە دەروونشیکارییەکاندا دەبینرێت، یان نا؟ هەر وەها نامەوێت لە سەر رادەی فراوان بوون وکامڵبوونی پەیوەندییە بابەتییەکان بدوێم. تەنها دەبێ لە سەر گرنگی نێوان چێژی ئەندامی وپەیوەندی بابەتی جەخت بکەمەوە.

لە قۆناغی سەرەتایی ژیاندا پاڵنەرە سەرەکی جنسی، وروژاندنی دەمییە. منداڵ لە مژین چێژێکی زۆر دەبینێت، دواتر ئەم چێژە لە قەپ

گرتن ،جووتن، وبە دەمدا بردنی شتو ئارەزۆی قووتدانیش بە دەست دیتن لێکۆڵینەوەی تازەتر نیشانی داوە کە ئەم کارانە قەت نیشانەی برسێتی نین، بەڵکوو چالاکییەکانی مژین، قەپ گرتن، وقووتدان خۆیان چێژبەخشن. دەتوانین لەم نیشانانە بە مژینی پەنجەی گەورەی دەست، جووتنی نینۆك، ماچ کردن وجگەرەکێشان ئاماژە بکەین.

بۆ ئەوەی وروژاندنی دەمی لە شێوە رەسەنەکەی خۆیدا نامێنێتەوە ویا خود هەندێك پاڵنەری دیکەی جنسی شوێنەکەی دەگرنەوە، لەم رووەوە ئەم وروژاندنە بە شێوەی بڵند بوون یان ریزبەندی پەرچەکرداری دەردەکەوێت. لێرەدا نموونەیەکی بەرچاوی ئەم بڵند بوونە دەهێنمەوە: گواستنەوەی چێژی مژین بۆ هەرێمی عەقڵ. زانست شوێنی شیری دایك دەگرێتەوە،(لە زمانی ئینگلیزیدا) ئەم پەندەمان هەیە:" مژین لە مەمکی عەقڵ". ئەم هاوسەنگییە سەمبۆلیکەی خواردنەوە و وەرگرتن لە رێگەی عەقڵەوە لە زمان وچیرۆکی فریشتەکانی نێو کولتووره جۆراوجۆرەکان وخەون ، لە گەڕانەوەی نەخۆشەکانی دەروونشیکاریدا بەر چاو دەکەوێت. **ریزبەندی پەرچەکرداری** دەتوانێ بڵند نەبوو بمێنێتەوە(واتە بڵند نەبێت) وەك خۆدور گرتن لە خواردن، رێگرتن لە فێر بوون، کار کردن یان وردبینی.

پەیوەندییە بابەتییەکان کە لە قۆناغی سەرەتای ژیانی منداڵیدا دەردەکەون زۆر ئاڵۆزن. لە سەرەتادا منداڵ لە رادەبەدەر خۆپەرەستە.- ئەم توندییە لە ٣ مانگی سەرەتای ژیاندا زیاترە، وردە وردە میهرەبانیو خواستی دۆستانە سەبارەت بە شتەکان هاوتەریب لەگەڵ

خۆپەرستیدا پەرەدەسێنێت[١]. شێوازی منداڵ سەبارەت بەدایك (یان جێگری دایك) دۆستانەو دلۆڤانانە، منداڵ چاوەڕوانی خۆشەویستی وپشتیوانییە. دایك ژیانی ئەو گەرەنتی دەكاتو خۆشەویستی ئەو (دایك) هەستی بە ئاسایش دەخولقێنێت. بەدڵنیاییەوە دایك لەپێوانەیەكی فراواندا ئامرازی دامركانی پێداویستییەكانی منداڵەو میهرەبانی منداڵ تێكەڵاوێكە لەداخوازیو وەرگرتن نەك پێدان. سەرەڕای ئەمەش ئاماژەكانی میهرەبانی منداڵو بایەخدانی بەشتەكانی دیكە لەقۆناغی سەرەتای ژیاندا گرنگن[٢].

پەیوەندییە بابەتییەكانی منداڵ وردەوردە گۆڕانكارییان بەسەردا دێت. داخوازییەكانی هاوتەریب لەگەڵ گەشەی جەستەیی زیاد دەبێت. هەر بەم بۆنەیەوە بە بۆنەی هەندێك هۆكاری دیكەی ژینگەی، ئەو رۆژ بەرۆژ زیاتر لە نێو جیهانی دەوروبەری خۆیدا رووبەڕووی شكست دەبێتەوە. منداڵ لەبەرامبەر ئەم شكستانە بەتوڕەییەوە پەرچەكردار نیشاندەدات و گەشەی جەستەیی ئەو هەل ومەرجێك دەخولقێنێت تا ئەم پەرچەكردانە ئاسان بكات. هاوتەریب و لەباتی هەڵوێستی دۆستانە سەبارەت بە شتەكانی دیكە، هەستی دوژمنكارانەی روو لەزیادبوون دێتە ئاراوە. منداڵ كە خۆی بە هێزتر دەبینێت لەبەرامبەر شكستەكان

---

[١] لەنوسراوە دەروون شیكارییەكاندا پشت بە خواستی خۆپەرستی منداڵ بەستراوە، بەڵام بە شێوازی دۆستانەی ئەو بایەخ نەدراوە، لێرەدا ناكەومە نێو ئەم پرسە گرنگەوە تەنها بە هەبوونی ئەم نیشانەی هاورێیەتی لەگەڵ خواستی نەفرەتو سادیستك ئاماژە دەكەم.

[٢] ئاشكرایە كە لەپرۆسەی كامڵبوونی مرۆڤدا دەتوانین لەزیادبوونو كەمبوونەوەی خواستە جۆراوجۆرەكان بدوێین، نەك گۆڕانكاری رێكوپێكی بونیادە جۆراوجۆرەكان.

تورە دەبێت و ئیدی بڕوا بە دامرکاندنی میهرەبانەی خواستەکانی خۆی ناکات، ئەو داخوازیانەی کە هێشتا چۆنایەتی زارەکییان (دەمی) هەیە. ئیدی چاوەڕوانی دامرکاندنێکی وەها ناکات، بەڵکو هەوڵدەدات ئەوەی لێی بێ بەشکراوە بە زۆر بەدەستی بهێنێتەوە. دەم و ددان دەبنە چەکی ئە وو خواستێکی توندوتیژئامێز پەیدا دەکاتو بە چاوی دوژمنایەتی سەیری شتەکان دەکات، دەیەوێت هێرش بکاتە سەریان و تێك وپێکیان بدات. ناکۆکیوپاڵنەرە سادیستکەکانی دەستدرێژی، شوێنی هاوئاهەنگی ڕێژەیی کە نیشاندەری پەیوەندی منداڵ لەگەڵ ژینگە بوو، دەگرێتەوە.

کەواتە کۆی ئەوەی لەسەرەوە باسکرا ئاماژەکانی هەڵسوکەوتی دەمی کەسانی پێگەیشتووە. لەلایەکەوە خواستی، متمانەو دۆستی لەگەڵ کەسانی دیکە، ئارەزووی میهرەبانی، خۆشەویستیو نازپەروەردەییو، لەلایەکی ترەوە هەڵچوونو توندوتیژی.

((ئابراهام)) هەڵوێستی جیاوازی لەکاراکتەر ناسی منداڵ بەدەستهێناوە. لە یەکەمین هەڵوێستدا دامرکاندنی دەمی منداڵ دابینکراوە و هیچ گیروگرفتێکی تێدا نەبووە. لەهەڵوێستی دووهەمدا ئەم دامرکاندنە تووشی گیروگرفت و شکست بووە. واتە لە شیر وەرگرتنی کتوپڕ، یان بەگوێرەی پەیوەندییە بابەتییەکان، تەنها میهرەبانی لەلایەن دایك یان جێگرەکەی. ئەوانەی کە بە هەڵوێستی یەکەمی منداڵی گرێدراون، بەزۆری لەو بڕوایەدان کە دەبێ هەمیشە هەلومەرج بەدڵیان بێت. هەمیشە بەگەشبینییەکی سەقامگیرەوە ڕووبەڕووی ژیان دەبنەوە، ئەم کارە دەبێتە هۆی ئەوەی بگەنە ئامانجە

کردارییەکانی خۆیان. بەڵام بۆ ئەوانیش ئەگەری شکست بوونی هەیە. زۆربەی خەڵکی ئەم چینە دەیانەوێت رووبەرووی خەڵکی باش‌و میهرەبان ببنەوە، بەدەربڕینێکی دیکە جێگیرێك بۆ دایك، تا تێکڕای پێداویستییەکانی ژیان لەئەوەوە بەدەستبهێنین, ئەم گەشبینیی‌و ئومێدە دەبێتە هۆی ئەوەی کە چالاك نەبن. لەم چینەدا خەڵکێکی نازپەروەردە لەمنداڵیدا دەبینرێن، کە هەڵس‌وکەوتەکانیان نیشاندەدات دەیانەوێت هەمیشە لەسینگی دایك شت بخۆن‌و هەرگیز خۆیان هەوڵنادەن‌و، لەگەڵێك نموونەدا هەوڵدانی تایبەتی بەعەیب دەزانن.

لەخەڵکی چینی گرێدراوی هەڵوێستی یەکەم بەزۆری نیشانەی جوامێری‌و گەورەیی بەدیدەکرێت. ئامانج‌و ئیدەئاڵی ئەوان دایکە کە فیداکاریی دەکات‌و هەمیشە بەم ئامانجەوە دەژین.

ئەو کەسانەی کە گرێدراوی هەڵوێستی دووهەمن بە قووڵی گیرۆدەی پەشێوی زەینی دەبن. لەقۆناغەکانی دواتری ژیاندا نیشانەی دزی یان دادۆشینی خەڵکی دیکەیان تێدا دەبینرێت. ئەم گروپە خەڵکە هەمیشە ((دەمیان)) ئامادەیە تا هەرچییەکیان بینی هەڵیلووشن. ئەگەر کاراکتەری ئەوان سادیزمیشی تێدا بێت دەبنە ئاژەڵێك کە دەیەوێت نێچرەکەی پارچە پارچە بکات.

ئەوان هەمیشە لەهەڵس‌وکەوتی کۆمەڵایەتیدا داخوازی شت دەکەن، یان بەداواکاری یان بە زۆرەملی. شێوازی داواکردنیان حاڵەتی دۆشینی هەیە. راستی‌و نارەزایەتییەکان پەشیمانیان ناکاتەوە. بەپێچەوانەوە پێداگری خۆیان بەردەوام دەکەن. وەك گەنە بەکەسانی دیکەوە دەنوسێن. حەز لەتەنیایی ناکەن‌و بەرامبەری پەرچەکردار

نیشاندەدەن، هەرچەند تانیاییەکەیان بۆماوەیەکی کورتیش بێت. ناشوکریو بێ سەبری لەم گروپەدا ئاشکرایە. لەهەندێکیاندا ئەم تایبەتمەندیانە توندترە. هەڵسوکەوتیان لەگەڵ خەڵك وەك هەڵسوکەوتی رۆح پیسەکانە[1](ارواح خبيثة).

ئەو خەڵکانەی کە لەگروپی یەکەمدا جیدەگرن، خەڵکی شەریف، شەرمن، قسە خۆش ، کۆمەڵایەتیوخۆشحاڵن. هەڵسوکەوتی گروپی دووهەم دوژمنکارانەیە و تانە وتەشەری تێدایە. ئەگەر داخوازییەکانیان دابین نەبێت تورە دەبن و بەئەوانەی کە بارودۆخیان باشترە ئێرەیی دەبەن. راستییەکی دیکە کە لەلایەن ئابراهامەوە، بایەخی پێدراوە لەروانگەی کۆمەڵناسانەوە گرنگییەکی تایبەتی هەیە: ئەو کەسانەی کە خاوەن کاراکتەری دەمین، بۆ قبووڵکردنی بابەتی تازە ئامادەن، بەڵام ئەوانەی کە کاراکتەری پاشییان هەیە محافیزەکارن و دژایەتی هەموو جۆرە داهێنانێك دەکەن.

رۆڵیو وروژاندنی پاشی(کۆم) دوای سەردەمی وروژاندنی دەمی دەستپێدەکات. لەهەمان سەرەتاوە بەتاڵکردنی ئازادانەی پیسایی جەستەی منداڵ لەگەڵ وروژاندانی کۆمدایە. هەروەها پیسایی بەتاڵبوو– دەرکەوتنیان، بۆنەکەیان، بەرکەوتنی لەگەڵ سیفۆنی W.C و بەدەستەوەگرتنی. سەرچاوەی بەهێزی هەستپێکردنی چیژە. منداڵ شانازی بە پیسایی خۆی دەکات، ئەوە یەکەمین خاوەندارێتیو یەکەمین نیشانەی بەرهەمهێنەربوونی ئەوە.

---

[1] لەنوسینی ئابرهام.

بەفێرکردنی چۆنیەتی بەکارهێنانی W.C کە پێویستی بە کامڵبوون‌و کۆنترۆڵی کاری میزڵدان‌و، ماسولکە خڕەکانی شوێنی دانیشتن هەیە، گۆڕانکارییەکی بنەڕەتی لەمنداڵدا پێکدێت. کە منداڵ خۆی لەگەڵ ناچارییە تازەکانی پەروەردە بگونجێنێت، و فێر بوو کە چۆن پیسایی خۆی رابگرێت و لەکاتی پێویستدا بەتاڵی بکات، راگرتنی پیسایی‌و پرۆسە فیزیۆلۆژیکییەکانی دەبنە سەرچاوەی تازەی چێژ. خۆشەویستی سەرەتایی منداڵ بۆ پیسایی شوێنی خۆی دەداتە نەفرەت، بەڵام هەست بە لەخۆبایی بوونی سەرەتایی بۆ پیسایی زیادیکردوەو دەبێتە شانازی سەبارەت بە بەتاڵکردن لەکاتی گونجاودا.

بەشێك پاڵنەرە پاشیەکانیش (کۆمییەکان)، وەك پاڵنەرە دەمییەکان، تا سەردەمی پێگەیشتن دەمێنێتەوە. دەتوانین ئەم راستییە بەو پەرچەکردارە توندانەی کە زۆربەی خەڵك بەبێ حورمەتی یان گاڵتە سەبارەت بە (کۆم) نیشانی دەدەن، ببینین. کاریگەری وروژێنەرە پاشییەکانی سەرەتا لە کەسانێك کە حەز لەپیسایی خۆیان دەکەن‌و لەکاتی هەر جۆرە پاساودانێکدا دەردەکەوێت دەبینرێن. بەڵام بەشێوەی ئاسایی بەشێکی سەرەکی لەئارەزووی جنسی پاشی لە گەڵ بڵندبوون‌و ریزبەندی پەرچەکرداری تێکەڵ دەبێت.

کامڵبوونی جنسی ئارەزووی پاش منداڵ لەدوولایەندا بەرهەمدێت:

١. لەبەردەوامی کارە سەرەتاییەکان کە هەست بەخۆشی یان نەبوونی توانای راگرتن، کۆکردنەوە یان بەرهەمهێنانی لێدەکەوێتەوەو، یان گرنگتر لەوە جێبەجێکردنی دیسپیلین، کات ناسی‌و رەزیلی لێدەکەوێتەوە.

٢. لەبەردەوامی خۆشەویستی سەرەتایی بۆ پیسایی کە دەرکەوتنی خۆشەویستی مولکداریتییە. بەتایبەتی هەست بە ئەرك و بەرپرسیاریتی لەم قۆناغەدا فراوان دەبێت.

پەیوەندی بابەتی گرێدراوی قۆناغی پاشی، لە ناکۆکی روو لە زیادبوون لە گەڵ جیهانی دەرەوەدا دیاری دەبێت. هەنووکە بۆ یەکەمین جار منداڵ لەرێگەی پێویستییەکانەوە رووبەرووی ژینگە دەبێتەوە، ئەو پێویستییانەی کە بەدەستخۆشی لێکردن یان سزادان ناچاردەبێت ئەنجامی بدات. کاتیك دایك داوای ئەنجامدانی کارێك لەمنداڵ دەکات، ئیدی ئەو بوونەوەرە باش و فیداکارە نییە کە خۆشی و متمانەی پێ دەبەخشێت. بەڵکو کەسێکە کە رێگردەبێت و سزا دەدات. منداڵ بەگوێرەی خواستی دایکی پەرچەکردار نیشان دەدات، بەڵام لەخۆپەرستبوونی خۆیدا پێداگری دەکات: کەمتەرخەمی. لەهەمان حاڵدا زیادبوونێکی ئاشکرا لەخۆپەرستی و سادیستکی دوژمنکارانە لەبەرامبەر کەسانی دیکە بەرچاو دەکەوێت. دیسان تورەیی منداڵ بەنیشانەی بەرگری لەدەستدرێژی بۆ هەرێمی ژیانی ئەو یەکێکی دیکەیە لەئاماژەکانی خۆپەرستی.

بالابوون و ریزبەندییە پەرچەکردارییەکانی وروژانە پاشییەکان و، بەردەوامبوونی پەیوەندییە بابەتییەکان کە لەم قۆناغەدا تێکەڵ بەیەکدەبن تا تایبەتمەندی کاراکتەرێك کە لە نوسراوە دەروونشیکارییەکاندا نیشانەی تەندروستبوون یان نەخۆش ئاسا وەسفکراوە، دروست بکەن. لێرەدا ئاماژە بە چەند نیشانەیەك دەکەم کە لەدەروونناسیدا گرنگن.

پێشتر یەکەمین دۆزینەوەکانی کاراکتەرناسی فرۆیدم باسکرد: خۆشویستنی دیسپلین کە جێبەجێکردنی یاسا تیورییەکانی لێدەکەوێتەوە، خەرجنەکردن کە لەرژدو تەماع نزیك دەبێتەوەو خۆپەرستی کە تا ئاستی بێ شەرمی پێشدەکەوێت. هەندێك لە دامەزرێنەرانی دەروونشیکاری، بەتایبەت جونز و ئابراهام، گەلێك تایبەتمەندی دیکەیان بەم نیشانانە زیاد کردووە. ئابراهام بە چەندین شێوازی قەرەبووکردنەوە و نەرمکردن و سەرپێچی سەرەتای ئاماژە دەکات:

((بەو قەرەبوو کردنانە پاراستنی یاخیگەرانەی خۆپەرستی دەشاردرێتەوە، بەڵام هەندێك جار ئەم پەردەیە ل ادەچێت, بیر لە هەندێك لە منداڵان و کەسانی پێگەیشتوو دەکەمەوە کە چاکە، راستگۆیی، گوێڕایەڵییەکی تایبەت لەخۆیان نیشاندەدەن، بەڵام لەوپەڕی ئەم چۆنایەتییە باش‌و گونجاوانە، خرۆشان و یاخی بوون شاراوەیە، کە لە سەرەتای ژیاندا سەرکوتکرابوو))[١].

ئەم گروپە لە خەڵك شەیدای ئەوەن شانازی بە خۆ بکەن ووەك دیکتاتۆر هەڵس‌وکەوت بکەن و بەگوتەی ((سادجر)) لەوبڕوایەدان کە ((جگە لەمن کەس بەکەڵك نایەت))ماوەیەك لەو خاوەندارێتییە چێژ وەردەگرن کە کەسانی دیکە لەو شتانەیان نەبێت کە ئەوان هەیانە. ئەوان هەموو شتێکی ژیان بە چاوی موڵك و دارایی خۆیان سەیر دەکەن و هەموو شتێك لە دەستدرێژی دەرەکی کە پارێزراو و ((تایبەتییە))

---

[١] لەکتێبی ئابراهام.

دەپارێزن. ئەم شێوازە تەنها سەبارەت بە پارە و دارایی ڕاست نییە، بەڵكو تاك، هەستەكان، بیرەوەری و ئەزموونەكانیش لەخۆدەگرێت. هێزی خواستی لیبیدۆیی شاراوە كە گرێدراوی خولقێنەری دارایی یان چوارچێوەیە دەتوانێ بەڕادەی ئەو توڕەییە كە لە ئەنجامی دەستدرێژی بۆ ژیانی تایبەتی ئەوان (ئازادی) دەردەكەوێت. هەڵبسەنگێنێن.

لەم بارەیەشەوە نیشانەیەك هەیە كە ئابراهام ئاماژەی پێكردووە:

هەستیاریی كەسی خاوەن كاراكتەری پاشی لەبەرامبەر هەر دەستدرێژییەكی دەرەكی: نابێ كەس ((دەست وەربداتە كارەكانیان)).

لەم پەیوەندییەدا، ئاماژەیەكی دیكە بوونی هەیە كە سەرنجی جۆنزی ڕاكێشاوە: جێبەجێكردنی بەرنامەی خواردنی دەستكرد و سەپاندنی بەسەر كەسەكانی دیكەدا[1]. ئەم گروپە لەخەڵك لەبەرامبەر داڕشتنی بەرنامەی ڕاقی یان كاتی خۆشحاڵی نیشاندەدەن. گرنگترین بابەت (كە ئابراهام جەختی لەسەر دەكاتەوە) ئەمەیە كە خاوەن كاراكتەری پاشی بەشێوەیەكی ناوشیار كاری پاش وەك چالاكییەكی بەرهەمهێنەری گرنگ و بالاتر لەكاری ئۆرگانیی زاوزێی لە قەڵەم دەدات.

---

[1] دایكێك بەزمانێكی وردو ڕێكوپێك بۆ كچەكەی دەنوسێت: بۆ نموونە بەرنامەی بەیانی بەم شێوەیەیە:

أ- هەستان لەجێگەی نوستن.

ب- ڕۆیشتن بۆ W.C.

ج- شوشتنی دەمو چاو..... هەندێك جار دێتەر بەر دەرگای ژووری كچەكەو پێی دەڵێ ((لەكوێی بەرنامەكەدایت، وا چاوەڕوان دەكات كچە بچوكەكە بڵێ ((بەشی نۆهەم یان پانزەهەم جێبەجێدەكەم)) بەم شێوەیە دایك زۆر بەتوندی جێبەجێكردنی بەرنامەی ڕۆژانەی كچەكەی كۆنترۆڵ دەكات)).

پارە پەیداکردن، سامان پێکەوەنان، کۆکردنەوەی زانیاری پارچەپارچە (هەر چەپکێك لەیالێك —وەرگێڕ—) بەبێ ئەوەی بۆ باشترکردنی بەرهەمهێنەر کاری پێبکرێت —تێکڕای ئەمانە نیشاندەری ئەو شێوازەیە—[1].

ئابراهام سەبارەت بە سامان پێکەوەنانی ئەم گروپە لەخەڵك دەڵێ:

((لەهەندێك نموونەی ریزبەندی کاراکتەری پاشی بەزۆری تێکڕای پەیوەندییەکانی ژیان وەك دەست پێوەگرتن و بەخشین لەقەڵەم دەدرێت، واتە بەگوێرەی سامان. قسەی نەستەقی ئەوان ئەمەیە: ((کەسێك کە شتێکم دەداتێ دۆستی منەو ئەوەی شتێکم لێدەخوازێت دوژمنی منە)). پەیوەندی خۆشەویستی ئەوان لەگەڵ ئەوانەی سەرەوەدا جیاوازییەکی ئەو تۆی نییە. لە کەسانی خاوەن کاراکتەری کۆمیدا پێداویستی و دامرکاندنی ئارەزووی سێکسی یان لە ئاستێکی بەرزدایە یاخود لە ئاستێکی نزم. رێژەکەی گرێدراوی بیانووی ئاکاری یان دڵەڕاوکێکانە. خۆشەویستی لەم جۆرە کەسانەدا شێوەیەکی تایبەتی هەیە. ژن خۆشەویست نییە بەڵکو ((دارابیە)). هەستی سۆزدارییان

---

[1] ئەم گروپە لەخەڵك پارە بەخشین و هەدیە دانانیان پێخۆشە. گەلێك لەوانە رۆڵی خێرخواز دەگێڕن، بەڵام لیبیدۆی ئەوان کەم تا زۆرلە ئامانجەکانیان دوورە، لەم رووەوە کارەکەیان بەرهەمهێنەر نییە. بەدڵنیاییەوە ئەمانە بێ سەبرو توانانین — کە نیشانەی هاوبەشی کەسانی خاوەن کاراکتەری پاشییە— بەڵام لەکارە نا بەرهەمهێنەرەکاندا بەکاریدێنن. بۆ نموونە رەنگە بەپێداگری رێکخراوی نابەرهەمهێن دروست بکەن. ئەگەر لەئەنجامی رووداوێکی ناخۆشدا تێکڕای قازانجەکەیان لەناو بچێت بەو دیسپلینە دڵ خۆشدەبن کە لەنێو رێکخراوەکەدا دروستیان کردووە.

سەبارەت بە خۆشەویست وەك ئەو هەستەیە كە سەبارەت بە داراییەكانی دیكەی خۆیان هەیانە، واتە دەیانەوێت زیاتر خاوەنی كەسی خۆشەویستی خۆیان بن.

خواستی یەكەم (موڵكداریێتی تا ئەو پەڕی توانا) لەكەسێكدا بەرچاو دەكەوێت كە خاوەن توانای خۆشویستنی تەواوە (كامڵە). بەڵام خۆشەویستییەكەی جۆرێكی دیكە لەشەهوەت وروژاندنە، یەكێك لەنەخۆشەكانی من ئەم خواستەی تێدا بوو. جانتایەكی هەبوو كە تێكڕای بیرەوەرییەكانی چاوپێكەوتنەكانی ژیانی تێدا دەپاراست. ژمارەشیان زۆر بوو: بەرنامەكانی شانۆ، بلیتی بەكارهاتوو، نامەو....هتد. خواستی دووهەم ((خاوەنداریێتی لەئەوپەڕی ئاستی توانا)) لەكەسێكدا دەبینرێت كە زۆر (غیرەتییە)و چاوەڕوانی وەفادارییە.

لە گەڵ ئەم خواستەدا، ئەو كەسانەی كە خاوەن كاراكتەری پاشین زۆر حەسوودن، هێزی خۆیان بۆ چالاكی بەرهەمهێن بەكارناهێنن، بەڵكو بۆ حەسوودی بە كەسانی دیكە بەكاری دێنن و لەسەرووی هەموویانەوە حەسوودی بە دارایی خەڵك دەبەن. ئەم كاراكتەرە ئێمە بۆ یەكێكی دیكە لەتایبەتبەنمەندییەكانی دیكەی پاشی ڕێنوێنی دەكات كە لە ڕوانگەی كلینكیو كۆمەڵایەتییەوە زۆر گرنگە: پەیوەندی تایبەتی ئەوان لەگەڵ پارە، زیاتر لەوانە ڕەزیلی چاوچنۆكی. ئەم

تایبەتمەندییە تایبەتە بە ئەزموونە دەروون شیکارییەکان کە سەلمێندراوەو لەکتێبو نوسراوەکای گرێدراوی ئەم بابەتەدا هاتووە[١].

[١] لێرەدا هەندێك لەگوتەکانی ئابراهام دەهێنمەوە: لەهەندێك نموونەدا پەیوەندی نێوان راگرتنی پیسایی‌و رەزیلی سیستەماتیك زۆر بەرچاوە. بانکدارییەکی دەوڵەمەند دەناسم کە هەمیشە منداڵەکانی ناچاردەکات تا دەتوانن پیسایی خۆیان رابگرن تا لەو خواردنەی کە خواردوویانە زیاتر بچێتە نێو جەستەیانەوە.
هەروەها ئەم خاڵە جێگای سەرنجە کە گەلێك لەو کەسانەی گیرۆدەی خەمۆکی دەروونین رەزیلی خۆیان بەجۆرێکی تایبەت لەخەرجکردن سنوردار دەکەنەوەو، لەنموونەکانی دیکەدا دەستکراوەن. بۆ نموونە هەندێك نەخۆش هەن کە پارە بۆ کاڵای نابەردەوام خەرج ناکەن. سەیری کۆنسێرت یان سەفرە پێویستی بەخەرجکردنی پارە هەیە بەڵام لەبەرانبەردا نابینە خاوەن شتێك. کەسێك دەناسم کە هەر بەم بۆنەیەوە نەدەچووە ئۆپرا بەڵام لەکڕینی شریتی مۆزیك درێخی نەدەکرد، چونکە شریت کاڵایەکی هەمیشەییە. هەندێك لەوانەی دەروون خەمۆکن لەخەرجکردنی پارە بۆ خۆراك خۆ دووردەگرن چونکە خواردن کاڵایەك نییە بمێنێتەوە. هەندێکی دیکە بە پێچەوانەوە بە ئاسانی بۆ خۆراك پارە خەرجدەکەن. ئەم کەسانە گرنگی بە پاراستنی جەستەو کێشی خۆیان دەدەن‌و حەزدەکەن بزانن لەوەی کە دەیخۆن چەندە وەك دارایی بۆیان دەمێنێتەوە. ئاشکرایە کە ئەمانە ناوەڕۆکی جەستە لەگەڵ پارەدا بەهاوسەنگ دەزانن.
لەهەندێك نموونەدا رەزیلی ئەم گروپە لەخەڵك تێکڕای شێوازەکانی ژیان لەخۆدەگرێت، بەشێوەیەك کە سەبارەت بە کەمترین رووبەڕوو بوونەوەی مادی نارەحەت‌و تورە دەبن. کەسێك دەناسم کە لەماڵدا دوگمەکانی پانتۆڵەکەی نەدەبەست تا شوێنی دوگمەکان کەمتر خراپ ببێت. دەتوانین بڵێین کە هەندێك پاڵنەری دیکەش بوونیان هەیە کە لەبن پەڕەی کاراکتەری پاشیدا شاردراونەتەوە.
لەگەلێك نەخۆشیدا جۆرێکی تایبەت لە رەزیل بوونی هەیە: لەW.C دا زۆر دەسماڵ (کلینیکس) بەکارناهێنن. لەم نموونەیەدا هۆکاری سەرەکی خۆ دوورگرتنە لەپیسکردنی شتێکی پاك.

(٢)

ڕەزیلیو ڕەق تەنها بە پارە یان بەها پارەییەکان سنوردار نابێتەوە. کاتو وزەش دەکەوێتە نێو ئەم شێوازەوە، ئەم کەسانە نایانەوێت بەفیڕۆی بدەن[1]. لەجێگای خۆیدایە ئەگەر بەبیرتان بهێنمەوە کە خواستە پاشییەکان بیانووهێنانەوەی زۆر لەخۆدەگرێتو هەڵبەت تێبینییە ئابوورییەکان لەپلەی یەکەمی گرنگیدایە.هەروەها هاوتەریب لەگەڵ حەزی زۆر بۆ پاکوخاوێنی، ڕەزیلی، دیسپلینو کاتناسی، بەجاران روبەروی دەرکەوتنی کتوپڕی تایبەتمەندی دژیش دەبینەوە کە بەڕیزبەندی پەرچەکرداری شاردراوەتەوە. بە بۆنەی گرێدراوی ئەم بابەتە لەگەڵ دەروونناسی کۆمەڵایەتی دەبێ بە پێداویستی تایبەتی کاراکتەری پاش بەنزیکیو (هاوسەنگی گونجاو) کە ئابراهم ئاماژەی پێکردووە، بایەخبدەین.

ئارەزووی **سێکسی زاوزێیی** لەبنەڕەتدا تایبەتمەندییەکی جیاوازی لەلایەن ریزبەندی کاراکتەر لەگەڵ ئارەزووە جنیسیە دەمیو پاشییەکان هەیە. لەحاڵێکدا لەئارەزووەکانی دوایی تەنها رێژەیەکی کەم لەشێوەی ڕەسەنو ڕاستەوخۆ دوای سەردەمی منداڵی دەمێنێتەوەو بەشی زۆری لەبڵندبوونو ریزبەندی پەرچەکرداری لەقۆناغەکانی دیکەی ژیاندا بەکاردێت. ئارەزووی جنسی زاوزێیی بەپلەی یەکەم لەرێگەی بەتاڵکردنی ڕاستەوخۆی جەستەییەوە کاردەکات. بەهەمان

---

[1] زۆربەی کەسانی دەروون خەمۆك بەتوندی نیگەرانیی بەفیڕۆچوونی کاتن. لەروانگەی ئەوانەوە تەنها کاتێك کە بۆ کارتەرخانکراوە بەنرخە. هەر وەستانێك لەکاردا پەرێشانیان دەکات. لەناچالاکبوونو سەیران بێزارن. فرنچی بەناوی ((دەروون خەمۆکەکانی یەك شەممە)) ناویان دەبات. ئەم نەخۆشانە لەکارە بچووکەکاندا کات بەفیڕۆ نادەن و لەکارە گرنگەکاندا بەفیڕۆیدەدەن.

ئەندازە کە وەسفکردنی ئامانجی جنسی ئارەزووی زاوزێی ئاسانە، پێناسەکردنی ئاماژەکانی کاراکتەری زاوزێیی دژوارە. بەدڵنیاییەوە ئەمە راستە کە پەیوەندی بابەتی گرێدراوی ئارەزووی جنسی زاوزێیی، هاوڕێیەتیو رزگاری رێژەییە لەدوو پێوەرە بوون. بەڵام نابێت لەبیرمان بچێت کە پەیوەندی جنسی ئاسایی لەلایەنی دەروونییەوە بەناچاری خواستی دەروونی خۆشەویستی بەیان ناکات. لەروانگەی دەروونناسییەوە ئەو پەیوەندییە رەنگە لەشێوەی خۆپەرستی یان سادیستێکدا تاقیبکرێتەوە.

لەلایەنی کاراکتەناسییەوە، لەریزبەندی بڵندبوونەکانی ئارەزووی جنسی زاوزێ، دروستبوونی ویستی یەکەمین ریزبەندی پەرچەکرداری گرنگە. سەبارەت بە بڵندبوونەکان لەو بڕوایەدام کە دەبێ لە نێوان ئارەزووە جنسییەکانی ژنو پیاودا جیاوازی دابنێین (بەڵام نابێ لە بیرمان بچێت کە هەموو کەسێك خاوەن هەردوو پاڵنەری نێرو مێیە)[1].

زانیاری ئێمە سەبارەت بە بڵندبوونی ئارەزووە جنسییەکانی ژنو پیاو زۆر کەمە. رەنگە پێشبینی بکەین کە ئاەزووی جنسی نێر زیاتر بەرەو هەوڵدانی فیکری دەڕواتو سەنتێرو ئارەزووەی جنسی مێ بەرەو وەك یەکی، پشتیوانی، بەرهەمهێنان، خۆشەویستی بێ مەرجی دایکانە ئاڕاستە دەبێت.

ئێمە بەکورتی بیلانچۆیەکمان لەتیۆری دەروون شیکاری سەبارەت بە فراوانبوونو کامڵبوونی ئارەزووی جنسیو پەیوەندییە بابەتییەکان

---

[1] (٣ وتار سەبارەت بە ئارەزووە جنسییەکان) لەنوسینی فرۆید بخوێنەوە.

نیشاندا. بەڵام ئەوەی خرایە روو کەموکورتو لەزۆر لایەنەوە گریمانەییە. توێژنەوەی شیکردنەوەیی زیاتر دەبێ هەندێك خاڵی گرنگ چاك بکاتەوەو زانیاری زیاتریشی پێ زیاد بکات. بەهەر حاڵ بیلانچۆی نیشاندراو خاڵێکی دەستپێکە وئەو دەرفەتەمان بۆ دەرەخسێنێت کە بنەڕەتی غەریزی تایبەتمەندییەکانی کاراکتەری بناسین و لەچۆنیەتی **کامڵبوونی** کاراکتەر تێبگەین.

ئەم کامڵبوونە بە دوو هۆکار، مەرجی (شەرتی)کراوە کە هەر کامەیان لە ئاراستەیەکی جیاوازدا کاردەکەن. هۆکاری یەکەم پێگەیشتنی جنسی تاکە کە مەبەست لێی گەشەی ئارەزووی جنسی زاوزێیی و کەمبوونەوەی رۆڵی فیزیۆلۆژیکی ئارەزووە دەمی و پاشییەکانە، هەروەها ئەم هۆکارە بەواتای پێگەیشتنی تێکڕای کەسایەتی و کەمبوونەوەی گرێدراوی و دابینکردنی دەرفەتی کامڵبوون و فراوانبوونی هاوڕێیەتی و خۆشەویستی و میهرەبانی لەهەمبەر کەسانی دیکەیە. هۆکاری دووهەم کە لەپرۆسەی کامڵبووندا بەشدارە، هۆکاری دەرەکییە، کە تێکەڵاوێکە لەیاسا کۆمەڵایەتییەکان کە لەرێگەی پرۆسەی پەروەردەوە، کە پێویستی بە چەپاندنی ئارەزووی جنسی بەر لە زاوزێیی لەپێوانەیەکی بەربڵاودا هەیەو دەرئەنجام رێگای بەرەوپێشچوونی ئارەزووی جنسی زاوزێیی دەکاتەوەو کار دەکات.

بەڵام هەندێکجار بەرەوپێشچوونی ئارەزووی جنسی زاوزێ کامڵ نییە، دەرئەنجام ئارەزووی جنسی بەر لەزاووزێ بەهەمان شێوەی خۆیان بڵند بووو زۆر بەهێز دەمێنێتەوە. دوو هۆکار بۆ بەهێزبوونی

ئارەزووی جنسی بەر لەزاووزێ بوونی هەیە:١. جێگیربوون[١]:- بە بۆنەی دامرکاندن یان دوورخستنەوەی توند لەسەردەمی منداڵیدا، ئارەزووی بەر لەزاوزێ بەرامبەر پرۆسەی پێگەیشتن خۆڕاگری دەکات و هێزی خۆی دەپارێزێت. ٢. گەڕانەوە بۆ رابردوو[٢]:- دوای ئەوەی پرۆسەی ئاسایی کامڵبوون کۆتایی هات، هۆکارێکی بێ کاریگەرکەری ناوەکی یان دەرەکی تایبەت تاك لە خۆشەویستی و ئامادەیی زاوزێ بۆ قۆناغی بەر لە زاوزێ دەگەڕێنێتەوە. لەراستیدا جێگیربوون و گەڕانەوە بۆ رابردوو هاوکات و پێکەوەن. جێگیربوون نیشاندەری خواستێکە کە لەپێگە گونجاوەکاندا بەئاسانی دەبێتە هۆی گەڕانەوە.

بەسەرنجدان بەبنەڕەیی لیبیدۆیی تایبەتمەندییەکانی کاراکتەر، کاراکتەرناسی لە رێگای دەروون شیکارییەوە دەتوانێت ئێمە بۆ پەیبردن بەکاری دینامێکی ئەو تایبەتمەندیانە وەك هێزی بەرهەمهێنەری کۆمەڵگا یارمەتی بدات. لە لایەکی ترەوە ئەوان دەتوانن خاڵی دەستپێکی دەروونناسییەکی کۆمەڵایەتی بن کە نیشاندەدات چۆن تایبەتمەندییەکانی کاراکتەر کە لە زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵگادا هاوبەشە، بە تایبەتمەندی کۆمەڵگا شەرتی (مەرجی) کراوە.

کاریگەری کۆمەڵگا کە دروستبوونی کاراکتەر بە پلەی یەکەم و لەرێگەی بنەماڵەوە جێبەجێ دەبێت. بنەماڵە ناوبژیوانی سەرەکی ئاڕاستە وەرگرتنی دەروونی منداڵ بەرەو کۆمەڵگایە. رێژە و چۆنایەتی

---

(١) .Fixation

(٢) .Regression

سەرکوتکردن یان توندبونەوەی راکێشانی بەر لەزاوزێی منداڵو شێوازی وروژاندنی بڵندگەرایی یان ریزبەندی پەرچەکرداری لەبنەڕەتدا گرێدراوی پرۆسەی پەروەردەیە. کە نیشاندەری بونیادی گشتی دەروونی کۆمەڵگایە.

دیسان کاریگەریی کۆمەڵگا لەدروستبوونی کاراکتەر بۆ ئەو پەڕی سەردەمی منداڵی دەگەڕێتەوە. هەندێك: لەتایبەتمەندییەکانی کاراکتەر لەچوارچێوەی بونیادی چینایەتی یان کۆمەڵایەتیو ئابووری زۆر سوود بەخشنو لەپێشکەوتنی تاکدا رۆڵێکی گرنگیان هەیە. ئەم تایبەتمەندییانە خاوەن شتێکن کە ئێمە بەناوی ((پاداشتی کۆمەڵایەتی))[1] ناوی دەبەین. کاری ئەم پاداشتە پێکەوە گونجانی کاراکتەر لەگەڵ ئەوەی کە لەبونیادی کۆمەڵگادا بە ((ئاسایی و تەندروست))[2] ناوی دەبەین دابین دەکات. لەم رووەوە کامڵبوونی کاراکتەر پێکەوە گونجانی بونیادی لبییدۆیی لە گەڵ کۆمەڵگا لەخۆ دەگرێت. سەرەتا لەرێگەی بنەماڵەوەو دواتر لەرێگای رووبەڕوو بوونەوەی راستەوخۆ لە گەڵ ژیانی کۆمەڵایەتی.

لێرەدا ئاکاری جنسی کۆمەڵگا رۆڵێکی زۆر بەرچاوی هەیە. بەهەمان شێوە کە گوتمان بەشی سەرەکی راکێشانە بەر لەزاوزێیەکانی

---

(١). Social reward

(٢) جیاوازی نێوان تایبەتمەندییە تایبەتمەندیيە کاراکتەرییەکانی (تەندروست) (ئاسایی)و خەمۆکی دەروونی لەپێوانەیەکی بەربڵاودا لەرێگەی هۆکارە کۆمەڵایەتییەکانەوە شەرتی دەبنەوەن، دەبێت لەکۆمەڵگایەکی دیاریکراودا توێژینەوەیان لەسەر بکرێت: هەر بونیادی کاراکتەرێك کە لەگەڵ کۆمەڵگای خۆی نەگونجێت ((نەخۆشە)). کاراکتەری بازرگانەکانی سەرمایەداری سەدەی ١٩ لەروانگەی کۆمەڵگایەکی فیودالەوە نەخۆش بوو و بەپێچەوانەوە.

تاك شوێنی خۆی بۆ ئارەزووی جنسی زاوزێیی چۆڵدەکات. تا ئاستێك کە رەوشتی جنسی کۆمەڵگا دامرکاندنی جنسی سنوردار دەکاتەوە، دەبێ بۆ پاڵنەرە بەر لە زاوزێییەکان یان تایبەتمەندییەکانی کاراکتەری ئەوانیش سنورێك بوونی هەبێت. ئەگەر لەسەر بەرگرتن لەدامرکاندنی زاوزێیی پێداگری بکرێت، لیبیدۆ بۆ دواوەو بۆ ناوچەی بەر لەزاوزێ دەگەڕێتەوە و لەژیانی کۆمەڵگا کاریگەری کاراکتەرە دەمیو پاشییەکان دەردەکەوێت.

بۆ ئەوەی تایبەتمەندییەکانی کاراکتەر گرێدراوی بونیادی لیبیدۆییە، لەم رووەوە بەشێوەیەکی رێژەیی سەقامگیر و جێگیر دەمێنێتەوە. ئەم تایبەتمەندییانە خۆیان لەگەڵ بونیادی ئابووریو کۆمەڵایەتی دەگونجێنن بەڵام هاوتەریب لە گەڵ گۆڕانکارییەکان ون نابن. بونیادی لیبیدۆیی کە تایبەتمەندییە کاراکتەرییەکان لەوەوە سەرچاوەیان گرتووە، چەندین پێوەری هەیە، گۆڕانکاری لە بونیادی لیبیدۆییو تایبەتمەندییە کاراکتەرییەکانی گرێدراوی، پێویستی بە پێکەوە گونجانێکی درێژخایەن لەگەڵ هەلو مەرجی ئابووری تازە هەیە. هەر بەم بۆنەیەوە سەرخانی ئایدۆلۆژیکی کە لەسەر تایبەتمەندییەکانی کاراکتەری کۆمەڵگا دامەزراوە هێدیتر لەسەر خانی ئابووری گۆڕانکاری بەسەردا دێت.

لێرەدا هەوڵدەدەم دۆزینەوەکانی کاراکتەرناسی لەرێگای دەروون شیکارییەوە لەپرسێکی کۆمەڵایەتی بابەتیدا بەکاربهێنم. بابەتەکانی من تەنها بە مەبەستی نیشاندانی رێگایەکی هەڵەیە کە گیراوەتە بەر، نەك وەڵامێکی جدیو مسۆگەر بۆ پرسێك کە بۆ یەکەمین جار دەخرێتە روو.

پرسی رۆح[1] –یان بنەمای دەروونی– سەرمایەداری بە دوو هۆکار نموونەیەکی گەنجاوە. هۆکاری یەکەم ئەوەیە کە کاراکتەرناسی لەرێگای دەروونشکارییەوە بۆ پەیبردن بە رۆحی بۆرژوازی – تیوری کاراکتەری پاشی– کاملترین شێوازە. دووهەم، گەلێك نوسراوی کۆمەڵناسی کە نیشاندەری روانگەیەکی تازەن لەبەردەستدایە.

مەبەستی من لەرۆحی سەرمایەداری (یان کۆمەڵگای بۆرژوازی) چییە؟ مەبەستم کۆمەڵێك تایبەتمەندی کاراکتەرێکە کە تایبەت بە تاکەکانی ئەم کۆمەڵگایەیە– جەختکردنەوە لەسەر کاری دینامیکی کاراکتەر. من لێرەدا وشەی ((کاراکتەر)) لەواتایەکی بەربلاودا بەکاردەهێنم و، لەسیستەمی ئابووری بۆ پێناسە ((سومبارت)) لە((رۆح)) کەڵك وەردەگرم. ئەو بەم شێوەیە رۆح پێناسە دەکات: ((کۆمەڵە تایبەتمەندییەکی دەروونییە کە چالاکی ئابووریشی تێدایە. تێکڕای نیشانەکانی ژیانی فیکری‌و تێکڕای تایبەتمەندییەکانی کاراکتەرێك کە هەڵس‌وکەوتی ئەو خەڵکەی کە لەچالاکی ئابووریدا بەشدارن، لەخۆدەگرێت و ئەو چالاکییانە رێك‌وپێك دەکات)).

بەڵام ئەو مەبەستەی کە من لەرۆحی کۆمەڵگا یان چین هەمە پێناسەکەی بۆ سەرەوەی پێناسەی رۆحی چالاکی ئابووری فراوان دەبێت‌و تایبەتمەندییە دەروونییەکانی تاکەکانی کۆمەڵگا لەخۆدەگرێت. دیسان بەپێچەوانەی سومبارت من سەرەتا بایەخ بە "بنەما"و "حوکمە بەهاییەکان" نادەم، بەڵکو ئەو کاراکتەرە پلەی یەکەمی گرنگی لای من هەیە کە سەرچاوەی ئەم دوانەیە.

---

[1]. Spirit

ئێمە بەپرسی پەیوەندی نێوان ڕۆحی بۆرژوازی و پرۆتستانیزم‌و ئاییینزای پرۆتستان سەرقاڵ نابین. ئەم پرسە ئەوەندە ئاڵۆزە کە تەنانەت چاوپێداخشاندێکی خێرا لە بابەتەکە دوورمان دەخاتەوە. هەر بەم بۆنەیەوە بەدوای دۆزینەوەی ریشە (ئابوورییەکانی) کۆمەڵگای سەرمایەداریدا ناگەڕێم. ئەم بڕیارەی ئێمە لە ڕوانگەی میتۆدیکەوە ڕێگەی پێدراوە، چونکە لێرەدا تەنها دەمانەوێت کاراکتەری تایبەتی کۆمەڵگا شیبکەینەوە و ئەم پرسە لێکدەدەینەوە کە چۆن ئەم کاراکتەرە نیشانەی بونیادی لیبیدۆیی تایبەتی- هێزێکی بەرهەمهێنەرە کە لەکامڵبوونی کۆمەڵگادا بەشدارە. توێژینەوەیەکی تەواوی کۆمەڵناسی- دەروونناسی دەبێ بەکەڵك وەرگرتن لە راستییە ئابوورییەکانەوە دەستپێبکات و نیشانی بدات کە چۆن بونیادی لیبیدۆیی خۆی لەگەڵ ئەم ڕاستییانەدا دەگونجێنێت.

دیسان لەپرسێکی ئاڵۆزی دیکە کە بابەتی چییەتی مێژووییە چاو پۆشی دەکەم: واتە لە چ شوێنێك لەمێژووەوە دەتوانین سەبارەت بە ڕۆحی سەرمایەداری‌و بۆرژوا- سەرمایەداری قسە بکەین. ئێمە بەم گریمانەیە دەست پێدەکەین کە ڕۆحێکی وەها بوونی هەیە و تایبەتمەندیەکی جێگیر و یەك چەشنی هەیە- ئەگەرچی لەسەدەی (١٥) لە فلۆرانس بێت (بەگوێرەی گوتەی سومبارت) یان لەسەدەی (١٧) لەبەریتانیا بەگوێرەی قسەی دفۆ، بنیامین فرانکلین یان ئەندریۆ کارینێج و یان بازرگانەکانی سەدەی (١٩).

دەتوانین چییەتی تایبەتی ڕۆحی بۆرژوا- سەرمایەداری، بەئاسانی لەهەل‌ومەرجی نێگەتیڤ‌و دژ، بەسەرنجدان بە ڕۆحی سەردەمی بەر

لەسەرمایەداری (بۆ نموونە چاخەکانی ناوەڕاست) کە هەنووکە ناوچووە، وەسف بکەین. بەهرەمەندی لەشادیو چێژ لەژیان ئیدی ئامانجێکی مسۆگەری بۆرژوازی نییەو، ئیدی مەبەستێك بوونی نییە کە چالاکییەکانی دژ، بە تایبەت ئابووری، خزمەتی پێبکات. ئەم نموونەیە لەگفتوگۆ سەبارەت بە خۆشگوزەرانیو رابواردنەکانی چینی فیودالْ، ئەو بەختەوەریو خێروبێرەی کە کڵێسا بەشوێنکەوتوانی بەڵێنی داوە، یان چێژێك کە لەفیستیڤاڵە پڕ خەرجەکان، شێوەکارییە جوانەکان، کۆشکە رازاوەکانو رۆژانی جەژنو شادی هەستی پێ دەکرێت، راستە. ئاشکرایە کە مرۆڤ مافێکی زاتیی بۆ شادی، بەختەوەریو خۆشگوزەرانی هەیەو، ئەم مافە ئامانجی گونجاو دروستی چالاکی مرۆڤ لەقەڵەم دەدرێت، چ ئابووری بن چ نەبن.

رۆحی بۆرژوازی گۆڕانکارییەکی جدی لەم چۆنایەتییەدا دروستکرد: ئیدی شادیو بەختەوەری ئامانجی بێ قەیدو مەرجی ژیان نەبوو و بەهایەکی دیکە شوێنەکەی پڕکردەوە: ئەرك."کراوس"[1] ئەم کارە بەیەکێك لەجیاوازییە دیارییەکانی نێوان خواستی سکولاستیك و کالڤینیزم[2] دەزانێ. ((ئەوەی کاری کالڤین لە سەردەمی سکۆلاستیك جیادەکاتەوە، هەڵگرتنی شێوازێکە کە بەگوێرەی ئەوە راستەوخۆ بەرو ئامانج دەڕۆیو دیسان جەختکردنەوە لەسەر فەرمانبەری ئاشکرا لەپێویستییەکانی ژیان ئامرازی ئەو بوو. ئیدی خودی ئەو کارەی کە

---

[1]. Kraws

[2] سکۆلاستیك بەواتای رێبازو قوتابخانەیەکە کە گرێدراوی مامۆستاکانی چاخەکانی ناوەڕاست یان لۆژیکی ئەوانە. و.

ئەنجام دەدرا گرنگ نەبوو. دیسپلینی ئاسنین پێویست بوو تا کار بەگوێرەی هەستی قووڵی فەرمانبەری و ئەرک بێت)). کراوس سەرەڕای ناکۆکی زۆری لەگەڵ ((ماکس ڤیبر)) لەم خاڵەدا لەگەڵ ئەو هاوڕایە: ((ڤیبر بە دڵنیاییەوە لەم گوتەیەی خۆدا کە لەکڵێسای سەرەتایی و چاخەکانی ناوەڕاستدا هەرگیز ئەم بڕوایە پەیدا نەبووبوو کە راپەڕاندنی ئەرک لەکارو پیشەی دونیاییدا بەرزترین شێوەی خۆڕێکخەری ئاکارییە، راستگۆبوو)). ئەرک (لە باتی شادی و بەختەوەری) وەك بەرزترین بەها لەکالڤینیزمەوە بۆ تێکڕای هەرێمی بیری بۆرژواری بڵاوبوویەوە- لەزانستی خواناسی یان لۆژیك.

ئیدی گۆڕانکاری کاتێك روودەدات کە ئەرك وەك سەنتەرو ناوەند لەقەڵەم بدرێت. ئیدی ئامانجی خەڵك لەچالاکییە ئابوورییەکان بەدەستهێنانی بژێوی ژیانی گونجاوی نەریتی نەبوو، بەڵکو موڵکدارێتی و کۆکردنەوە بووبوە نەریتێکی ئاکاری، بەبێ سەرنجدان بەوەی کە ئایا لەم داراییە کەڵك وەردەگیرێت یان نا؟ جگە لە باسکردنیچەند نمونەیەکی دیکە، شیکردنەوەیەکی دیکە بەپێویست نازانم.

سومبارت ((دەفتەری حساباتی)) بنەماڵەی ئالبرتی وەك نموونەیەکی هەژێنەر لەبەهایەك کە بەکۆکردنەوە و کەم خەرجکردن درابووناوزەد دەکات. چەند دێڕێك لەو دەفتەرە دەهێنمەوە: لەزۆر خەرجکردن خۆ دوور بگرە بەهەمان شێوە لەتاعون خۆ دوور دەگریت.

خەرجکردنێك کە پێویستییەکی رەهای نەبێت، شێتیەتییە.

هەرچەندە کەم خەرجکردن‌و خەرج نەکردن شتێکی باشە، خەرجکردنی بێهودە، ناشیرین، نەفرەتبارە.

خەرجنەکردن زیان بە کەس ناگەیەنێت‌و یارمەتی بنەماڵە دەدات.

عەقڵ موچەی بەرەکەتە.

ئایا دەزانن زیاتر چ کەسانێکم خۆشدەوێت؟ ئەو کەسانەی کە تەنها بۆ پێویستی رەها خەرجدەکەن‌و پاشماوەکەی پاشەکەوت دەکەن، من ئەوانە بەکەسانێك دەزانم کە خارەن عەقڵی مووچەن.

ئالبرتی هەروەها خەرجنەکردنی وزەی تاکیش دووپات دەکاتەوە: ((لەبەکارهێنانی سێ شت کە هی ئێمەیە دەبێ وردبینبین: ١- رۆحمان. ٢- جەستەمان. ٣- لەهەمووی گرنگتر کاتمان.))

((بەمەبەستی خۆ دوورگرتن لەبەفیڕۆدانی کاتی بەنرخ ئەم یاسایەی خوارەوە جێبەجێدەکەین: هەرگیز تەسلیمی تەمبەڵی نابین، تا ماندوویی هیلاکم نەکات ناخەوم... لەم رووەوە بەدانانی هەندێك ئەرك بۆ خۆم خۆم لەتەمبەڵی‌و خەو رزگار دەکەم. کە لەجێگەی نوستن دەرکەوتم بەرنامەی کاتی کارە پێویستەکانی رۆژ دادەڕێژم. بۆ هەر کارێك کاتێك تەرخاندەکەم‌و بۆ بەیانی‌و عەسرو شەو بەرنامە دادەڕێژم. بەم شێوەیە بەبێ هیچ گرفتێك کارەکانم رێك‌وپێکە. شەو بەر لەنوستن، ئەوەی بەدرێژایی رۆژ ئەنجاممداوە لەزەیندا دووبارەی دەکەمە. ئامادەم خەو لەخۆم حەرام بکەم بەڵام کاتم بەفیڕو نەدەم)).

هەر ئەم رۆحی ئاکاری ((پیورتین))[1]، قسە نەستەقەکانی بنیامین فرانکلین‌و هەڵس‌وکەوتی شارنشینەکانی سەدەی نۆزدەیەمیشی پڕکردووە.

لەگەڵ ئەم خواستی موڵکدارێتییە، تایبەتمەندییەکی دیکەش لەرۆحی بۆرژوازییدا بوونی هەیە: گرنگی گرێدراوی بەناوچەی تایبەتی. بە چاوپۆشی لەناوەڕۆکەکەی کە رەنگە ماددی یان مەعنەوی بێت نارچەی تایبەت شتێکی پیرۆزە، هەر جۆرە دەستدرێژییەك بۆ سەر ئەم ناوچەیە تاوان‌و بێ حورمەتییەکی گەورەیە (بەرچەکرداره کاریگەرە بەهێزەکان لەهەمبەر سۆسیالیزم، تەنانەت لەلایەن ئەو کەسانەشەوە کە هیچیان نییە، دەتوانی لەپێوەرێکی فراواندا ئەم راستییە جێبەجێ بکات کە سوسیالیزم هەڕەشەیە بۆ سەر ناوچەی تایبەتی).

چ جۆرە پەیوەندییەك لەگەڵ کەسانی دیکە لەتایبەتمەندییەکانی ((رۆحی)) سەرمایەداری بۆرژوایە؟ سنوردارکردنەوەی توندی چێژی جنسی کە ئاکاری جنسی بۆرژوای داسەپاند. ئاکاری کاسۆلیکیش لەگەڵ چێژێکی وەهادا نییە، بەڵام بێگومان لەکرداردا هەڵس‌وکەوتی جیهانی بۆرژوا- پرۆتستان بەتەواوەتی لەگەڵ ئاکاری دونیای بەر لەبۆرژوازیدا جیاوازە. بەڵگەکانی پیاوێك وەك بنیامین فرانکلین نە تەنها رەنگدانەوەی

---

[1] Puritan باڵێکی ئاینزای پرۆتستانە.

نەریتێکی ئاکاری، بەڵکو رەنگدانەوەی کرداری بۆرژوازیشە. ئەو لەپێناسەکەی خۆی سەبارەت بە بالآبوون، داوێن پاکیو پاك‌وخاوێنی وەها دەڵێ: ((تەنها بەمەبەستی تەندروستیو زاوزێ لەچێژی جنسی خۆتان دووربگرن. لەکارێکی جنسی کە لاوازی خۆتی لێبکەوێتەوە یان ئاسایشو ئۆقرەیی هەر کەسێکی دیکە تێکبدات خۆ دوور بگرن))[١].

بێ قەدرو قیمەتکردنی چێژی جنسی بە تجسد (جەستەیی کردن) گرێدراوی تێکڕای پەیوەندییە مرۆییەکانی کۆمەڵگە بۆرژوازییە. بەتایبەت پەیوەندی خۆشەویستی کە ملکەچی تێبینییە ئابوورییەکان بوو. لەگەڵ ئەم جەستەییکردنەدا، کەمتەرخەمی بۆ چارەنووسی هاوڕەگەز بووبەیەکێك لەتایبەتمەندییەکانی پەیوەندی لەجیهانی بۆرژوازیدا. هەڵبەت مەبەست ئەمە نییە کە لەسەردەمی سەرمایەداریدا کەمتەرخەمیێکی وەها بوونی نەبووە یان توندوتیژنەبوو. خاڵەکە لێرەدایە کە کەمتەرخەمی بۆرژوازی تایبەتمەندی تایبەتی خۆی هەیە: لەم رێبازەدا بەرپرسیارێتی سەبارەت بە چارەنووسی کەسانی دیکەو تۆزقاڵێك خۆشەویستی بێ مەرج بەرچاوناکەوێت[٢].

---

[١] بنیامین فرانکلین- ئوتوبیوگرافی.

[٢] فرانکلین ئەم کارە باش‌وبالآیانە گرنگتر لە قەڵەم دەدات: کەم گوتن، دیسپلین، ریزبەندی، کۆڵنەدان، عەقڵی مووچە، سەبر، گەرم‌وگوڕی، بێ کینەیی، بێ لایەنی، سەقامگیربوون، داوین پاکیو خاکی بوون. بەشێوەیەك کە دەبینن یارمەتی، خۆشەویستیو میهرەبانی باسی لێوە نەکراوە.

((دەفۆ)) پێناسەیەکی کلاسیکی لەم کەمتەرخەمی بۆرژوازییە هەیە، ئەو هەژاران بە جەماوەرێکی هاوارکەر دەزانێت کە قەت کارێکی باش ئەنجام نادەن‌و بارێکی نەگونجاون لەسەر شانی کۆمەڵگا، یاسایەکی تایبەتیان پێویستە. هەروەها کە دەبینن سەرمایەداری ئەم ئایدۆلۆژیایەی جێبەجێکرد، بەتایبەت لەسەدەی (١٨-١٩)دا. تەنانەت تا ساڵی ١٩١١ تراستی توتونی ئەمریکا بە هەبوونی هەمان شێوزا تاوانبار دەکرا. بەگوتەی سومبارت: ((لەهەرێمی رکەبەرایەتیدا مرۆڤ بێ بەزەییانە بەلاوەنرا بوو)). ژیانی زۆربەی رێبەرانی پیشەسازی ئەمریکا بەڵگەی ئەم لافەن.

لەهەستی بۆرژوادا ئەم نەبوونی گشتیی دڵسۆزی‌و بەزەییە، قەت بەشتێکی بەدرەوشتی لەقەڵەم نەدەدرا. بەپێچەوانەوە، ئەم کارە تەنانەت پشتی بە چەمکە ئاینییەکان دەبەست. لەباتی بەختەوەری گەرەنتی کراو بۆ ئەو کەسانەی کە منداڵانی باوەڕمەندی کڵێسا بوون، لەروانگەی بۆرژوازییەوە شادومانیی پاداشتی راپەڕاندنی ئەرك لەقەڵەم دەدراو، ئەم تیۆرییە کە لەسیستەمی سەرمایەداریدا سەرکەوتن سنوور ناناسێت، بیروبڕوای ناو هاتووی بەهێز دەکرد.

ئەم بەتاڵبوونەی بۆرژوازی لەبەزەیی، نیشاندەری پێکەوە گونجانێکی پێویست لەگەڵ بونیادی ئابووری سیستەمی سەرمایەداری بوو. بنەچەی کێبەرکێی ئازادو بیروبڕوای پێویست بەوە سەبارەت بە مانەوەی گونجاوتر پێویستی بە کەسانێك بوو کە لەکاروکاسبی

خۆیاندا پابەندی بەزەیی و هاوڕەگەز دۆستی نەبن، هەرچەندە بەزەیی کەمتر بێت سەرکەوتن زیاترە.

لەکۆتاییدا دەبێ ئاماژە بە تایبەتمەندیەکی دیکەش بکەم کە گەلێك نووسەر لەسەر گرنگی ئەوە جەختیان کردۆتەوە: ئاوڕدانەوە لەخۆ، بنەچەی حەسابگەری و ئامانج گەری. لەڕوانگەی منەوە ئەم عەقڵگەرایی بۆرژوازییە، کە هیچ پەیوەندییەکی بەشێوەکانی دیکەی چالاکی عەقڵییەوە نییە، لەگەڵ چەمکی دەروونی دیسپلین کە پێشتر شرۆڤەمانکرد پەیوەندی هەیە.

ئۆتۆبیۆگرافی فرانکلین کە گەلێك نموونەی کامڵی لەم ((دیسپلینی و عەقڵگەراییە))ی بۆرژوازی تێدایە[1].

---

[1] نموونەیەکی بەرچاو لەم دیسپلینە بەرنامەی رۆژانە فرانکلینە کە لەئۆتۆبیۆگرافییەکەیدا هاتووە: دیسپلین وا دەخوازێت کە هەر بەشێك لەچالاکی من کات و شوێنی گونجاوی خۆی هەبێت. لەم رووەوە ئەم بەرنامەیەی خوارەوەم بۆ سەرانسەری رۆژ داڕێژاوە.
سەعات (٥) هەستان لەخەو، خۆشوشتن، رێورەسمی نوێژ، بەرنامەرێژیی.
سەرەتای بەیانی دەبێ چ کارێکی باش ئەنجامبدەم؟ . (٦) چاوخشاندنەوە بەکارەکان، خواردنی نانی بەیانی و.....

(٧)

(٨)

کار تا

(١٢)

خوێندنەوە، چککردنی حسابەکان و خواردنی نانی نیوەڕ تا کاتژمێر (١).

کار تا عەسر

(٥)

بەکورتی: تایبەتمەندی سەرەکی سەرمایەداری بۆژوازی کە پێی ئاشنابووین بریتین لە:

١. سنورداری رۆڵی چێژ وەك ئامانج و مەبەست. (بەتایبەت چێژی جنسی).

٢. هەڵگەڕانەوە لەخۆشەویستی و گرنگیدان بە بەدەستێهنانی، موڵکدارێتی و کۆکردنەوە وەك مەبەست و ئامانج.

٣. ئەرکی تایبەتی وەك بەرزترین بەها.

٤. جەختکردنەوە لەسەر (دیسپلین) و گوێنەدان بە بەزەیی و هاوخەمی دەربڕین لەگەڵ هاورەگەز.

ئەگەر ئەم تایبەتمەندییانە لەگەڵ نیشان تایبەتمەندییەکانی پاشی کە پێشتر باسمانکردووە بەراورد بکەین، بەئاسانی بۆمان دەردەکەوێت کە گەلێك لێکچوون و لەهەڤهاتن لەنێوانیاندا بوونی هەیە. ئەگەر ئەم لەهەڤهاتنە راستبێت، کەواتە مافی ئەوەمان هەیە بڵێین کە بونیادی لیبیدۆی کەسی بۆرژوا خاوەن لیبیدۆی پاشی توندبووە. توێژینەوەیەکی تەواو وەسفکردنێکی کامڵی و دەروون شیکارانەی لە تایبەتمەندییەکانی کاراکتەری بۆرژوا سەرمایەداری ئاشکرا کردووە و

سەرەتای شەوە، چ کارێکی باشم ئەنجامداوە (٦) تا (٩) هەموو شتێك لەشوێنی خۆی دابنێمەوە، شێو بخۆم، گوێ لەمۆزك بگرم بحەسێمەوە، قسەبکەم، چاوێك بە بەرنامەکەی رۆژدا بخشێنمەوە.

(١٠) شەو تا (٤) بەیانی خەو

فرانکلین هەروەها لیستێکی (١٣) کاری باش و باڵای ئامادەکردووە کە خاوەن هەمان دیسپلینی مەبەستی ئەوە.

نیشاندەدات کە چۆن‌و تا چ ئاستێك ئەم تایبەتمەندییانە لەگەڵ پێویستە ئابوورییەکانی سەرمایەداریدا دەگونجێت، لەلایەکی ترەوە وروژێنەرە پاشییەکانی دیکە خۆیان وەك هێزێکی بەرهەمهێنین لە کاملبوونی ئابووری سەرمایەداریدا[1].

بەهەمان شێوە کە پێشتر گوتمان لەم وتارەدا باس لەمێژووی دەستپێکردنی سەرمایەداری‌و رۆحی سەرمایەداری ناکەم. بەڵام بۆ دورکەوتنەوە لەهەندێك نادیاریی‌و لێڵی دەبێ بەفراوانبوونی سەرمایەداری پاوانخوازانە بایەخێك بدەین. ئاشکرایە کە تایبەتمەندی کاراکتەری بۆرژوازی سەدەی (١٩) وردە وردە لەناوچوو، هەروەها سەمایەداری خۆ پێگەیشتووی کلاسیك کە هەم بەرپرس‌و هەم خاوەن‌و هەم بەرێوەبەری رێکخراوەکەی خۆی بوو لەحاڵەتی لەناوچووندایە. تایبەتمەندییەکانی کاراکتەری مامەڵەچی پێشوو زیاتر لەبەردەم سەرمایەداری تازەدا ئاستەنگە نەك یارمەتیدەر. شرۆڤەکردن‌و شیکردنەوەی رۆحی سەرمایەداری نوێ لەسەرمایەداری هەنووکەییدا لەناوچەی دەروونناسی کۆمەڵایەتی‌و دەروونشیکاریدایە.

---

[1] پێشتر گوتمان کە لەلایەنی تێزی سەرەکییەوە ئەم وتارە گرنگییەکی ئەو تۆی نییە، کە بەگوێرەی تیۆری لیبیدۆ قسە بکرێت یان بەهەمان شێوە کە من لەساڵەکانی دواتردا ئەنجاممدا، دەستەواژەی جۆش‌و خرۆشەکانی لێوانلێو لەوزە بەکارببرێت. دەبێ دوپاتی بکەمەوە کە وەك من پێناسەی کاراکتەری پاشیم لەفرۆیدو نوسەرەکانی دیکەوە وەرگرتووەو بە توێژینەوەی کلینیکی سەلمێنراوە. پێداچوونەوەی من لەکتێبی، "مرۆڤ بۆ خودێتی خۆی" کە تێیدا دەستەواژەی (Hoarding)م لەباتی کاراکتەری پاشی داناوە تەنها ئاماژەکانی نەخۆش وەسف دەکات نەك لەناوچەی ئارەزووە پاشییەکاندا ریشەی داکوتابێت............١٩٧٠.

بەڵام لەچینێکی کۆمەڵگادا تایبەتمەندییەکانی کاراکتەری پێشوو ماوەتەوە: لەچینی ناوەڕاستی خوارەوەدا. لەوڵاتە پێشکەوتووە سەرمایەدارییەکاندا، وەك ئەڵمانیا، ئەم توێژە هێزی سیاسیو ئابووری خۆی لەدەستداوە، بەڵام بەم حاڵەشەوە ئەرکە ئابوورییەکانی خۆی لەشێوەی لەبرەوکەوتووی سەرمایەدارە کۆنەکان (لەسەدەی ١٨-١٩) رادەپەڕێنن. لەوردە بۆرژوازیی هەنووکەیدا هەمان تایبەتمەندی کاراکتەری پاشی کە دەگوترێت تایبەتی رۆحی سەرمایەدارییە دەبینرێت(١).

وا دیارە چینی کرێکار کەمتر لەچینی ناوەڕاستو خواروو خاوەن ئەم تایبەتمەندییە پاشیانە بن یان کەمتر نیشانی دەدەن. ئەم جیاوازییە بەباشی هەستی پێ دەکرێت، بەو مەرجەی کە وا گریمانە بکەین کە پێگەی کرێکار لە پرۆسەی بەرهەمهێناندا ئەم تایبەتمەندییانە رەتدەکاتەوە. دژوارترین پرسیار ئەمەیە: بۆچی ئەندامانی پرۆلیتاریا و

---

(١) شیکردنەوە کاراکتەری چینی ناوەڕاستی خواروو لەئەرکە گرنگە دەروونناسیو کۆمەڵایەتییەکانە. خواستی شۆڕشگەرانەی ئەم چینەش شایستەی توێژینەوەیە. ئەم خواستی یاخیبوونو حورمەت بەکەسانی پلەوپایەداری باوك ئاساو دیسپلین لەتایبەتمەندییەکانی کاراکتەری پاشییە. یاخیبوون لەهەمبەر پلەی باوکی نییە کە سەرەڕای هەموو شتێك وەك خۆی ماوەتەوە. ئەم خواستە دوو پێوەرەییە بابەتەکانی دامرکاندن دەکاتە دوو بەشەوە. بایەخدان بە سەرچاوەی دەسەڵات بەرەو رێبەری بەهێز ئاڕاستە دەبێتو، بەشەکەی دی سیمای باوکی رووبەڕووی یاخی بوون دەبێتەوە.
جیاوازی نێوان چینی خوارووی بۆرژوازیو چینی سەرەوە لەنوکتەکانی ئەم دوو چینەدا بەرچاو دەکەوێت کە یەکەمینیان لەمەیخانەکاندا نوکتەی گرێدراوی پاش دەڵێنەوەو دووهەمینیان لەهۆڵەکانی خواردنەوەدا نوکتەی زاوزێی دەگێڕنەوە.

چینی ناوەڕاستی خواروو، کە نە سەرمایەیەکیان هەیە و نە پاشەکەوتێك، هێشتا نیشانەی پاشییەکان لەخۆیان نیشان دەدەن و بەئایدۆژیاکەی پابەندن[1]؟ بەبڕوای من هۆکاری رازیکەر ئەمەیە کە بونیادی لیبیدۆیی لەبن ئەم نیشانانەدا لەڕێگەی بنەماڵەو هۆکارە فەرهەنگییەکانی دیکەوە شەرتی (مەرجیکراوە)[2] و لەم رووەوە خاوەن کێش و قورساییەو هێدی تر لەهەل و مەرجی ئابووری ئاماژە پێکراو گۆڕانی بەسەردا دێت.

گرنگی و واتای ئەم جۆرە دەروونناسییە کۆمەڵایەتییە بۆ کۆمەڵناسی چییە؟ یەکەمین بەها لەم راستییەدا شاراوەیە کە دەرفەتی

---

[1] پرسیارێکی گرنگی دیکە ئەمەیە کە تا چ ئاستێك دەتوانین سەبارەت بە زیادبوونی تایبەتمەندییەکانی کاراکتەری زاوزێیی لەنێو چینی ناوەڕاستی سەرەوە قسە بکەین؟ وەڵامی ئەم پرسیارە دژوارە چونکە کاراکتەری زاووزێیی لەدەروونناسی تایبەتی و کلینیکی بەگوێرەی پێویست توێژینەوەی لەسەر نەکراوە.

[2] ئاشکرایە کە شیکردنەوەیەك لەتایبەتمەندییە جیاکەرەوەکان کاراکتەری پرۆلیتاریا بۆ تێگەیشتن لەهۆکارەکانی سەرکەوتن یان بن کەوتنی سۆسیالیزم لەنێو ئەم چینەدا گرنگە. لێرەدا تەنها بەناکۆکی نێوان بۆچوونەکانی مارکس (کە بالابوونی ئازادی مرۆڤ لەسەرووی چالاکی ئابوورییەوە دەبینێت و، مافی بێ شەرت و مەرجی شادی و خۆشحاڵی مرۆڤ! دەگەیەنێت و لەپەیوەندییە مادیکراوەکانی مرۆڤ لەگەڵ سەرمایەداریدا رەخنە دەگرێت) و تایبەتمەندییە پاشییەکانی رۆحی بۆرژوازی کە بەهەڵە مارکسیزم بەرژێمێك بۆ دابەشکردنی یەکسانی داهات دەزانێ ئاماژە دەکەم.

پرسیارێکی دیکە لەپەیوەندی لەگەڵ ئەم بابەتەدا بوونی هەیەو ئەویش سەبارەت بە پاشەکشەی هێزی باوك ئاسا لەئاستی دەروونی و دەرکەوتنی نیشانەکانی دایك سالارییە. بۆ نموونە زەوی دایکی خێرخوازو فێرکارە بۆ منداڵان. لەحاڵێکدا کە ئازادی ژن خراوەتەڕوو، تایبەتمەندییە فاشیستییەکانی چینی ناوەڕاستی خواروو هێشتا پشت بە دەسەڵاتی پیاو بندەستی ژن دەبەستێت. پەیوەندی ناسیۆنالیزم لەگەڵ بونیادێکی باوك سالاری فاشیزمیش بۆ خۆی جێگای پرسیارە.

ئەوەمان پێدەدات تا بەهێزە لیبیدۆییەکان لەکاراکتەرو رۆڵی ئەوان وەك هۆکارگەلێك کە کامڵبوونی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگا و هێزە بەرهەمهێنەرەکانی بەرەو پێش دەبات (یان ئاستەنگ دەکات) تێبگەین. لەم رووەوە دەرفەتێك دەرەخسێت تا واتایەکی هەستپێکراو لەلایەنی زانستییەوە کوت‌ومت بۆ واتای "رۆح" سەردەمێك تەرخان بکەم. ئەگەر چەمکی رۆحی کۆمەڵگا بەم شێوەیە دەرك بکرێت گەلێك ناکۆکی کە لەنوسراوە دەروننناسییەکاندا بوونیان هەیە لەناو دەچن. چونکە زۆربەی ئەم ناکۆکییانە لەم راستییەوە سەرچاوە دەگرن کە چەمکی "رۆح" ئاماژە بە ئایدۆلۆژی دەکات نەك تایبەتمەندییەکانی کاراکتەر کە دەتوانێ بەجۆراوجۆرییەکی زۆرەوە لەئایدۆلۆژیا جۆراوجۆرەکانداو تەنانەت دژە واتایەك پەیدابکات. بەکارهێنانی دەروون شیکاریی گەلێك روانگەی سودبەخش لەتوێژینەوە پرسەکاندا پێش بە کۆمەڵناسان دەکات‌و، هەروەها لەبەردەم بەکارهێنانی نارەخنەگرانەی بابەتە دەرونناسییە درۆینەکان ئاستەنگ دروست دەکات[1].

---

[1] کاری بابەتە دەرونناسییە درۆیینەکان‌و ئاستێك کە سومبارت دیایکردووە. ئەو باسی مرۆڤی سەردەمی بەر لەسەرمایەداری دەکات: ((ئەو مرۆڤێکی سروشتییە، هەمان ئەو مرۆڤەی کە خوا خەلقیکردووە....شێوازە ئابوورییەکەی لەپێش چاوی ئێمەیە، کە لەسروشتی مرۆڤەوە سەرچاوەی گرتووە)).

ئەم رووەکی بوونە لەشیکردنەوەکەی ئەو لەرۆحی سەرمایەداری رژێمی سەرمایەداری کە بەگوتەی ئەو وەك منداڵە، بەرچاودەکەوێت: ((بەهای کۆتایی ئەم جۆرە کەسانە نیشاندەری کەمبوونەوەی پرۆسەی شیکردنەوەیی تا سادەترین توخمەکانە.... گەرانەوەیەك بۆ قۆناغی سادەی رۆحی منداڵی. رێگەم بدەن ئەم بابەتە بسەلمێنم. چوار کۆمەڵ بەهای سەرەتایی بەسە ر ژیانی منداڵدا زاڵە: (١) بەژن‌و باڵا. (٢) جموجۆڵی خێرا. (٣) نوێبوون. (٤) هەستکردن بەهێز. ئەم بەهایانە، دووپاتی دەکەمەوە تەنها ئەم بەهایانە، لەسیستەمی بەهای مرۆڤی هەنوکەییشدا بەرچاو دەکەوێت)).

دوایین وتە

لەم کتێبەدا باسی قەیرانی دەروونشیکاریمان کرد. بەڵام دەبێ بزانین کە ئەم قەیرانە خۆی لەقەیرانێکی گەورەترەوە سەرچاوەی گرتووە. ئایا ئەم قەیرانە گەورەیە لەکۆمەڵگەی هەنووکەییدایە؟ ئایا لەمرۆڤ دایە؟

سەرەڕای ئەوەی وەلامی هەردوو پرسیارەکە پۆزەتیڤە، بەڵام قەیرانی راستەقیینەی هەنووکەیی قەیرانێکە کە لەمێژووی مرۆڤایەتیدا بێ وێنەیە: **ئەویش قەیرانی خودی ژیانە**. هەڵبەت ئەوانەی کە دەزانن و بایەخدەدەن دەیانەوێت تێگەیشتنەکانی خۆیان روونتر بەیان بکەن. ئێمە رووبەڕووی ئەم ئەگەرە بووینەتەوە کە لەماوەی (٥٠) ساڵ و- یان رەنگە زووتر- ژیان لەنێو ئەم هەسارەیەدا لەناوبچێت، نەك تەنها بەشەرێکی ناوەکی، کیمیایی، بیولۆژیکی (پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیکی کە هەر ساڵێك چەکی کوشندەترو روخێنەرتر دروست دەکات) بەڵکو: پێشکەوتنی پیشەسازی خاك، ئاو و هەوای پیس کردووەو، پاراستنی ژیان لەرێگەی ئەم سێ توخمەوە نامومکین دەکات.

ئایا دەروونشیکاری بەم قەیرانەی ژیانەوە پەیوەندی هەیە؟

رەنگە نا! و رەنگە چارەنووسی حاشاهەڵنەگر، ئەمە بێت کە رێبەرانی جیهان و شوێنکەوتووەکانیان لەکاریگەری رق، بەرزەفڕی، نا

وردبینیو دۆگمایی فکری خۆیان بەرەو کارەساتێك دەڕۆن کە کەمینە، کەدەبینین چارەنووسێکی رەش بەرێگەوەیە، لەبەرامبەر ئەوانە وەك گۆرانیبێژەکانی درامی یۆنانی: دەتوانن مەترسییەکە رابگەیەنن بەڵام توانای گۆڕینیان نییە.

بەڵام تا کاتێك ژیان بوونی هەیە کێ دەتوانێت نائومێد ببێت؟ مادام ملیۆنان مرۆڤ دەژین، هەناسە دەدەنو پێدەکەنن، دەگرین و هیوادارن، کێ دەتوانێ بێدەنگ بمێنێت؟ زیندەوەرناسان، کیمیا ناسان، دەروندسان، جیل ناسان[1]، ئابووری ناسان، پزیشکان، فەیلەسووفەکان، کۆمەڵناسانو فیزیۆلۆژیستەکان سەبارەت بەو هەڕەشەیە دواونو، دیسان دەدوێن، بەڵام نەزۆربەیان، بەڵکو هەندێکیان. دەروونشیکار دەبێ لەروانگەی خۆیەوە قسەبکات، ئەویش، وەك کەسانی دیکە دەزانێ کە کات کورتەو دەبێ پرسە سەرەکییەکان بخاتەڕوو.

لەم بارەدا من تەنها دەتوانم پشت بەوە ببەستم کە لەڕوانگەی فیکری خۆمەوە گرنگەو، هەوڵمداوە بۆچوونەکانی خۆم لەم وتارانەدا بخەمە ڕوو. رەنگە باسکردنی کورتەیەکیان لەکۆتایی ئەم وتارانەدا سودبەخش بێت: یەکەم ئەوەی کە دەرونشیکاریی سەرقاڵی زانیاری قەیران دەبێت، لەخەیاڵە کوشندە و لۆژیکیکردنەکان کە هێزی کار ئیفلیج دەکەن پەردە هەڵدەماڵن. دیسان لەم بڕوایەدام گرنگترین بابەتێك کە دەرونشیکاریی دەتوانێ تێیدا بەشداربێت پرسی تێگەیشتن

---

[1] .Geneticist

لەخودی ژیانو شێوازەکانییەتی. لێرەدا دەبێ دەرونشیکاریی لەفرۆید جیاببێتەوە، ئەو لەنیوەی دووهەمی ژیانی خۆیدا لەو بڕوایەدابوو کە جۆشوخرۆشی مەرگو وێرانکەری وەك هەوڵدان بۆ ژیان بەشێکی بنەڕەتیو نەگۆڕی کاراکتەری مرۆڤە. ئەوانی دیکە وەك "لوزتز" لاڤی ئەوەیان لێداوە، کە هەرچەند لەڕوانگەی تیۆرێکی جیاوازەوە، توندوتیژیو دەستدرێژی مرۆڤ زاتییەو کۆنترۆڵکردنی دژوارە.

لەم حەزو سەرنجو دۆزینەوەی تایبەتمەندی زاتی وێرانگەری (کە بۆ لۆژیکیکردنی ریکۆردو کەمتەرخەمی سەبارەت بە مەترسی شەڕ زۆر گونجاوبوو) هیچ کارێك بۆ جیاکردنەوەی بەشە جۆراوجۆرەکانی توندوتیژی ئەنجام نەدراوە. توندوتیژی پەرچەکردایی لەخزمەتی ژیان و وەك بەرگرییەکە لەهەمبەر هەڕەشە راستەقینە – یان ئەگەری لەسەر بەرژەوەندییە ژیانییەکان، **سادیزم**، ئارەزووی دەسەڵاتی رەهاو کۆنترۆڵی تەواوەتی مرۆڤ، **وێرانگەریی**، نەفرەت لەژیانو ئارەزووی لەناوبردنی. بۆچی کەسێك ناتوانێ لەنێوان جۆرە جۆراوجۆرەکانی توندوتیژیدا جیاوازی دابنێت؟ هەڵبەت ناتوانێ تەنانەت هەلومەرجی دەرکەوتنو توندبوونی هەر کامەیان لێکبداتەوەو رێگای کەمکردنەوەی توندییەکەیان بدۆزێتەوە.

لەڕوانگەی منەوە، بنەڕەتی ترین پرس، ناکۆکی نێوان جۆشو خرۆشی ژیانو جۆشوخرۆشی مەرگە. ئەم دوانە خواستی هاوتەریبی بیۆلۆژیکی نین، بەڵکو یەکدەکی (علی البدل) یەکەین. (جۆشوخرۆشی مەرگ پەیوەندییەکی نزیکی لەگەڵ کاراکتەری پاشی بەدخویی فرۆید هەیە). هەردوو خواستەکە بەزۆری لەکاتێکدا کۆدەبنەوە، ئەوەی

گرنگ‌و شایانی سەرنجدانە توندی هەر کام لە جۆشانەیە. زۆربەی خەڵك جۆش‌وخرۆشی مەرگییان نییە[1]. بەڵام لەکاتی قەیراندا دەکەونە ژێر کاریگەری جۆشی مەرگەوە، ئەوانەی کە جۆش‌وخرۆشی مەرگیان هەیە، هەمیشە نائومێدن. ڕەنگە خەڵك بکەونە ژێر کاریگەری دروشم‌و ئایدۆلۆژیاکانی خۆیان، هەڵبەت ئامانجی ڕاستەقینە واتە وێرانگەری شاردراوەیەو عاقڵانە دەرکەوتوون. شەیدایانی مەرگ بەناوی شانازی، دیسپلین، دارایی‌و، ڕابردوو دەدوێن. بەڵام هەندێك جاریش بیانوویان داهات‌و، ئازادی‌و دادپەروەرییە. دەروونشیکاری فێرماندەکات کە گومان لەقسەکانی خەڵك بکەین، چونکە قسەکانی ئەوان تەنها ناوەڕۆکی هەستی ئەوان لەخۆدەگرێت. هەروەها فێرمان دەکات کە چۆن ئەوەی لەنێوان دێڕەکاندا نوسراوە بخوێنینەوە، چۆن بەگوێچکەی "سێهەم" ببیستین، چۆن لەئاماژەکانی سەرو دەست‌و شوێنەکانی دیکەی جەستە لە ناخی خەڵك ئاگاداربببینەوە.

دەروونشیکاری دەتوانێت یارمەتی خەڵك بدات تا شەیدایانی مەرگ لەپشت دەمامکە ئایدۆلۆژیکەکانی ئەوانەوە بوەستێنن‌و، چییەتییەکەیان ببینن نەك تەنها قسەکانیان ببیسن، دیسان با شەیدایانی ژیان، نەبەقسەکانیان، بەڵکو بەبوون‌و چیەتییەکەیانەوە پەی ببەن گرنگتر ئەمەیە کە دەروونشیکاری یارمەتیمان دەدات تا

---

(1) مایکڵ ماکۆبی نیشانی داوەکە نزیکەی ١٠٪ خەڵکی ئەمریکاو مەکسیك جۆش‌و خرۆشی مەرگیان هەیە.

جۆش‌وخرۆشی ژیان‌و جۆش‌وخرۆشی مەرگ لەبوونی خۆماندا بدۆزینەوە، ململانێی نێوان ئەو دووانە ببینین‌و خوازیاری سەرکەوتنی جۆشی ژیان، بە سەر دوژمنەکەیدا واتە جۆشی مەرگ بین. قسەکردن بەدروشم گەلێك بە ناوی ویژدان، ئاشتی، مرۆڤایەتی نادیارو بێ کاریگەرن، مەگەر بەدروشمێك کە قسەکردن بەوەدەست پێ بکات‌و کۆتایی پێبێت: **"بەناوی ژیان".**